

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA

ISTORIJS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

14

Kaunas, 1995

UDK 947.45/084/
La-148

Redakcinė kolegija

Balys GAJAUSKAS
Česlovas KIŠONAS
Antanas LUKŠA

Vyr. redaktorē

Dalia KUODYTĖ

Redakcija

Ona BALČYTIENĖ, Inga BOGOMOLOVAITĖ, Nijolė GAŠKAITĖ,
Vilija JAKUČIŪNAITĖ, Kęstutis KASPARAS, Jolanta KASPARIENĖ,
Algis KAŠĖTA, Valdemaras MACIŪKEVIČIUS, Dalius STANCIKAS,
Juozas STARKAUSKAS, Bonifacas ŪLEVIČIUS,
Vitalija VITKUTĖ, Regimantas ŽILYS

1 - C14144516

Dėkojame rėmėjams:

**PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENEI,
LIETUVIŲ FONDUI ČIKAGOJE**

Reprodukcijos **Regimanto Žilio**

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 14

Eina šešis kartus per metus

SL 176. 1995 04 28. 18 sp.l. Tir. 5000 egz. Užsakymas Nr. 341

Leidėjas - Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

Laisvės alėja 39, 3000 Kaunas.

Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė, Girelės g. 22, 4230 Kaišiadorys.

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJA IR JOS REIKŠMĖ POKARIO PASIPRIEŠINIMUI

Dalia Kuodytė

Lietuvos Laisvės Armijos (toliau – LLA) organizacines užuomazgas matome jau 1941m. gruodžio mėnesį, kai Vilniuje Kazio Veverskio iniciatyva buvo įkurtas pirmasis štabas. Šios publikacijos tikslas – panagrinėti LLA veiklą 1943-1944m. ir vėliau, parodyskinti jos vaidmenį ir reikšmę pokario procesams.

Labai nevienodai ši organizacija ir jos reikšmė buvo vertinama Lietuvoje ir už jos ribų. Vieni atveju buvo stokojama archyvinių duomenų, kitu – dėl politinių sumetimų.

Lietuvos TSR "istorikai" – M.Goliakevičius, B.Baranauskas ir kt. LLA pateikia kaip "banditų gaują", "fašistų pakalikus", "nekaltų vaikų žudikus" ir kartu parodo buvus neabejotinai galingą struktūrą, apėmusią visą Lietuvą.

Tačiau jų teiginiai dažnai neigia vienas kitą, "istorikai" nemato daugiasluoksnio proceso, neskiria stichiškos ir organizuotos kovos veiksmų. Būtent tokiame chaose ir buvo pasiekiamas reikalingas rezultatas.

LLA vadas Kazys Veverskis. Karo mokykloje, 1939m. Iš Pr.Veverskio asm. arhyvo

Kitaip šį pasipriešinimo laikotarpį vertina dr. K.K. Gimius knygoje "Partizanų kovos Lietuvoje"¹. Jis pripažįsta tam tikrą LLA tradicijų perimamumą pokaryje, tačiau gana inertiškai paneigia apskritai organizacijos vaidmenį 1944-1945m. Čia paminėti tik keli autoriai, išsamiau rašę apie 1944-1945m. pasipriešinimą. Jų teiginiai ir koncepcijos automatiškai kartojasi ir kituose darbuose.

LLA, kaip karinės-politinės organizacijos raidai turėjo įtakos tiek objektyvios, tiek subjektyvios priežastys. Nuo pat įsikūrimo dienos tai buvo karinė organizacija, teikianti prioritetą ginkluotai kovai siekiant nepriklausomybės. LLA istorijos periodizaciją nulėmė greičiau išoriniai veiksniai, o ne organizacijos vidaus pokyčiai ar ypatybės. Šiuo aspektu galima išskirti 2 laikotarpius: 1) 1941m. pabaiga – 1944m. liepa (vokiečių okupacijos sąlygomis), 2) 1944m. liepa – 1946m. pavasaris (antrosios rusų okupacijos sąlygomis). Pastaroji data pasirinkta sąlygiškai ir yra ginčytina. Čia ji minima todėl, kad 1946m. kovo mėn. buvo praktiškai sunaikintas Žemaičių Legionas (vienetas, ilgiausiai išlaikęs LLA išorinę struktūrą), suimtas J.Semaška-Liepa – vienas paskutiniųjų LLA vadų, buvęs organizacijoje dar nuo antinacinio pagrindžio laikų. Tačiau, kaip minėta, dėl šios datos galima ginčytis, remiantis jau metodikos pasirinkimu: kas laikytina pasipriešinimo organizacijos pabaiga – narių areštai, štabų ir struktūrų sutriuškinimas ir jų transformavimasis į tobulesnes formuotes esamos padėties atžvilgiu ar politinių-karinių programų ir idėjų, būdingų tai organizacijai, paneigimas ir priėmimas visiškai naujų, tiek taktikos, tiek strategijos požūriu.

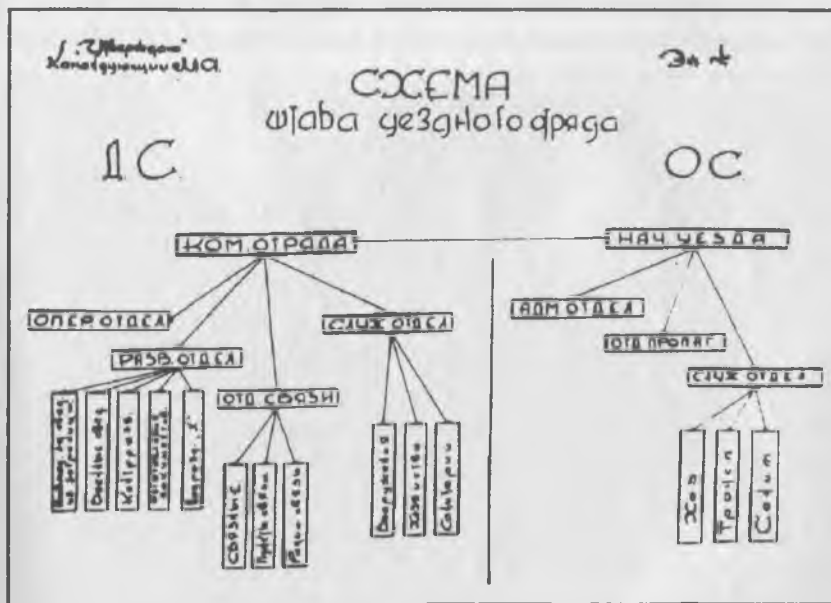
Pirmuoju atveju, būtent minėtoji data gali būti laikoma galutine LLA veiklos data. Juo labiau kad visoje Lietuvoje iki 1946m. vidurio galutinai susiformavo apygardų – rinktinių naujoji struktūra. Tai reiškia, kad buvo perskirstytos ribos pagal naujus poreikius, suteikti nauji pavadinimai.

Kitas klausimas, kiek naujoji struktūra buvo nauja taktikos, naudojamų karinių dokumentų prasme. Juk žinoma, kad ne tik Žemaitijoje, bet ir Aukštaitijoje, Pietų Lietuvoje bent iki 1946m., o ir vėliau veikė LLA norminiai – drausmės, mobilizacijos ir kt. nuostatai. Netgi lyginant LLA ir jau pokarinių dalinių struktūrą, matome tam tikrų panašumų ar dėsningos raidos požymių. 1942m. LLA buvo kūrimosi stadijoje ir atrodė paprastai: Vyriausiasis štabas – apylinkės (jos dažniausiai apėmė apskrities teritoriją)². Visų lygių štabų

funkcijos nebuvo aiškiai reglamentuotos. 1943m. pradžioje apylinkių štabai pagal įsakymą turėjo būti sudaryti iš 3 skyrių: žvalgybos, organizacinio ir ūkinio³. Tokia aukštesniųjų (apygardos, rinktinės) štabų struktūra, papildžius visuomeniniu skyriumi, išliko iki tol, kol buvo sunaikintas paskutinis štabas.

Tuo pat metu, 1943m. pirmoje pusėje buvo tobulinama organizacijos sąranga, t.y. įkuriamos 4 apygardos: Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio⁴. Dėl šių, 1943m. pradžios organizacinių pertvarkymų galime išskirti pirmąjį, antinacinės LLA veiklos etapą (tai jau būtų smulkesnė periodizacija pagal organizacijos vidinius požymius).

Minėtoms apygardoms vadovavo: Vilniaus – K.Veverskis-Senis, Kauno – plk. Jonas Liorentas (jam pasitraukus – mjr. B.Svilas), Panevėžio – kpt. V.Sakalas-Sakalauskas, Šiaulių – kpt. Alfonsas Eidimtas. Kiek vėliau įkurtai Telšių apygardai vadovavo plk. Ipolitas Žulys.* Kai kurie iš šių as-

LLA apskrities struktūros schema. VSK archyvas

* (vėliau tapęs KGB agentu – panaudotas tiek Lietuvoje, tiek ryšiams su VLAko užsienio delegatūra).

menų 1944m. pasitraukė į Vakarus (plk. J.Liorentas, kpt. V.Sakalas-Sakauskas), 1944m. gruodžio 28d. žuvo LLA vadas K.Veverskis-Senis.

Be abejo, tai turėjo atsiliepti organizacijos veiklai. Vis dėlto nebuvo visiško pakrikimo net žemiausiose struktūrose, nekalbant apie tai, kad skubiai buvo atkurti ir apygardų štabai (Vilniaus – Adolfas Kubilius, Kauno – po mjr. B.Svilo štabui vadovavo plk. A.Listopadskis, Šiaulių – liko Alfonsas Eidintas).

Organizuotumą išlaikyti padėjo tam tikri pertvarkymai, kurie apėmė visas organizacijos grandis. 1944m. liepos 20d. įsakymu Nr.21 LLA buvo padalyta į 2 sektorius: OS (organizacinį) ir VS (veikiantį, pavadintą Vanagais)⁵. Kitaip tariant, buvo aiškiai apibrėžtas organizacijos narių statusas ir jų funkcijos: OS priklausantys asmenys priskiriami rezervistams, jie gyvena legaliai ir vykdo pagalbines (aprūpinimo, žvalgybos ir kt.) funkcijas. Vanagai – partizanų būriai, vykdanys reguliariosios kariuomenės funkcijas, veikia pagal situaciją – kariauja pozicinį ar partizaninį karą. Abi šios organizacijos dalys buvo glaudžiai susijusios ir subalansuotos taip, kad prioritetine tapo "veikloji" dalis – Vanagai. Toks principas neabejotinai susijęs su organizacijos nuostatomis, kad tik patiems ir tik ginklu įmanoma atgauti nepriklausomybę.

Matyt, tokį požiūrį nulėmė tai, kad LLA branduolį, štabus sudarė ir jiems vadovavo Lietuvos karininkai, jaučiantys nuoskaudą ir iš dalies kaltę dėl to, kad 1940m. nebuvo pasipriešinta, ir nebenorintys klausyti baikščių ir svyruojančių politikų įsakymų.

Minėtu įsakymu faktiškai buvo užbaigta LLA karinio organizacinio pertvarkymo įstatyminė bazė, suformuota vadovybė.

LLA veikiančiojo sektoriaus – Vanagų vadu 1944m. buvo paskirtas kpt. Albinas Karalius. Tokia struktūra buvo gana dinamiška, lengvai pritaikoma situacijoms ir todėl su nedidelėmis korektyvomis gyvavo iki ginkluotos rezistencijos pabaigos.

1944m. pradžioje, neišvengiamai artėjant karo pabaigai ir antrajai sovietinei okupacijai, iškilo bendro kovos fronto sudarymo problema. LLA vadovybė, derybose su Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto (toliau – VLIK) vadovybe, rėmėsi teigimu, kad ginkluotas pasipriešinimas – ne tik reikalingas, bet ir neišvengiamas. Būtent dėl kovos taktikos skirtumų susitarti nepavyko, o vėliau ir tartis nebebuvo su kuo.

Iš VLIKo Karo Tarybos Lietuvoje liko tik gen M. Pečiulionis. Liepos mėnesį, davęs priesaiką, iš LLA vadovybės jis gavo įgaliojimus organizuoti pasipriešinimą⁶, t.y. formaliai tapo visų ginkluotųjų pajėgų vadu (nors taip nepasirašinėjo). 1944m. gruodžio 5d. LLA laikraštyje "Laisvės Karžygys" argumentuojamas taktikos pasirinkimas: "...Šiandien, kai mūsų žemę trypia bolševikai okupantai, lietuvių tautos kova įgauna naujas formas. Kova sunkesnė. Jei prie vokiečių dar buvo galima šiaip taip laikytis pasyvaus politinio pasipriešinimo, tai dabar, kai bolševikai naikina mūsų tautą, vien politinės kovos neužtenka. Apsaugant savo ir tautos gyvybę, mes turime imtis ginkluotų veiksmų. Vokiečių okupacijos metu mes tokiems veiksmams tik ruošmės, o šiandien turime gintis ginklu. Kaip realybė, visoje šalyje organizuoti veikia Lietuvos partizanai – LLA Vanagai, kurie yra slaptas Lietuvos ginklas, kurie taps kariuomenės pagrindu... Laisvės Armija visiškai nepasitiki jokia kaimynine šalimi..." Iš čia galima padaryti keletą išvadų. Pirma, partizanų buvimas ir kova pabrėžiama kaip realybė, kurios negalima atmesti, o tik

LLA Vadovybės schema. VSK archyvas

kontroliuoti per organizacines struktūras. Čia, matyt, turima mintyje ir 1944m. pab. – 1945m. pradžioje išryškėjęs stichiškumo momentas. Politinė neginkluota veikla iš principo neatmetama, tik jai neteikiama tokia reikšmė, kaip antinacinėje rezistencijoje, turint galvoje visiškai pasikeitusią situaciją.

Kita vertus, buvo aišku, kad reikia plėsti vadovybės politinę – atstovaujamąją funkciją – juk turėjo kažkas atstovauti tautai ir ginkluotosioms pajėgoms, kaip nors pasikeitus padėčiai. Tokiais motyvais remiantis, 1944m. rugpjūčio mėn. M.Pečiulionis, K.Veverskis ir inž. Snarskis įkūrė Lietuvos Gynimo Komitetą⁷ (toliau – LGK). LGK deklaravo, kad imasi vadovauti visoms besipriešinančio krašto pajėgoms (taigi tiek politiniame, tiek kariniame lygmenyje). Kadangi Vakarinėje Lietuvoje dar laikėsi vokiečių kariuomenė, tai iš dalies apsprendė LLA ir LGK vadovybės planus. Ta teritorija turėjo tapti LLA veiklos placdarmu. Tai anaipol nereiškia, kad LLA vokiečius laikė savo sąjungininkais – tiesiog buvo siekima maksimaliai pasinaudoti visomis galimybėmis.

Apie LLA pasiruošimą aktyviai priešintis antrajai sovietų okupacijai, derinant karines ir politines priemones, liudija planai, kuriuose numatyti konkretūs žingsniai ir galimybės nepriklausomybei atgauti:

1. Ginklų išlaikyti dalį teritorijos, joje skelbti nepriklausomybę ir iš čia organizuoti tolesnį pasipriešinimą;

2. Derėtis su rusais (tarpininkaujant Vakarų valstybėms) dėl armijos atitraukimo iš Lietuvos.

Jei šių planų įgyvendinti nepasisektų, įsakoma pereiti į pagrindį, organizuoti spaudos leidybą ir platinimą, radijo ryšį ir laukti Taikos konferencijos sprendimų⁸. Pabrėžtina tai, kad LLA buvo vienintelė organizacija, kurios įsakymuose griežtai įsakoma savo nariams nesitraukti iš Lietuvos ir būti pasirengusiems vykdyti bet kokius vadų įsakymus.

1944m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn. LGK vadovybės leidimu kai kurie LLA vadai užmezgė ryšius su vokiečiais – reikėjo gauti ginklų, taip pat buvo tariamasi dėl kadrų rengimo vokiečių žvalgybos mokyklose⁹.

Gen M.Pečiulionio teigimu, į Vokietijos žvalgybos mokyklas buvo išsiųsta apie 100 LLA vyrų¹⁰. Šis faktas sukėlė daugybę kontraversijų ne tik sovietinėje, bet ir išeivijos spaudoje. LLA vadovybė beveik vieningai (tik su skirtingu emociniu atspalviu) buvo kaltinama bendradarbiavus su nacių okupantais.

Tačiau iš tiesų tai buvo greičiau karinė-taktinė gudrybė – vieno priešo interesai panaudojami kovojant prieš kitą. Beje, tokio principo buvo laikomasi ir vėliau, palaikant ryšius su užsienio centrais, o per juos su spectamybomis. Skirtumas tik tas, kad iš vokiečių bent buvo gauta ginklų.

1944m. gruodžio 28d. netoli Kauno, ties Raudondvario tiltu, žuvo K.Veverskis, vežęs į Kauną LLA dokumentus. Jo mirtis, per Lietuvą perėjęs frontas objektyviai sukėlė tam tikrą sumaištį visose pasipriešinimo grandyse. LGK veikla nutrūko, ryšių sistemas reikėjo organizuoti iš naujo. Būtent jų nebuvimas sąlygojo naujų štabų, o ne štabo atkūrimą, kurie vis dėlto tęsė LLA tradiciją ir stengėsi suvienyti kovojančias pajėgas. Visoms LLA karinėms pajėgoms ėmė vadovauti buvęs K.Veverskio pavaduotojas A.Eidimtas (sumintas 1946m. balandžio mėn.). Gen. M.Pečiulionis, likęs vienas ir be ryšių, pusmetį slapstėsi iš pradžių Kalviuose (K.Veverskio tėviškėje), vėliau Šakių apskrityje apie Lekėčius. Čia 1945m. rugpjūčio mėn. formaliai buvo atkurtas vyr. LLA štabas. Atkuriamajame pasitarime dalyvavo M.Pečiulionis, LLA nariai Stasys Starkus-Starkevičius, Algimantas Ruzgys ir K.Veverskio brolis Aleksandras.

Lapkričio mėn. štabo nariai jau buvo suimti, tačiau iki tol jie turėjo užmezgę ryšius su Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu (Suvalkijoje) per plk. Liudą Butkevičių, su Laisvės Gynėjų Sąjunga (veikė Raseinių apskrityje), Algimanto apygardos štabu. Planuojamiems ryšiams su užsieniu buvo numatytas V.Laurinaitis iš Jurbarko¹¹.

Svarbu tai, kad tiek vienas, tiek antras paminėti štabai toliau sprendė ar bandė spręsti ne tik karinių pajėgų suvienijimo problemas, bet jau naujai formuluojamus politinio atstovavimo klausimus. Būtent karinio ir politinio vadovavimo subalansavimas ir su tuo susiję taktikos klausimai apsprendė vyriausios vadovybės pobūdį tiek pradiniam, tiek vėlesniuose pasipriešinimo etapuose.

Kovos būdų ir metodų paieškos ir ginčai dėl to tęsėsi visą aktyvios rezistencijos dešimtmetį (prisiminkime Vyčių Sąjungos steigimą 1953m.) ir turėjo įtakos kai kuriems procesams, pavyzdžiui, nuolat tiesiogiai veikė vyr. vadovybės raidą.

Nesileidžiant į plačią ginkluotos ir neginkluotos kovos analizę, reikia pasakyti, kad 1945m. tiek vienos, tiek kitos taktikos šalininkai ir atstovai buvo ob-

jektyvi realybė. Dabar, o ir tada buvo galima tik teoriškai samprotauti, kaip geriau ir tikslingiau elgtis: sudėti ginklus ir stengtis išsaugoti tautos potencialą (ir kažin, ar būtų pavykę išsaugoti) ar, netekus valstybingumo, bent garbingai pasipriešinti. Klausimai verti išminčiaus.

Vis dėlto, kaip parodė vėlesnė patirtis, tik išmintingai suderinus karinius ir pogrindinius kovos elementus, buvo įmanoma atsilaikyti, bent iš dalies išvengti "darbo priešui" (KGB poveikio).

Iš viso, kas šia pasakyta, manau, galime teigti, kad antinacinė iš pokario rezistencija – du vieno pasipriešinimo etapai, kai antrasis pasiėmė ir pirmojo patirtį, patobulino ją ir papildė naujais bruožais. Kadangi apie antinacinę rezistenciją, kaip reiškinių, galima kalbėti tik išskaidytai, LLA galima būtų laikyti ta jungiamąją grandimi, kurios raida atspindi transformacijos subtilybės.

Šaltiniai

1. Gimius K.K. Partizanų kovos Lietuvoje. Čikaga, 1987. P.259.
2. Buv. LTSR VSK archyvas (toliau – VSKA). F.8. B.10/27. L.250.
3. Ten pat.
4. Ten pat. L.251.
5. Ten pat. L.386.
6. Buv. VSKA. F.8. B.10/27. L.128.
7. Ten pat. B.b.f. B.9164. T.1. L.34.
8. Ten pat. L.35.
9. Ten pat. L.34.
10. Ten pat. L.35.
11. Ten pat. F.3. B.27/14. L.166-169.

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS DOKUMENTŲ RINKINYS

Šiame LKA numeryje skaitytojui pateikiame 14 Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų (kitame numeryje jų bus kita tiek). Dokumentai iki šiol niekur nebuvo publikuoti. Jie įvairūs. Didžiausia dalis – įsakymai, kuriuose reglamentuojama karinė ir politinė veikla. Svarbesni būtų trys dokumentai (Nr.8, 9, 10), kuriuose atsispindi LLA dalinių veikla žemesnėse organizacinėse struktūrose (apygardose). Paskutiniame, Nr.14 dokumente išdėstytas originalus LLA vado K.Veverskio požiūris į asmeninių ir visuomeninių interesų derinimą, politinės ir karinės programos būtinumą.

Dokumentai yra sunumeruoti, su pavadinimais. Dokumento pabaigoje – legenda, kurioje nurodytas archyvo pavadinimas, fondo, bylos ir lapo numeris, t.p. dokumento techniniai duomenys. Dalis dokumentų – Nr.2, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 14 – buvusiam VSK archyve buvo rasti išversti į rusų kalbą, todėl teko vėl versti į lietuvių kalbą. Žinant saugumiečių vertėjų užduotį versti pažodžiui, stengėmės maksimaliai išlaikyti prasmę ir norminės kalbos reikalavimus (kad dokumentas verstas iš rusų kalbos, rašoma legendoje).

Dokumentų ar atskirų straipsnių teiginių paaiškinimai pateikiami išnašose, pažymint žvaigždute. Dažnai pasitaikantys sutrumpinimai, pvz. LLA, šifruojami tik pirmą kartą. Kitų sutrumpinimų reikšmės rašomos skliaustuose. Neįskaitomos vietos ar nesvarbios teksto dalies kupiūra žymima tritaškiu laužtiniuose skliaustuose.

Dalia Kuodytė

1. LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS PROGRAMA

Nepaprastai sunkiame lietuvių tautai momente, skaudžiu svetimųjų priespaudos ir nevilties metu, laisvės kovotojų pavyzdžio patraukta, tėvynės meilės ir gilaus tikėjimo būsimąja laimingesne Nepriklausoma Lietuva skatinama, Lietuvos Laisvės Armija, pradėjusi besąlyginį, žūtbūtinį žygį, savo ko-

vas ir siekimus pagrindžia tokia programa:

I.

1. LLA yra lietuvių tautinė, karinė ir politinė organizacija.

2. Į LLA narius yra priimami patikimi, drąsūs ir veiklūs lietuviai, nenusikalnę savo tautai ligi šiol pataikomis arba išdavikiškais darbais, nepaisant profesijos, religijos ir priklausomybės laisvės laikais buvusioms organizacijoms, išskyrus komunistus ir aiškius vokiečių, bei lenkų simpatikus.

3. Pagrindiniais savo tikslais LLA laiko:

a) Lietuvos laisvės iškovojimą,

b) naujos vieningesnės ir galingesnės tautinės Lietuvos valstybės atstatymą su Vilniumi sostine ir Klaipėdos kraštu,

c) politinės bei kultūrinės Lietuvos egzistencijos užtikrinimą kuo ilgesniems laikams, ir

d) moralinių lietuvių tautos vertybių saugojimą, palankių tautinei kultūrai tarptari sąlygų sudarymą ir greitesnės pažangos išvystymą lietuvių tautos ir žmonijos labui.

4. LLA yra slapta organizacija ir iki paskutinės nepriklausomybės kovos veikia karo būvyje.

5. Karo būvyje LLA vadovaujasi savitarpiniu pasitikėjimu ir griežčiausiais karinės drausmės principais, o taikos metu ji savo veikimą grindžia lietuvišku, krikščioniškos dorovės ir socialinio teisingumo dėsniais.

6. LLA geriausią tautos gyvenimą, pažangą ir klestėjimą mato tik nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, tautos laisvę bei nepriklausomybę laiko brangiausiu turtu, vertu didžiausių aukų ir pastangų.

7. Patikimiausia priemonė nepriklausomybei atgauti ir jai išlaikyti LLA laiko ginkluotąją karinę pajėgą.

8. LLA neturi nei mažiausio pasitikėjimo kuria nors kaimynine valstybe, Lietuvos likimą sieja ne su kitų didžiųjų valstybių likimu, bet su didžiausiomis savo ir kitų lietuvių pastangomis, kurios laikui atėjus turi gaivališkai pasireikšti ginklų veiksmais.

9. Nepriklausomybės kovų metu ir spręsdama savo teritorinius klausimus LLA nemano klausyti užsienio intervencijų, kurios Lietuvai būtų nepalankios ir pažeistų jos gyvybinius interesus.

10. LLA būsimųjų laisvės kovų įkarštyje ir tolimesnio karinio tautos parengimo įtakoje ryžtasi atnaujinti senovės lietuvių ginklo garbę ir padėti stiprius moralinius pagrindus ateities nepriklausomos valstybės kariuomenei.

II.

11. Valstybiniame gyvenime LLA siekia kiek galima tobulesnio valstybinės

drausmės suderinimo su didžiausia piliečių laisve ir gerove, todėl

a) pripažįsta asmens įsitikinimų, sąžinės ir kūrybos laisvę, kuri neprieštarauja tautos bei valstybės gerovei,

b) neneigia privatinės iniciatyvos, kuri sutaria su bendrąja tautos bei valstybės gyvenimo linkme, ir

c) nedraudžia profesinių, bei kultūrinių organizacijų, kurios neturi piktų tendencijų tautos bei valstybės atžvilgiu ir dirba bendrajai gerovei.

12. LLA visose valstybės srityse visų pirma lietuviams pripažįsta iniciatyvą ir vyraujančią reikšmę.

13. Buvusias grupines, partines ir kitokias nesantaikas LLA pasmerkia ir susiskaldymui partijomis nepritaria.

14. LLA atstatytos nepriklausomosios valstybės aparatan stengiasi įstatyti tvirtos valios, energingus, tautai nepaprastai atsidavusius jaunosios kartos vyrus, manydama tuo būdu tautą ir valstybę apsaugoti nuo visokių ekspluatorių, karjeristų, kurie savo teises naudotų asmeniniams ar siauriems partiniams ir svetimųjų interesams.

Intelektu, praktikos ir senesnio amžiaus autoritetų neneigia, bet jei politiniame gyvenime bei savo darbuose nebus parodę aktyvaus atsidavimo Lietuvai arba svetimųjų spaudos metu bus pasirodę lengvabūdiškai svetimųjų garbintojai, tai LLA jų niekuomet nenorės matyti pirmosiose valstybinėse vietose.

III.

15. LLA pripažįsta ir laiko geriausiu tautos ūkio pagrindu privatinę nuosavybę.

16. LLA didžiausia ekonominę pajėgą mato žemės ūkyje, todėl ypač kreipia dėmesį į ūkininko gyvenimo bei ūkinių sąlygų pagerinimą ir žemės ūkio pramonės išplėtimą.

17. LLA numato, kad valstybėje žemės įsigyti gali būti leidžiama tik lietuviams, mokantiems ją dirbti.

18. Atskirų ūkinių vienetų nenormalybės valstybė turi pastebėti ir pagal reikalą arba savo medžiagine parama, arba bausme pašalinti.

19. LLA laiko reikalinga radikaliomis reformomis sustiprinti Lietuvos miestuose lietuviškumą.

IV.

20. LLA pripažįsta, kad visų ūkio gėrybių šaltinis yra žmogaus darbas, kuris yra kiekvieno tautos nario pareiga. Valstybė turi rūpintis darbo jėgos ruošimu, jos tikslingu panaudojimu, darbo sąlygų racionalizavimu ir teisingu už darbą atlyginimu.

21. LLA laiko reikalinga, kad būtų įkurta abiejų lyčių jaunuomenės darbo tarnyba.

22. Socialinei tautos apsaugai turi būti įvestas privalomas draudimas, senatvės, ligos ir invalidumo atvejais.

23. LLA nuomone, įmonių darbininkams ir tarnautojams turi būti užtikrinta teisė dalyvauti įmonių pelne.

24. LLA laiko reikalinga, kad valstybė užtikrintų palankias sąlygas lietuvių šeimai klestėti, griežtai kovotų už priaugančių kartų sveikumą, laimingos motinystės apsaugą bei globą ir taip pat rūpintis tinkamu medžiaginiu šeimų aprūpinimu.

V.

25. LLA pripažįsta, kad tautinės kultūros kūrimas yra ne tik atskirų asmenų, bet visos tautinės bendruomenės uždavinys.

26. LLA pripažįsta, kad tautinė kultūra gali reikštis įvairiomis kryptimis, tačiau tautos dvasia, jos istorija, jos papročiai ir jos gyvybiniai interesai turi būti nuolatinis idėjinis šaltinis ir vertybių kriterijus. Todėl LLA visada kovos su lietuviškumą neigiančiomis arba jo nepaisančiomis kultūros srovėmis ir idėjomis.

27. Tautos dvasiniam atsparumui ugdyti, tautos dvasiniam grynui išlaikyti, tautinės kultūros politikai vykdyti, tautai informuoti ir telkti didžiausiai veiklai steigiamos visuose viešojo gyvenimo srityse specialios valstybinės institucijos.

28. Jaunimo auklėjimo tikslu LLA laiko išugdyti fiziškai ir dvasiškai stiprias asmenybes, kurios mokėtų tarp savęs sugyventi ir kurti taip, kaip reikalauja tautos aukščiausieji interesai, krikščioniškosios dorovės principai ir socialinis teisingumas.

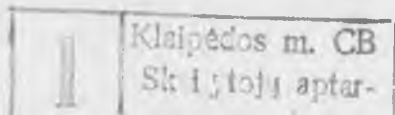
29. Vidurinėse, specialinėse ir aukštesiose mokyklose turi būti stropi gabiųjų atranka, ir gabūs, bet neturtingi jaunuoliai turi būti mokomi valstybės lėšomis.

30. Fizinis lavinimas sudaro būtiną tautos ugdymo dalį ir išplečiamas visuose tautos sluoksniuose.

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS nariai, įsipareigodami siekti šių idėjų ir tikslų, duoda priesaiką už kurios sulaužymą baudžiami mirtimi.

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS
ŠTABAS

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.2. L.121-122. (originalas-mašinraštis)/

2. Lietuvos Laisvės Armijos Vado įsakymas Nr.21, 1944m. liepos 20d., visiems organizacijos nariams

Lietuvos Laisvės Armija
Perskaityti visiems
LLA nariams iki eilinio
LLA štabas
LLA vadas

Įsakymas Nr.21

1944m. liepos 20d.

Įsakau:

1. LLA- Lietuvos Laisvės Armijos organizacija skirstoma į 2 sektorius: veikiančių sektorių VS ir organizacinį sektorių OS.

2. OS (organizaciniame sektoriuje) lieka organizaciniam darbui LLA vyrai, kurie netinka rikiuotei ar yra nepakeičiami savo vietose.

3. OS nariai turi nuolatinę gyvenamąją vietą ir organizuoja LLA ūkinę veiklą, t.p. atlieka žvalgybos ir vietinės savisaugos funkcijas.

4. LLA VS (veikiantis sektorius) formuojamas iš partizanų ir kitų, paimtų į LLA savanorių, tinkamų rikiuotei. Nesuformavus numatyto kontingento iš savanorių, mobilizuojami kiti LLA nariai pagal įsakymą, kurio nevykdymas laikomas pažeidimu.

5. Prasidėjus partizanų mobilizacijai į LLA, atostogos šeimyniniais reikais neleistinos, todėl per savaitę, gavus įsakymą, visi LLA nariai turi galutinai sutvarkyti savo šeimyninius ir asmeninius reikalus.

6. VS vadinamas "vanagais." Jie nešioja ant rankovių specialius ženklus, kurie artimiausiu metu bus parengti ir per apylinkių vadus išplatinti.

7. VS LLA organizacijoje laikomi svarbiausiuoju sektoriumi. Dabar visi LLA karių šeimų nariai turi teikti organizacijai pagalbą, o atkovojus nepriklausomybę, pasistengsime visiems partizanams atsilyginti.

Todėl jau dabar yra rengiami partizanų įstatai.

8. LLA Vanagai iki specialaus nurodymo organizuojasi ir veikia savo apylinkėse ir yra pavaldūs apskričių ir apylinkių vadams.

Priesaika lieka ta pati.

LLA vadas
LLA Organizacinio
skyriaus vadas

/Buv. LTSR VSKA. F.8. B.10/27. L.386-387. (originalas- mašinraštis, rusų k.)/

3. LLA Vado įsakymas Nr.22, 1944m. rugpjūčio 15d., visiems organizacijos nariams apie kovos taktiką

Lietuvos Laisvės Armijai
Perskaityti visiems
LLA nariams.
Pašalininiams nerodyti ir
neduoti.

LLA Štabas
LLA Vado

Įsakymas Nr.22

1944m. rugpjūčio 15d.

Įsakau:

1. Nuo 1944m. liepos mėn. 3d. be LLA Vadovybės leidimo išvykusius į užsienį LLA narius laikau nusikaltusiais LLA organizacijos drausmei ir iš LLA organizacijos izoliuoju. Štabams ir dalinių vadams suteikti žinias LLA apygardoms, kurios į užsienį išvykusiųjų LLA narių sąrašus per mėnesį laiko nuo šio įsakymo išleidimo dienos turi pristatyti LLA Štabui.

2. Visus LLA dalinių vadus iki būrio vado imtinai ir visus LLA štabų pareigūnus iki apylinkės štabo imtinai, be LLA Vadovybės leidimo nuo 1944m. liepos mėn. 3d. iš organizacinių pareigų pasitraukusius ir ligi 1944m. rugpjūčio mėn. 15d. dienos atitinkamų LLA dalinių vadams ar štabams neprisistačiusius, iš LLA organizacijos izoliuoju su teise dviejų savaitių bėgyje nuo šio įsakymo išleidimo dienos pasiaiškinti. Esant rimtoms pateisinamoms priežastims, LLA apygardų vadų nuožiūra izoliacija gali būti nuimta. LLA apygardų štabuose turėti izoliuotųjų sąrašus.

3. LLA štabų pareigūnus iki apylinkės štabo imtinai ir dalinių vadus iki būrio vado imtinai, nuo 1944m. liepos mėn. 3d. pasitraukusius be LLA Vadovybės leidimo iš savo organizacinių pareigų ir tiesioginiams viršininkams įsakius grįžti, nepaklausiusius, įsakau atiduoti atitinkamiems LLA Karo Lauko Teismams.

4. Visus LLA narius be LLA Vadovybės leidimo įstojusius į kokias nors kitas karines formacijas perspėti, o perspėtiems iš ten neišstojus, iš LLA organizacijos izoliuoti ir atiduoti atitinkamiems LLA Karo Lauko Teismams. Narių sąrašus turėti apygardų štabuose.

5. Prie LLA Vyriausiojo Štabo įsteigiu LLA Karo Lauko Teismą, kurio kadencija prasideda nuo 1944m. rugpjūčio mėn. 20d. LLA Karo Lauko Teismui gali būti atiduodami LLA apygardų štabų ir Vyriausiojo Štabo pareigūnai LLA Vadamui sutikus. Karo Lauko Teismo sprendimus tvirtina LLA Vadas.

6. Ligi atskiro parėdymo LLA eilinius narius, dalinių vadus ir štabų pareigūnus ligi rinktinės ar apylinkės štabo imtinai teisia prie LLA apygardų štabų

sudaryti LLA Vanagų Karo Lauko Teismai ir Vanagų Rinktinių Brolių teismai, numatyti Vanagų Drausmės Nuostatuose.

/pas./ LLA Vadas
/pas./ LLA Org. Skyriaus
Viršininkas

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.163 (originalas- mašinraštis)/

4. Vyriausiojo LLA Vanagų Vado operatyvinis įsakymas Nr.4 organizacijos narių žiniai

Vyriausiasis Vanagų štabas
LLA
Lietuvos Laisvės Armija
Štabo būstinė,

slaptas-operatyvinis
1944 XII.10.

Įsakymas Nr.4

1. Padėtis

a) Bolševikams užpuolus Lietuvos teritoriją, frontas sustojo ties Klaipėdos - Telšių - Stalupėnų - Augustavo linija ir tapo poziciniu karu. Bolševikinė NKVD ir NKGB, vietinės milicijos ir įvairių šnipų padedami, pradėjo terorizuoti Lietuvos gyventojus;

b) Lietuvos partizanai- LLA Vanagai, vadovaudamiesi įsakymu Nr.2, pradėjo organizuotą kovą prieš priešo teroristines gruputes ir atskirus skundikus;

c) Vanagams padeda kovoti patikimi vietiniai gyventojai ir patriotų suorganizuotos vietinės pasipriešinimo grupės, dar nespėjusios įsilieti į Vanagų eiles. Mūsų kovoje kokios nors didesnės pagalbos iš Vakarų kol kas netenka laukti. (*išretinta mano - D.K.*)

I. Išvados apie priešą

Prasidėjo vyresnio amžiaus vyrų mobilizacija, todėl reikia laukti aštresnio teroro ir netgi masinių gyventojų vežimo.

II. Užduotys

Visoje šalyje vienyti aktyviai veikiančias ginkluotąsias pajėgas ir vieningai tęsti slaptą, aktyvią, organizuotą ginkluotą kovą prieš bolševikų terorą. Sužlugdus raudonajai armijai ir okupaciniam režimui, pereiti į atvirą kovą, mobilizuojant visą tautą.

III. Skirstymas į apygardas ir uždaviniai

1. Skirstymas

a) Visa Lietuvos teritorija suskirstoma į 4 apygardas:

Vilniaus (Vilniaus, Trakų, Utenos, Ukmergės, Zarasų, Švenčionių, Eišiškių, Ašmenos valsčiai);

Kauno (Kėdainių, Kauno, Raseinių, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Alytaus, Lazdijų valsčiai);

Šiaulių (Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos, Tauragės valsčiai).*

b) Apygardų vadai suskirsto savo apygardas į būrius ir nustato sutartinius pavadinimus panaudojant:

būriams - žvėrių vardus,

kuopoms - paukščių vardus,

rinktinėms - medžių pavadinimus.

Įvairaus rango vadai slapyvardžius renkasi patys, pasirinkdami tautinius vyriškus vardus.

c) Įsakymus raštu leidžia apygardos, būriai ir atskiros kuopos. Kuopos, įeinančios į kitus junginius, įsakymus perduoda žodžiu.

2. Užduotys

a) Sutvarkyti dezorganizuotus Vanagų būrius (valsčiaus teritorija atitinka būrio teritoriją) ir sudaryti naujus junginius ten, kur jų nėra. Vietinius atskirus partizanų būrius, neturinčius ryšių su vyriausia vadovybe, priimti į Vanagų eiles, jiems duodant bendrą LLA priesaiką;

b) organizuoti slapta aktyvią kovą prieš NKVD ir keliančius pavojų vietinės administracijos darbuotojus ir šnipus;

c) raudonosios armijos padalinių, jei jie neturi užduoties kovoti prieš lietuvių partizanus arba vykdyti terorą vietinių gyventojų atžvilgiu, be Vyriausiojo Vanagų štabo žinios neliesti;

d) be Vyriausiojo Vanagų štabo įsakymo nerodyti jokių ryšių linijų ir kovinių įrenginių, jei to nereikia užtikrinant Vanagų saugumą ar siekiant sutrukdyti masinį tautos išvežimą;

e) prasidėjus raudonosios armijos ir bolševikų valdžios Lietuvoje žlugimui, pereiti į atvirą kovą, paskelbti mobilizaciją, užimant gyvenvietes, ryšių mazgus ir karinius objektus;

f) išstumiant raudonąją armiją, į Lietuvos teritoriją įeinančiai svetimai kariuomenei padėti, bet joku būdu neduoti vadų, eilinių sąrašų ir ginklų. Klausyti tik Vanagų Vyriausiojo štabo įsakymų ir kiekvienu svarbesniu bendradarbiavimo su svetima armija klausimu kreiptis į Vyriausiąjį Vanagų štabą.

* Ketvirtoji apygarda- Panevėžio- rusiškame variante, kurio vertimas čia pateikiamas, matyt, dėl neapsižiūrėjimo, praleista.

IV. Aktyvi kova

1. Kovos tikslas

a) Vietinę administraciją, miliciją ir atskirus šnipus reikia pagąsdinti ir laikyti tam tikroje įtampoje, kad bijodami mirti, jie ne taip nuoširdžiai eitų savo pareigas. Todėl visai nebūtina likviduoti visus pareigūnus, o tik pačius pavojingiausius, kitus tik gerai pagąsdinti;

b) kovos prieš NKVD ir NKGB tikslas yra apginti savo tautos gyvybę ir turtą, todėl kovoti be jokių nuolaidų ir skrupulų.

2. Pasirengimas

Siekiant sėkmingiau kovoti prieš NKVD, vietinę administraciją ir šnipus, reikia tinkamai pasirengti:

a) sudaryti pavojingų vietinės administracijos darbuotojų, milicininkų ir šnipų sąrašus, tiksliai nustatyti jų gyvenamąją vietą ir priėjimo galimybes;

b) surinkti tiksliai žinias apie NKVD pajėgų dydį, ginkluotę, sargybos postus, budrumą ir t.t.

c) sudaryti veiksmų planą, atitinkantį padėtį (remiantis gudrumu, išradin-gumu, o ne jėga) ir įtvirtinti įstatymu;

d) operaciją vykdyti naktį ir imti tik būtinai reikalingą žmonių skaičių;

e) vengti įtraukti į likvidacijos sąrašus asmenis, kurie pateko į administ-raciją nesąmoningai ir nedaro žalos.

3. Vykdymas

a) Prieš operacijos pradžią izoliuoti numatytą teritoriją, nutraukti telefono-telegrafo linijas ir pastatyti sargybas svarbesnėse vietose;

b) operaciją vykdyti drąsiai ir sumaniai, stengiantis nekelti didelio triukš-mo. Tam tikslui geriausiai vaizduoti iš kitos vietovės atvykusius miliciją ar NKVD. Pagal galimybes persirengti rusiškomis uniformomis ir kalbėti rusiškai;

c) iš likviduotųjų paimti dokumentus, ginklus ir uniformas, visą kitą turtą plėšti draudžiama;

d) savo sužeistuosius ir žuvusius būtinai pasiimti su savimi;

e) kad neatpažintų vietiniai gyventojai, naudotis kaukėmis, grimu ir nesi-vadinti tikraisiais vardais;

f) atskirus NKVDistus ir nedideles grupes, išvykusias į medžioklę, likvid-uoti taip, kad neliktų jokių pėdsakų ir susidarytų vaizdas, kad jie "dingo be žinios."

4. Atsitraukimas

a) Dar prieš operaciją būtina numatyti atsitraukimo kryptį ir slėptuves per-sekiojimo atveju;

b) norint išsisaugoti nuo seklių iki operacijos vykdymo, patepti batų padus terpentinu ar žibalu. Padus tepti kas 2-3 kilometrai;

- c) nepalikti pėdsakų ant sniego bei purvo;
- d) operacijos vietoje po jos įvykdymo palikti plakatus su paaiškinimais, už ką kaltieji nubausti, ir su perspėjimais kitiems dėl panašių nusikaltimų;
- e) tarp vietinių gyventojų paleisti gandus, kad šią operaciją įvykdė desantininkai su uniformomis, kurie nuėjo N kryptimi- nurodyti neteisingą kryptį, padidinti dalyvių skaičių.

5. Kaip elgtis toliau

- a) Perspėti visus operacijos dalyvius ir žinančius apie ją saugoti paslaptį;
- b) kalbantis su vietiniais gyventojais, vaizduoti nieko nežinančius ir nustebusius dėl tokio nusikaltimo;
- c) patekus į NKVD, jokių būdu neprisipažinti;
- d) jei dalyvavimas būtų įrodytas, teisintis, kad naktį atėjo nepažįstami ginkluoti žmonės ir, grasindami ginklu, išsivedė;
- e) apie operaciją ir jos rezultatus skubiai pranešti vadui.

6. Pasirengimas kovai prieš masinį vežimą

- a) Kovoiant prieš masinius vežimus, juos numatyti ir duoti atitinkamus nurodymus padaliniams;
- b) ieškoti kuo artimesnių ryšių su geležinkelininkais ir gauti iš jų žinių;
- c) parengti įrankius geležinkeliams ardyti. Judantį ešeloną stabdyti raudona šviesa prie sugadintos vietos. Sustabdžius traukinį, skubiai išardyti bėgius už jo. Po to išlaisvinti visus vežamuosius. Jei bus vežama sunkvežimiais, rengti keliuose ir vieškeliuose pasalas, iš anksto tam pasiruošus.

V. Saugumas ir slaptumas

1. Ne tik vadams ir štabų darbuotojams, bet ir eiliniams Vanagams įsakyta rengti slėptuves, kuriose galėtų pasislėpti patys, slėpti ginklus ir kitus karinius reikmenis.

2. Skatinti patikimus asmenis patikimose vietose rengti slėptuves ir duoti atitinkamus nurodymus.

3. Slėptuvių aprašymas- priede 4/b.

4. Visais būdais stengtis patekti į tarnybines įmones ir organizacijas:

- a) įterpiant savo žmones (tik sutikus kuopos vadui),
- b) verbuojant tinkamus bendradarbius,

c) naudojant patikimesnius, nors ir nelinkamus verbavimui darbuotojus.

Tikslas: laiku surinkti būtinus duomenis, panaudoti legalizavusiuosius asmenis ryšiams palaikyti ir gauti įvairių dokumentų, blankų ir antspaudų.

5. Kiek ir kokių dokumentų gauta, tučtuojau pranešti vadovybei.

VI. Santykiai su vokiečių parašiutininkais

1. Su vokiečių parašiutininkais, jei jų yra, stengtis bendrauti, bet vengti galimų provokacijų.

2. Jei parašiutininkai- LLA nariai, tai turi skubiai pareikšti paklusnumą būrio vadui ir vykdyti jo įsakymus.

3. Parašiutininkus, ne LLA narius, jei jie patikimi lietuviai, verbuoti ir priimti savo tarpan.

4. Jei parašiutininkai pasirodys nelietuviai arba lietuviai, kurių nepavyks užverbuoti, palaikyti su jais ryšį, pasistengti gauti iš jų ginklų, šaudmenų, radijo aparatų, rusiškų pinigų. Jų įsakymų ir direktyvų, neatitinkančių LLA Vanagų vado įsakymų, nevykdyti.

VII. Tiekimas

1. Vanagų kuopos, skyriai, būriai savo nuolatinio veikimo erdvėje iš patikimų vietinių gyventojų sudaro Vanagų rėmimo komitetus (VRK).

2. Būrių VRK turi atitikti valstiaus ūkinius ir administracinius organus, kuopos VRK- apskrities /.../ Kai Vanagai pereis į atvirą kovą, visų lygių VRK ima vykdyti atitinkamas ūkines ir administracines funkcijas. Tam jie turi rengtis iš anksto.

VRK aprūpina Vanagų junginius produktais, drabužiais ir pinigais, kuriuos gauna per rinkliavas, įvairias kombinacijas.

3. Aprūpinant Vanagus produktais ir pinigais, pirmo būtinumo daiktais, leidžiama gudrumu, apgaule ir net jėga (kur tai būtina) panaudoti pieninių, valstybinių ūkių ir kitų valdiškų įmonių ir įstaigų turtą. Tokiu būdu gauti būtinų daiktų galima tik vadovaujant kuopos vadui. Įgytas turtas laikomas bendru kuopos turtu ir dalijamas pagal poreikius. Vanagų savivalė griežtai draudžiama.

4. Ginklais ir šaudmenimis apsirūpinti perkant už "naminę" iš raudon-armiečių, užmezgant ryšį su vokiečių parašiutininkais, geruoju ar net jėga paimant iš vietinių gyventojų, kuriems tie ginklai nereikalingi.

VIII. Evakuacija

1. Kautynėse žuvusius Vanagus laikyti paslapyje, sudaryti jų sąrašus, nurodant vardą, pavardę, žuvimo aplinkybes ir palaidojimo vietą.

2. Sužeistuosius gydyti, slapstant pas patikimus vietinius gyventojus. Tam organizuoti sanitarijos skyrius.

Vyriausiasis Vanagų Vadas

5. LLA vadovybės praktiniai nurodymai įrengiant įvairaus tipo slėptuves

PARTIZANŲ IR AGENTŪRINIŲ ŽVALGŲ RADISTŲ SLĖPTUVĖS

/Vietos parinkimas, įrengimas ir naudojimas/

I. Partizanų ir agentūrinių žvalgų, veikiančių prieš fronto ar armijos užnugaryje, darbą pradžioje reikia pradėti nuo pasirinkimo sau slėptuvių, t.y. tinkamų vietų gyvenimui, ginklų, radijo aparatų, maisto atsargų, radijo atsarginių dalių, įvairių dokumentų, šaudmenų ir t.t. paslėpimui.

Gyvenimo praktika įrodė, kad pačioje veikimo pradžioje teks gyventi ne namuose mieste, miestelyje ar kaime, bet beveik išimtinai slėptuvėse, padarytose pačių partizanų ar žvalgų radistų nuošaliausiose vietose ir užmaskuotose vietovės fone.

Išvada: kiekvienas partizanas, agentūrinis žvalgas ir radistas TURI MOKĖTI pasirinkti tokias vietas ir įrengti slėptuves.

Tuo tikslu šiame komplekte duodama keliolika variantų (galimų) įrengimo slėptuvių (bazių, partizanų, žvalgų, radistų atramos punktų), nurodant sąlygas, kuriose reikia panaudoti vieną ar kitą slėptuvės tipą, darbo laiko apskaičiavimą, maskavimo būdus ir nepavojingo naudojimosi organizaciją.

II. Kiekvieno tipo slėptuvei nurodoma trumpos aplinkybės, kuriose jas galima naudotis.

Visoms žemiau nurodytoms SLĖPTUVĖMS BENDROS TAISYKLĖS yra:

A/Vieta rinkti:

1. Ne slėniuose, toliau nuo likusių (nesudegusių) gyvenviečių ir nuo kelių su dideliu judėjimu (tas dar nereiškia, kad jas galima įrengti kaimo nuošaly, priemiesčiuose ir vienkiemiuose).

2. Su geromis ir paslėptomis prieigomis prie slėptuvės.

3. Kur yra galimybė ir medžiagos, slėptuves maskuoti vietinės spalvos fonu.

4. Kur prie parinktos slėptuvei vietos yra gerų sekimui vietų, iš kurių sekama slėptuvės apylinkė (part. būrelio sargybinis, radisto padėjėjas perduodant radiogramą).

5. Kur galima patogiai susirūti slėptuvei su apylinkės sekėju (sutartiniai ženklai garsu ir ženklu).

6. Kur galima aplink slėptuvę sudaryti automatišką signalizacijos tinklą, įspėjantį slėptuvėje besirandantį žv. radistą apie besirandantį prie slėptuvės

pašalinį asmenį (padėjėjo nėra).

7. Kur greit galima pasislėpti nuo netikėtai sutikto asmens renkant slėptuvei vietą.

B/Darbus vykdant:

1. Žiūrėti, ar bus galimybė dirbti dieną ar naktį, ar vienam ar dviem žvalgams partizanams (jei slėptuvėje randasi vienas partizanas ar joje dirba vienas žvalgas-radistas, jis laikas nuo laiko turi nutraukti darbą, apsižvalgyti, ar "neseka kas nors jo darbo." Esant 2 žm.- vienas ilsisi ar dirba, kitas seka).

2. Slėptuvėje esant griežtai prižiūrėti, kad ji visuomet būtų natūraliai maskuota, nemėtyti žemės, neminti žolės, nekirsti ir nelaužyti šakų slėptuvės apylinkėje. Neišmindžioti į slėptuvę takų, bet kiekvieną kartą prie slėptuvės prieiti iš kitos pusės ir pasirūpinti užmaskuoti-panaikinti pėdsakus.

Užbaigta slėptuvė neprivalo kuomi nors skirtis nuo artimiausios aplinkos fono.

ARTINANTIS Į SLĖPTUVĖS RAJONĄ PATARIAMA ANT BATŲ UŽDĖTI VYŽOS AR SENI KALIOŠAI TIKSLU PASLĖPTI SAVO TIKRUS PĖDSAKUS.

3. Dirbti be triukšmo, tyliai, ypatingai atsargiai būti kertant krūmus ir medžius.

4. Slėptuvę įrengiant be ypatingo reikalo neišeiti į atvirą vietą.

5. Nekurti laužo, nežiebtį degtukus (ypatingai dirbant nakties metu). Rūkyti slapta.

6. Darbą baigus stropiai apžiūrėti darbo apylinkę aplink slėptuvę ir vietas, iš kurių buvo imama medžiaga slėpti įrengimui. Patikrinti, ar kur nors neliko šviežiai nukirstų šakelių, baslių, rastelių, skiedrų, šviežių žemių, ar neužmirštas kur nors kastuvėlis, nenumestas popiergalis ir t.t. Tas turi būti atliktas su ypatingu stropumu.

/.../

2. Sekti ženklus- "ar nebuvo svetimas prie slėptuvės". Ženklus ir primityvią signalizaciją nustatyti slėptuvę įrengiant.

3. Nelįsti iš karto į slėptuvę, bet apsižiūrėti ir įsitikinti, ar nėra arti ko nors pašalinio. Tam tikslui iš anksto pasirinkti tam patogią vietą.

VISKĄ MATYTI PAČIAM IR NEBŪTI MATOMAM.

4. Kiekvieną kartą iš slėptuvės išeinant (nors ir trumpiausiam laikui) nepalikti jos ATDAROS ir neužmaskuotos.

5. Natūralių reikalų neatlikinėti slėptuvės rajone. Tam reikalui naudotis kastuvėliu, nepaliekant pėdsakų.

6. Būnant slėptuvėje nekosėti, garsiai nekalbėti. Ginklus visuomet pilnoje parengtyje laikyti prie savęs VEIKIMUI (ypač perduodant ar priimant radiogramą).

7. Visuomet turėti paruoštą priežastį- paaiškinimą kodėl randuosi šiame rajone atsitikimui, jei susitiksiu su nepageidaujamu asmeniu.

III. Slėptuve naudotis darbui su radiju (antenos, radijo perdavimai) kiekvieną kartą duodamos SPECIALIOS INSTRUKCIJOS.

Tačiau žvalgas- radistas turi turėti galvoje, kad po PENKIŲ- ŠEŠIŲ radijo perdavimų, jis turi pereiti į kitą IŠ ANKSTO parengtą slėptuvę, kuri turi būti nearčiau 8-10 km atstu nuo pirmosios.

Vidutiniai viena slėptuve radijo darbui naudojamasi apie MĖNESĮ laiko.

IV. SIŪLOMOS SLĖPTUVIŲ RŪŠYS NĖRA STANDARTINĖS. PARTIZANAS AR ŽVALGAS GALI (IR PRIVALO), ATSIŽVELGIANT Į VIETOVĖS APLINKYBES IR BENDRĄ PADĖTĮ JAS TOBULINTI, GERINTI IR "PRIMITYVINTI", RASTI KITUS ĮRENGIMO BŪDUS, TOBULINTI MASKIRUOTĘ, PLAČIAI VARTOJANT INICIATYVĄ IR KARO GUDRYBĘ.

Slėptuvė Nr.1. "RŪSYS PO MALKŲ KRŪVA."

1. Slėptuvė galima pritaikyti miškuose, kur vykdomas miško kirtimas ir guli malkų štabeliai. Pritaikoma ir darbui su radijo aparatu.

2. Vienam žmogui tokiai slėptuvei įrengti reikia atsargumo priemonių maždaug 6 val. laikui.

3. Reikia išimti apie 2 kub.m. žemės.

4. Maskavimas- tų pačių malkų dangtis.

5. Išmieri-

giluma- 1,80 m

įėjimas- 90 x 90 cm

dugnas- 80 x 80 cm

6. Įrankiai: 3-jų šonų aštrus kastuvėlis, kartu parodytas, kirvis, peilis ir palapinė žemėms išnešti.

Slėptuvė Nr.2. "RŪSYS."

1. Slėptuvė įrengiama miško pakraščiuose, apaugusiuose smulkiais krūmais ir atskirais medžiais. Tinka sekimui ir darbui su radijo aparatu.

2. Dirbant vienam su visomis atsargumo priemonėmis slėptuvei įrengti reikia 5 val. laiko NAKTIES metu.

3. Reikia išimti 2 kub.m. žemės.

4. Maskavimas- velėna su mažu krūmu (?). Ypatingo dėmesio kreipti, kad pintas dangtis slėptuvės nieku būdu nesiskirtų nuo apylinkės žemės paviršiaus. Dangtį daryti 10-15 cm platesnį už angą.

5. Išmieri: gylis 1,80 m, įėjimas ir išėjimas 90x90 ir 80x80 cm.

6. Įrankiai: kaip Nr.1.

Slėptuvė Nr.3. "RŪSYS PO TVORA."

1. Tokio tipo slėptuvė įrengiama, kuomet nuolat reikia dirbti nenutolstant nuo gyvenvietės ir nesant galimybės pastatyti radiją trobesyje ir esant būti-

nam reikalui paslėpti (dirbant) anteną. Įrengiama gyvenvietės pakraštyje, ganykloje, kur yra tvoros. Naudojama tik radijo darbui.

2. Darbo laikas: vienam- iki 7 val, dviem- 3-4 val.

3. Reikia išimti iki 2,5 kub.m. žemės.

4. Maskavimas- normaliai velėna su žole. Gerai uždengti (po velėna) an-gos dangtį ir plyšius tarp velėnos ir pinto dangčio.

5. Išmieros- kaip braižinyje.

6. Įrankiai: kastuvėlis, peilis, palapinė.

/.../

Slėptuvė Nr.4. "FIKTYVUS KAPAS."

1. Slėptuvė- fiktyvus kapas, įrengiama užleistose kapinėse. Tinka ir darbui radistams.

2. Vienam žmogui dirbant reikia 8 darbo valandų (maskavimas imtinai).

3. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.

4. Maskuojama kaip kapas su jėjimu iš šono.

5. Išmieros: gylis- iki 2m, platuma- kiek norima, priklauso nuo grunto.

6. Įrankiai: kastuvus, peilis, palapinė.

Slėptuvė Nr.5. "RŪSYS PO ŠIENO KŪGIU."

1. Įrengiama pievose ar prie gyvenviečių (kūgiai šieno, šiaudų, žagarų ir pan.). Tinka pasislėpti ir radijo darbui.

2. Vienam žmogui nakties metu įrengimui reikia 6 val. laiko įskaitant ir atsargumo priemonių pavartojimą.

3. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.

4. Maskavimas- pats kūgis.

5. Išmieros: anga- 90x90cm, gylis- 1,80m, dugnas- 80x80cm.

6. Įrankiai- kastuvėlis, peilis, palapinė.

7. Sutartiniai ženklai: 60-70m plonos vielos ar tvirtų siūlų.

Slėptuvė Nr.6. "POŽEMINIS APKASAS."

1. Tinka slėptis keliems partizanams ir radijo grandžiai, sandėliui. Nau-do-jama kuomet tenka gyventi ilgesnį laiką miške. Reikia rūpestingai parinkti vietą miško masyve (sausą).

2. Du žmonės, dirbdami tik nakties metu, padarys per savaitę ir 4 dienas, dirbant visą parą su reikiamu poilsiu.

3. Reikia išimti iki 12-15 kub.m. žemės.

4. Maskavimas: kaip apylinkės fonas (atskiri nedideli medeliai, krūmai, kupstai, velėna- žolė, smėlis ir t.t.).

5. Išmieros: kaip plane ar kaip norima, tik ne per didelės.

6. Įrankiai- kastuvėliai, peiliai ir palapinės.

Slėptuvė Nr.7. "RŪSYS PO DARŽINE."

1. Įrengiama prie atskiros daržinės, jei svetimam krašte, tai ten, kur nėra ūkininko. Tinka radijo stoties darbui, sandėliui.
2. Vienam žmogui reikia 5 val. darbo nakties metu.
3. Maskavimas- kaip daržinės apylinkėje. Ant angos dangčio padėti krūvą žabų, karčių (senų) arba malkų.
4. Reikia išimti iki 2,5 kub.m žemės.
5. Išmieros: anga 80x80 cm, gylis 1,80 m, dugnas 60x60 cm.
6. Įrankiai- kastuvėlis, peilis, palapinė.
7. Sutartiniai ženklai: įspėjamajai signalizacijai 60-70 m kaimiškų siūlų.

Slėptuvė Nr.8. "MIESTO GRIUVĖSIUOSE."

1. Įrengiama pačiam nuošaliausiam subombarduoto miesto, miestelio užkampyje. Parenkamas daugiausiai nukentėjęs kvartalas, namo rūsys ar buv. slėptuvė.
2. Vienam žmogui reikia apie 4 val. nakties laiko.
3. Maskavimas- griuvėsių fonas ir čia pat esančios medžiagos, bet ne per daug imti mažų balkių, atskirų akmenų, plytų.
4. Išmieros: gylis- 1,80 m, plotis- pagal aplinkybes.
5. Įrengiant iš naujo išimti apie 2-3 kub.m žemės.
6. Įrankiai: kastuvėlis, peilis, palapinė.
7. Signalizacijai- išmėtyti gelžgalius ar stogų skardą vietose, kuriomis galima lengviausiai prieiti prie slėptuvės.

Slėptuvė Nr.9. "KAIMO GRIUVĖSIUOSE."

1. Įrengiama po sudegintu ar bombomis sugriautu namu, gyvenamam ar mažai apgyvendintam kaime.
2. Surandamas buv. namas, kuriame yra rūsys, išvalomas ir įrengiamas.
3. Išmieros pagal aplinkybes.
4. Maskavimas kaip apylinkės griuvėsiai. Nepalikti rūsio tvarkymo pėdsakų. Angos dangtį užversti įvairiu šlamštu ir nuodėguliais.
5. Įrankiai- kastuv., peilis, palapinė.
6. Signalizacija- iš plytų, apdegusių balkių ir kitos medžiagos, suverstos taip, kad palietus sukeltų triukšmą.
7. Dirbti nakties metu.

Slėptuvė Nr.10. "ŠULINYS."

1. Įrengiama neveikiančiame ar net veikiančiame šulinyje. Tinka kaip sandėlys ir radijo aparatų saugojimui (rentinys medinis).
2. Išimta žemė sumetama šulinio dugnan.
3. Maskavimas- įėjimo anga sudaroma iš skydo, padaryto iš išpjautų šulinio rentinio lentų.

4. Įrankiai- kaip visuomet.
5. Išmieros- kaip braižinyje.

Slėptuvė Nr.11.

1. Įrengiama žvalgui, turinčiam uždavinį stropiai sekti geležinkelio darbą, toli nuo sargų būdelių ir postų, nuošaly nuo gyvenviečių.
2. Vienam žmogui 5 val. darbo.
3. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.
4. Maskavimas- kaip griovys.
5. Išmieros- ilgis- 1,80, aukštis- 60 cm.
6. Įrankiai- kaip visuomet.

Slėptuvė Nr.12. "LAUKO KELIO TILTAS."

1. Įrengiama greitam pasislėpimui žvalgant kariuomenės dalių judėjimą. Tinka radijo darbui.
2. Vienam žmogui- 4,5-5 valandos nakties darbo.
3. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.
4. Išmieros: ilgis- 1,80 m, aukštis, plotis- 60x60 cm.
5. Maskavimas- kaip griovio arba upelio krantas (krūmai, žolė, smėlis).
6. Įrankiai- kaip visuomet.

Slėptuvė Nr.13. "DAIKTINIŲ ĮRODYMŲ SLĖPTUVĖ."

Šis pavyzdys duodamas tam atsitikimui, kuomet reikia tuč tuojau paslėpti prie savęs daiktus, kurių jau nėra laiko nunešti į ATRAMOS PUNKTĄ.

Tokiam atsitikimui partizanas ar ag. žvalgas parenka nuošaliausią gyvenvietės vietą, turimomis po ranka priemonėmis iškasa duobę, užkasa daiktus, įsidėmi vietą ir maskuoja prie vietos fono.

Daiktai turi būti tinkamai supakuoti, kad nepagestų nuo žemės drėgmės. Išmieros pagal slepiamo daikto gabaritą.

Slėptuvė Nr.14. SENI NEVARTOJAMI BUNKERIAI, KULKOSVAIDŽIŲ LIZDAI, APKASAI, PAMUŠTI IR DAR LAUŽUI NENUGABENTI TANKAI, SUNKVEŽIMIAI, CISTERNOS ir t.t.

Vietose, pro kurias neseniai perėjo frontas ir kautynės, visuomet ir visur lieka laukuose visa eilė aukščiau minėtų pastatų ir daiktų. Tuo laiku į juos niekas nekreipia dėmesio (ypač į buv. įtvirtinimus), todėl jie lengvai gali būti išnaudoti kaip laikinos slėptuvės ar laikinieji sandėliai. Tinka trumpam laikui dirbti ir radijo stočiai, parinkus tam nuošalesnę vietą.

Tas tuo labiau patogu, kad prie parinktos slėptuvės galima lengvai rasti patogias prieigas, lengvai paaiškinti buvimo priežastį tokią slėptuvę įrengiant.

Slėptuvė Nr.15. DUOBĖS IR BLINDAŽAI, KURIUOSE SLEPIASI CIVILIAI GYVENTOJAI IR KURIE PALIKTI FRONTUI NUSLINKUS TOLIAU.

Tokiose vietose, kaip ir buvusiuose įtvirtinimuose, agentūrinis ŽVALGAS, RADISTAS IR PARTIZANAS NUOŠALIOJE VIETOJE visuomet ras patogią vietą slėptuvei įrengti, laikyti savo turtą ir net dirbti radijo stočiai.

Slėptuvė Nr.16. "GELEŽINKELIO KATASTROFOS VIETOJE."

Šį variantą partizanas ar žvalgas radistas gali išnaudoti tik ypatingai svarbiam būtinumui esant kaip laikiną slėptuvę ir daiktų sandėlį.

Į katastrofos vietas, nuvalius bėgius, beveik niekas nekreipia dėmesio, todėl jos tinka kaip sekimo punktas.

Įeiti ir išeiti tik nakties metu. Dieną iš ten tik sekama.

Slėptuvė Nr.17. "NEVEIKIANTIS VĖJINIS MALŪNAS."

1. Rūsysis /.../ Tinka kaip slėptuvė, sekimo punktas ir sandėlis.
2. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.
3. Išmiers- pagal reikalą.
4. Maskavimas- tik įėjimo angą kaip malūno grindis. Iš viršaus užpilti šiukšlėmis, nepalikti pėdsakų ant grindų.
5. Įrankiai- kaip visuomet.

Slėptuvė Nr.18. UPIŲ ŠLAITUOSE- nuošalioje vietoje.

1. Slėptuvė įrengiama nuošalioje vietoje, stačiuose upės krantuose, šlaituose, tinka slėptis ir sandėliui.
2. Įrengimui reikia 5 darbo valandų vienam žmogui.
3. Reikia išimti iki 2 kub.m. žemės.
4. Maskavimas- velėna su mažais krūmais.
5. Išmiers: anga- 60x60 cm, gylis- 1,80 m.
6. Įrankiai- kaip visuomet.

Slėptuvė Nr.19. "LIZDAS MEDYJE."

Tankiame miške, kur yra tankių lapuotų medžių, labai patogu laikyti atsarginį turtą, paslėpus jį medžio viršūnėje, gerai jį užmaskuojant ir sutankinant šakas.

Šis būdas patogus tuomi, kad jis daugiau, negu kuris kitas, užtikrina saugą. Žiūrėti, kad ryšulys nebūtų matomas iš šono. Kad jį būtų galima surasti, reikia padaryti ženklus, nesuprantamus pašaliniais asmenimis.

Slėptuvė Nr.20. "SNIEGO PALAPINĖ."

Sniego palapinė naudojama laikinam pasislėpimui arba žvalgymui nusileidus prieš užnugaryje, ar perėjus frontą.

Tam tikslui reikia padaryti iš šaknų ar vytelių palapinės stovą, apdengti

palapinę ir užmaskuoti sniegu. Palapinei sniegą reikia iškasti iki žemės. Duobę iškloti šiaudais ar žabais. Darbo laikas- 4val. vienam žmogui.

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.172-174.(originalas-mašinraštis)/

6. LLA Vanagų Vyriausiojo Vado operatyvinis įsakymas Nr.5 (1945 04 05) apygardoms dėl aktyvių kovos veiksmų

Tvirtinu

LLA Vadas

Vyriausiasis Vanagų Štabas

(Versta iš lietuvių k.)

Štabas, 1945.IV.5

Operatyvinis įsakymas Nr.5

Apygardų užduotys ir veiksmai lemiamu laikotarpiu

I. Padėtis

Vokietijos sutriuškinimas baigiasi. Taikos konferencija San- Franciske rengiama atsižvelgiant sąjungininkų pasaulėžiūrą ir interesų skirtumams.

Turimais duomenimis, Komunistų partija neis į kompromisus ir yra linkusi pradėti naują karą. Pasiruošimas naujam karui jau vyksta: pradedama nauja mobilizacija, statomi įtvirtinimai ir t.t.

Išvados apie priešą:

a) karo su anglo-saksais ir Vakarų Europos valstybėmis atveju sovietai jau po pirmųjų smūgių bus priversti pasitraukti iš okupuotų šalių,

b) lietuvių tauta tuo momentu turės stoti į lemiamą mūšį su bolševizmu.

II. LLA uždaviniai

1. Sunaikinti Lietuvoje esančius ir nuo fronto atsiliekančius raudonosios armijos, NKVD, NKGB ir milicijos dalinius, neleisti jiems žudyti ir išvežti gyventojų ir naikinti turto.

2. Saugoti prekybos, pramonės ir žemės ūkio įmones ir jose esančias atsargas.

3. Organizuoti šalyje administracinę valdžią, kol bus įkurta vyriausybė.

III. Uždaviniai apygardoms

1. Pirmu smūgiu užimti apygardos centrą. Tam panaudoti būtiną Vanagų, esančių rajono centre, skaičių.

2. Sunaikinti apygardos rajone esančius ar besitraukiančius su frontu per teritoriją raudonosios armijos, NKVD, NKGB ar milicijos dalinius.

3. Kad rusai besitraukdami neevakuotų vietinių gyventojų ir turto, apygardos rajone susprogdinti geležinkelius. Miestų gatvėse ir ant kelių statyti gynybines užtvanas. Be ypatingo reikalo vengti sprogdinti ir gadinti stambesnius objektus: tiltus, tunelius ir kt.

4. Užimti ir saugoti nuo sunaikinimo ir plėšimo pramonės, prekybos ir žemės ūkio įmones ir juose esančius išteklius.

5. Užimtuose rajonuose sudaryti administracinį aparatą ir vykdyti valdžios funkcijas, kol bus sudaryta vyriausybė.

IV. Užduočių vykdymas

1. Veiksmai pradedami gavus vyriausiojo Vanagų vado įsakymą raštu. Jei nėra ryšio su vadovybe, apygardos vadas savarankiškai duoda nurodymą veikti besitraukiant raudonajai armijai.

Apie operacijos pradžią apygardos vadai turi pranešti vyriausiajam Vanagų vadui ir kaimyninėms apygardoms ir būriams.

2. Prasidėjus veiksams, visi LLA kariai ir prie jų prisidėję žmonės, ant kairės rankos užsiriša baltą, 10 cm pločio raištį su juodomis, 6 cm aukščio raidėmis "LLA."

3. Apygardos vadas, žinodamas savo ir priešų jėgas savo rajone, veikia visoje teritorijoje arba iš anksto sutelktomis pajėgomis suduoda smūgį viename apygardos rajone, palaipsniui plėsdamas veiksmus visoje apygardoje. Rekomenduojamas pirmasis variantas, šiuo atveju priešų pajėgos išsklaidomos ir tampa nekontroliuojamos.

4. Operacijos pradžioje visur reikia išplatinti iš anksto apygardos štabe parengtus atsišaukimus, antrašte "Tautiečiai", kurių turinys turi atitikti LGK (*Lietuvos Gynimo Komitetas - D.K.*) nurodymus.

5. Užimtuose rajonuose skubiai kurti civilinę administraciją pagal apygardų organizacinių sektorių nurodymus.

6. Kariniai Vanagų būriai pavaldūs tik Vyriausiajai Vanagų vadovybei, o civilinė administracija - vyriausybei, sudarytai LGK, t.p. palaiko ryšį su Vana-gais ir visokeriopai juos remia.

7. Raudonąją armiją stumiančiai naujai okupacinei armijai, iki atski-ro nurodymo, visokeriopai padėti, vengti konfliktų.

8. Susitikus su naująja okupacine armija, Vanagų būrio vadas privalo pa-reikšti, kad jis yra karinio LLA būrio vadas, paskirti vedlius, suteikti žinias apie priešą ir teikti kitokią būtiną pagalbą.

9. Turint galvoje įvairių komplikacijų galimybę, ginklų, paimtų iš priešų, likučius slėpti specialiuose sandėliuose.

10. Vanagų ir LLA narių sąrašų su pavardėmis ir slapyvardžiais be Vyriausios vadovybės nurodymo niekam neduoti.

V. Ryšiai

1. Operacijos pradžioje Vyriausias Vanagų štabas bus dislokuotas _____ (bus pranešta vėliau).
2. Pagrindinių ir rezervinių apygardos vadovybės punktų dislokacijos vietas nurodys apygardos vadas.
3. Skubius pranešimus Vyriausiajam Vanagų Vadui siųsti kiekvieno mėnesio 10, 20 ir 30 dieną, be to:
 - a) prasidėjus operacijai,
 - b) užėmus apygardos centrą,
 - c) sunaikinus priešą visoje apygardos teritorijoje ar jos dalyje,
 - d) po pirmojo susitikimo su naujos okupacinės kariuomenės dalimis, smulkiai išdėstant susitikimo aplinkybes ir rezultatus.

VI. Papildomi nurodymai

1. Apygardų vadai visiškai atsako už tikslų įsakymų vykdymą apygardos teritorijoje.
2. Neįvykdę įsakymo ar prasidėjus operacijai pasislėpę vadai bus laikomi lietuvių tautos ir LLA išdavikais ir atiduoti teismui.
3. Iki 1945m. balandžio 15d. sudaryti:
 - a) apygardų centrų užėmimo planą,
 - b) ryšio tarp būrių planą,
 - c) duoti įsakymą būrių vadams sudaryti operacijos planą.
4. Iki 1945m. balandžio 25d.:
 - a) apygardose sudaryti operacijos planą,
 - b) pranešti apygardos ir būrių pagrindines ir rezervines vadaviečių vietas ir būrių slaptažodžius operacijos metu.
5. Vyriausioji vadovybė planus patikrins apygardų štabuose.

Vyriausias Vanagų Vadas

Atspausdinti 8 egzemplioriai

Išsiųsta: LGK žiniai- 1 egz.

Vykdymui-

Vilniaus apygardai-	Nr.2 egz.
Kauno -"- -	Nr.3 egz.
Šiaulių -"- -	Nr.4 egz.
Panevėžio -"- -	Nr.5 egz.
Telšių -"- -	Nr.6 egz.
Marijampolės -"- -	Nr. 7 egz.
Lieka Vyriausiame štabe -	Nr.8 egz.

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.1. L.112-115. (originalas-mašinraštis, rusų k.)/

7. LLA Vado įsakymas Nr.5 (1945 10 05) apygardų, apylinkių, dalinių ir rajonų vadams dėl struktūros pasikeitimų

LLA Vado įsakymas
Nr.5

Lietuva, 1945 10 05

Apygardų, apylinkių, dalinių ir rajonų vadams

Daliai partizanų perėjus į legalią padėtį ir siekiant pagerinti ryšį su centru štabu, įsakau:

§1

Nuo 1945m. lapkričio 1d. Lietuvos teritorija suskirstoma į kelias apygardas, kurios artimiausiu laiku bus nurodytos atskiroje instrukcijoje.

§2

Nuo 1945m. lapkričio 1d. ankstesnis Lietuvos teritorijos skirstymas į apygardas ir apylinkes naikinamas. Žodis "apylinkė" daugiau nevartojamas, o kiekvieno valsčiaus teritorija sudaro rinktinę.

§3

Partizanų grupuotės ir toliau skirstomos į būrius, kuopas, batalionus ir t.t. Jie palaiko ryšį su atitinkamais apygardų rinktinių ir rajonų štabais, o operatyviniai veiksmai ir toliau lieka padalinių vadų prerogatyva vadovaujantis ankstesniais įsakymais.

§4

Iki ypatingo pranešimo mano ir kitų man pavaldžių vadų ankstesni įsakymai, instrukcijos ir nurodymai lieka galioti.

§5

Šį įsakymą skaito vadai ir štabų darbuotojai. Kitiems partizanams ir nariams paaiškinti žodžiu.

LLA Vadas
Orgskeyriaus viršininkas

/Buv. LTSR VSKA F.8. B.10/27. L.120. (originalas - rusų k., mašinraštis)/

8. LLA 5-ojo rajono vado Serbento* įsakymas Didžiosios Kovos rinkinei (1945m. vasario 15d.) dėl pertvarkymo**

Įsakymas Nr.1
LLA 5-ojo rajono

1945 metų sausio 15d.

§1

Broliai ir sesės LLA nariai!

L[Lietuvos] L[Laisvės] A[Armijos] D[Didžiosios] K[Kovos] R[Rinktinės] pergrupavimas į LLA.

Arai, man džiugu matyti, kad LLA nariai atkakliai kovoja su klastingu priešu, kuris užėmė mūsų teritoriją, kuris mums pavojingas, kaip raudonasis rytų teroras. Prisiminkite tą laiką, kai bolševikai okupavo Lietuvos teritoriją, ėmė persekioti geriausius mūsų sūnus ir dukras, kišti į kalėjimus ir varyti į tolimąjį Sibirą. Atskirti nuo savo mylimos tėvynės, jie turi mirti iš bado, o kiti kalėjimuose nukankinti. LLA nariai ir visa mūsų tauta niekada neužmirš 1940m. raudonojo teroro.

Šiuo metu LLA nariai yra pirmieji savo Tėvynės pionieriai ir, nepaisant raudonojo teroro, visi nariai ginsime Lietuvos kelius, saugosime taikius gyventojus, kuriuos persekioja NKVD ir jų pakalikai. Aš gerai žinau, kad Jūsų nepalaužiama valia sugriaus visas priešo užmačias ir nebeliks kliūčių mūsų žygiuose už tėvynės laisvę.

§2

1945m. sausio 16d. LLA DKR P-bat. 4, 5, 6 ir š-bat. 8 ir 9 priėmė ir nurodytus batalionams prijungė prie LLA 5-ojo rajono (skaičiais žymimi batalionuose esantys smulkesni vienetai).

§3

LLA Vanagų Vilniaus rajono Nr.1 "AB" įsakymu 1944m. gruodžio 7d., 5 - DKR performuota į LLA "AB" Vanagus. DKR ženklus galima nešioti tuos pačius, tik raides "DKR" pakeisti į "LLA Vanagai".

§4

Į 5-ojo LLA Vanagų rajono štabą nuo 1945m. sausio 15d. skiriu šiuos as-

* V. Svilas

** Kalbama apie Didžiosios Kovos rinktinės pertvarkymą į 5-ąjį LLA rajoną, sutinkamai su naujausiu Vyriausiojo LLA vado įsakymu)

menis:

1. Būrio vadu ir operatyvinio skyriaus viršininku - Žaliajį Velnią.
2. Štabo viršininku ir org. skyriaus viršininku - Senį.
3. Ginkluotės viršininku - Svajūną.
4. Žvalgybos skyriaus viršininku - Klouną.
5. Ūkio skyriaus viršininku - Jazminą.

Serbentas
5-ojo LLA rajono vadas

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.1. L.110. (originalas - rusų k., mašinu rašytas)/

9. Raseinių apygardos LLA Vado įsakymas Nr.2 (1944m. liepos 24d.) kuopų ir būrių vadams dėl pasipriešinimo organizavimo

LLA kuopų ir būrių vadams
Skaityti tik LLA nariams
iki skyriaus vado, civiliams
pranešti žodžiu, nenariams
nerodyti.

LLA Raseinių apygardos viršininko įsakymas Nr.2, 1944m. liepos 24d.; artėjant bolševikų armijai ir galimai okupacijai, įsakau:

§1

LLA nariams pasitraukti iš Lietuvos teritorijos, nutraukiant ryšius su savo daliniais, kategoriškai draudžiama. Pasitraukimas be ryšių laikoma dezertavimu ir priesaikos sulaužymu.

§2

Nekreipti dėmesio į atskirų asmenų kalbas ar kitų organizacijų nurodymus, vadovautis tik LLA įsakymais ir instrukcijomis.

§3

Skubiai organizuoti kuo daugiau LLA Vanagų būrių, kurie veiktų numatytuose rajonuose ir palaikytų ryšį su apygardos štabu.

§4

LLA Vanagų aprūpinimu rūpinasi kuopų vadai, sudarydami maisto ir šaud-

menų atsargas. Nurodymo vykdymui panaudoti visas galimybes ir visas priemonės.

§5

Savo žinion paimti visus ginklus ir karinį turtą, esantį veiklos rajone.

§6

Sukurti žvalgybos tinklą, kuris padėtų išaiškinti banditų ir vietinių komunistų veiklą, pagal galimybes likviduojant pastaruosius.

§7

Užmegzti ryšį su šalia veikiančiais LLA Vanagų daliniais.

§8

Nuolat palaikyti ryšį su apygardos štabu, susisiekiant ne rečiau kaip kas tris dienas.

§9

Iškilus kliūtims ryšiuose ar jiems visai nutrūkus, kuopų vadai veikia savo iniciatyva, palaikydami ryšį su kaimyninėmis kuopomis ir visomis galimomis priemonėmis bandydami atstatyti ryšį su apygardos štabu.

/pas./ LLA Raseinių apygardos Vadas

/pas./ LLA Raseinių apygardos
organizacinio skyriaus viršininkas.

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.1. (originalas - mašinraštis, rusų k.)/

10. LLA Alytaus apylinkės Vado Instrukcija Nr.4, 1945m. balandžio 18d., visiems rajonų ir dalinių vadams apie kovos taktiką

LLA Alytaus Apylinkės Vado
Instrukcija Nr.4

OK vietovė, 1945.IV.18

Visiems Rajonų ir Dalinių Vadams.

Pagal aukštesnės vadovybės nurodymus ir bendro veikimo įgyvendinimui įpareigoju vadovautis ir griežtai laikytis instrukcijos:

1. Kiek leidžia sąlygos, stengtis nesueiti į kautynes su bolševikinės kariuomenės grupėmis, kurios šiuo metu turi specialius uždavinius išnaikinti ginkluotus

Lietuvos partizanus. Turi būti daroma taip, kad, bolševikų akimis žiūrint, būtų manoma, jog mūsų veikimas visai nuslopintas, todėl šios paslapties periodui išlaikyti būtina reikalinga:

a/ permesti dalinius į didesnius miškus arba gerai užsimaskuoti žinomų apylinkių miškeliuose bei tinkamose vietovėse. Maistą gauti tik iš patikimų lietuvių ir, jei yra galimybės, sudaryti nedideles atsargas,

b/ kiek galima geriau apsiginkluoti ir skubiai ruošti dalinius vieningam ginkluotam pasipriešinimui taip, kad, gavus įsakymą, ne ilgiau kaip per vieną valandą būtų pradėti ginklo veiksmai,

c/ jei dalinyje pasirodo abejojančių partizanų, tai tokius, prieš išeinant į užsimaskavimą, pašalinti arba gerai sudrausminti. Kiek galima, duoti LLA prie-saiką, tik, žinoma, tikriems lietuviams, kurie išdavikiškais ar kitokiais savo darbais nėra suteršę lietuvių garbės ir pilietiniame gyvenime buvo rimti ir visuomenės gerbiami. Jei dalinys veikia LLA Vanagų vadovybėje, bet iš prin-cipo laikosi kitokios organizacijos vardo, tai tokiam dalinyje duodama prie-saika tokia, kokia yra nustatyta tos organizacijos vadovybės,

d/ nežudyti dabartinių pareigūnų bei jų šeimų, ypatingai neginkluotų ir gyvenančių kaimuose. Išimties numatytos Apylinkės vado įsakyme Nr. 7. Taip pat netrukdyti apdirbti žemės, nežiūrint kam ji anksčiau priklausė, bet reikia atsižvelgti kas šiuo metu gali laisvai apdirbti ir apsėti. Tai visų padorių lietuvių pareiga. Prisiminkite, kad ne visuomet tas pjauna, kas sėja.

2. Dabartiniu metu aktyviai atsidavusius ir dirbančius bolševikų dvasioje, vertus neišvengiamos bausmės, nežiūrint jų tautybės, jei galima, suregistruoti pažymint pavardę, vardą, tėvo vardą, gimimo metus, tautybę, gyv. vietą ir pastabose pažymėti, už ką turi būti nubaustas. Tokias žinias turėti dalinių štabuose, o nuorašus pristatyti Apylinkės štabui.

3. Perėjus į tokį veikimą, turi būti įgyvendinta rimta ir griežta karinė drausmė. Prasižengusius bausti visu griežtumu, gali būti atvejų - mirties bausmė.

4. Ruošiamas dalinis gyventojų išvežimas, todėl pasiruošti šį planą trukdyti ir, jei bus reikalinga, tai be atskiro įsakymo stengtis vežamus išlaisvinti.

5. Instrukciją skaito vadai ir štabo pareigūnai. Kitiems, kas liečia, paaiškin-ti žodžiu.

Apylinkės Vadas
Organ. Skyr. Viršininkas

/LPKTS archyvas. Originalas - mašinraštis./

11. Vyriausiojo Ginkluotųjų pajėgų Vado įsakymas Nr.3 (1946m.) apie ginkluotųjų pajėgų struktūrą

Visiškai slaptai

Vyriausiojo Ginkluotųjų Pajėgų Vado

Įsakymas Nr.3

Lietuva, 1946 metai.

Nustatau tokią L [Lietuvos] G[Ginkluotųjų] P[Pajėgų] organizacijos
schemą:

1. Visos LGP, atsižvelgiant į numatytas užduotis ir dislokaciją, skirstomos į 4 karines apygardas (KA): Vilniaus karinė apygarda, Kauno karinė apygarda, Šiaulių karinė apygarda ir Panevėžio karinė apygarda.
2. Vilniaus karinė apygarda apima Vilniaus, Ukmergės, Trakų, Švenčionių, Utenos, Zarasų, Ašmenos, Eišiškių valsčius.
3. Kauno karinė apygarda - Kauno, Kėdainių, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Lazdijų ir Alytaus valsčius.
4. Panevėžio karinė apygarda - Panevėžio, Biržų, Rokiškio valsčius.
5. Šiaulių karinė apygarda - Šiaulių, Joniškio, Mažeikių, Telšių, Kretingos, Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Tauragės, Raseinių valsčius.
6. Karinei apygardai vadovauja apygardos vadas (AV). Sukilimui prasidėjus, apygardos vadas tampa ir civilinės valdžios viršininku savo apygardoje. Apygardos vadas tiesiogiai pavaldus man.
7. Karinė apygarda skirstoma į karinius rajonus (KR), 1-3 valsčių apimtyje. Kariniam rajonui vadovauja rajono vadas. Jis pavaldus apygardos vadui.
8. Rajono vadui pavaldūs kariniai daliniai ir komendanto tarnyba.
9. Karinių rajonų komendantų tarnyba skirstoma į valsčių komendantūras ir rajonuose, į kuriuos įeina miestai, miestų komendantūras. Apskričių komendantūrai vadovauja rajonų vadai, susitarę su apygardos vadu, skiriamas apskrities komendantas (AK), miesto - miesto komendantas. Prie AK ir MK sudaromos komendantūros kuopos.
10. Apskrities komendantūra skirstoma į valsčių komendantūras. Valsčių komendantūroms vadovauja AK, susitarę su RV. Skiriamas apskrities komendantas. Prie valsčiaus komendantūrų sudaromi būriai.
11. Komendantūrų ir komendanto tarnybos uždaviniai: 1. gyventojų apsauga komendantūros erdvėje; 2. komendantūros kadrų rengimas; 3. pasiruošimas mobilizacijos pradžiai. Prasidėjus sukilimui, komendantūra perima vietinės civilinės valdžios policijos pareigas ir atsako už tvarką komendantūros plotmėje. Svarbiausias uždavinys - AV ir RV mobilizacinių reikalavimų vykdy-

mas. Apskritis ir valsčiaus komendantūros susijusios komendantiniu rajonu.

12. Rajono kariniai daliniai priklauso RV. Jų užduotis: 1. kova su pagrindinėmis prieš pajėgomis; 2. karinių kadro rengimas; 3. esant reikalui, paremti komendantinę tarnybą. Sukilimo metu apskričių komendantūros vykdo operatyvinius uždavinius, kariniai daliniai skirstomi į rinktines, rinktinės į batalionus, kuopas ir t.t. (Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu). Rajono karinės pajėgos sudaro rajono rinktinę (RR). Mobilizacijos atveju RR formuojama į divizijas, batalionus, pulkus. RR tiesiogiai vadovauja RRV, AV pavaduotojo teisėmis.

13. Apskričių vadai organizuoja štabus. Juose sudaromi skyriai: 1. rikiuotės (kadro parengimas ir jų apmokymas, 2. informacijos, propagandos (žvalgyba, informacija, propaganda, spauda, bolševikų teroro registracija), 3. operatyvinis (operatyvinių ir mobilizacinių planų parengimas), 4. ūkinis (tiekimas, ginkluotė), 5. organizacinis (AKR, A ir VLK organizacija, ryšiai), 6. administracinis (komendantūrų reikalai, šalies administravimo parengimas).

14. Organizuoti KR štabus, analogiškus KA.

15. Vykdam organizacinius pertvarkymus, ypač stengtis išlaikyti slaptumą.

Generolas Vėtra

/Buv. LTSR VSKA. F.8. B.10/28. L.378-379. (originalas - mašinraštis, rusų k.)/

12. LLA štabo Instrukcija Nr.7 LLA apylinkių vadams, reglamentuojanti organizacijos veiklą

LLA Apylinkių Vadams

Šią instrukciją gali turėti vadovaujant organizacijos nariai iki būrio vado imtinai. Instrukcijos turinys, neminint organ. vardo ir instrukcijos numerio, gali būti multiplikuojamas ir duodamas skyrininkams ir jų darbuotojams. Visiems kitiems nariams į rankas neduoti, nenariams visai nerodyti. Kas nurodyta, praktiškai reikalauti vykdyti ir už prasielenkimus bausti.

Instrukcija Nr.7

Koks LLA narys turi būti, ką turi žinoti ir veikti?

Bendroji sritis

Visada išnaudoti savos organizacijos palankias progas.

Nepainioti organizacinių reikalų su asmeniniais.

Savoj organizacijoje pastebėjus ką bloga, stengtis pataisyti ir nedelsiant pranešti savo viršininkui.

Iš karto nepavykus duotą uždavinį atlikti, niekada nenuleisti rankų, bet iš naujo dėti dar daugiau pastangų.

Duoto uždavinio rytojaus dienai neatidėlioti, bet tuojau vykdyti. Duotą darbą pakankamai išsiaiškinti ir susidaryti tokį vykdymo planą, kad per trumpiausią laiką darbas geriausiai būtų atliktas.

Žinoti darbo ir buvimo vietą tų narių, su kuriais turite tarnybinių ryšių.

Su savo valdiniais turėti nuolatinį ir, kiek įmanoma, dažnesnį ryšį.

Keičiant gyvenamą vietą ar laikinai išvykstant, pranešti tiesioginiam savo viršininkui ir palikti su juo kontakte savo pavaduotoją.

Visada žinoti savo tiesioginio viršininko darbo ir buvimo vietą.

Visada kontroliuoti, ar tinkamai ir laiku yra atliekamas darbas, kurį esi pavadęs savo valdiniais.

Vengti išsišokimų, galinčių pakenkti organizacijos paslaptims arba geram vardui.

II.

Verbavimo sritis

Mokėti priesaiką.

Žinoti pagrindinius organizacijos programos bruožus.

Žinoti, kad į organizaciją nariais trauktini lietuviai:

a/ gerai pažįstami,

b/ tautiniu ir kriminaliniu atžvilgiu nesusitepę,

c/ drąsūs, energingi ir veiklūs,

d/ išlaiką paslaptį ir

e/ per daug nereiškia senoms partijoms simpatijų.

Verbuojant narį, laikytis šių taisyklių:

a/ Surinkti žinias ir nustatyti, ar verbuojamasis atitinka nustatytus reikalavimus ir ar jis nepriklauso kitai karinei organizacijai. Jeigu pasirodytų kitai priklausęs, bet nedavęs priesaikos ir su šia organizacija jam pakeliui, galima tokį verbuoti. Kitais atvejais nekliudyti.

b/ Verbuojant neperduoti savos organizacijos narių pavardėmis, reikia mokėti be jų išsiversti.

c/ Neoperuoti organizacijos pajėgomis, nurodant žinomus skaičius ir vietoles.

d/ Nedera šmeižti kitos organizacijos.

e/ Nenaudinga iki priesaikos davimo pasakyti organizacijos vardą ir rodyti dokumentus.

f/ Būtinai daryti priesaiką, nuo kurios šioj organizacijoje nei vienas negali būti atleistas ir kuri daroma taip, kaip pats iš kito esi priėmęs. Priesaikos tekstas nurašomas su sąlyga, kad prisiekęs greit ją išmoks ir lapuką sunaikins. Negalima duoti sąlyginės priesaikos, nuo kurios dėl šiokių ar tokių aplinkybių narys galėtų atsimesti. Norintieji vietoj priesaikos gali duoti iškilmingą

pasižadėjimą "Akivaizdoj Dievo" ir "tegul Dievas man padeda". Išmesti ir vietoj "Prisiekiu" - "Iškilmingai pasižadu".

g/ Po priesaikos tuoj pagal šią instrukciją apmokyti, išklausinėti, ką įvairiose srityse naujas organizacijos narys gali organizacijai padaryti ir pagal savo tiesioginio viršininko nurodymus greičiau jį su kitais suvesti ir įpareigoti.

5. Nepavykus žmogaus užverbuoti, paimti iš jo garbės žodį ar pasižadėjimą, kad niekam, ką sužinojo nepasakos, ir apie tai pranešti savo tiesioginiam viršininkui.

6. Užverbavus narį, kuris gyvena ar vyksta gyventi į kitą valsčių ar apskritį, susitarti su juo slaptažodį ir jo pavardę, tikslių adresą bei susitartą slaptažodį komandos keliu pranešti Apygardos Vadovybei /jei tik į kitą valsčių, užtenka apylinkės vadui/.

7. Uoliai verbuoti naujus narius.

III.

Paslapties išlaikymo sritis

1. Kiekvieno organizacijos nario pareiga - visose aplinkybėse mokėti ir galėti išlaikyti organizacijos paslaptis.

2. Šioje organizacijoje laikyti paslaptį reišia:

a/ pačiam jokiems pašaliniais asmenims neišduoti, kad esi šios organizacijos narys /pašaliniai asmenys yra visi asmenys, čia nepadarę priesaikos, nesvarbu, ar jie yra draugai, ar giminės, ar geri pažįstami/;

b/ neprisipažinti, kad esi šios organizacijos narys kitiems nariams, kurių ar visai nepažįsti, ar tikrai nežinai, kad jie šioje organizacijoje dalyvauja;

c/ saugoti nuo pašalinių asmenų organiz. vardą /nesvarbu, kad jis žinomas, svarbu, kad iš tavęs nieks jo negirdėtų/;

d/ saugoti organizacijos dokumentus nuo pašalinių asmenų ir narių, kuriems dokumentai neskirti žinoti;

e/ saugoti nuo pašalinių asmenų žinias apie organizacijos ginklų sandėlius;

f/ saugoti kitus organizacijos narius nuo pašalinių asmenų žinojimo;

g/ neduoti žinoti organizacijos vadovaujančių asmenų pašaliniais ir pačios organizacijos nariams, kuriems nėra būtino reikalo vadovaujančius asmenis žinoti.

3. Dėl paslapties išlaikymo patartina laikytis šių nurodymų:

a/ su kitais nariais organizacijos reikalais nekalbėti viešose vietose, kur gali kas nors išgirsti ar įtarti,

b/ nepatartina organizaciniais reikalais kalbėti telefonu net susitartomis sąvokomis,

c/ su nariais, su kuriais pirmiau neturėta natūralių draugysčių ar pažinčių, viešai pažinties nedemonstruoti,

d/ be reikalo niekada prie savęs nesinešioti nei bute paslėpus nelaikyti

organizacijos dokumentų ar kitos nelegalios medžiagos,

e/ visada būti budriam ir kreiti dėmesį į tai, kad gali tave sekti ar provokuoti,

f/ suimtam jokių būdu neišduoti kitų,

g/ su nariais, kuriuos tarnyboje dažnai tenka susitikti, nusistatykite, kaip įkliuvę sakytumėte, ar pažįstamas ar nepažįstamas, ką kalbėję. Todėl iš anksto patartina viską susitarti.

4. Paslapties išlaikymo srityje sunku yra rasti žmogų, kuris praktiškame gyvenime mokėtų tinkamai elgtis. Kiekvieno nario pareiga visose aplinkybėse ne tik pačiam saugotis nuo paslapties išdavimo, bet ir kitiems nariams visomis galimomis priemonėmis paslaptį išlaikyti padėti.

IV.

Drausmės sritis

1. Klausyti, greitai tiksliai ir sąžiningai vykdyti savo viršininko tiesioginius ar tarpinius įsakymus.

2. Iš savo pavaldinių reikalauti stropaus bei tikslaus pareigų ir įsakymo vykdymo.

3. Apie nepataisomai nepaklusnius ir apsileidusius valdinius pranešti aukščiau - savo tiesioginiam viršininkui.

4. Organizacinėje srityje visada klausyti savo viršininkų įsakymų, nepasitikėti ir neklausyti pašalinių ar kitų organizacijų narių įsakymų.

5. Nedaryti svarbesnių žygių neatsiklausus savo viršininkų ir negavus jų sutikimo.

6. Įsakymus pakartoti ir įvykdyti ar neįvykdyti tiesioginiam savo viršininkui nedelsiant pranešti.

7. Ką nors žalingo organizacijai padarius, tuojau pranešti savo tiesioginiam viršininkui.

V.

Karinė sritis

1. Rūpintis kuo daugiau įsigyti ginklų ir juos tinkamai užlaikyti, saugojant nuo sugedimo.

2. Išmokti ginklus vartoti.

3. Pakartoti turimas ir įgyti naujas karines žinias.

VI.

Kontržvalgybos sritis

1. Domėtis ir ką sužinojus apie Lietuvos Nepriklausomybės priešų darbus, planus, paslaptis, organizacijas, tuojau pranešti savo viršininkams.

2. Sužinojus tuojau pranešti savo viršininkams apie patekusius į organizaciją priešų ar iš kitų organizacijų žinių rinkimo tikslais atsiųstus agentus.

3. Domėtis, iš kur išeina šiai organizacijai nepalankios kalbos, ir sužinojus tuojau pranešti savo viršininkui.

4. Sužinojus pranešti visus šios organizacijos atžvilgiu žalingus ketinimus ir žygius.

5. Pastebėjus kitą savos organizacijos narį organiz. atžvilgiu nekorektiškai elgiantis, kaip išplepant organiz. paslaptis ar sąmoningai peržengiant jos nuostatus, tuojau pranešti tiesioginiam savo viršininkui.

6. Domėtis ir sužinojus pranešti apie kitas organizacijas, jų nuotaikas, stiprumą žmonėmis ir ginklais, nuomonę apie šią organizaciją.

7. Stengtis sužinoti ir tuojau pranešti savo tiesioginiam viršininkui ginklų, lėšų ir kitų organizacijai reikalingų priemonių šaltinius /multiplikavimo priemonės, rašomoji medžiaga, susisiektimo priemonės, degalai, tepalai, ryšių priemonės, radijo siųstuvai bei jų dalys, imtuvai, lauko telefonai, kabeliai ir t.t./.

LLA Štabas

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.185-186. (originalas -mašinėraštis)/

13. Vyriausiojo Vanagų Vado 1944.VI.19 patvirtinti Vanagų drausmės nuostatai

Tvirtinu

Vyr. LLA Vanagų Vadas

1944.VI.19

Vanagų drausmės nuostatai

I.

Įvadas

1. Drausmė ir jos reikalingumas

a/ Pagrindas kiekvienos karinės organizacijos yra aukšta ir sąmoninga drausmė, kurios ugdymas ir stiprinimas yra pareiga visų laipsnių karių.

b/ Karinius uždavinius vykdant į pagalbą ateina drausmė, kuri yra laimėjimo bei pasisiekimo laidas.

2. Vanagų drausmė

a/ Vanagų drausmė remiasi tėvynės meilės, savanoriško jos gynimo, visiško pasitikėjimo vadais ir tarpusavio broliško sugyvenimo pagrindu.

b/ Vanagų tarpusavio sugyvenimas ir bendras susiklausymas laikomas vienu iš svarbiausių Vanagų drausmės principų. Todėl tarpusavy vadinasi **Broliais**.

II. Baudų rūšys

1. Vadų baudos:

- a/ pastebėjimas,
- b/ papeikimas,
- c/ skyrimas be eilės į darbus ir tarnybą,
- d/ neleidimas atostogų ir
- e/ pažeminimas pareigose.

2. Rinktinės brolių teismas

Prie kiekvienos rinktinės steigiamas brolių teismas.

a/ SUDĖTIS:

- 1. vyresnysis vadas,
- 2. jaunesnysis vadas,
- 3. vanagas.

b/ BAUSMĖS:

- 1. viešas papeikimas,
- 2. pašalinimas iš vanagų tarpo ir atidavimas Karo Lauko Teismui.
Pastaba: Rinktinių brolių teismo sprendimus tvirtina rinktinės vadas.
- 3. Karo Lauko Teismas.

Prie LLA apygardos steigiamas Karo Lauko Teismas. Atskiru atveju Apg. Vado įsakymu Karo Lauko Teismas vienam kartui sudaromas prie rinktinės.

a/ SUDĖTIS:

- 1. Pirmininkas Apg. V. pavaduotojas,
- 2. du vyr. vadai,
- 3. vienas jaun. vadas,
- 4. vanagas.

b/ SPRENDIMAI:

- 1. išteisinimas,
- 2. mirties bausmė.

III. Vadų teisės bausti

1. Jaunesnieji vadai

a/ SKYRININKAS:

- 1. pastebėjimas,
- 2. papeikimas ir
- 3. vieną kartą be eilės.

b/ BŪRININKAS:

- 1. pastebėjimas,
- 2. papeikimas ir

3. iki dviejų kartų be eilės.

c/ KUOPININKAS:

1. pastebėjimas,

2. papeikimas ir

3. iki trijų kartų be eilės.

2. Vyresni vadai

a/ BŪRIO VADAS:

1. pastebėjimas,

2. papeikimas ir

3. iki keturių kartų be eilės.

b/ KUOPOS VADAS:

1. pastebėjimas,

2. papeikimas,

3. iki penkių kartų be eilės,

4. sulaikymas atostogų ir

5. jaun. vadų pažeminimas pareigose.

c/ RINKTINĖS VADAS KP. V. TEISĖMIS:

1. visos baudos kaip Kp. V.,

2. atidavimas brolių teismui ir

3. atidavimas Karo Lauko Teismui.

e/ RINKTINĖS VADAS BR. V. TEISĖMIS:

1. pastebėjimas,

2. papeikimas,

3. iki septynių kartų be eilės,

4. neleidimas atostogų,

5. pažeminimas pareigose iki Br. V. imamai,

6. atidavimas brolių teismui ir

7. atidavimas Karo Lauko Teismui.

IV.

Nusižengimai

1. Nusižengimai baudžiami vadų galia:

a/ bendras apsileidimas,

b/ nerangus ir netikslus įsakymų vykdymas,

c/ neprižiūrėjimas ginklų ir patikėto turto,

d/ murmėjimas.

2. Nusižengimai baudžiami brolių teismo:

a/ girtuokliavimas,

b/ nesugyvenimas ir nedraugiškumas kitų brolių atžvilgiu ir

c/ bailumas prieš akivaizdoje.

3. Nusizengimai baudžiami Karo Lauko Teismo:

- a/ priešui paslapties išdavimas,
- b/ įsakymų nevykdymas,
- c/ užmigimas sargyboje bei tarnyboje,
- d/ posto bei tarnybos vietos savavališkas palikimas,
- e/ savavališkas iš dalinio pasišalinimas,
- f/ neblaivumas einant tarnybos pareigas,
- g/ plėšikavimas ir smurto veiksmai prieš moteris,
- h/ viršininkų bei vadų įžeidimas žodžiu ir veiksmu, grasinimas ginklu,
- i/ ginklo pražudymas,
- k/ pasidavimas nelaisvėn,
- l/ sąmoningas drumstimas dalinio nuotaikos ir kurstymas Vanagų pakenkti dalinio moralei.

V.

Lygtinis baudimas

Sąmoningesnės drausmės išugdymui ir aukštos moralės auklėjimui draudžiamas lygtinis baudimas.

Lygtinai gali būti baudžiama:

- a/ už mažesnius nusikaltimus,
- b/ už didesnius nusikaltimus, kai neįžiūrima blogos valios.

Pastaba: Pasikartojus panašiam nusikaltimui, nusikaltėlis baudžiamas nelygtinai visu griežtumu, priskaitant ir buvusią lygtinę bausmę.

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.162-163. (originalas -mašinėraštis)/

14. K.Veverskio straipsnis "Organizacijos interesai ir jų reprezentacija"*

Organizacijos interesai ir jų reprezentacija

K.Veverskis

Jei vadas laikinai ir sugebės palaikyti viltį, kad ateitis priklausos mums, tai vieną gražią gražią dieną jis ir nepastebės, kaip patys ištikimiausi jo darbuotojai pereis į kitą organizaciją, kur tų vilčių bus daugiau. Jiems, žinoma, neužteks drąsos prisipažinti, ko jie siekia, tačiau jie ras kaip pasiteisinti. Nori nenori negalima nepaisyti įgimtų grupės savybių. Nesuteikiant vilties ir

* autorystė patvirtinta Prano Veverskio

neduodant politinės programos, pati tobuliausia karinė organizacija veiks ta kryptimi, kurią jai pasiūlys valdžia. Anksčiau ar vėliau ji turi tapti politinės partijos įrankiu, nes buvusios politinės partijos niekada negailėdavo pažadų. Vadina-si, beprasmiška reikalauti, kad grupė atsisakytų egoizmo, to nebus. Reikia ieškoti kitų būdų, kaip egoizmą priversti tarnauti idealizmui. Nevaržomas grupės egoizmas, visiškai nepaisant visuomenės interesų, yra netinkamas, ir jo jokių būdu negalima toleruoti. Tauta ir Valstybė taip pat turi savo siekį. Kai šie sie-kiai susikerta su siaurais grupės interesais, turi įvykti reakcija, ir grupė sunai-kinama. Socialinės grupės tikslai turi sutapti arba bent jau atitikti visuomenės siekius. Kuo daugiau naudos duoda kokios nors organizacijos kova, tuo orga-nizacija laikoma garbingesne. Bendras darbas turi duoti naudos ne tik grupei, siekiančiai valdžios, bet turi būti naudingas visai tautai ir valstybei. Tik tokia organizacija gali gauti tam tikrų teisių. Egoistiniai grupės tikslai ir tautos ar valstybės interesai turi būti suderinti. Negalima reikalauti, kad grupė visiškai atsisakytų bet kokios naudos ir visas savo jėgas aukotų kitų labui, kad sunkiai dirbę nieko negautų, o tinginiai "kombinatoriai" skintų jų darbo vaisius. Taip pat neleistina, kad kokia nors grupė naudotųsi ne jos vienos, o visos tautos darbo vaisiais. Visuotinės santarvės labui, siekiant pažaboti egoizmą ir pri-versti ją tarnauti kilniems tikslams, reikia idėjų, kurių rinkinys ir vadinasi ideologi-ja. Nors visi žino, kad kiekviena organizacija turi egoistinių tikslų, bet papras-tai stodami į organizaciją teiraujasi, kokie jos oficialūs tikslai, kokie įsitikinimai, kokia ideologija ir kaip ji mano tarnauti visos tautos interesams. Pavyzdžiui, LLA organizacija yra karinė jėga. Kokiam tikslui ji panaudoja tą jėgą? Gal atskirų asmenybių gerovei ar kokios nors senos partijos interesams, ar net priešo interesams? Ko siekia LLA savo karine jėga? Sakykim, nepriklausomybės. To negana. Gal ji suvokia nepriklausomybę kaip Paleckis, Paukštys ar koks nors lenkofilas. Reikia aiškiai ir plačiai apie tai kalbėti ir tik tada bus galima nuspręsti, ar organizacijos siekiai atitinka visuomenės siekius. Ideolo-ginė programa kaip tik visa tai paaiškina ir bent formaliai garantuoja stojan-tiems [*į organizaciją - D.K.*], kad visas jų darbas, kančios, aukos ir kraujas bus skirtas visos tautos gerovei. "Mes kovojame ir esame pasirengę pralieti kraują ne dėl siauros abstrakčios laisvės, bet dėl tų siekių realizavimo, kurie aiškiai išdėstyti mūsų programoje ir kurių įvykdymui mes prisiekėme. Mūsų kova turi būti verta nepriklausomo gyvenimo, o nepriklausomas gyvenimas turi būti vertas tos kovos" (LLA vado žodžiai).

Iš tikrųjų būtų neteisinga, jei asmenys, kurie sunkiu tėvynei metu nebijojo rizikuoti gyvybe ir kurie galbūt be jokio atlygio atiduos savo sunkų darbą ir kruviną auką, negautų balso teisės, o jų darbo vaisiais naudotųsi dabartiniai spekuliantai, bailiai, padlaižiai ir net išdavikai. Tautos ateitis negali būti palikta tų rankose, kurie turi daugiau jėgų. Bent dalis jos turi būti atiduota tiems, kurie už ją šiandien brangiai moka. Jei mes šiandien pasiryžome tapti nežino-mais kariais, tai, žinoma, turime teisę kai ko norėti. Juk tas, kuris nieko neno-

ri, negali dirbti ir tautos labui.

Remdamiesi tuo, kas pasakyta dėl LLA programos būtinumo, nusprendėme:

1. Ideologinė LLA programa padėjo suvienyti LLA organizaciją ir ją išplėsti.

2. LLA ideologinė programa buvo ir yra tam tikra garantija, kad organizacija nepateks kokios nors politinės partijos įtakon, ji padeda organizacijai išlaikyti savo liniją, karinę paskirtį.

3. Ideologinė LLA programa apsaugo organizaciją, kaip svarbią socialinę grupuotę, nuo egoistinių tikslų ir nukreipia jos pastangas vienam garbingam tikslui.

4. Ideologinė LLA programa visiems parodo, dėl kokios Lietuvos organizacija kovoja ir kokius rezultatus turi duoti dabar liejamas kraujas.

(Rankraščio originalas buvo paimtas iš žuvusio Kazio Veverskio. K.Veverskio autorystę patvirtino jo brolis Pranas Veverskis.)

/Buv. LTSR VSKA. F.8. B.10/28. L.35-37. (originalas -mašinėraštis, rusų k.)/

B.d.

PASIPRIEŠINIMAS SOVIETINIAMS OKUPANTAMS ZARASŲ KRAŠTE 1944-1945M.

Vytautas Indrašius

Apie autorių: *Kaštotyrininkas Vytautas Indrašius, g.1943m. Utenos raj., Užpalių apyl., Norvaišių km. Nuo 1970m. renka medžiagą apie Zarasų kraštą, spaudoje paskelbęs per 200 straipsnių iš Zarasų krašto istorijos.*

Ateina iš praeities mūsų Tautos didvyriai, sušaudyti miškuose, išniekinti miestelių aikštėse, kankinti Sibire ir pasmerkti užmarščiai, NKVD, KGB suvestinėse įvardinti banditais. Iki nesenų laikų daugelis nežinojome, kad vyko organizuotas pasipriešinimas sovietiniams okupantams, kad mažytė Lietuva buvo suskirstyta į partizanų kovines apygardas, tėvūnijas, kuriose savanoriški partizanų būriai ir rinktinės sudavė okupantams ne vieną skaudų smūgį.

Bene mažiausiai buvo žinoma apie Zarasų krašto partizanus, priklausiu-

sius Vytauto apygardai. Tik plačiau prasivėrus KGB archyvams, pavyksta šią spragą užpildyti.

Viena pirmųjų NKVD operatyvinėse suvestinėse Vilniui žinių, kad Zarasų krašte yra pasipriešinimo būrys, pasirodė 1944m. rugpjūtyje. Su baime ir nustebimu Zarasų apskrities NKVD viršininkas majoras Michailovas informavo: "1944m. rugpjūčio 16 į 17d., antrą valandą nakties, kėsintasi netikėtai užpulti Zarasų kalėjimo sargybinius ir išvaduoti suimtuosius. Tarp banditų ir sargybinių įvyko susišaudymas, jie buvo išblaškyti ir dingo. Vienas banditas, manoma, buvo sužeistas į ranką, nes išmetė automatą. Spėjama, kad tai buvo Kazano būrys."

Šis partizanų išpuolis buvo gana netikėtas ir sukėlė nemažai sąmyšio Zarasų saugumiečiams. Apie tai jie operatyviai informavo Vilnių, pranešdami, kad Zarasų kalėjime yra 84 žmonės be teisinio įforminimo ir be prokuroro sankcijos, teritorija nepritaikyta apsigynimui, apsauga maža ir būtina ją pastiprinti..

Nuo Zarasų kalėjimo užpuolimo prasideda ir reguliarios informacijos apie Mykolo Kazano-Mutkos, Siaubo partizaninį būrį, veikliausią ir didžiausią visoje Zarasų apskrityje. Jau tuo metu būryje buvo apie 80 gerai ginkluotų vyrų, laikėsi jie Antazavės šile. Būrio vadas Mykolas Kazanas gimė 1925 01 26 Zarasų mieste. Tėvas Afanasas Kazanas (1898m. Rusteikių km. – 1953 08 01 Vorkutoje), vietinis rusas, Lietuvos kariuomenės savanoris kapitonas, ir motina Zofija Kazakevičiūtė, suvalkietė iš Kalvarijos (gyv. Vilniuje), sūnus Igorį ir Mykolą, dukrą Liudmilą išauklėjo meilės Lietuvai ir patriotizmo dvasia. Sūnus Igoris (1923-1943) drauge su tėvu 1941m. birželio 22-28d. aktyviai kovojo zarasiečių sukilėlių-partizanų būryje, vėliau dirbo viešojoje apskrities policijoje vachmistru. 1943m. liepos 8d. susirėmime su M.Melnikaitės sovietiniais diversantais Dūkšto apylinkėje sunkiai sužeistas kitą dieną mirė.

Mykolas Kazanas, aktyvus visuomenininkas ir šaulių organizacijos narys, 1944m. birželio 26d. LLA pasitarimo pavedimu, artėjant rusų kariuomenei, su keliolika zarasiečių pradėjo sunkią ir nelygią kovą prieš raudonuosius pavergėjus.

1944m. gruodžio 27-os ryte prieš M.Kazano būrį siunčiamos didelės saugumiečių pajėgos. Mūšis Antazavės šile vyko visą dieną. Sėkmingai atrėmę visas baudėjų atakas, vakarėjant sumažėjus šaudmenims ir nuo įtampos

pavargus kovotojams, partizanai, sumaniai suklaidinę saugumiečius, nepastebėti išėjo iš apsupty. M.Kazano pavaduotojas Vladas Kuzma-Bocnanas prisimena: "Jau visiškai sutemus žiūrėjome kamavalą; pagalbon atvykęs kariuomenės būrys be žvalgybos stojo į kovą su saviškiais. Tik po kruvinų tarpusavio skerdynių "paėmė" jau seniai apleistą mūsų bunkerį, prarasdami dešimtis nukautų ir sužeistų."

Zarasų stribai ir NKVD 4-os divizijos vadovybė ilgai aiškinosi šios nesėkmės priežastis, teisinosi prieš Bartašiūną, o reziumuodami ataskaitoje nurodė, kad šios operacijos metu užmušė 5 banditus ir paėmė į nelaisvę keturiasdešimt. Kad tai grynas įniršusių baudėjų prasimanymas, liudijo to meto "Nežinomo partizano dienoraštis" ir vėlesniu laikotarpiu į nelaisvę patekusių partizanų apklausos protokolai. Baudėjų puolimo metu žuvo partizanas Jonas Kairys iš Vainiūnų km., sužeidė į petį M.Kazaną, o į koją – būryje kovojusį vokiečių armijos leitenentą.

Skaudų praradimą M.Kazano būrys patyrė vėliau. Pailsėję Marimonto maūne ir Salinių kaime, kitą dieną partizanai pasidalijo į tris grupes: Balio Pupeikio-Tauro vyrai pasuko Suvieko link, dušetiškiai perėjo į savus miškus, o M.Kazanas su Balio Vaičėno-Liubarto būriu išėjo į Šimonių ir Salagirio miškus. Prie Salų miestelio sutikę Naujuosius 1945 metus ir gerai pailsėję, sausio 7d. partizanai atėjo į Kriaunas. Dalį partizanų Baršėnų kaime pas Pupelį 1945m. sausio 8d. apsupo NKVD dalinys. Dengdami Sartų ežero ledu atsitraukiančius Vyties kuopos vyrus, narsuolių mirtimi žuvo kulkosvaidininkai Vilius ir Vytautas Zablackai, Antanas Puslys, Jonas Zakarauskas, Jonas Kokinas, Bronius Vaikutis ir ant ežero ledo kulkos pakirstas Jonas Gražys.

Antazavės ir Suvieko apylinkėse tuo pačiu metu aktyviai veikė Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanorio, už narsą 1919m. apdovanoto Vyties kryžiumi Antano Streikaus-Tamošiuko (1897-1945) būrys, vienijęs apie 80 Antazavės, Imbrado, Suvieko, Stelmužės apylinkės vyrų. Pats vadas buvo kilęs iš Maniuliškių kaimo, turėjo įgimtus kovinius sugebėjimus, ne iš vienu kautynių sėkmingai išvedęs būrį, kuriame narsiai kovėsi, o vėliau ir vadovavo padaliniams jo sūnūs Juozas ir Izidorius, dukra Onutė. Zarasų saugumas Antaną Streiką vadino 1941m. sukilėliu ir baudėju, buvusiu Lietuvos armijos majoru, nors iš tiesų 1919-1921m. jis kovėsi žvalgu ir į gimtinę grįžo eiliniu.

Saugumas, norėdamas kuo greičiau likviduoti M.Kazano ir A.Streikaus partizanus, sunaikinti vadus, išbandė visokias priemones. Pvz., 1944m. rudenį į Antazavės šilą pasiuntė sovietinės armijos kapitoną Jeremiejų Kazanovą (Afanaso Kazano brolių), kad šis įkalbėtų sūnėną legalizuotis ir išvestų savo vyrus iš miško. Dėdės ir sūnėno pokalbis buvo ilgas ir graudus. Mykolas pasakė: "Grįžk, dėde, laimingai atgal ir sudiev amžinai. Aš kovojau ir iki galo kovosiu už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Žinau, kad žūsiu, bet nesmerk manęs už šį pasiaukojimą."

Apsiverkė abu, apsikabino ir išsiskyrė. Mykolo partizanai užrišo jam akis ir išvedė slaptais takeliais iš girios. Sugrįžęs J.Kazanovas žodis žodin perdavė sūnėno priesaiką.

Įniršę saugumiečiai 1944m. spalio 8d. suėmė M.Kazano motiną, ir 1945m. sausio 15d. karinis tribunolas nuteisė ją sušaudyti. Vėliau ši bausmė pa-keičiama 10-ia metų kalėjimo, įkalinama Gorkio srities Suchobezdnaja lageryje.

Saugumiečiams nepavyko palenkti ir Antano Streikaus šeimos. Tuomet jie 1944m. lapkričio 1d. suėmė ir išvežė namuose buvusią jo žmoną Marcelę, sūnų Petrą, dukras Oną ir Valeriją. Petrą Streikų sadistiškai tardė, kankino ir uždaužė Zarasuose, jo motiną išsiuntė 10-iai metų į Sibirą. Aštuonmetę Valeriją ir trylikametę Onutę iš budelių nagų paėmė ir globojo teta. Vėliau Ona Streikutė-Rūta partizanavo su broliais, svetima pavarde gydėsi Rokiškio ligoninėje. Čia ją aptiko ir betardydami 1950m. sausio 20d. nukankino saugumiečiai. Merginai ėjo vos devyniolikti metai...

Į M.Kazano ir A.Streikaus būrius nuolat mėginta įterpti agentus ir išdavikus. 1944m. rugpjūčio 29d. saugumiečiai, suėmę aštuonis nuo mobilizacijos į frontą besislapstančius vyrus, vieną jų, Feliksą Buroką, infiltravo į A.Streikaus būrį pranešinėti apie jo dislokaciją.

Ar gavę informaciją, ar atsitiktinai Antazavės sribai 1944m. rugpjūčio 31d. tarp Maniuliškių ir Lygalaukių kaimų susidūrė su Ant.Streikaus būriu. Partizanai matyt, buvo gerai pasirengę kautynėms, nuostolių neturėjo. O sribai apgailestaudami pranešė, kad sunkiai sužeistas Antazavės valsčiaus milicijos įgaliotinis Petras Timofejevas, milicininkas S.Burunovas ir du NKVD kariuomenės 4-os divizijos 125-ojo pulko raudonarmiečiai.

Baigiantis 1944 metams, Zarasų saugumas skubėdamas informavo Vilnių,

kad apskrityje veikė 17 didelių ir mažų partizanų būrių. Gyrėsi, kad sėkmingų operacijų metu šeši sunaikinti arba išblaškyti, jų organizatoriai ir vadai nukauti.

Tai dusetiškio 1941m. sukilėlio Prano Bertašiaus, g. 1912m., vadovaujamas 21 žmonių būrys, buvęs Trakelio ir Baraukos miškuose tarp Dusetų ir Antalieptės. Į šį būrį saugumas užverbavo išdavikus Gervę ir Kučinską (pavardės žinomos), kurie netrukus atliko savo juodą darbą. 1944m. lapkričio 29d. prie Anyžių kaimo žuvo būrio vadas P.Bertašius. Jį pakeitė Kazlauskas-Bijūnas, g. 1915m. Garmuliškių km.

1944m. gruodžio 8d. baudėjai apsupo Pašilės mišką, kautynėse žuvo partizanai Antanas Markelis, Antanas Jusys, Leonas Ščiūra (visi iš Eivenių kaimo) ir Jonas Šlapšinskas iš Bikūnų km. Menkutė gležna motina Barbora Jusienė, nepaisydama sribų grasinimų, parsinešė naktį iš miško sūnaus kūną ir pakasė prie namų po alyvų krūmu...

Tam pačiam išdavikui Kučinskui (sl.) nurodžius, dar žiauresnė tragedija įvyko Trakelio miške. Ankstų 1944m. gruodžio 18-os rytą Dusetų sribai apsupo partizanų bunkerį. Į šauksmus išlįsti ir pasiduoti partizanai atsakė šūviais. Sribai apmetė bunkerį granatomis. Žuvo Padusčio kaimo vyrai: broliai Jonas ir Nikodemus Pūrai, pusbroliai Juozas ir Kazys Martinėnai, apylinkės seniūno sūnus Bronius Čiegis. O prie kulkosvaidžio budėjęs ir gyvas baudėjams patekęs Petras Kmieliauskas nuteisiamas 25-eriems metams.

1944m. paskutinėmis gruodžio dienomis Bikūnų miške sunaikinamas Adolfo Šlapšinsko (1918-1944) 24 žmonių būrys. Žuvo pats būrio vadas, aktyvus 1941m. sukilimo dalyvis, Lietuvos kariuomenės leitenantas ir penki jo kovos draugai. Keletas pateko į nelaisvę, kiti prisidėjo prie kitų būrių.

Petro Šakalio, gimusio 1918m. Cibulinės km., aktyvaus 1941m. sukilėlio būryje buvo per 20 vyrų, jie veikė Antazavės ir Imrado valsčiuose.

1944m. gruodžio 8d. NKVD kariuomenės dalinys paėmė į nelaisvę vadą P.Šakalį ir tris jo bendražygius. Į klausimą, ar daug būryje žmonių, P.Šakalys atsakė: "Kai paskelbėte mobilizaciją į frontą, iš karto prie būrio prisidėjo 16 vyrų..." 1944m. gruodžio 16 ir 25 dienomis baudėjų surengtose pasalose suimti kiti šio būrio kovotojai, kurių dauguma buvo kilę iš Cibulinės kaimo.

Prie Antalieptės, Lūžių miške laikėsi Šalinėnų kaimo sukilėlių būrio vado Petro Žemaičio (1918-1960 ? Vorkutoje) 18-os žmonių būrys, o prie Baltiškių

taip pat sukilėlių vado Juozo Zavadsko (1908-1975) 20-ies žmonių būrys. 1944m. gruodžio 8d. Petras Žemaitis su keturiais bendražygiais suimamas, jo būrio kovotojai perėjo į Vaclovo Šuto, kilusio iš Drusėnų km., būrį, o šiam žuvus, įsiliejo į Mečio Medinio vadovaujamą Gedimino būrį, kuriame jau 1944m. pabaigoje buvo per 30 kovotojų.

Išblaškyto Juozo Zavadsko būrio kovotojai prisidėjo prie kitų būrių, o pats J.Zavadskas-Paukštis nuo 1949m. buvo Užpalių valsčiuje veikusio Audros partizanų būrio vado pavaduotoju. Saugumo suimtas Vilniuje J.Zavadskas 1953m. sausio 26d. nuteisiamas mirties bausme, kuri vėliau pakeičiama 20 metų kalėjimo.

1944m. spalio 1d. NKVD kariuomenė likvidavo Dusetų valsčiuje veikusį Jono Savicko 18-os žmonių būrį. Kautynių metų narsiųjų mirtimi žuvo pats Jonas Savickas, gimęs 1917m. Bilaišių km., su broliu, keletas pateko į nelaisvę, kiti kovotojai susijungė su Motiejaus Paškonio-Don Kichoto, kilusio iš Davainių kaimo, Ažuolo būriu.

1944 metais, be paminėtų būrių, Zarasų apskrityje stribams nedavė ramybės šie būriai:

1. Kazimiero Kaladinsko (1908-1947)-Erškėčio 50 vyrų būrys, veikęs Salako ir Degučių valsčiuose.

2. Mečio Medinio-Pinkės (1909-1946) - Gedimino būrys iš 30 vyrų, veikęs Baibių, Degučių, Daugailių valsčiuose.

3. Antano Juodkos - 23 vyrų būrys, veikęs Baltbiržės miške ir 1945m. pavasarį susijungęs su K.Kaladinsko būriu.

4. Juozo Lašo (1918-1945)-Tugaudo vadovaujamas Varpo 25 žmonių būrys, veikęs Dusetų ir Sadūnų apylinkėse.

5. Jono Dudėno 20 vyrų būrys, veikęs Imbrado valsčiuje ir Latvijoje.

6. Mykolo Sažienio (1924-1947) 15-os vyrų būrys, veikęs Stelmužės apylinkėse ir 1945m. susijungęs su Ant.Streikaus būriu.

7. Balio Pupekio-Tauro (1922-1988) - 20 vyrų būrys, veikęs Antazavės ir Obelių valsčiuose, 1945m. susijungęs su A.Streikaus būriu.

8. Petro Mačiūno, aktyvaus 1941m. sukilėlio 20 vyrų būrys, veikęs Salako ir Dūkšto apylinkėse.

Persekiojami vietinių stribų ir NKVD kariuomenės baudėjų Zarasų partizanai, praleidę sunkią 1944-1945m. žiemą, pradėjo vienytis ir jungtis į didesnius

būrius, palaikė patvaresnius ryšius su Vytauto apygardos štabu. 1945m. balandžio pradžioje susijungė M.Kazano ir A.Streikaus būriai, sudarydami Lokio rinktinę. Rinktinės vadu lieka M.Kazanas, jo pavaduotoju A.Streikus, kuopų vadais išrenkami Juozas Streikus-Stumbras (1923-1962 sušaudytas), Balys Vaičėnas-Liubartas, Balys Pupeikis-Tauras, gal ir kiti, mums ligi šiolei nežinomi didvyriai.

Į Vilnių pasipylė pranešimai apie naujus Lokio rinktinės kovinius veiksmus. 1945m. gegužės 9d. tarp Dusetų ir Antazavės nukovė sribus Frolovą ir Novikovą, gegužės 13d. išaiškino ir nubaudė saugumo užverbuotą Vincą Raugą iš Pakačinės kaimo.

Negalėdami įveikti vis didėjančio partizanų kovingumo, ypač sužvėrėjo Antazavės sribai. Su sadistišku pasimėgavimu jie terorizavo, kankino ir žudė savo apylinkės valstiečius. 1945m. gegužės 17d. apie dvidešimt sribų atėjo į Gaidžių sodybą Salinių kaime. Netrukus pasigirdo šūviai, suliepsnojo namas. Šokančią pro langą Karoliną Gaidienę nušovė "liaudies gynėjai" Kurakinai ir Konušėvas. Ugnyje žuvo neščia Leopoldo Gaidžio žmona Verutė su dukra Albinute, užduso ir rūsyje pasislėpęs Leopoldas Gaidys. Netrukus tie patys Antazavės sadistai sugavo iš miško einančią partizanų ryšininkę Valę Pupeikytę-Vaidilutę. Išrengę nuogai, kankino, pririšę prie medžio paeiliui prievartavo. Pasityčioję liepė bėgti, o bėgančią nušovė ir nuogą numetė Antazavės miestelio aikštėje.

— Pasiutusius šunis reikia naikinti! — sužinojęs apie sesers išniekinimą, pasakė Balys Pupeikis.

Netrukus, gegužės 29d., Kudrių miške, netoli Dervinių kaimo plytinės, einančius ieškoti naujų aukų apgirtusius sribus pasitiko Lokio rinktinės vyrai. Nespėję tinkamai pasipriešinti, krito penki sribai, dar keturis sužeistus paskubomis nusitempė Antazavės pusėn.

Toks buvo partizanų atsakas žudikams...

Skaudi netektis Zarasų apskrities partizaniniam judėjimui buvo Mykolo Kazano žūtis 1945m. liepos 7d. Ilgašilio kaime valstiečio Juozo Markelio sodyboje.

Štai koks buvo paskutinių mėnesių jo kelias į nemirtingumą. Partizanai 1945m. gegužės 29d. sumušę Antazavės sribus, pro Aleksandravėlę patraukė į Agurkiškio mišką. Prisimena buvęs partizanas Andrius Dručkus: "Jie žygia-

vo miesteliu, apsilvikę Lietuvos kariuomenės ir šaulių uniformomis, ginkluoti, su daina, lydimi kulkosvaidžių ir raitų partizanų. Moterys sveikino juos su gėlėmis, vaikai lydėjo iki artimiausio miško." Nejaugi jau vėl Lietuva?— džiūgavo žmonės..."

1945m. birželio 1-7 dienomis Lokio rinktinės vyrai ilsėjosi Latvijos miškuose, bendravo su Suboto būrio partizanais. Birželio 7-os naktį sugrįžo į Gaidiškių mišką netoli Antazavės, iš čia birželio 9-ąją perėjo į Medinės mišką. Birželio 18d. apsistojo miške Obelių valsčiuje, netoli Degučių kaimo. Iš čia birželio 30d. perėjo į Kudrių mišką, kur gavę žinią, kad atvyko NKVD kariuomenės daliniai, pasidaliję mažomis grupelėmis, išsiskirstė kas kur. Juozo Streikaus ir Balio Pupeikio kuopos nuėjo į Latvijos miškus, Balio Vaičėno — į Obelių valsčių, o Mykolo Kazano į Jaskoniškių girią, kur liepos 7-os naktį permakvojo J.Markelio vištidės palėpėje.

Nežinia, ar tai buvusi išdavystė, ar atsitiktinumas, bet ankstų rytą partizanus apsupo baudėjai. Iš likusio gyvo septyniolikmečio partizano Liongino Lukošiuo kvotos protokolo:

"Prieš šaudymą visi mes gulėjome ir ilsėjomės. Aš skaičiau knygą, Kazanas su Bražiu miegojo. Kai pradėjo šaudyti, Kazanas, čiupęs granatą, metė ją žemyn, po to metėsi prie kulkosvaidžio ir paleido ilgą seriją. Toliau aš nežinau, kas buvo, nes pridengiau galvą pagalve. O kai prasidėjo gaisras, aš buvau išstumtas iš vištidės ir tuoj pat kareivių sučiuptas. Kazanas, Bražys ir mano brolis Jonas Lukošius liko degančioje vištidėje."

Kai liepsna apėmė šiaudinį pastatėlį, ir gintis buvo neįmanoma, nuaidėjo stiprus sprogimas. Pripuolę baudėjai vartė žėruojančius nuodėgulus, tarp kurių matėsi suplėšyti kovotojų kūnai. Taip didvyriškai žuvo Lokio rinktinės vadas Mykolas Kazanas, partizanai Jonas Lukošius, gimęs 1919m. Salinių kaime, ir Adolfas Bražys, gimęs 1920m. Bradesių km.

Išstumtą iš ugnies septyniolikmetį Lionginą Lukošiuoną po žiaurių kanikimų 10-iai metų įkalino Sibire. Sugrįžęs jis apsigyveno Biržų rajone.

Didelis Lokio rinktinės Žalgirio būrio partizanų susirėmimas su sribais ir NKVD kariuomene įvyko 1945m. rugsėjo 28d. ties Lietuvos — Latvijos siena Raudinės-Šarlotės miškuose. Nors baudėjai, susirinkę užmuštuosius, atitraukė, Žalgirio būrys patyrė didelius nuostolius; žuvo kautynėms vadovavęs vadas Antanas Streikus-Tamošiukas ir aštuoni būrio kovotojai.

Nuolatinį nerimą saugumiečiams kėlė Kazimiero Kaladinsko-Erškėčio (1908-1947) vadovaujamas skrajojantis būrys, veikęs Dūkšto, Salako, Ažvinčių, Labanoro, Švedriškių apylinkėse. K.Kaladinskas gimė ir augo Ažvinčių kaime, tarnavo Lietuvos policijoje, aktyviai dalyvavo 1941m. sukilime. Tai buvo narsus, sumanus ir veiklus vadas, griežtai bausdavęs už plėšikavimus ir girtuokliavimus. Jo būryje kovojo per 80 žmonių, kuopoms vadovavo Antanas Juodka iš Užoniškių kaimo, Kostas Padvaiskas-Mazgelis (1908-1946) iš Joniškių kaimo, Pranas Račinskas-Drugys (1917-1951) iš Geibių kaimo. Suvestinėse Bartašiūnui nurodoma, kad K.Kaladinsko būrys 1944-1947m. įvykdė 23 teroristinius aktus, nukovė 41 ir sužeidė 4 žmones. Ir nepaaiškinus suprantama, kad tai susirėmime žuvę stribai ir baudėjai, tarp jų saugumo užverbuoti agentai Vanagas, Beržas, Ptička ir kiti, kuriuos greitai K.Kaladinsko vyrai išaiškindavo ir likviduodavo.

Daugailių, Baibių ir Degučių apylinkėse sumaniai operavo Mečio Medinio-Pinkės (1903-1946), kilusio iš Šlepečių km., vadovaujamas Gedimino būrys, vienijęs apie 70 kovotojų. Kuopų vadais buvo Vaclovas Šutas (1918-1946) iš Drusenų km., Jonas Stulgys (1908-?) iš Baibių km., Bronius Šileikis (1914-1948) iš Gutaučių km., Antanas Kibirkštis-Katinas (1910-?) iš Rimšės apyl.

Pradžioje V.Šuto ir J.Stulgio grupės veikė savarankiškai. V.Šuto vyrai 1944m. rugpjūčio 19d. atliko plačiai nuskambėjusią "ginklų paėmimo" operaciją. Naktį užpuolė vos prieš kelias dienas apginkluotus ir bendrabutyje apgyvendintus Antalieptės milicininkus, be jokio šūvio, pasipriešinimų ir aukų paėmė aštuonis automatus, 10 granatų, daug šovinių. Būsimieji "liaudies gynėjai" tik rytą išdrįso apie tai pranešti vadovybei. "Ginklų paėmimo" operacijoje pasižymėjo partizanai: Antanas Masiulis iš Zabičiūnų km., broliai Balys ir Mečislovas Mališauskai iš Dubnių km., Jonas Kardamavičius iš Kaniūkų km. Visi jie vėliau kovojo Gedimino būryje ir žuvo (išskyrus A.Masiulį).

Jono Stulgio 20 žmonių būrys susiformavo 1944 metais iš 1941m. sukilimo dalyvių ir buvusių policijos tarnautojų. Sėkmingai praleidę žiemą, jie susirinko Gražutės šile, davė priesaiką Tėvynei ir pradėjo aktyvią kovą. NKVD suvestinėje pažymėta, kad 1945m. balandžio-gegužės mėnesiais J.Stulgio būrys atliko keturis teroristinius veiksmus prieš Degučių stribus ir jų šeimas. Vėliau J.Stulgio grupė įsiliejo į Gedimino būrį.

M.Medinio vadovaujami kovotojai dalyvavo daugelyje susirėmimų su

stribais ir NKVD daliniais, gal todėl ir suvestinėse pažymėta, kad 1944-1946m. atliko 14 teroristinių aktų, nužudė 9 žmones.

Skaudžiausi Gedimino būrio pradimai buvo 1945m. liepos 1d. kautynėse su NKVD daliniu Daugailių pušyne. Jeigu tikėsime saugumo pranešimu, tą dieną būrys neteko 12 kovotojų.

1945m. liepos 4d. stribams ir baudėjams šukuojant Lužų mišką, ties Antaliepte žuvo patyrę kovotojai Jonas Masiulis iš Zabičiūnų km. ir Jonas Venclovas iš Baibių km., o šeši pateko į nelaisvę, iš kurių Petras Miškinis-Slėnis (1920-1945), kilęs iš Drobyų km., karinio tribunolo nuteisiamas mirties bausme.

1945 metais saugumo nuopelnų sąrašė įrašytas tik vienas visiškai likviduotas Juozo Lušo-Tugaudo (1918 Padustėlyje – 1945 12 29 Švenčionyse) vadovaujamas Varpo būrys, vienijęs apie 30 kovotojų.

Būrio užuomazga – 1944m. gegužė, kai Zarasų policijos viršininkas, vienas iš apskrities LLA vadovų, Vincas Tamošiūnas paveda 1941m. Pimpių kaimo sukilėliams Juozui Lašui, Baliui Guntuliui ir Petrui Vadišiui organizuoti pasipriešinimą artėjantiems okupantams. Būrys laikėsi Sadūnų ir Čemaviškio miškuose, dalyvavo dviejuose susirėmimuose su stribais ir 1945 metais būtų tapęs geru koviniu vienetu pasipriešinimo grandyje, bet saugumo užverbuotas išdavikas Jodaugietis (sl.) viską sužlugdė. 1945m. birželio 27-os ankstų rytą Dikmonių krūmuose dalį partizanų apsupo kariuomenė. Gindamiesi žuvo Albertas Juozėnas, Izidorius Atkočiūnas (abu iš Lungelių kaimo) ir Antanas Urbanas iš Liesiškių km. Būrio vadą Juozą Lašą-Tugaudą ir Juozą Šakalį-Kęstutį paėmė į nelaisvę. Juos kartu su Petru Vadišiumi (1913-1945) teisė Dusetose, J.Lašą ir P.Vadišių sušaudė, J.Šakalį įkalino 20 metų Vorkutoje.

Netekęs vado Varpo būrys pradėjo irti. Dalis kovotojų 1945m. žuvo arba legalizavosi. Ilgiausiai nepadėję ginklo okupantams priešinosi Antanas Lėsis-Gediminas iš Purvynės kaimo, broliai Pranas (1921-1947 12 06 Magadane) ir Juozas Vėbra-Šalmas, kilę iš Berniškių kaimo.

Visus čia paminėtus ir nepaminėtus kovotojus siejo meilė Tėvynei Lietuvai, neapykanta pavergėjams. Ši apžvalga – tai nedidelė atminimo puokštė žinioms ir nežinioms didvyrių kapams.

Siame straipsnyje autorius naudojo buvusio VSK archyvo dokumentais ir žmonių prisiminimais.

LABANORO GIRIOS (KIAUNELIŠKIO) KAUTYNĖS

Šiomet sukanka 50 metų nuo 1945m. kovo 11-14 dienomis įvykusių didžiausių šiame krašte partizanų kautynių su NKVD kariuomenės daliniais. Spausdinami liudininko partizano J.Aldusevičiaus užrašyti prisiminimai ir istoriko-kraštotyrininko V.Striužo apibendrinimai. Yra panaudota ir žurnalisto A.Šiukščiaus KGB (NKVD) archyvuose rastų faktų.

1944m. rugpjūčio mėn. prasidėjo pirmoji mobilizacija į rusų kariuomenę, kurioje niekas nenorėjo tarnauti. Nutarėme slapstytis pavieniui savo namuose, įsirengdami nedideles slėptuves. Gavę žinių apie gaudomus vyrus, greit vieni kitiems pranešdavome. Rugsėjo-spalio mėnesiais Krivasalio, Bendrovės ir kitų kaimų vyrai įkūrėme bunkerį Siubiškio (Strazdiškio) miške. Mūsų buvo 30 vyrų būrys. Vadovavo psk. Antanas Krinickas-Romelis. Maisto neturėjome. Naktimis eidavome į namus ar pas kitus gyventojus jo parsinešti. Karo ir pokario metais žmonės gyveno sunkiai, bet padėti neatsisakydavo. Visada dar padrąsindavo.

Buvo lapkričio vidurys. Vadas Romelis vienąsyk pranešė, kad skubiai išsikeltume kitur, nes turi priešas pulti. Rusų kariuomenės įgula paryčiai puolė, deja, jau tuščią mūsų bunkerį. Pasitraukėme į Kiauneliškio mišką, šiškiniečių Margio bunkerį, kurio būriui vadovavo Vytenis-Apolinaras Juršys. Bet tenai buvo mažai vietos: jų pačių buvo apie 50 vyrų. Tad už kelių šimtų metrų vadai nutarė įrengti kitą bunkerį. Tris paras dieną ir naktį sunkiai dirbome, kasėme įšalusią žemę. Paruošėm mišką, pastatėm kampuose stulpus, nutašėm medžius. Bunkerį 2 m gylio, 10x8 m pločio apipylėme 60-80 cm smėlio sluoksniu, apdėjom samanomis, pasodinome eglaites, įrengėme 2 išėjimo angas. Margio bunkeryje buvo šaudymo angos. Mes manėme, kad tokias angas kautynių metu gali užpilti žemėmis. Aplink bunkerį iškasėme ir tranšėjas. Vienas sargybinis stovėdavo šalia, kitas – už 200-300 metrų. Bunkeris apšildomas; krosnis įrengta, kaminas. Kūrendavome tik naktį. Tačiau išlikti nepastebėtiems buvo sunku. Susidarė apie 60 partizanų būrys; prisijungė 20 vyrų iš Molėtų, Anykščių rajono. Būrys buvo gerai ginkluotas.

turėjome 4 ar 5 kulkosvaidžius: 2 čekiškų, vokišką, rusišką "Petelnę", šautuvų ir daugybę šovinių. Aš turėjau vokišką, kurį pats susitaisiau. Į mūsų bunkerį vėliau atvyko vokiečių partizanas Richardas. Įdomi jo istorija. Drauge su kitu vokiečių karininku slapstėsi už Labanoro, vieno tvarto palėpėje. Turėjo du kulkosvaidžius. Kartą pro jų namą važiuavo 12 automašinų rusų. Vokiečiai pradėjo šaudyti ir daug nukovė. Richardo draugas žuvo, o jis pats pabėgo ir vėliau į štabą, pas mus pateko. Richardas buvo draugiškas, kalbėjo keliomis kalbomis. Sakydavo: "Neturiu nei tėvų, nei giminių – Lietuvoje aš gyvenau ir kartu kovosiu."

Save vadinom "Vanagais". Tikslas buvo – laikytis. Rinktinės štabas buvo Labanoro girioje, Paluknyje. Iš ten žinias atnešdavo vadas Romelis; gaudavo iš štabo kasdien naują "parolį." Mūsų bunkeryje buvo 3 skyriai. Skyrininkai: psk. Vladas Šerėnas, psk. Juozas Menčinskas, Erškėtis.

Kovo 10 dieną išgirdom Vosiuliškės kaime, už kokių 3 km šaudant. Vakare nuėjusi žvalgyba apklausinėjo žmones. Sako, lyg ir telefonistai: dėžių prisivežė, kabelių, izoliatorių. Iš tikro tik ant viršaus šitaip prikrauta, o viduj-šoviniai, vaistai, tvarsčiai, bet tuo metu nesupratom. Kaip ir nusiraminom. O tas po karo likęs vokiečių lyg nujausdamas pasakė: "Ruskis šaudo šaudo, aš pripratęs, kare buvau – ryte bus čia." O dar prieš kelias dienas sargybinis matė keliu nuo Kiauneliškio į Vosiuliškę važiuojant rogėmis 3 žmones: du baltais kailiniais, rusų įgulos, ir vieną juodai apsivilkusį. Juodasis rodė į mūsų pusę. Kitą dieną virš bunkerių pasirodė lėktuvas.

Aš buvau virėjas. Kovo 11-osios ryte, gal 4-ą valandą, užkūriau ugnį; ruošiau pusryčius. Tik išgirdau pokšt – šovė į bunkerį; pradėjo daugiau šaudyti. Draugui Balanui-Broniui Avižieniui ir sakau: "Dabar tai pavalgėm, sotūs." Na ką, įbėgom bunkerin. Visi sukilę, kas buvo, ir į apkasus. Kas ką turi, tas ir duoda, pliekia, šaudo. Čia jau rusai matos, puola kariuomenė. Toks slėnis priešais buvo. Kai tik rusai įbėga, tai mūsų štabas kai duoda – anie nebesikelia iš šito slėnio. Kapoja, šaudo, o šalta, sniego buvo priversta. Pušelės nuo kulkosvaidžių tik virsta. Sakau, Antanai, dabar laikykis. Neatsilik nuo manęs, aš jau rausiu, mums vietos nėra. Buvo apsupta iš trijų pusių. Iš šitos pusės puola, o šiškinų Margio bunkeris toliau, už 300 metrų. Mūsų – Kauno bunkeriu vadinosi. Ant miško kvartalinių sunkieji kulkosvaidžiai pastatyti. Rusams buvo klaidingos žinios perduotos, kad mūsų 400 yra. Iš tikrųjų tiek ir

buvo, bet 200 partizanų buvo už keliolikos kilometrų, prie rinktinės štabo, Palsodės miške – 100, ir mūsų Margio ir Kauno bunkeriuose apie 120. Tad mus ir puolė apie 500 rusų. O kitą dieną pasipildė ir susidarė per 2 tūkstančius, gal ir daugiau.

Tai, sakau, Antanai, reikia bėgti. Aš švarką palikau, apsilvilkau vatiniu. Ir pro vieną angą kyšt galvą – zvimbiam tik kulkos, paskui pro kitą angą bėgau, šliaužiau pakalnėn. Žiūriu – vienas jau guli, nejuda. Toliau šliaužiu. Vienas sužeistas. Jonai, sako, pribaik mane. Na, pribaiigt ne štuka, aš turiu kuo pribaugia. Vis dėlto galvoje turėsiu savo draugą, nežinia, koks likimas būtų buvęs. Šliaužiu tolyn, ten pasidarė didesnė uždanga. Aš susiriečiau ir bėgti pakalnėn. Kiti jau buvo nubėgę, aš vienas likęs, o kurie likę apkasuos, tai šaudos. Žiūriu – kareivis su kulkosvaidžiu. Ir aš nespėjau sudribti – perkirto. Sukapojo kumpius ir per kaulus. Tik nudegino. Na ir numetė mane ant sniego. Nugriuvau, anas irgi guli, sujudėsi – duos. Kareivis permetė kulkosvaidį į bunkerį. Aš koją pajudinau – juda, užkaito tik visa. Rusas antrą perbėgimą padarė. Aš pasikėliau ir raistan. Raistelin įbėgu – randu savo draugus. Tenai toks slėniukas: karklai, pušynas. Kai pylė nuo dviejų kvartalinų mums ugnis, apsupo nuo ežeriuko. Ale duoda, tik žybsi ugnys karkluose. Kelias serijas subruko ir nutilo. Mes pasikėlėm ir bėgom. Persikėlėm per tokį kalniuką, per raistą, į Gatakiemį, per ežerą. Ten ant skrebų užbėgom. Kai bėgom pro Margio-Vytenio bunkerį įspėjom juos, kad bėgtų, neatsilaikysim. Ten buvęs Tigro rinktinės štabo viršininkas Kirvis atsakė: "Šaudymo angos yra, ar neatlaikysim stribų puolimo?" Būrio vadas Vytenis: "Norim su rusais pasišaudyti." Kauno bunkerio ginti liko 12-15 partizanų. Negalėdami atsilaikyti, iš apkasų subėgo į bunkerį. Pralaužus viršų, rusai metė granatas. Nespėja įmesti, kaip partizanai jas išmeta lauk, ir jos sprogdina lauke. Saldutiškio saugumo lt. Maksimovas vėliau kalbėjo man: "Pasakyk, kokie drąsūs žmonės ten buvo, metam granatas, o jie išmeta laukan ir susprogdina?" Tačiau kova buvo nelygi, ir visi likę Kauno bunkerio partizanai žuvo. Aptilus kovai prie šio bunkerio, rusas leitenantas, gal pamanęs, kad visi žuvę, lindo vidun. Iš vidaus, likęs gyvas kažkuris partizanas kakton nušovė.

Labanoro mūšis

Rusams pradėjus pulti, Kauno bunkerio partizanai, iš pradžių manė, kad prieš pajėgos negausios, bandė puldami atmušti; apie 200 metrų rusus atstūmė. Girdėjosi rusų karininkų komandos kareiviams nesitraukti ir pulti. Tačiau, įvertinę jėgas, partizanai greitai grįžo į bunkerį. Margio ir Kauno bunkerių partizanai laikėsi iki vakaro. Kovo 11-osios dienos vakare atėjo 200 partizanų pagalbon iš rinktinės štabo 3 būrių. Rado jau visai nusibaigusius. Rusai apsupę, laužus susikūrė ir ilsėjosi. Rengėmės lemiamam smūgiui. Ir staiga, prislinkę gal kokių 100 m atstumu, štabo partizanai, daugiausia kulkosvaidžių ugnimi žiebė į nugaras. P.Lipinskio-Baravyko štabo kulkosvaidininko pasakojimu rusai visai nesitikėjo tokio smūgio iš užnugario. Pasinaudoję prieš sutrikimu, partizanai šaudė tiek, kad rusų vėliau išvežė du prikrautus vagonus. Pralaužę apsupimą prie besiginančio Margio bunkerio, partizanai vardais ir slapyvardžiais šaukė ten buvusius draugus. Šiškiniskiai, turbūt pamane, kad tai sribai, išgavę iš suimtų partizanų jų slapyvardžius. Tikrai, nuo visą dieną trukusio mūšio Vytenio būrio partizanai buvo apkvaite. Jie pradėjo šaudyti į savus. Vieną saviškį nušovė. Štabo partizanai pasitraukė. Iš visų pagalbon atvykusių žuvo trys. Rusų įgulos vadai iškviatė iš Švenčionių ir Utenos pastiprinimą. Prašė atvežti minosvaidžius, nes "banditų jau neima granatos." Iš Utenos sulaukė 100 pastočių. Po 5 kareivius kiekvienose – iš viso apie 500. Perpus daugiau iš Švenčionių. Rusų pusėje susidarė ne mažiau kaip 2 tūkstančiai kareivių. O partizanų buvo likę visai nedaug, tačiau – narsiausieji. Atvykus gausioms prieš jėgoms, štabo partizanai atsitraukė. Kovo 12-osios pavakare minosvaidžiais ir prieštankinėmis granatomis bunkeriai buvo baigti išsprogdinti. Žuvo apie 80 partizanų: Margio žeminės Vytenio būrio – apie 60; Kauno žeminės Romelio būrio – apie 15; štabo būrių – 3. Vienas kontūzytas partizanas suimtas. Žuvo Tigro rinktinės štabo viršininkas mjr. Kirvis (pavardė nežinoma), būrio vadas Vytenis-Apolinaras Juršys. Panašus žuvusiųjų skaičius ir NKVD bylose – 82 (kitur 83) partizanai, suimti 2. Tačiau negalima sutikti, kad žuvo ir atseit kartu buvę 6 (kitur 7) vokiečiai. Arba norėta parodyti – štai su fašistais lietuviai susidėjo, arba enkavedistai neatskyrė Lietuvos kariuomenės uniforma apsiviklusių partizanų. Tiesa, vienas vokietis Richardas kovojo Romelio būryje, buvo likęs nuo fronto, tačiau jis žuvo vėliau.

Kiek nukauta rusų? NKVD raporte pranešama apie "buvusias nuožmias ir atkaklias kautynes", apie "didelius nuostolius iš mūsų (*rusų* – V.S.) pusės." Minimas 26-ių kareivių ir sribų skaičius. Tai akivaizdžiai sumažinti skaičiai. Pagal liudininkų parodymus, žinomi labai skirtingi faktai – nuo 100 iki 200. Tikėtina, kad ne mažiau šimto, nes patys rusai pripažįsta labai gausius nuostolius. Žuvusius partizanus sribai siauruku nuvežė į Švenčionis. Po trijų dienų užkasė pievoje prie Cirklišio. 1990 metais pagal tautodailininko J.Jakšto projektą pastatyti metalinis ir ažuolinis atminimo kryžiai, Rūpintojėlis. Dabar čia istorinis paminklas.

Po mūsų rusai Labanoro kaimuose "košė" kiekvieną pirkį. Rinktinės štabo būriai išsikėlė kitur, skaidėsi į mažesnius, jungėsi su Romelio būrio likučiais. Išdavikus – Joną Dubauską ir apylinkės pirmininką K.Jakutį – partizanai nušovė. NKVD iš agento Šarovo buvo gavę informaciją, kad Labanoro girioje partizanų būriuose yra apie 500 žmonių. Tai panašu į tiesą, bet kautynių vietoje apsupo tik du būrius – apie 120 partizanų. Šarovas – iki šiol dar neišaiškintas asmuo, užverbuotas, padedant jo paties žmonai NKVD Švenčionių viršininko Beriozino.

... Taip baigėsi bene didžiausios šiame krašte partizanų kautynės prieš rusiškuosius okupantus. Liko išsprogdintos žeminės (istoriniai paminklai), apie 100 partizanų kapinynas prie Cirklišio (toje vietoje sribai užkasdavo ir vėliau žuvusius rezistentus); išliko liudininkų, dar gyvenančių partizanų prisiminimais, nuotraukos. O žmonės dar ilgai prisimins narsuolius lietuvius vyrus, drąsiai sutikusius lemtį, o ne nusizeminimą ir vergystę.

Parengė Valdas Striužas

Prierašas. Pavasario-Leonardo Basio būrys. Įsikūrė 1946m. Iš viso 12 partizanų. 1-as skyrius – 6 partizanai. Skyrininkas Putinas-Jonas Balsys (žuvo 1947m.) iš Dainių kaimo, Ceikinių valsč. Veikė dabartinio Ignalinos rajono Ceikinių krašte.

2-as skyrius – 6 partizanai. Skyrininkas Plechavičius-Jurgis Dimbelis iš Dimbelių kaimo. Veikė Melagėnų kaime, Švenčionių apyl.

1948m. NKVD išsprogdino Darinės žeminę. Žuvo beveik Plechavičiaus skyriaus partizanai. Pavasaris-Leonardas Basys žuvo 1950m.

ANTISOVIETINIO PASIPRIEŠINIMO MASTAI LIETUVOJE 1944-1953 METAIS

Algis Kašėta

Užsiregistravusių partizanų skaičius

1944m. rudenį Lietuvoje prasidėjęs masiškas partizaninis sąjūdis apogėjų pasiekė 1945m. pavasarį, kai Lietuvos miškuose būriavosi ne mažiau kaip 30 tūkst. laisvės kovotojų. Tokį masiškumą daugiausia nulėmė sovietinių okupantų jau 1944m. rugpjūčio mėn. paskelbta Lietuvos vyrų, gimusių 1909-1926m., mobilizacija į raudonąją armiją ir ją lydėjęs žiaurus smurtas. Kadan- gi į mobilizacijos punktus atėjo tik maža dalelė šaukiamo amžiaus vyrų, gaudyti besislapstančių nuo mobilizacijos (ir slopinti kylantį ginkluotą pa- sipriešinimą) okupacinė valdžia metė gausius NKVD kariuomenės dalinius. NKVD baudėjai ir į beginklius besislapstančius žmones žiūrėjo kaip į poten- cialius "banditus", todėl dažnai be didelių skrupulų pagavę vietoje kankinda- vo arba nužudydavo. Į visus bėgančius buvo šaudoma. Pakliuvę nelaisvėn buvo su apsauga vežami į karinius dalinius ir į frontą. Kiti suimtieji be teismo siunčiami į Vorkutos lagerius. Vengiantiems mobilizacijos, teko apsispręsti – būti miške be ginklų, ar su ginklais, pasiryžus juos panaudoti. Žiauri patirtis vertė vyrią pasirinkti pastarąją išeitį: iki 1945m. pavasario daugelio kaimų vyrai buvo suorganizavę ginkluotus būrius arba įsijungę į netoliese veikian- čių partizanų grupes. Pavyzdžiui, Alytaus aps., Alovės ir Daugų valsčiuose, dauguma besislapstančių nuo mobilizacijos buvo įsijungę į žaliukų būrius¹.

Sovietinė valdžia, nepajėgė vien tik represinėmis priemonėmis nuslopinti lietuvių išsivadavimo kovos. 1944m. per pusmetį iš kovos pasitraukė ir oku- pantų malonei pasidavė tik 285 partizanai. Todėl buvo griebtasi klastos – pradėta skelbti amnestijas. 1945m. gegužės 25d. Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministras J.Bartašiūnas paskelbė kreipimąsi į nelegaliai gyvenančius asme- nis, ragindamas juos nutraukti ryšius su ginkluotu pagrindžiu ir legalizuotis. Neilgai trukus, 1945m. liepos 7d. SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiu- mas išleido nurodymą dėl besislapstančių nuo tarybos sovietinėje kariuo-

menėje ir jos dezertyrų amnestijos². Paskelbusi amnestijas, okupacinė valdžia tuo pat sustiprino represijas. Buvo terorizuojamos ir tremiamos į Sibirą partizanų šeimos. Iki 1945m. lapkričio 1d. iš Lietuvos į Sibirą buvo ištremtos 1204 šeimos, kuriose buvo 4479 asmenys³. Gausūs NKVD kariuomenės daliniai be perstojo krėtė kaimus ir košė miškus. Per šiuos 1945m. birželyje prasidėjusius okupacinės kariuomenės siautėjimus partizanai patyrė ypač didelius nuostolius. Pavyzdžiui, per 1945m. gegužės-rugpjūčio mėnesius Merkinės batalione iš 183 partizanų žuvo 31, t.y. 17 proc. kovotojų⁴. Kai kuriuose partizanų daliniuose nuostoliai buvo dar didesni. Šios sovietų represijos vertė apsispręsti tuos, kurių pagrindinis partizanavimo motyvas buvo mobilizacijos į raudonąją armiją išvengimas, tikintis greito Lietuvos laisvės bylos išsprendimo.

Pasibaigus karui, o su juo ir prievartinei mobilizacijai, vyrams jau nebebuvo grėsmės žūti fronte. Lauktas karinis konfliktas tarp sovietų ir Vakarų valstybių neįvyko. 1945m. vasarą Potsdamo konferencijoje Lietuvos laisvės klausimas nebuvo iškeltas. Lietuvos gyventojų viltys dėl greito nepriklausomybės atgavimo prigeso. Daugelis "žaliukų" norėjo išgelbėti nuo trėmimų į Sibirą savo šeimas. Apsisprendimui įtakos turėjo ir plataus masto okupacinės kariuomenės siautėjimas. Dažnas kaimo artojas pavargo nuo nesibaigiančio persekiojimo ir mirties grėsmės. Laukuose dirvonavo vis dar nedirbama, neužsėta žemė.

Vyrai pradėjo traukti iš miško registruotis. Nuo 1945m. birželio 1d. iki metų pabaigos Lietuvoje legalizavosi per 33 tūkst. (žr. 1 lent.). Iš jų 26 tūkst. užsiregistravo kaip vengiantys mobilizacijos, apie 2,5 tūkst. kaip dezertyrai ir tik arti 5 tūkst. prisipažino buvę ginkluotuose būriuose. Iš viso 1945m. NKVD skyriuose, visoje respublikoje buvo užsiregistravę 36272, iš jų 6160 partizanų⁵. Nėra jokios abejonės, kad daugelis pasitraukusių iš miško partizanų, bijodami galimų represijų, registruodamiesi prisistatė kaip besislapstantys nuo mobilizacijos. Tik tie asmenys, kurie NKVD-NKGB organams buvo jau žinomi kaip ginkluoto pogrindžio dalyviai, pateko į "banditų" apskaitą. Kad daugelis užsiregistravusių vyrų nuslėpė savo partizanišką praeitį, konstatuojama ir 1945m. rudenį rašytose NKVD pareigūnų ataskaitose⁶. 1945m. užsiregistravusių partizanų skaičius įvairiose Lietuvos vietose buvo nevienodas. Tai iš dalies priklausė nuo ten veikusių partizanų junginių vadovybės

ISAKYMAS

7948 m. vancouver 1.1 d.

Wieder

Diferynciālā Standartajā Arvīnāli Standarta Līdzena TĒS un valdības iz-
dotajās grāmatās. Vidējās Rīcības Līdzenā Standarta Līdzenā TĒS ir izveidoti, iz-
veidoti un standarta grāmatās, arī ar šādām datu izveidoti valdības iz-
veidoti grāmatās.

Dispozitivele aparținând patrimoniului marelui viciu grupat în subgrupul autoturismelor, fiind în număr de 1000, au fost înregistrate în anul 1990 în număr de 1000.

[illegible]

Tallies jys blomma, kad kat kante kaudzā pūduvā. Tāryh veldmā arza
moma ar sava maza, u gūti, vādā vārdēti; tālpi jys blomma, kad jys gūti
kautēdā, tāpēdāte rētiņa ar sava vārdēti u pūduvā. Betvārdēti, vārdēti sava ma-
stamēdāte vārdēti jys vārdēti dārdēti pūduvā gūtiņa.

[illegible]

BEAHEAD

1. Vidams Būklings Līdzsvaru Komentārs attiecinās uz valsts ierēdņiem. Vi-
dams Būklis, Ikdienas Komentārs ietveramais ir ietverts grupā. Atbilstoši tam
ik ir grūti pieņemt šādu apgalvojumu, ka šādas Līdzsvaru Tāl. apgalvojums nav ietverts.
Atbilstoši tam ietveramais ietverts.

2. Visosios mokyklos mokytojų profesinio tobulėjimo, jų darbo ir sąlygų tydimas, ILLA ir kitų švietimo įstatymais ir kitiems švietimo įstatymams, ypač, kai jos padidina ir skatina mokymą, įskaitant mokytojų mokymą, įskaitant mokytojų mokymą ir mokymą mokytojų.

3. Gausys dalyvavimas, kuriame jo vadai bendrindami drauslini savo mokytojus Turkyje vadovėlio argumentais, padėjo užtikrinti tokius vaizdus ir argumentus, atkreipiant dėmesį į Vokietijos Reicho Lydinio Komunistų įstatymus. Niekas iš mokytojų, mokytojų bendrindami gausys vaizdus ar silpnus bendrindami, trūkumais išsivys, tikrai trūkumais mokytojų.

4. Anhalten nachdrücklich kundtun, bei der nachdrücklichen glückw. u. teiln. bei
bei neuen, trübselig glückw. — jeweils nachdrücklich stützt bei Vidua Beibitz
Lindes Kennzeichen anzuzeigen.

1. Baudouy ir baubūnais uzskaitētais organizāciju dalībnieks, nepildotais Vidus Rūpniecības Līdzības Kases darbināks. Baudouy vārds ir lietišķs.

8. Cystostolus domus nupiae is not known from freshwater or brackish oligohaline conditions in Northamptonshire nor is *Cystostolus nupiae*. — *gracilis* n. sp. from the same locality as the *Vibrio* *Cholera* *London* *Komarov* *intestina*.

Artemia, a *Salinivora* goby is superabundant up to 100 m in the lagoon but disappears, almost entirely, beyond 100 m.

1. Amer. Council on Education is studying plans, suggestions made for the first step in the private medical school program after the Voluntary National Education Standards Commission.

Video tape, 1/2. Handmade booklets for children's lessons, prepared by one of Vidanes' students. Contains illustrations and text in Hindi and English.

RECEIVED THE VIKING GENERAL MACHINERY COMPANY

Revised January 1998 by Thomas H. Dyer, Jr. 1-98-011 Use No part

pozicijos. Pavyzdžiui, Pietų Lietuvoje partizanų vadai (be keletos išimčių) nedraudė kovotojams legalizuotis, nors perspėjo juos dėl galimos okupantų klastos. Dzūkijoje gausiems partizanų būriams buvo sunku apsirūpinti maistu, smėlingose žemėse gyvenantys kaimo žmonės tuo metu sunkiai prasimaitindavo patys. Išeinantiems iš miško legalizuotis ir visiškai nutraukiantiems ryšius su pagrindžiu buvo iškeliamą sąlyga – palikti ginklų kovos draugams. Daug partizanų legalizavosi, sudarydami rezervinius būrius. Ginklus jie paprastai pasilikdavo. Rezervistai vykdė ryšininkų ir žvalgų funkcijas, o reikalui esant dalyvaudavo ir karinėse operacijose. Žemaitijoje šis partizanų rezervas vadinamas OS (organizaciniu sektoriumi), Dzūkijoje ir Suvalkijoje – pasyviais kovotojais, slapukų būriais.

1945m. vasarą iš 183 Dzūkų grupės Merkinės bataliono kovotojų užsiregistravo 87, t.y. beveik pusė. Bataliono vado A.Ramanausko-Vanago ataskaitoje nurodyta, kad 34 iš jų nenutraukė savo veiklos – priklausė rezervui⁷. Apie tai rašė ir Masališkių kaimo apylinkės partizanai savo veiklos kronikos knygoje: "...Buvo stengiamasi registruojantis likti namuose, bet ginklai nebuvo padėti iš rankų."⁸

Tauro apygardos Gedimino rinktinėje nuo 1945m. rugpjūčio iki 1946m. birželio mėn. iš 400 legalizavosi apie 180 partizanų, tačiau daugelį jų rinktinės vadovybė laikė potencialiu rezervu⁹.

1945m. rudenį sovietinis saugumas konstatavo, kad Lietuvoje iš legalizavusiųjų partizanų teritoriniu pagrindu buvo sudaromi rezervistų būriai, jų skyriai, kurie turėjo savo vadus¹⁰.

Žemaitijoje ir dalyje Aukštaitijos partizanų junginių vadai griežtai draudė legalizuotis. Išėjusių legalizuotis partizanų ir čia buvo, tačiau mažiau, nei Pietų Lietuvoje. Tai patvirtina ir 1945m. užsiregistravusių pagal apskritis žmonių skaičius (žr. 1 lent.). Daugiausia legalizavosi: Alytaus apskr. 4417, iš jų kaip partizanai – 406 ir Trakų apskr. 3518, iš jų kaip partizanai – 271. Tik vienetai legalizavosi Klaipėdos ir Pagėgių apskr., tačiau tai lėmė praūžusio karo banga, išblaškiusi šių apskričių gyventojus (vokiečių tautybės žmonės buvo pasitraukę arba išžudyti). Tačiau ir kitose Žemaitijos apskrityse užsiregistravusių žmonių mažiau, nei Dzūkijoje, pav. Raseinių apskr. 637, iš jų kaip partizanai – 190.

1945m. pabaigoje legalizavimosi vėjus Lietuvoje baigėsi. Okupantų viltys

nepasitvirtino. Nors partizanų gretos ir sumažėjo (Dzūkijoje net perpus), tačiau išsilaisvinimo kova įgavo naują kokybę: susiformavo griežtesnės organizacinės struktūros, prie kovinių operacijų sėkmingai pradėta įgyvendinti ir politinės kovos priemonės. Tai buvo pademonstruota 1946m. pradžioje, kai partizanai akivaizdžiai sužlugdė Lietuvoje rinkimus į Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją tarybą.

1946m. vasario 16d. Lietuvos SSR NKVD komisaras J.Bartašiūnas išleido įsakymą, kuriame, be raginimų partizanams legalizuotis, gyventojams grasinama žiauriomis represijomis už ginkluoto pogrindžio rėmimą¹¹.

1946m. iš miško pasitraukė 1055 partizanai. Tai, palyginti su 1945m., nedidelis skaičius, turint galvoje, kad 1946m. rudenį visoje Lietuvoje veikė apie 6 tūkst. partizanų. 1946m. jau visoje Lietuvoje partizanų vadovybė draudė registruotis. Leidimai šiam žingsniui buvo išduodami tik išimtiniais atvejais. Ypač sumažėjo legalizavusiųjų 1948m. Tais metais legalizavosi tik 176 partizanai, nors tais metais vien žuvo 1135 kovotojai. Galima teigti, kad 1948m. partizanų legalizacija faktiškai nutrūko. Vėlesniais metais užsiregistravusių skaičius buvo minimalus, pvz., 1950m. – 18 žmonių (žr. 2 lent.).

Registracija nutrūko dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, miškuose liko tie žmonės, kurie tvirtai buvo apsisprendę kovoti su okupantais iki savo žūties. Be to, ankstesnių metų patirtis parodė, kad sovietinė valdžia nesilaiko savo pažadų. Užsiregistravę partizanai buvo verčiami bendradarbiauti su saugumo organais, išdavinėti buvusius bendražygius bei rėmėjus. Atsisakiusių tapti išdavikais laukė areštai, todėl dalis užsiregistravusiųjų vėl grįžo į mišką.

Alytaus apskr. MVD viršininkas Lisovskis teikė Lietuvos SSR vadovybei tokius duomenis: pagal naujos apskrities ribas čia turėjo gyventi 170 legalizuotų 1945m. partizanų, tačiau 1946m. birželyje apskrityje gyveno tik 66 iš jų. Toliau nurodomas likusiųjų 104 žmonių likimas: areštuota – 44 žmonės, nušauta partizanų – 4, žuvo karinių operacijų metu (nužudė MVD-istai) – 5, išėjo vėl į mišką – 16 ir išvažiavo iš apskrities – 34 žmonės¹². Taigi apie ketvirtadalis legalizavusių 1945m. Alytaus apskr. partizanų buvo areštuoti. Norėdami parodyti partizanų nuostatą legalizacijos klausimu prie šios publikacijos pridedame kelis partizanų straipsnius ir atsisaukimus – čia geriausiai išdėstytas požiūris ir motyvai.

Apie klatingus sovietų valdžios planus, skelbiant amnestiją, liudija jų

pačių pateikti skaičiai. 1952m. sausio 9d. Lietuvos SSR MGB 2N valdybos (kovai su ginkluotu pogrindžiu) viršininkas Župikov'as į Maskvą MGB vadovybei pranešė, kad nuo 1944m. iki 1952m. Lietuvoje buvo legalizuota apie 38,5 tūkst. nelegalų, t.y beveik 28 tūkst. užregistruoti kaip vengiantys mobilizacijos arba dezertyrai. Toliau rašoma, kad "dalis legalizavusiųjų buvo areštuota arba ištremta iš respublikos su nacionalistinėmis gaujomis. Pastaruoju metu respublikoje gyvena 8.936 legalizavusieji, tarp jų 2664 "Banditai" ir 4696 dezertyrai ir vengiantys tarnybos tarybinėje kariuomenėje, 19576 kiti nelegalai"¹³. Taigi nuo 1945m. iki 1952m. dėl okupacinės valdžios veiksmų iš legalaus, viešo gyvenimo vėl dingo beveik 30 tūkst. jau anksčiau užsiregistravusių Lietuvos žmonių. Tai sudarė apie 80 proc. visų pokaryje užsiregistravusiųjų, kurių dauguma – buvę partizanai. Deja, nežinome, kiek iš 30 tūkst. legalizavusiųjų buvo suimta ar ištremta, ir kiek jų vėl spėjo sugrįžti į partizanų gretas. Neįtikėtina, kad net 80 proc. užsiregistravusių būtų dalyvavę antisovietinėje veikloje. Tokių galėjo būti tik apie pusę.

Sovietiniai okupantai pokaryje akivaizdžiai pademonstravo savo šėtonišką klastą. Iš jų bolševikinės "malonės" Lietuvos žmonės sulaukė tik konclagerių ir mirties.

Patikėję okupacinės valdžios pažadais, 1944-1953m. Lietuvoje legalizavosi ne mažiau kaip 25 tūkstančių ginkluoto pogrindžio dalyvių.

1 lentelė

Užsiregistravo žmonių pagal apskritis 1944-1945m. ¹⁴

Apskritis	1944m.*	1945m.	
		Iš jų kaip partizanai	
Alytaus	7	4417	406
Biržų	154	2332	583
Joniškio	–	372	12
Kėdainių	5	999	212
Kretingos	–	772	284
Klaipėdos miestas	–	–	–
Klaipėdos	–	8	1
Kauno miestas	–	193	2

Kauno	–	2003	477
Lazdijų	3	941	166
Marijampolės	–	1678	106
Mažeikių	–	687	46
Panevėžio	–	2420	241
Pagėgių	–	1	-
Raseinių	–	637	190
Rokiškio	–	1123	264
Šiaulių	9	1485	110
Šakių	2	705	296
Švenčionių	11	850	167
Šilutės	–	1	-
Trakų	2	3518	271
Tauragės	–	947	48
Telšių	–	975	86
Ukmergės	32	1847	133
Utenos	22	1796	112
Vilniaus	27	2336	832
Vilkaviškio	–	79	3
Zarasų	11	463	193
Lietuvos SSR NKGB	–	2685	919
Iš viso	285	36272	6160

* 1944m. visi užregistruoti kaip partizanai.

2 lentelė

1944-1953 buvo užsiregistravusių partizanų pagal MVD-MGB duomenis⁵

Metai	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	Iš viso
Užsireg. skaičius	285	6160	1055	708	176	51	18	17	16	7	8493

Pastaba. Realus skaičius – apie 18 tūkst.

Nuorodos

1. V.Zalansko atsiminimai. Rankraštis saugomas straipsnio autoriaus asmeniniame archyve.
2. Buv. LTSR VSK arch. F.3. Ap.68. B.52. L.169-170.
3. Ten pat F.3. Ap.41. B.131. L.63.

4. Ten pat Baudž. b.f. B.44618/3. T.10. L.240.
5. Ten pat F.3. Ap.41. B.131. L.23.
6. Ten pat F.18. Ap.3. B.12. L.207-208.
7. Ten pat Baudž. b.f. B.44618/3. T.10. L.240.
8. Ten pat L.151.
9. Tauro apygardos štabo dokumentai. Dok. Nr.6//Laisvės kovų archyvas. 1990. Nr.1 P.13.
10. Buv. LTSR VSK arch. F.18. Ap.3. B.12. L.207-208.
11. Ten pat F.3. Ap.68. B.52. L.168-170.
12. Ten pat F.3. Ap.36. B.21. T.1. L.289.
13. Ten pat Ap.56. B.30. L.6.
14. Ten pat. Ap.41. b.131. L.23.
15. Ten pat. Ap.56. B.43. T.3. L.1-2.

Priedai

1. Lietuvos partizanų 1945m. birželio 15d. atsišaukimas "Lietuvos proletarai, skirstykitės!"

Lietuvos proletarai, skirstykitės!
(atsakymas drg. Bartašiūnui)

Šių metų gegužės mėn. 25d. "Tiesoje" buvo įdėtas lietuviškojo NKVD budo Bartašiūno straipsnis antrašte: "Su šaknimis išrausime pikčiausius lietuvių tautos priešus -lietuviškai vokiškuosius nacionalistus". Straipsnis, kaip ir kiti bolševikiniai straipsniai, prikimštas melo ir šlykščios apgaulės. Jame, kaip veidrodyje, atsispindi bolševikinis elgetiškas ir bejėgiškas, susidėjęs sunkiai politinei bolševikų padėčiai. /.../

Toliau straipsnio skiltyse Bartašiūnas tikina savo sėbrus, kad lietuviškai vokiški nacionalistai yra surišti su vokiečių žvalgybos organais ir jų vadovaujami. Į tai turime tiek atsakyti, kad vokiškasis nacionalizmas ir žydiškasis komunizmas yra vienodi Lietuvos priešai, nes jie abudu siekia sunaikinti mūsų tautą.

Verkšlena Bartašiūnas, kad nacionalistai nori sunaikinti "demokratinę" TSR vyriausybę, maldauja juos palikti miškus ir grįžti į ramų tarybinį gyvenimą. Ne, drauge, taip nebus. Mes prie savo šeimų ir darbų grįšime tik tada, kada Lietuvoje neliks tokių šunų, kaip Tu, kada Lietuvos žemės nemindžios purvinos azijatiškos vyžos! /.../

Mes dar kartą įspėjame lietuvių, kurie dar mažai susitępę krauju, mesti tarybinių vagių gaują ir slėptis, nes laisvės dienos ne už kalnų. Bet vargas tam, kuris ir toliau klausys bolševikų nurodymų. /.../

Bolševizmas, tai šėtono išradimas. Todėl visi kovokime su juo. Pergalė

mūsų pusėje, nes mums vadovauja pats galybių Viešpats.

1945m. birželio mėn. 15d.

Lietuvos partizanai

Tautos išdavike, neplėšk, nes budri partizano akis tave seka.

/LPKTS dokumentų rinkinys. Dainavos ap. Kęstučio grupės dokumentai. (originalas - mašinraštis)/

2. Aukštaitijos partizanų vado Uosio atsakymas į Bartašiūno įsakymus legalizuotis

Slaptai
Kopija

Atsakymas į Bartašiūno 1946.II.16 įsakymą

Ponas Bartašiūnas savo įsakyme kreipiasi į ištikimus Lietuvos sūnus kovotojus už laisvę ir nepriklausomybę, vadindamas juos "banditais" ir galbūt paskutinį kartą desperatišku įsakymu bando surasti naują grobį. Lyg jis dar nebūtų atsigėręs nekaltų lietuvių kraujo ir ašarų, ragindamas registruotis lietuvius partizanus, sudėti ginklus, išduoti savo artimuosius ir visus tuos, kuriuose dar yra lietuviška dvasia.

Jis bando rasti kvailesnį už save, lyg visa lietuvių tauta ir kiekvienas atskirai nežinotų Bartašiūno ir jo pažadų.

Kiek jis apvytlė ir apgavo lietuvių, kurie tikėjo jo pažadais, užsiregistravo, atidavė ginklus, o paskui juos kankino, kišo į kalėjimus, siuntė į tolimąjį Sibirą, ir ten pamažu jie mirė iš bado. Kitus šaudė vietoje.

Ar daug mes šiandien rasime laisvų iš tų, kurie užsiregistravo? Tai puikiai žino visi.

Ponas Bartašiūnas su saujele komunistų vėl nori išgerti savo tautos kraują, nors jų gėdos joks kraujas nenuplaus.

Jausdamas savo gėdą, jis dar kartą geriausias lietuvių šeimas siunčia į bado šalį - Rusiją. Nori matyti jų ašaras ir kančias užrakintuose vagonuose.

Ar pagalvoja Bartašiūno galvažudžių gauja, kas laukia jų artimoje ateityje? Visuomenės kantrybė baigiasi. Jie, matydami savo ir viso komunizmo žūtį, elgiasi kaip šunys, nori išnaikinti tautą.

Jau ne paslaptis, kad naujas karas - dienų klausimas, jis bus trumpas, ir komunizmo galas visiems aiškus. Bartašiūnas ir visi komunistai, jausdami greitą savo galą, griežtos bausmės valandą, grasina tiems, kas duos griežtą atkirtį.

Lietuvi, lauk to laiko su ginklu rankose, nepriimk komunistų galvažudžių

pasiūlymų.

Stribai, nejaučiantys savo kaltės prieš lietuvių tautą ir norintys, kad jiems būtų atleista, skubiai turi naikinti NKVD viršininką, milicijos viršininką ir kitus lietuvių tautos žudikus. Imkite jų ginklus, dokumentus ir stokite į partizanų eiles.

2-ojo bataliono vadas Uosis

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.15/22. L.59. (originalas-mašinraštis, rusų k.)/

3. Dzūkijos partizanų laikraščio "Už Tėvų žemę" 1946.III.10. Nr.4(16) vedamasis legalizacijos klausimais

Nr.4(16)

1946-III-10

UŽ TĖVŲ ŽEMĘ!

Leidžia Lietuvos partizanų N grupės štabas

Muravjovas Nr.2 vėl parbilo

Lietuvių sukilimui malšinti (1863-64) rusai Vilniun atsiuntė generalgubernatorių Muravjovą. Už žiaurius žmonių žudymus Muravjovas koriku buvo pramintas. Lietuvos istorijoje ir dabar tuo vardu jis vadinamas (Muravjovas korikas). Ne geresnį vardą gaus ir šių dienų Koriko vietininkas Vilniuje, NKVD vadeiva Bartašiūnas. Tai Maskvoje Čeka mokyklose išdresiruotas lietuviškas benkartas. Už rusišką medalį pasirengęs, kad ir visą lietuvių tautą sunaikinti. Ir naikinamasis darbas šiam budeliui vyktų "bolševikiniais tempais", tik visus jo planus sužlugdo energinga partizanų veikla. Štai žemės reformos reikalas antri metai stovi neišjudinamas, (o svetimo turto laukiama tiek daug tarybiniuose miesteliuose!). Ir Lietuvos jaunimas dar ne visai raudonojon armijon sugaudytas. Ir politinis "švietimas" kaimuose neįmanomas. Ir naktiniai pasipilešimai pavojingi. Tai vis dėl tų tūkstančius kartų bolševikų prakeiktų banditų. Na, o vasario 10-oji visiems patsidavėliams galutinai nuotaikas pagadino. Jie pamatė, kad partizanai tai nėra saujelė miškuose besislapstančių vyrų, kaip ligi šiol jiems atrodė, bet, kad tai visi lietuviai, kaip vienas žmogus, bolševikų nekenčia ir jų užgaidoms kaip galėdami priešinasi.

Kad lietuvių nepavyko suklupdyti po raudonuoju jungu -Maskva mūsų tarybininkų tikrai nepagyre. Vieton medalių -švinu į pakaušį pagrasino. Pirmoji švino porcija, žinoma, tektų Bartašiūno pakaušiui dėl jo bejėgiškumo kovoje su partizanais. Gelbėdamasis nuo Maskvos rūstybės Korikas Nr.2 dar kartą

ryžosi laimės pabandyti - gal pavyks lietuvius apgauti. Nei enkavedistais, nei savo sukurtom "liaudies gynėjų" gaujom Bartašiūnas jau nepasitiki. Nes tokių "herojų" pulkai, pasiūsti kaiman banditų gaudyti, rūpinasi tik savo alkanu pilvu, kad kur paėsti ar ką pavogti gautų, o miškus didele pagarba toli aplenkia - nes ten šaudo!

Skęstantis ir už šiaudo griebiasi. Vertingasis Muravjovo vietininkas, nieko gudresnio neišgalvodamas, nutarė gražiai banditus paprašyti, kad jie patys miškuose išsigaudytų. Tai ir banditų išnaikinimo planas būtų įvykdytas, ir "liaudies gynėjai" galėtų ramiai, be pavojaus, miestų šaligatviuose paskutines klumpes sunešioti, ligi iš broliškų respublikų bus gauti seniai pažadėti vyžai. Gražių vaisių laukdamas Korikas Nr.2 š.m. vasario 10d. išleido "įsakymą", kurį dabar sribokai uoliai po kaimus platina ir verkdami gyventojus prašo, kad tik visi patartų banditams patiems išsišaudyti.

"Įsakymo" 1-e punkte Korikas Nr.2 įpareigoja savo gaujas visose apskrityse naikinti banditus. Nedovanotinas Bartašiūno apsileidimas! Tiek gražaus tarybinio aktyvo žuvo, o NKVD komisarai tik dabar įsakė banditus naikinti. Bartašiūnas didelėmis bausmėmis grasina tiems, kurie turi pasidare slėptuves. Jo pyktis mums suprantamas, nes visuose bunkeriuose nuo budrios enkavedisto akies slapstosi toki aršūs liaudies priešai, kaip taukinės, lašiniai, dešros, čebatai. Rusijoje tokių buržuazinių likučių jau seniai nėra. Todėl šiame didžiai gudriame įsakyme ir įpareigojami žmonės sekti savo kaimynus ir tuoj pranešti milicijai, jei kokią įtartina skylę pastebėtų. Bet Bartašiūnas nenurodė, kad tarybiniai įstatymai draudžia gyventojams daryti slėptuves turtui nuo vagių paslėpti. Koriko vietininkas neišsižudžiusių ar enkavedistų kankynėms nepasidavusių partizanų šeimas įsako suimti ir ištremti. Tik nenurodo, ką jis laiko partizano šeima. Praktiškai enkavedistai išveža ir tolimų giminaičių šeimas su naujagimiais kūdikiais, nors partizanas jau seniai žuvęs dar kūdikiui negimus. Ar tokie kūdikiai tarybinių įstatymų laikomi banditais ar banditų rėmėjais?

Raudonasis komisarai sauvaliauja prieš tarybinius įstatymus, įsakydamas pasidavusiems partizanams išduoti pasus. Atrodo, kad gaujų dalyviai, žudžiusieji tarybinį aktyvą, NKVD organų palankiau traktuojami, nei bet kuris valstietis. Tarybų kraštuose pasus tegauna tik miestų darbininkai, o valstiečiams teisduodami tik "Laikinieji asmens liudijimai". Dabar gera proga ir valstiečiams pasai gauti ir tuo savo teises susilyginti su miestų gyventojais -tereikia pasirodyti banditu.

Kaip matome, šis Muravjovo Nr.2 įsakymas surašytų nesamonių skaičiumi toli pralenkia visus kitus tarybinius įsakus. Čia ir humoro yra, rašoma: "Niekas iš asmenų, užmušusių banditų gaujų vadus ar eilinius banditus nebus traukiamas atsakomybėn." Lig šiol turbūt draugas komisarai labai griežtai bausdavo tuos, kuriems per klaidą pasitaikydavo kokią banditą nušauti?! Kvaila ir juokinga.

Ginklu neįstengdami nuslopinti partizaninio sąjūdžio, raudonieji budeliai apgaule ir grasinimais bando ką nors laimėti. Išdavikų tautoje ieško. Bet tuščios pastangos. Užmušti savo draugus, išduoti kaimynus skatina. Tokie darbai tik sužvėrėjusiems bolševikams galimi. Lietuvui jau vien tokie žodžiai pasišlykštėjimą kelia.

Lietuvių tauta sau kelią jau pasirinko. Nebodama aukų skaičiaus, ji galutinai /.../. Kaip žūdavo senosios Lietuvos kunigaikščių kariai, kaip žuvo Nepriklausomybės kovų dalyviai. Geriau žūti už brangius visai žmonijai idealus, nei žmoniškumą prarasti raudonajam budeliui tarnaujant. Lietuvis nepirks sau gyvybės už Tėvynės laisvę ir artimųjų ašaras. Todėl ir partizanų daina nuoširdžiai skamba:

*"O kai gulėsiu aš ant gatvės,
Bus daugel daugel pajuokos.
Žinok, motule, kad aš žuvęs
Už brangią laisvę Lietuvos.*

*Bet jeigu grįšiu nepražuvęs,
Laimėjęs kovą su daina,
Tada, motule, vėl dainuosim,
Nes jau laisva bus Lietuva."*

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.15/22. L.38. (originalas – mašinraštis)/

4. LLA vyriausiojo štabo 1946m. atsišaukimas dėl legalizacijos

LLA Vyr. Štabas

**Nepaprastai sunkiu lietuvių tautai momentu bolševikams taikant
baisų ramių gyventojų terorą, grasinant masiniu trėmimu į Sibirą,
LLA Vyr. Štabas**

Į s a k o :

1. Visiems LLA nariams ir vadams pasilikti savo vietose ir jokių būdu nevykti į bolševikinius registracijos punktus. Atiduodančius ginklus narius ir vadus laikyti išdavikais ir traktuoti lygiai su komunistais.

2. Asmenis išduodančius LLA dalinių buvimo vietą, laiką arba kurių žinių

pagalba buvo suimtas ar užmuštas nors vienas LLA narys, bausti mirties bausme.

3. LLA nariams, veikiantiems bolševikų tarpe, t.y. gyvenantiems legalų gyvenimą jų atžvilgiu, stropiausiai rinkti žinias apie parsidavėlius ir išdavikus, jų pavardes, gyvenamą vietą, kad jie galėtų būti nubausti.

4. Visiems gyventojams dirbti savo darbą, būti atsargiems ir susiklausiui-
siems, paslėpti kuo daugiau turimus ginklus ir kaupti jėgas netolimai galutinei kovai.

LLA Vyr.
Štabas

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.15/22. L.43. (originalas -mašinėraštis)/

IŠ 4-OSIOS GEN. VETROVO DIVIZIJOS VEIKLOS 1950 METAIS

Juozas Starkauskas

Dabar daugumas istorikų sutaria, kad pokario kovos Lietuvoje buvo ginkluotas pasipriešinimas okupantams, tikras partizaninis karas. Jį rėmė tautos dauguma, todėl jis ir buvo toks galingas. Pasipriešinimo kovoje dalyvavo labai daug žmonių, vien žuvusių partizanų apie 20 tūkst., o truko tai beveik dešimt metų – nuo 1944-ųjų iki 1953m. Sovietinės istoriografijos nuostata, kad pokaryje vyko klasių kova, dabar jau galutinai atmesta. Prieš pat Atgimimą imta samprotauti, kad pokario kova – tai pilietinis karas, ir dabar tokia samprata kartis nuo karto atgaivinama.

Todėl, mano manymu, ne pro šalių dar kartą pasiaiškinti, kas prieš ką kovojo ir kaip kovojo. Tai padaryti padės kelios buv. KGB archyve esančios bylos. 2-N valdybos 2 skyriaus byla vadinasi "SSRS MGB vidaus kariuomenės IV šaulių divizijos byla", pradėta 1950 08 10, baigta 1951 01 21, 400 lapų. To pat skyriaus antra byla, 103 lapų, pavadinta "Operacijų žlugimas dėl LSSR MGB kariuomenės ir operatyvininkų kaltės", pradėta 1950 01 01, baigta 1950 11 31. Bylos performuotos, todėl dokumentai jau yra perinkti. Performavus, bylų lapai neišplėšyti. Mat KGB archyvo bylų lapus plėšė arba tam tikras vietas išpjaustinėjo specialiai prieš pat Sovietų Sąjungos žlugimą sudaryta apie 30 žmonių grupė; MGB-KGB archyvo likusi tik dalis – daug sunaikinta, daug išvežta, o tai, kas palikta Lietuvoje, – tos žmonių grupės apdorota.

Šiose bylose yra įvairių dokumentų: operatyvinės suvestinės, o jų daugiausia – net 60, jos buvo siunčiamos Kapralovui kasdien; toliau – pažymos, paaiškinamieji raštai, kelių pasitarimų stenogramos, pranešimai, gausu išvadų apie nepasisėkusias operacijas, yra kariuomenės dislokavimo planų; vienas kitas raštas Maskvos viršininkams ir jų atsakymai bei dar koks retesnis dokumentas.

Gaila, kad Lietuvoje liko, atrodo, tik šios dvi išsamios bylos apie tiesio-

ginius operacijų prieš partizanus vykdytojus ir tai tik apie 4-ąją, vadinamąją Vetrovo diviziją. Tiesa, byloje yra keli dokumentai ir iš 2-osios divizijos. Tai būdinga KGB archyvu – bet kurioje byloje galime rasti ir tokių dokumentų, kurių joje neturėtų būti. Kitose byloje 4ŠD daugiausia sausų operatyvinių suvestinių.

Nors byloje yra neištisų 1950 metų dokumentai, be to, bylos performuotos, tačiau ir šiais dokumentais remiantis, galima daryti kai kuriuos apibendrinimus.

Nemaža dalis dokumentų rašyta kariškių, o ne operatyvininkų, nors bylas sudarė 2-Ų valdyba, kuri MGB sistemoje vadovavo lietuvių ginkluoto pasipriešinimo palaužimui ir sunaikinimui.

NKVD-MGB, nuo 1954 metų – KGB struktūra, buvo sudėtinga – daug skyrių, valdybų, "Smer'šas", vėliau GRU, pasienio kariuomenė, sribai, kuri laiką ir vidaus kariuomenė bei kita. Įvairiuose MGB skyriuose ir valdybose dirbę emgebistai, vadinamieji operatyvininkai, per agentus ir informatorius bei kitais keliais, dažniausiai tardydami suimtuosius, surinkdavo duomenis apie partizanus, o ginklu su partizanais kovojo kitos represinės struktūros – NKVD, vėliau – MGB, kariuomenė, sribai, kažkiek – pasieniečiai ir milicija, retkarčiais – raudonosios armijos dalys. Iš pradžių – 1944-1946 metais prieš partizanus buvo kovojama apgraibom, siunčiant į miškus ir kaimus didelius kariuomenės būrius, vėliau, turint vis daugiau informacijos, smūgiai taikliau apskaičiuojami.

Visų prieš partizanus kovojusių ginkluotų pajėgų pagrindas buvo dvi MGB (iki 1947 metų vidaus kariuomenė priklausė NKVD, vėliau MVD) vidaus kariuomenės divizijos – antroji ir ketvirtoji, vadinama generolo Vetrovo divizija. Į Lietuvą ji buvo perkelta 1944 metais, po to, kai Š.Kaukaze ir Kryme dalyvavo tremiant ištisas tautas. Darė tai labai žiauriai, pavyzdžiui Čėčėnijoje, negalėdami ištremti iš kalnų aūlių, nes nebuvo privažiuojamų kelių, žmones išžudydavo. Perkelta į Lietuvą 4-oji divizija taip pat žiauriai elgėsi su taikiais gyventojais. Antroji divizija buvo sukurta 1949 metų pradžioje, padalijus 4-tą diviziją į dvi dalis – 4 pulkai teko vienai, 4 kiti pulkai – kitai divizijai.

Antrosios divizijos štabas buvo Šiauliuose, 4-osios – Vilniuje.

Visoms NKVD divizijoms buvo būdingas ypatingas žiaurumas. Į šias divizijas kariai buvo specialiai atrenkami, specialiai auklėjami. Vis dėlto ir tarp

galvažudžių galima tam tikra gradacija. Iš šių dviejų divizijų 4-oji turėtų būti ypatingai minima ne vien dėl kaimų sudeginimo. Jos kariai, matyt, dėl gen. Vetrovo ypatingo stalinietiško nusiteikimo ir žiaurumo (apie tai galima spręsti iš byloje esančios jo kalbos stenogramos), veikė ypač brutaliai, nepaisydami nieko. Viename dokumente pateikiami tokie duomenys: nuo 1950m. kovo 1d. iki rugpjūčio 15d. kariuomenė "paleido", t.y., susitikus nenušovė 73 partizanus, iš jų 59 "paleido" 2-os SD kariai, tik 14– 4-os SD kariai.

Po šio apžvalginio straipsnio pateikiu apie 30 dokumentų, kurie man atrodė vertingesni, ištisai arba ištraukas.

Vartuju šias čekistines santrumpas, be MGB:

RPG – razvedivatelno poiskovaja grupa – žvalgybinė paieškų grupė;

ČVG – čekisto voiskovaja grupa – čekistinė kariuomenės grupė;

OGV – operatyvno voiskovaja grupa – operatyvinė kariuomenės grupė;

VK – vidaus kariuomenė;

ŠD ir šd – šaulių divizija;

ŠP – šaulių pulkas;

ŠB – šaulių batalionas arba 1/32 ŠP– 32 šaulių pulko 1 batalionas;

ŠK – šaulių kuopa.

Skaičius prieš santrumpą rodo kariuomenės dalinio ar padalinio numerį.

/1470/ ir panašūs žymėjimai rodo vietovės koordinatas žemėlapyje. Valandos žymimos: 20.00, 6.00, 15.30 ir t.t.

Painiavos yra su vietovardžiais, ypač su miškų pavadinimais. Emgebistai naudojo dar caro laikų lietuviškų vietovių pavadinimus, tad kartais net ir gana žinomo miestelio pavadinimą tenka aiškintis: Godlevo– Garliava, Mereč– Merkinė, Olkeniki– Valkininkai ir t.t. Ten, kur abejoju dėl vietovardžio, skliaustuose rašiau klaustuką.

Kaip minėjau, šios dvi bylos ypatingą vertę turi dėl dviejų priežasčių. Jų dokumentais remiantis, galima dar kartą įrodyti, kas sudarė okupacinių karinių pajėgų pagrindą ir, antra, suprasti šių jėgų veikimo metodus, veikimo techniką. Gal kai ką daugiau iš šių bylų sužinosime apie partizanų kovos taktiką, kovos būdus.

KOKIOS KARINĖS OKUPANTŲ JĖGOS BUVO PAGRINDINĖS IR SU KUO JOS KOVOJO

Norėdami tai išsiaiškinti, aptarsime, remdamiesi dokumentais, kelis klausimus – kaip čekistai kariškiai žiūrėjo į lietuvių tautą, jų terminija "vietinius gyventojus", kokios kariuomenės grupuotės buvo daugiausia naudojamos kovai prieš partizanus ir kiek tarp baudėjų minima lietuvių.

Pirmiausia, skaitant pasitarimų stenogramas, į akis krinta ypatingas nepasitikėjimas "vietiniais gyventojais". Beveik visi lietuviai jiems yra priešai, nuo čekistų slapstosi, kaip ir turi būti okupuotame krašte.

Kalbėdami apie partizanų ryšininkus ir jų rėmėjus, šių daugiau ar mažiau organizuotų ir partizanams įsipareigojusių žmonių, jie neskiria nuo visos tautos. Divizijos štabo viršininkas plk. Klimovas¹ kalba apie tai, kaip reikia gudrauti išvykstant iš garnizonų, kurie yra nuolat sekami partizanų ryšininkų, skaičiuojančių atvykstančius ir išvykstančius emgebistus. Kitas čekistas giriasi pergudravęs partizanų ryšininkus, nes išvežęs kareivius iš garnizono, apklojęs lentomis², o trečias sako³, kad keliais negalima važiuoti, nes prie jų partizanai turi savo stebėtojus rėmėjus. Iš to matome buvus gerą ir profesionalią partizanų žvalgybą. Apie partizanų rėmėjus ir ryšininkus yra daug samprotauta, daug liudijimų apie jų pasiaukojamą darbą, daug pavyzdžių papasakota pačių čekistų lūpomis. Tačiau, kaip minėjau, čekistai rėmėjų ir ryšininkų neskiria nuo visos tautos. Sakoma, kad jei čekistus pastebėjo piemenys⁴, operacija sužlugs, nes bus perspėti partizanai. Sakoma, kad ne tik moterys, bet ir vaikai iš paliktų konservų dėžučių ir nuorūkų nustato buvusį sekretą ar pasalą⁵. Tas pats Klimovas perspėja – jei čekistus pamatė vaikai ar piemenys – ten nėra ką veikti⁶. Namuose esančius partizanus ne tik suaugę, bet ir mergaitės saugo, stovėdamos sargyboje⁷. Jau ir kaime čekistai turi agentų ir informatorių, bet kol bus nupintas visa apimantis agentūrinis voratinklis, dar turi praeiti dveji – treji metai.

Kai 6-7 dešimtmečiais buvo pradėta galvoti, kaip pagrįsti klasių kovos teoriją, reikėjo surasti ir tas lietuvių tautos atplaišas, kurios kovojo prieš partizanus sovietų pusėje. Tam labai tiko vadinamieji sribai, oficialiai-istrebiteliai – naikintojai, nuo 1945 metų pabaigos-liaudies gynėjai. Jų ir išgalvoti nereikėjo. Tai dar karo metais Sovietijoje kovai su vokiečių diversantais ir

parašiotininkais sukurta sukarinta organizacija, kuri ypač "suklestėjo" poka-rio Lietuvoje. Tada jų Lietuvoje buvo apie 10 tūkst. Nors ir gausi, bet dėl įvairių priežasčių dažniausiai ne itin kovinga, ši struktūra liko tik pagalbinė kovoje su partizanais. Į sribusėjo moraliai smukę, tinginiaujantys ir vogti įgudę, nedrausmingi ir pan. asmenys. Partizanai sakydavo, kad jei nebūtų rusų garnizonų, jie su sribais susitvarkytų per kelias dienas. Ne visur Lietuvoje sribai buvo vienodai parei, bet daugiausia jų kovingumas pasireiškėdavo plėšiant, tremiant taikius gyventojus. O kaip jų veikla atrodė 4-os divi-zijos bylose?

Gen. Pankino ir plk. Vaupšasovo paaiškinamajame rašte LSSR saugumo ministru Kapralovui pateiktas toks pasiūlymas⁸: "Turint galvoje tai, kad pastaruoju metu liaudies gynėjų būriai daugiausia naudojami kolchozų saugojimui ir sovietinio partinio aktyvo priedangai, būtina MGB rajoninių skyrių viršininkus ir padalinių vadus įgalioti suteikti praktinę pagalbą su-darant kolchozų savigynos grupes, turint tikslą išlaisvinti liaudies gynėjus ir įtraukti juos į tiesioginę kovą su banditizmu." Taigi 1950 metais sribai buvo kovos nuošalyje. Tai įvyko todėl, kad jie nepajėgė partizanams priešintis. Gal geriausiai jų vertę kovoje prieš partizanus atskleidžia Kauno sr. MGB valdybos viršininko pavad. plk. Lapino raštas 2-N valdybon, plk. Počkajui⁹. Jame nurodoma, kad srityje įkurtos 56 ČVG (apie jas– vėliau), iš kurių 42 sudarytos iš operatyvininkų ir kariuomenės, ir 14 iš operatyvininkų ir sribų. Taigi sribai Kauno sr. sudarė vos daugiau kaip 1/5 tų ypatingai speciali-zuotų kovai su partizanais skirtų būrių dalį. Tačiau ir dėl šitokios sribų dalies šiose grupėse galima abejoti, nes iš dokumentų matyti, kad, tarkime, viena ČVG iš sribų buvo sudaryta Naujamiesčio raj.¹⁰, bet ten bebuvo likę tik du partizanai, dvi ČVG iš sribų sudaromos Prienų raj., bet tik Birštono ap-saugai¹¹. Taigi, matyt, dalis iš sribų sudarytų ČVG buvo nedidelės vertės.

Čekistų kariškių požiūrį į sribus parodo kai kurie jų samprotavimai apie tai, kaip slaptai turi būti organizuojamos įvairios čekistinės priemonės. Viršila Dorovcevas¹² samprotauja, kad, norint ypatingai slaptai atlikti operacijas, negalima palydovais imti sribų. Tai daug ką sako, turint galvoje, kad visoje sovietinėje kariuomenėje ne tik kareiviai, bet ir karininkai labai prastai iš-manė topografiją, ne išimtis buvo ir čekistai. Ne vienas čekistas pabrėžia, kad vietovės pažinimas – jų darbo silpniausia vieta¹³. Tai patvirtina ir 2-N

valdybos viršininko pavad. plk. Vaupšasovas¹⁴. Matyt, dauguma girtuoklių sribų ir jų plepios žmonos nebuvo patikimi, iš jų paslaptys nesunkiai byrėdavo, pasiekdavo jos ir partizanus. Be to, iš ankstesnių laikų – 1945-1947 metų buvo žinomas ne vienas atvejis, kai sribai turėdavo ryšį su partizanais arba net pereinavo į jų pusę.

Negalima teigti, kad sribai visiškai nedalyvavo kovose su partizanais. Bylose minima, kad jie iš trijų pusių apsupę laikė mišką, bet šukavo jį MGB kariuomenė¹⁵. Prie Z.Gudelių 5 partizanų gaudynėse kartu su 63 emgebistais dalyvavo ir 11 sribų¹⁶, bet ir vėl jie išdėstomi tik apsupimo žiede. Antroje byloje sribai minimi dažniau, bet vėlgi retai pagiriamas jų kovingumas ir sugebėjimai.

352-oje operatyvinėje suvestinėje pateikiamas sribų elgesio pavyzdys¹⁷, kurį galima būtų laikyti tipišku. 1950 12 17 Vilkaviškio raj. Palukiškio kaime sudega sovchozo kluonas su šieniu. Ištyrus nustatyta, kad iš Vilkaviškio buvo pasiųstas sribas lydėti rinkimų umą, bet lydėdamas nusigėrė ir į apylinkę negrįžo. Jo ieškoti pasiuntė du sribus, kurių vienas nusigėręs nežinia kodėl į kluoną šovė iš raketinės.

Surinkau byloje minimas lietuviškas baudėjų pavardes. Iš daugelio šimtų bylose minimų žmonių lietuvių tėra keletas. Daug kartų dėl nevykusios operacijos minimas j.ltn. Brikis gali būti ir latvis. Be jo, minimas operatyvinis įgaliotinis Jocys, per apsirikimą pačių čekistų nušautas milicininkas Žukauskas, Troškūnų operatyvininkas ltn. Kazlauskas, Anykščių operatyvininkas ltn. Dilys. Minimas dar vienas kitas – tai ir viskas. Sprendžiant pagal pavardes, dauguma baudėjų, aišku, buvo rusai. Nemažai ukrainiečių pavardžių, matyt, iš R.Ukrainos, daug azijiečių, viena kita kaukaziečių. Čekistai tokią tautų maišalynę savo junginiuose sąmoningai darydavo-prisiminkime ir lagerių sargybas – tokias lengviau valdyti. Ypač tam tiko užguiti, mažaraščiai, beveik rusiškai nemokėję Vid. Azijos gyventojai. Lietuviškos pavardės – tų, į kuriuos buvo šaudoma ir kurie buvo sekami.

APIE KARIUOMENĘ, JOS STRUKTŪRĄ

Abi emgebistinės divizijos turėjo visiškai tapačią struktūrą¹⁸, būdingą sovietinei kariuomenei. Diviziją sudarė 4 pulkai, kiekvieną pulką 3 batalionai,

batalioną – 3 kuopos. Visos vieno pulko kuopos turėjo numerius nuo 1-os iki 9-os. Kuopos buvo skirstomos į būrius, būriai – į skyrius. Buvo ir menkų išimčių – 261 ŠP, dislokuotas Vilniuje, sudarytas tik iš dviejų batalionų, 32 ŠP 7 ŠK buvo dislokuota Karaliaučiuje, jos paskirtis neaiški.

Ketvirtos divizijos sąrašuose 1950 metais buvo 4,5 tūkst. karių, 2-os divizijos – 4,4 tūkst., tačiau tuo metu tarnaujančių – maždaug trečdaliu mažiau (komandiruotėse, serga, kursai, kalėjime ir t.t.). Pulke buvo apie 1000 karių, batalione – 250-270, kuopoje – apie 70. Daug karių dirbo štabuose – divizijos, pulko, bataliono.

Vienas batalionas "globojo" 2-5 rajonus. Garnizonų tankis priklausė nuo partizanų skaičiaus. 1950 metais garnizonai buvo perdislokuojami iš vienu vietų, kur mažiau buvo likę partizanų, į kitas¹⁹. Nors kai kurios kuopos perdislokuojant buvo tik sukeičiamos. Tai verčia galvoti, kad buvo ir kitų perdislokavimo priežasčių. Norėdama sustiprinti kovą su partizanais, 4-os divizijos vadovybė 1950m. pabaigoje įkuria laikinus garnizonus – oje, Šešuoliuose, Jankuose ir kt.-kur išdėsto po 10-20 kareivių²⁰.

Skaitant šias dvi, o ir visas kitas čekistų bylas, pirmiausia į akis krinta raginimas stengtis daugiau žudyti, naikinti, verbuoti, organizuoti ir t.t. Visose įvairių inspektorių pažymose rašoma, kad tas ir tas pulkas ar kuopa nepakankamai laiko praleido kovodami su partizanais – tik 25-50 proc. turimų galimybių, vadinamųjų žmogaus dienų. Nors čia pat išvardijama, ką kariuomenė veikė likusį laiką – ar mokėsi, ar buvo pratybose. Kai kuriose kuopose dėl perkrovimo buvo tik dvi išeiginės dienos per mėnesį (K.Rūda, Molėtai ir kt.). Todėl neapsikentęs 298 ŠP 9 ŠK vadas pasitarime sako²¹, kad operatyvininkai mano, jog kareiviai yra "kaip užvedama mašina", net treniruotis jiems neleidžiama, vis gena ir gena. O operatyvininkams patogų – jie vienas kitą operacijoje pakeičia, kai kareiviai (ir karininkai) lieka tie patys. Tuo metu konfliktą tarp operatyvininkų ir kariuomenės vadų gilino tai, kad buvo laukiama inspekcinio kariuomenės patikrinimo, ir kariuomenės vadai buvo suinteresuoti jį kiek galima "išpustyti", o ne vaikyti į pasalas ir sekretus.

Taigi ir šių bylų duomenys paneigia nuomonę, kad rusai specialiai užtęsė partizaninį karą, norėdami kiek galima daugiau lietuvių išžudyti. Nepaisant didžiulių pastangų, jie tiesiog nepajėgė palaužti ginkluoto pasipriešinimo.

Kariuomenė buvo vaikoma be pasigailėjimo, matyt, tam, kad kareiviai

būtų žiauresni. Vyresnioji karta prisimena tuos užguitus, užvaikytus enkavedistų – emgebistų garnizonų kareivėlius mongolus, juodukus.

Beje, šie užvargėliai, atitarnavę ir paplitę po visą Sovietiją, padarė ir gerą darbą. Matyt, norėdami save iškelti, apie savo tamavimą Lietuvoje sukurdavo nebūtų dalykų. Iš jų lūpų po visą Rusiją paplito kalbos, kad Lietuvoje beveik už kiekvieno medžio stovi po "banditą", kuris tik ir laukia, kaip rusą nušauti. Šie jų paskleisti gandai, o ne neva Sniečkaus ir jo kompanijos pastangos kažkiek gelbėjo Lietuvą nuo kolonistų antplūdžio, kurio neišvengė estai ir latviai.

Iš dokumentų apie čekistinius kareivius susidarome dvejopą vaizdą. Vienaip apibūdinami kareiviai, suvažiavę į pirmūnų, tarybos meistrų sąskrydžius, suvažiavimus, jie tarsi supermenai, galvažudžiai, kuriems didžiausias malonumas partizaną nušauti. Kitaip atrodo kareiviai operacijų aprašymuose.

Net ir treniruotų galvažudžių požiūris į partizanus labai skiriasi nuo operatyvininkų. Operatyvininkai čekistai, kaip visa sovietinė propaganda, laikėsi pasipūtusio, priešininką niekinančio stiliaus. Jų raštus skaitydamas, negali suprasti, kodėl tas partizaninis ginkluotas pasipriešinimas taip ilgai užtruko, nes operatyvininkams neva viskas buvo žinoma, partizanus rėmė tikrai vienetai, rusų karių moralinė persvara didžiulė ir t.t. O čekistų karių tonas dalykiškesnis, ideologijos nedaug, ir ta daugiausia tik vadų lūpose. Į partizanus žiūrima kaip į mirtinus (gal klasinius) priešus, susitikimas su jais turi baigtis šių mirtimi, tačiau partizanai savaip ir vertinami, laikomi lygiaverčiu priešu. Kovinėms išvykoms ruošiamasi rimtai ir atsидėjus. Matyt, mūsų partizanų pasiryžimas žūti, bet nepasiduoti, veikė ir tuos nelabai raštingus profesionalius galvažudžius.

Į šiuos specialius dalinius kareivius atrinkdavo, gerai pavaikydavo, politiškai "apdorodavo." Politrukų teiginių-"jei blogai šaudai, padedi priešams, ir todėl esi prieš taiką"²²", jiems tekdavo nemažai prisiklausyti. Kai kuriems tie teiginiai ir įstrigdavo sąmonėje. Šiurpu skaityti šių profesionalių žudikų pranešimus. Koks nors Stepanovas kalba apie "garbę užmušti"²³. Beje, užmušęs, be padėkos, gaudavo ir užmokestį – 150 rub.²⁴.

Reikia stebėtis, kad ir tarp šių žmonių atsirasdavo vienas kitas, kuris žmoniškai pasielgdavo. Net vadas! Lazdijų raj. Ginčėnų kaime 1950m. spalio

17 naktį buvo apsuptas vienas vienkiemis, kuriame per langą troboje buvo pastebėtas partizanas. Čekistų grupei vadovavę seržantas ir operatyvininkas iškviatė šeimininką ir liepė iš trobos išvesti šeimą, kad nežūtų atakuojant. Partizanas tuo pasinaudojo ir pabėgo. Tokį kelių čekistų elgesį jų viršininkai pateikia kaip nusikalstamą aplaidumą. Jų manymu, reikėjo iššaudyti kad ir visą šeimą, bet partizaną nušauti. Taip dažnai ir būdavo elgiamasi, priedo – sudeginant ūkį.

Kaip baudėjai sutrikdavo, o neretai ir bijodavo, susitikę su partizanais, byloje pateikiama dešimtys pavyzdžių. Štai keletas būdingesnių. Kai 32 ŠP 1 ŠB kariai norėjo sunaikinti Kardo rinktinės štabą, 1950m. liepos 3d. penki kareiviai su šunimi apie 6 km persekiojo du partizanus, bet vėliau, bijodami pasalos, persekiojimą nutraukė²⁵. Ta pati baimė išsakoma ir čekistų pasitarime. Aiškinama, kad jei nesimaskuosim, paliksim pėdsakus, partizanai mus suras, eidami tais pėdsakais. Pasak kalbėtojo, tuos kareivių paliktus pėdsakus neretai parodo partizanų ryšininkai ir rėmėjai²⁶.

Kareiviai, išvarę nuo alquio, šalčio, nemigę, kartais atvirai sabotuodavo vadų nurodymus. Toks sabotavimas gana plačiai aprašytas MGB Jurbarko raj. skyriaus 2-N skyriaus darbuotojo mjr. Demidenko paaiškinamajame rašte²⁷. Matyt, kartais ir kai kurie karininkai formaliai atlikdavo jiems pavestą darbą. Pasitarime vienas kareivis papasakojo – kai sekretas vietinių buvo išaiškintas, karininkas į klausimą "ko dar sėdime?" atsakęs: "Sėdėk, ne tavo reikalas"²⁸.

Nors čekistai jau neblogai buvo sustygavę savo veiklą, kartais jų aplaidumas stebina. Tai, matyt, reikėtų aiškinti bendra sovietams būdinga biurokratine netvarka. Pavyzdžiui, tik 1950 metais įvedami bendri visai Lietuvai baudėjų dienos ir nakties atpažinimo ženklai²⁹. Tik po to, kai iš pasalos ištrūko Tauro apygardos vadas Saidokas, kuris, nepriejęs kelių dešimčių metrų iki savo bunkerio ir pastebėjęs, kad šis išduotas bei sugriautas, pasuko atgal ir pabėgo, buvo uždrausta ardyti bunkerius, prie kurių paliktos pasalos³⁰.

Nors ir operatyvininkai, ir vidaus kariuomenė 1950 metais priklausė tai pačiai žinybai – MGB, aiškiai jaučiamas jų priešiškusumas. Tai galėjo kilti dėl įvairių priežasčių, iš kurių paprasčiausia – atskirų kariuomenės rūšių priešiškusumas, labai paplitęs sovietinėje armijoje. Bet gilesnės priežastys buvo tokios: operatyvininkai versdavo kariuomenę dieną naktį, viską metus, darga-

noje ir karštyje vargti šunų vargą ieškant partizanų, rizikuojant gyvybe. Užsitiesus operacijai, operatyvininkai keisdavosi, o kariuomenė likdavo ta pati.

Ne viename dokumente, kuriuos valdybos viršininkas plk. Počkjus ir jo pavaduotojas siuntė į Maskvą savo viršininkams, yra skundžiama, kad kariuomenė prastai kariauja, kad operatyvininkai teikia daug duomenų, bet nevykėliai kariai nesugeba partizanų nušauti. Kariuomenė operatyvininkams atsilųgindavo tuo pačiu. Vyr.ltn. Klevkinas pasitarime pasakė, kad ne tik stribai, bet ir operatyvininkai prasti kariai. Jis teigia, kad operatyvininkai, išeidami į žygį, maisto nepasiima, o valgyti užaina pas valstiečius³¹, tuo, matyt, išduodami baudėjų būrio veiklos vietą. Kitoje vietoje sakoma, kad operatyvininkai visi yra keikūnai, tvirkintojai, pratina kareivius užėti į vienkiemius pavalgyti.

Pasitarimų ir kituose dokumentuose nemažai kalbama apie šunis – vietinius kiemsargius ir vadinamuosius tarmybinius pėdsekius vilkšunius. Lietuvių kiemsargiai, pirmieji pranešdavę apie baudėjų pasirodymą, stribų buvo gerokai apnaikinti. Pamatę ateinant žmogų, kaimo šunys cypdami slėpdavosi. Buvo kalbama, kad kai kurie šunys atskirdavo partizanus nuo čekistų. Ant partizanų nelodavo.

Čekistų pėdsekiai buvo gerai treniruojami (nors visi vedliai skundėsi, kad į juos nepakankamai kreipiamas dėmesys), kai kurie iš jų sugebėdavo sekti benzinu ir žibalu pateptų batų pėdsakais. Juos apmokydavo parinkti, fiziškai gerai treniruoti vyrukai. Todėl pėdsekiams ir jų vedliams tekdavo pirmosios partizanų kulkos.

Beje, iš šių bylų galima tiksliai nustatyti, kada baisios šlovės gen. Vetrovas išvyko iš Lietuvos (iki šiol tai nebuvo žinoma). Paskutinę operatyvinę suvestinę jis pasirašė 50 09 21, po to vado pareigas laikinai ėjo štabo viršininkas Klimovas, o 50 11 03 jas pasirašo plk. Babincevas. Kadangi naujas divizijos vadas nebuvo iš karto paskirtas, galima spėlioti, kad Vetrovas buvo pašalintas po kokio nors incidento.

KOKIAIS METODAIS MGB KARIUOMENĖ KOVOJO PRIEŠ PARTIZANUS

Nors čekistų veikloje kartais ir būta aplaidumo, vis dėlto po penkerių karo su partizanais metų (net ir operatyvinėse suvestinėse rašoma "kovinė

kariuomenės veikla") jų veiklos metodai tapo gana "tobuli." Okupavus Lietuvą, jie atsivežė dar ČK laikais sukauptą didelę patirtį. Metodus tobulino, o 1950 metais įvedė naują – čekistinę kariuomenės grupę (ČVG).

Kaip jau minėjau, MGB skyriuose dirbę operatyvininkai įvairiais būdais, dažniausiai iš agentų ir suimtųjų gaudavo žinių apie partizanus. Jei žinios būdavo skubios, tuoj apie tai pranešdavo kariuomenei, kuri per valandą – pusantros parengdavo būrį užduočiai vykdyti. Patys operatyvininkai bent po vieną taip pat dalyvaudavo visose operacijose. Buvo patreliuojama bei renjami sekretai ir be operatyvinių duomenų. 1950 metais į operacijas siųsdavo tokias grupes: RPG – razvedivatelno poiskovoje – žvalgybinė paieškų ir OVG –operatyvno vaiskovaja – operatyvinė kariuomenės grupė. Tai buvo ne itin didelės apie 10-20 karių grupės (nedideles patogiau užmaskuoti). Pirmoji RPG dažniausiai patreliuodavo galimose partizanų pasirodymo vietose, nedaug teturėdama vadinamųjų "operatyvinių duomenų", t.y. daugiau žvalgydama ir įruošdama sekretus. OVG veikė turėdama daugiau operatyvinių duomenų, t.y. tiksliau žinodama, kur suruošti pasalą, sekretą ar patreliuoti. Iš šios grupės išaugo ČVG (apie ją vėliau). Be to, pasitelkus kariuomenę, buvo šukuojami miškai. Mat miške partizanai dažniausiai sėkmingai slėpdavosi. Be to, neretai šukuodavo, kai nežinodavo tikslios partizanų buvimo vietos. Tai jau nebuvo tie 1945-1947 metų miškų ir kaimų kratymai, dalyvaujant tūkstančiams karių, bet 200-400 karių ir dabar dar atskiroms operacijoms sutraukdavo. Kai 1950m. gruodyje K.Rūdos miškuose buvo ieškoma parašutininkų, jų ieškojo 510 kariškių, operacijai vadovavo 4 divizijos vado pavad. gen. Pankinas³². Dar ir 1950 metais kai kuriomis progomis – švęsti didžiųjų švenčių, vykdyti sudėtingas operacijas-susirinkdavo 20-30 partizanų, tačiau dažniausiai partizanai laikėsi po 2-5 (tik tilpdavo viename bunkeryje), o prieš tokį partizanų būrelį užtekdavo mesti ir kelias dešimtis ar apie šimtą karių. Šukavimų aprašymų yra likę nemažai. Tai buvo daroma šitaip: mišką ar jo dalį, kuriame įtariama esant partizanus, pirmiausia iš visų pusių apsupdavo, sudarydami užtvaras. Užtvarosose kas 50-100 metrų paprastai būdavo išdėstoma po du karius, kurie galėtų matyti vietovę nuo vieno posto iki kito. Kai užtvaros būdavo laikomos naktį, postus sutankindavo (žr. operacijos prie Z.Gudelių aprašymą³⁴). Apsupus mišką, jį šukuodavo paieškos grupė ar grupės. Šukuodavo vienas prie kito į vieną eilę išsidėstę

kariai. Kartais šukavimą kartodavo, pereidami mišką iš kitos pusės.

Nedidelės 10-20 karių grupės prieš partizanus naudojo tokius nejudrius kovos būdus: įrengdavo "sekretus", pasalas, stebėjimo punktus. Sekretai dažniausiai būdavo išstatomi partizanų judėjimo keliuose, nuo 1950 metų į jį neretai paimant ir pėdsekį šunį. Tais metais pradeda raginti ne nušauti partizanus, bet paimti gyvus. Todėl ir "sekretams" rekomenduojama nenušauti pro šalį einančio partizano, bet paleisti jį ir su šunimi sekti iki šis susitiks su kitais partizanais.

Pasala būdavo įrengiama dažniausiai prie namų ar name, iš namo šeiminko ar kito agento gavus žinią, kad tam tikru laiku ten tikrai turi ateiti partizanai. Pasaloje stengdavosi paimti gyvus partizanus.

Stebėjimo punktas dažniausiai įrengiamas agento sodyboje, iš jos sek-davo kaimynus. Stebėjimo punkte būdavo nedaug karių, kokie 3-6, jie, pastebėję partizanus, apie tai per radiją pranešdavo į štabą, iš kur tuoj pat atvykdavo kariuomenė.

Be šių kovos būdų, kariuomenė dar darydavo kratas, patruliuodavo, lydėdavo suimtuosius, būdavo priedanga operatyvininkams ir sovietiniam-partiniam aktyvui (nors šį dažniausiai lydėdavo sribai). Priedanga operatyvininkams būdavo reikalinga, kai šie lankydavo savo agentus ir informatorius. Ypatingai, net labiau už savo karius čekistai saugojo savo agentus, išdavikus, nes tik juos apsaugodami galėjo tikėtis, kad ir kiti lietuviai paluš, įsitikinę sovietų valdžios visagalybe. Dėl daugelio priežasčių agentams nebuvu patogu lankytis saugumo patalpose, konspiratyvių butų, matyt, turėta dar nedaug, todėl pats operatyvininkas, tarsi ieškodamas partizanų ar darydamas kratas, aplankydavo jį, o kad jo neiššifruotų, aplankydavo ir kaimynus. Ateidavo, aišku, ne vienas, bet su kareivių būriu.

1950m. gegužės mėnesį LSSR saugumo ministras Kapralovas buvo išleidęs 63-ią direktyvą, pagal kurią pradedamos kurti ČVG-čekistinės kariuomenės grupės. Tokios grupės buvo įkurtos todėl, kad saugumas vis labiau partizanus apnarpiojo agentų tinklu. Retame dokumente berasi parašyta, kad bunkeris ar partizanai aptikti neturint operatyvinių duomenų³⁴, šiaip jau apie 80 proc. visų operacijų vykdoma, turint tikslią informaciją. Be to, čekistus paskatino įkurti ČVG ir kiti Lietuvoje vykę pokyčiai. Mat galutinai paaiškėjo, kad greitai karo su Vakarais nebus; trėmimai mažino partizanų rėmėjų skaičių;

spartinamas kolchozų kūrimas pakirto materialinę partizanų bazę; žmonės per penkerius kovos metus pavargo ir kt. ČVG turėjo būti sudaroma komandai konkrečiam partizanų būriui, kurio kiekvienas partizanas tos grupės kariams turėjo būti žinomas – ne tik pavardė, slapyvardis, bet ir amžius, išvaizda, įpročiai ir kt. ČV grupei operatyvininkai nuolat turėjo pristatyti naujus duomenis apie jų "šefuojamą" partizanų būrį. Net pradėjus operaciją, operacijos planas turėjo būti koreguojamas, operatyvininkui susitikus su informatoriais ir gavus naujų žinių.

Ir vis dėlto tada buvo ne 1952-1953 metai, kai apie kiekvieną dviejų-trijų partizanų būrį knibždėdavo 30-40 agentų ir informatorių. 1950 metais čekistai dar daug ko nežinojo. Net ne visus žuvusius partizanus atpažino. Tačiau buvo ir visažinystės demonstravimo. Kaip kalbėdamas pasakė vyr. ltn. Klavkinas³⁵, nors ir daug į įvairias operacijas vaikščiojęs, jam netekę matyti, kad kartu einantis operatyvininkas būtų susitikęs su informatoriumi, nors tai ir būdavo numatyta visuose operacijos planuose.

PARTIZANAI ČEKISTŲ KARIUOMENĖS AKIMIS

1944-1945 metais čekistai partizanus neretai vadindavo "sukilėliais", o tik vėliau "banditais." Kovojo su tais "banditais" negailestingiausia, mirtiną karą. Šiame kare, turėdami milžinišką jėgų persvarą, čekistai nesilaikė jokių taisyklių, veikė pasitelkdami azijatišką klastą. Todėl mūsų žmonėms, auklėtiems krikščioniška dvasia, tikintiems garbe ir padorumu, sunku buvo kovoti su jokių taisyklių nesilaikančiu priešu.

Ne tik čekistai, bet ir partizanai per penkerius metus daug ko išmoko. Bunkeriai, jų slėpimas pasiekia nemenko tobulumo. Kaip vaikščioti, kad neliktų pėdsakų, kaip kirsti kelius ir kt. iš partizanų mokosi čekistai. Tai buvo laikai, kai kovotojo partizano ir ne tik jo, bet ir kovos draugų, jų ryšininkų ir rėmėjų laisvė ir net gyvybė priklausė nuo smulkių dalykėlių – numestos nuorūkos, popirosos kvapo, ginklui valyti naudotos skiautės... Neblogai išstudijavę čekistų veiksmus, partizanai laikosi įvairiose vietose – rajonų paribiuose ar, atvirkščiai, prie pat rajono ir valsčiaus centrų, gūdžiose giriose ar pakelelės krūmuose. Daug ką apie partizanų veikimo būdus galima sužinoti, skaitant pasitarimų stenogramas.

Didžiuma partizanų žuvo didvyrių mirtimi, vėl ir vėl pakartodami Pilėnų gynėjų kelią į amžiną šlovę. Daugelyje čekistų kariškių dokumentų yra sakinyš: "Priešinosi ir buvo sunaikinti" (arba "užmušti"— taip pat čekistų mėgiamas žodis). Dauguma partizanų, bijodami, kad gali neišlaikyti kankinimų ir išduoti, rinkosi mirtį.

Daugelį išduotų partizanų užklupdavo bunkeriuose, kurie nebuvo pritaikyti gynybai. Čekistams apsupus, retkarčiais iš jų būdavo bandoma prasiveržti, bet kadangi priešų būdavo 10-20 kartų daugiau ir jie bunkerį apsupdavo keliais žiedais, į bunkerio angas nukreipdami kulkosvaidžius, prasiveržti retai kam tepavykdavo. Bunkeriuose vyrai žūdavo čekistų užmėtyti granatomis arba patys nusišaudavo. Kitokia padėtis būdavo, kai partizanai su čekistais susitikdavo miške ar laukuose. Nuo stipresnio priešų būdavo bandoma atitrūkti atsišaudant, stengiantis neleisti apsupti. Kartais pavykdavo pro apsupimą prasiveržti. Taip įvyko Telšių raj. 1950 04 06 per Velykas, kai 13 vyrų būrys savo ugnimi prispaudė prie žemės čekistus ir išėjo iš apsupimo. O jei apsupdavo, partizanai įnirtingai priešindavosi, nušaudami ne vieną čekistą. Tokių kovos pavyzdžių dokumentuose yra ne vienas. 1950m. rugpjūčio 13d. Anykščių raj. Zanaviesų kaime du Žvalgo būrio partizanai nuo mūrinio namo palėpės atsišaudydami nukovė du MGB karininkus, kelis sužeidė³⁶. 1950 03 03 Tauragės raj. du Butageidžio rinktinės štabo partizanai nuo aukšto atsišaudė, nukaudami 3 seržantus ir 2 kareivius³⁷. Negalėdami namo paimti, matydami, kad partizanai dar daug okupantų paklos, čekistai namą padegė, su juo sudegė ir jo gynėjai³⁸. 1950m. birželio 22d. garsiojoje Ž.Gudelių operacijoje, čekistų smulkiai aprašytoje³⁹, sužeistas partizanas kelis kartus nuo persekiotojų buvo atsiplėšęs, sužeisdamas po čekistą, kelis jų mirtinai. Gal šis didvyris Žalgirio rinktinės³³ kuopos vadas Tamoliūnas-Stumbras tik už savo gyvybę brangiai mokėjo, o gal, nukreipdamas ugnį į save, dengė ten pat buvusį Vytauto rinktinės vadą Matusevičių bei dar kelis kovos draugus.

Čekistai, taip pat ir Vaupšasovas, kalbėdami apie 1950 metų partizanus, juos vadina "kadriniais banditais", pabrėždami, kad šie per penkerius metus suprofesionalėjo, tapo itin gudrūs ir pavojingi. "Jie nepasiduos",— tvirtina jis ir kiti čekistai. Teigdami, kad partizanavo tik "kadriniai", jie buvo ne visiškai teisūs. Iki pat ginkluoto pasipriešinimo pabaigos į kovą įsiliėdavo nauji žmonės, vedami idealizmo ar bėdos prispirti (vengdami suėmimo, trėmimo, tamavi-

mo okupacinėje armijoje ir kt.). Net 1951 metais, MGB duomenimis, partizanai išėjo per 200 vyrų. Iš šių bylų dokumentų taip pat matyti, kad partizanavo ne tik tie, kurie į partizanų gretas seniai įstojo. Operatyvinėje suvestinėje Nr.00315 pranešama⁴⁰, kad 355 ŠP, realizuodamas Šakių MGB skyriaus duomenis, suėmė 8 partizanus-rezervistus iš Žalgirio rinktinės Vasario 16 būrio. Apie Marijampolės raj. suimtus rezervistus rašoma 1950 11 26 suvestinėje⁴¹. Taigi dar nebuvo nutrūkęs drąsių vyrų upelis į mišką, dar tūkstančiai žmonių Lietuvoje, pasak filosofo Juozo Gimniaus, turėjo "herojinio ryžto."

Ne visi partizanai garbingai žuvo, arba, išlaikę kankinimus, perėjo tardymų ir lagerių pragarus. Dalis tų, kurie pateko į saugumiečių rankas, paskutinę lemiamą akimirką sudrebėjus rankai, prie smilkinio keliančiai pistoletą, arba pakliuvo sužeisti ir kontūzyti, arba vaistais ar dujom užmigdyti, neišlaikydavo kankinimų ir išduodavo. Vienas Dievas žino, ką iškentė tie palūžusieji. Kaip matyti iš čekistų pasakojimų⁴², atėjus į bunkerio vietą, palūžėliai dar bando spyriotis, atsisako parodyti. Galima tik spėlioti, ką su jais darė, norėdami galutinai palaužti. Nelengvai būdavo peržengiamas paskutinis išdavystės slenkstis, po kurio žūdavo kovos draugai.

Partizanai ne vien kovojo. Susirinkdavo švęsti didžiųjų švenčių. Pavyzdžiui, 1950 metų Šv.Kalėdas Akmenės raj. su partizanų būriu turėjo švęsti didelę rėmėjų ir ryšininkų grupę⁴³, tų pat metų Šv.Velykų švęsti Telšių raj. susirinko per 30 partizanų⁴⁴.

Mūsų partizanų akyse visada buvo Nepriklausomos Lietuvos vizija. Istorinės aplinkybės lėmė, kad tada neišsipildė jų siekiai. Bet jie savo drąsa ir pasišventimu kitiems rodė kelią. Savo aukos kaina vedė Lietuvą į Nepriklausomybę jau iš Anapus.

APIE VIENĄ DOKUMENTĄ

Kaip žinome, visas partinis-kagebistinis-sovietinis propagandos aparatas stengėsi įtikinti, kad partizanai iš tikro buvę banditai. Iš dalies jiems tai pavyko. Savo propagandoje jie ypač pabrėždavo tokius dalykus: partizanai neva buvo užsienio valstybių – iš pradžių vokiečių, vėliau anglų ir amerikiečių – agentai; antra, partizanai dažniausiai buvę žydų žudynėmis susitepę žmo-

nės – policininkai, kariškiai, baltaraščiai ir, trečia, partizanai žudę "nekalts sovietinius žmones, daugiausia naujakurius." Šiam partizanų "terorui" aptarti tinka vienas iš byloje esančių dokumentų⁴⁵. Jame aprašoma, kaip partizanai dviem moterims įvykdė mirties nuosprendį. Iš vieno dokumento didelių apibendrinimų padaryti negalima, bet jame, mano galva, aprašytas gana tipiškas atvejis. Jį aptariant, dar keletas minčių.

Čekistai Lietuvoje nuolat didino agentų ir informatorių skaičių. Iki Stalino mirties jų jau priskaičiuojama ne viena dešimtis tūkstančių. Ką jie veikė, nesunku įsitikinti iš pateiktų dokumentų. Jie buvo mirtina grėsmė partizanams. Ne visa ta slaptų čekistų bendradarbių armija dirbo sąžiningai, kadangi daugelis jų buvo užverbuoti naudojant šantažą, grasinimus suimti ar ištremti. Pasak N.Gaškaitės, tik apie 30 proc. agentų dirbo visiškai kūną ir sielą pardavę čekistams, kiti laviravo. Šiaip ar taip, agentų buvo daug, palaipsniui jų vis daugėjo, partizanams nuo jų teko gintis. Partizanai kalėjimų neturėjo. Buvo tokios bausmės – perspėjimas, dažnai antras perspėjimas, kad liautųsi turėję reikalų su saugumu, o po to, nepaklusus – mirties bausmė. Sprendimus priimdavo partizanų karo teismas, turint kelių liudytojų parodymus. Be abejo, priimta ir neteisingų sprendimų, nes ne visus liudijimus galima buvo patikrinti, be to, veikė ir saugumiečių dezinformacija.

Be to, dalį baisių žudynių, kai būdavo išžudoma visa šeima, kurias saugumiečiai priskirdavo partizanams, įvykdė tikri banditai, arba pačių čekistų suorganizuotos specialios grupės, veikusios partizanų vardu.

Partizanai pralaimėjo, ir ant jų nešvari raudonoji sovietinė propaganda išpylė šmeižtų ir purvo lavinas. Tą purvą dabar reikia nuplauti.

Taigi apie dokumentą, kuris vadinasi "Išvada apie 298 ŠP 1 ŠK sekreto, vadovaujamo būrio vado lt. Fotino ir MGB Ukmergės raj. skyriaus operatyvininko j.lt. Brinkio veiksmus Mišiūnų /1470/ apylinkėje, 17 km į P-V nuo Ukmergės, 50 09 29." Jo turinys toks. Į Ukmergės MGB kreipėsi agentės Kemerienė ir jos sesuo Kiauliakytė (jų šeimoje informatore buvo dar Kemerienės dukra), pranešdamos, kad pas jas turi ateiti 4 partizanai ir kad juos reikia sunaikinti. Pirmą kartą "sekretas", įsikūręs gretimame tuščiam viensėdyje, partizanų nesulaukė. Po kurio laiko, Kemerienės iškviestas, jis vėl įsikuria toje pačioje sodyboje, už 300 metrų. Vieną naktį sargybinis išgirsta šūvį. Nušliaužę apsupo vienkiemį ir iki ryto į namą nėjo (bijojo!), o rytą iš

likusių agentės dukters jaunesnio sūnaus sužinojo, kad buvo atėję partizanai, apklausinėjo Kemerienę ir Kiauliakytę, jas gretimame kambaryje nušovė, vaikams paaiškinę, kodėl jie taip padarė, neskubėdami išėjo. Iš tolesnio čekistų, tyrusių šį įvykį, aiškinimo matyti, kad Kemerienė jau buvo vieną kartą partizanus išdavusi, jos sodyboje jau buvo žuvęs vienas partizanas. Bet jai, matyt, prieš partizanus buvo pavykę išsimeluoti, tvirtinant, kad rusai buvo užėję atsitiktinai. Matyt, gavę papildomos informacijos ar viską permąstę, partizanai nutarė, kad išduoti turėjo Kemerienę ir jos sesuo, todėl ir įvykdė mirties nuosprendį. Čekistai siuto, vos karo lauko teismui neatidavę pasalai vadovavusius karininkus. Saugojo išdavikus, nes tik jų padėdami gebėjo įveikti partizanus.

Perskaitykite toliau pateikiamus saugumiečių dokumentus. Kai ką gal ir naujai suprasite.

1. SSRS MGB Vidaus kariuomenės 4-os šaulių divizijos viršininko plk. Klimovo raštas LSSR MGB 2-os N Valdybos viršininkui plk. Počkajui dėl atpažinimo ženklų sistemos

SSRS MGB
Vidaus kariuomenės
4
Šaulių divizija
Operatyvinė dalis

50m. rugsėjo 17d

Nr.1/003121
Vilnius,
k/d Nr.3198
Visiškai slaptai
Egz. Nr.1

Lietuvos TSR 2-N Valdybos
Viršininkui pulkininkui
draugui Počkajui

-Čia-

Liet. TSR Valstybės Saugumo Ministro 50 08 04 dienos direktyva Nr. 90 siūloma įvesti kiekvienai parai signalus savųjų atpažinimui.

Pranešu, kad kariuomenės garnizonas (2 ir 4 šd) nurodytus signalus

paruošia divizijos štabai kiekvienam mėnesiui (dienos ir nakties laikui) ir išsiuntinėja dalių vadams. Signalai keičiami ne kas parą, bet dekadomis, o skaitinis leidimas keičiamas kas parą. Tokia tvarka nustatyta, norint geriau įsivairinti signalus, taip pat todėl, kad kariuomenės daliniai dažniausiai tarnauja kelias paras.

Savo ruožtu manau, kad norint išvengti susišaudymų, 2 ir 4 šd garnizonams tikslinga sudaryti vieningus atpažinimo signalus, pavedus jų sudarymą vienam iš divizijos štabų.

Jeigu rajone dislokuojami kariuomenės padaliniai, tai garnizono viršininkas atpažinimo signalus praneša MGB raj. skyriaus viršininkui, kad šis juos perduotų liaudies gynėjų būriams, šioms išvykstant į vietas.

Dėl to prašau pranešti Jūsų sprendimą apie tolesnę atpažinimo signalų įvedimo tvarką.

Divizijos štabo viršininkas
pulkininkas /pas./ Klimov

Neilgai trukus, po kelių mėnesių, tokia signalų sistema, vieninga visoms okupacinėms pajėgoms, buvo įvesta. Skaitinis leidimas buvo toks: norint būti atpažintam, reikėjo pasakyti kokį nors skaičių- nuo 3 iki 10- kuris tą dieną galiojo. Taigi 1950 11 01 dieną leidimas buvo "8." Šie skaitiniai leidimai keitėsi kasdien. Sudėtingesnė buvo atpažinimo sistema. 1950 11 01-10 dienomis ji buvo tokia. Klausimas "Kas Jūs?" buvo toks: "Šautuvas (automatas) kabo ant diržo. Dešinę ranką su kepure pakelti virš galvos, kairę atmesti į šoną." Atsakymas "Mes savi" toks: "Šautuvas (automatas) prie kojos. Kaire ranka nusiminti kepurę ir ją mojuoti prieš save." Naktį "Kas Jūs?" tomis pat dienomis buvo paklausiama paleidžiant vieną raudoną raketą. Atsakoma "Mes savi" paleidžiant dvi žalias raketas.- *Vert. past.*

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.2, 158-159. (originalas-rusų k.)/

2. Gen. mjr. Vetrovo operatyvinis įsakymas dėl 4-os šaulių divizijos perdislokavimo Lietuvos teritorijoje

Serija "G"

Kovos įsakymas Nr.001 4 divizijos štabas

Vilnius, Didžioji-23, 50 08 19, 14.00 Žemėlapis-200.000-41m.

1. Įvykus naujam administraciniam Respublikos padalijimui ir sutinkamai su Liet. TSR Valstybės Saugumo Ministro patvirtinta MGB VK 2 ir ŠD dislokacija, nutariau: įvykdyti dalinį divizijos dalių perdislokavimą:

2. 34 ŠP- operatyviai aptarnauja Vilniaus sr. Eišiškių, Varėnos, Daugų ir

Druskininkų raj., Kauno sr.- Alytaus, Simno, Lazdijų, Veisiejų raj.

Padalinius dislokuoti: pulko štabas, 1 ŠB štabas, 1 ir 3 ŠK-Alytuje

2 ŠK- Simne

2 ŠP štabas ir 6 ŠK- Lazdijai, 5 ŠK- Seirijai, Valdyba ir du 4 ŠK būriai- Veisiejai, 4 ŠK būrys- Leipūnai

3 ŠB štabas, Valdyba ir du 9 ŠK būriai- Varėna, 7 ŠK-Daugai, Valdyba ir du 8 ŠK būriai- Merkinė, vienas būrys-Druskininkai, vienas 9 ŠK būrys- Marcinkonys

3. 261 ŠP- operatyviai aptarnauja Vilniaus sr. Vilniaus, Vievio, Ignalinos, Nemenčinės, N.Vilnios, Pabradės, Trakų, Širvintų, Švenčionių, Švenčionėlių ir Šalčininkų raj.

Padalinius dislokuoti:

Pulko štabą, 1 ŠB (be vieno būrio), 2 ŠB ir 3 ŠB (be 7 ŠK)-Vilniuje ir garnizonuose objektų apsaugai

3 ŠK 3 būrys- Palanga

7 ŠK- Saldutiškis

4. 298 ŠP operatyviai aptarnauja Vilniaus sr. Molėtų, Siesikų, Ukmergės raj., Kauno sr. Viliampolės, Vilkijos, Žiežmarių, Jonavos, Panemunės, Kėdainių, Kaišiadorių raj.

Padalinius dislokuoti:

Pulko štabas ir 5 ŠK- Kaune, 1 ŠB štabas ir 2 ŠK- Ukmergė, 1 ŠK- Siesikai, 3 ŠK- Alunta (?)

2 ŠB štabas ir 6 ŠK- Kėdainiai, 4 ŠK- Vilkija

3 ŠB štabas ir 9 ŠK- Panemunė, 7 ŠK- Garliava ir 8 ŠK-Lekėčiai

5. 353 ŠP- operatyviai aptarnauja Kauno sr. Vilkaviškio, Jiezno, K.Rūdos, Kalvarijos, Kybartų, Marijampolės, Naumiesčio, Prienų, Šakių raj.

Štabus ir padalinius dislokuoti:

Pulko štabas ir 5 ŠK- Marijampolė

1 ŠB štabas ir 1 ŠK- Prienai, 2 ŠK- Jieznas, 3 ŠK-Birštonas

2 ŠB ir ŠK- Kalvarija, 6 ŠK- K.Rūda

3 ŠB ir ŠK- Šakiai, 7 ŠK- Griškabūdis, 9 ŠK- Vilkaviškis

6. Dalių vadams kiekvienam garnizonui nustatyti, suderinus su sričių Valdybų viršininkais, operatyvinio aptarnavimo barus, nurodant konkrečias užduotis ieškant ir likviduojant banditus.

Padalinių perdislokavimą baigti iki 50 08 25., 20.00

7. 261, 298 ir 353 ŠP vadams per sričių Valdybų viršininkus ir Liet. TSR MGB raj. skyrių viršininkams imtis priemonių paskiriant naujiems garnizonams patalpas.

8. Pranešimus atsiųsti:

- apie perdislokavimo pradžią,
- apie perdislokavimo pabaigą.

Kovos įsakymo kopiją pateikti divizijos štabui.

SSRS MGB VK 4 ŠD Vadas
gen. mjr. (pas.) Vetrov
Divizijos štabo viršininkas
pulkininkas (pas.) Klimov

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.3-4 (originalas- rusų k.)/

**3. LTSR MGB 2-N Valdybos b poskyrio viršininko
pavadootojo mjr. Vasiljevo pažyma apie operatyvinėje veikloje
1950 birželio 8d.- rugpjūčio 23d. dalyvavusius čekistus**

Pažyma

apie 1950m. nuo birželio 1 iki rugpjūčio 23 dienos operatyvinėje tarnybinėje
veikloje dalyvavusių MGB VK 4 ŠD čekistinės kariuomenės grupes ir dalyvius

	birželis	liepa	rugpj.1-23d.	Iš viso
ČGV kiekis	391	343	112	746
Dalyvavo karininkų ir kareivių	17 716	17 133	10 210	45 059

1950m. rugpjūčio 31d.

Liet. TSR MGB 2-N Valdybos 6 poskyrio
viršin. pavadootojas mjr. (pas.) Vasiljev

Nuorašas tikras: LTSR MGB 2-N Valdybos 2 skyr.
1 poskyrio virš. pav. mjr.
(pas.) Koževnikov

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.8. (originalas- rusų k.)/

**4. Gen. mjr. Vetrovo raštas LTSR MGB ministrui gen. mjr.
Kapralovui apie kovinę kariuomenės veiklą**

Serija "G"

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo Ministrui
generolui-majorui draugui Kapralovui
SSRS MVD 4 ŠD štabo operatyvinė suvestinė
Nr.00209, Vilnius, Didžioji 23, 50 07 28, 11 00
Žemėlapis -200 000- 42m
Pagal duomenis, gautus 50 07 27, iki 24 00

Kovinė kariuomenės veikla

34-as šaulių pulkas:

50 07 27d. 6 00, pagal Veisiejų MGB raj. skyriaus duomenis, pulko įėgomis-330 žmonių, vadovaujamų pulko vado pav. pplk. Kornaičenko ir Veisiejų MGB raj. skyr. viršin. mjr. Krugovcovo, Krživancės (?) miško rajone /8080/, 17 km į P-V nuo Veisiejų, įvykdyta operacija ieškant Vytenio banditų grupės- be rezultatų.

Išsiųstų kariuomenės būrių kiekis

Pavadinimas	34šp	261šp	288šp	353šp	Iš viso
Įvykdyta, išsiųsta:	<u>1</u>	-	-	-	<u>1</u>
operacijos	330				330
ČVG	-	-	-	-	-
Kito tipo	<u>5</u>	<u>2</u>	<u>13</u>	<u>10</u>	<u>30</u>
būrių	33	12	129	90	264
Iš viso	363	12	129	90	594

Pastaba. Lentelėje parodyta: skaitiklyje- išsiųstų kariuomenės būrių skaičius, vardiklyje- kiek dalyvavo žmonių.

SSRS MGB VK 4 ŠD vadas
gen. mjr. (pas.) Vetrov
L.e. divizijos štabo viršininko
p. pulkininkas (pas.) Šambarov

/Buv. LTSR VSKA. F.3.B. 41/92. L.9. (originalas- rusų k.)/

5. Plk. Vaupšasovo raštas Vilniaus sr. MGB Valdybos viršininkui plk. Zacharovui, Kauno sr. KGB Valdybos viršininkui Sinycinui apie kovos su banditizmu trūkumus

Perduota per "VČ"
Visiškai slaptai
Vilniaus srities MGB Valdybos
Viršininkui pulkininkui
drg. Zacharovui
Čia
Kauno srities MGB Valdybos

Viršininkui pulkininkui
drg. Sinycinui
Kaunas

Pagal VK 4 ŠD štabo duomenis, Vilniaus, Kauno Valdybos ir rajoniniai MGB skyriai kovoje su banditizmu panaudoja nepakankamą kariuomenės kiekį:

Š.m. VIII. 14- 392 žmonės, iš 34 šp- 129, 261 šp- 33, 298 šp- 160, 353 šp- 70 ir

š.m. VIII. 17- 419 žmonės, iš 34 šp- 149, 261 šp- 36, 298 šp- 138 ir 353 šp- 96 ir

š.m. VIII. 19- 633 žmonės, iš 34 šp- 249, 261 šp- 86, 298 šp- 137, 353 šp- 161 ir

š.m. VIII. 20- 605 žmonės, iš 34 šp- 332, 261 šp- 102, 298 šp- 74 ir 353 šp- 97 žmonės.

Be to, beveik nedirba ČVG.

Liet. TSR Valstybės Saugumo Ministras generolas-majoras drg. Kapralovas antrą kartą prašo pranešti nepakankamo kariuomenės panaudojimo kovoje su banditizmu priežastis.

LTSR MGB Valdybos 2-N Viršininko pav.
pulkininkas (pas.) Vaupšasov

1950m. rugpjūčio 23d. N 3/2/2876

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.10. (originalas-rusų k.)/

6. Divizijos vado gen. mjr. Vetrovo ir štabo viršininko Šambarovo raštas LTSR VS Ministrui gen. mjr. Kapralovui apie kovinę kariuomenės veiklą

Lietuvos TSR Saugumo Ministrui
generolui- majorui draugui Kapralovui
SSRS MVD 4 ŠD štabo operatyvinė suvestinė
Nr. 00218, Vilnius, Didžioji 23, 50 08 05, 11 00
Žemėlapis 200 000- 42 m
Pagal duomenis, gautus 50 08 05 iki 24 00

Kovinė kariuomenės veikla 34 šaulių pulkas

50 08 03 9 šk RPG- 9 žmonės, vadovaujami lt. Nikušino, Genakeliuose (?) / 3040/- žemėlapyje nėra, 13km į Š-R nuo Daugų, vienkiemyje, sulaikytas Pavasario gaujos banditas-rezervistas Plauskas (?), jis taip pat sovietinės armijos dezertyras.

Išsiųstų kariuomenės būrių kiekis ir operatyvinės-tarnybinės veiklos rezultatai:

Pavadinimas	34 šp	261 šp	298 šp	353 šp	Iš viso
Išsiųsta ČVG	<u>1</u> 11	-	<u>2</u> 16	<u>5</u> 58	<u>8</u> 85
Kitų rūšių būrių	<u>10</u> 115	-	<u>10</u> 110	<u>8</u> 69	<u>28</u> 294
Iš viso	126	-	126	127	379
Rezultatai					
Paimta banditų	1	-	-	-	1

Pastaba. Lentelėje parodyta: skaitiklyje- išsiųstų kariuom. būrių kiekis, vardiklyje- juose dalyvavusių žmonių kiekis.

Divizijos vadas gen. mjr
(pas.)Vetrov
L.e. divizijos štabo viršininko p.
pulkininkas (pas.) Šambarov

/Buv. LTSR VSKA. F.3.B. 41/92. L.35. (originalas- rusų k.)

7. Kauno sr. MGB Valdybos viršininko pavaduotojo plk. Lapino raštas LTSR MGB 2-N Valdybos viršininkui plk. Počkajui apie operatyvinės veiklos suaktyvinimą

Gauta per "VČ"

Visiškai slapta

Lietuvos TSR MGB 2-N Valdybos viršininkui

Į 50.VIII.28d. Nr.3/2/2876

Vykdydami Liet. TSR Valstybės Saugumo Ministro gen.-mjr. drg. Kapralovo 50.V.6d. direktyvą Nr.63, mes patikrinome čekistinių kariuomenės grupių darbą (ČVG srities rajonuose).

Patikrinimas parodė, kad daugumoje rajonų ČVG buvo sukurtos formaliai, konkrečios gaujos nepriskirtos.

Joms vadovauti operatyvininkai buvo paskirti iš tų žmonių, kurie neturi pakankamos patirties kovoje su gaujų pogrindžiu, to pasėkmė- daugelyje rajonų operatyvininkai nedirbo ir neturėjo rezultatų.

Siekdami suaktyvinti operatyvininkų ir kariuomenės, dislokuotos srities rajonuose, kovos su banditizmu darbą ir siekiant pakelti jų atsakomybę už

gyvuojančių gaujų likvidavimą, mes padarėme šiuos darbus:

1. Srities rajonuose priklausomai nuo gaujų buvimo sukurtos 56 ČVG, iš kurių 42 sukurtos iš operatyvininkų ir MGB VK ir 14 iš operatyvininkų ir liaudies gynėjų.

2. Į ČVG sudėtį įjungti operatyvininkai ir kariuomenės vadai, turintys kovos su banditizmu patirtį.

3. Kiekvienai ČVG priskirta atskira gauja ir nustatytas veikimo rajonas.

4. Kiekvienam operatyvininkui, esančiam atsakingu už vadovavimą ČVG, pasiūlyta sudaryti agentūrinių ir kariuomenės priemonių planą, kaip paimti ir likviduoti jiems priskirtas gaujas.

5. Nustatyta kasdieninė kiekvienos ČVG darbo kontrolė. Kiekviena ČVG, jos sudėtis, prie kokios gaujos priskirta ir jos veikimo rajonas tvirtinamas MGB Valdybos viršininko įsakymu.

Kauno srities MGB Valdybos viršininko pav.
pulkininkas (pas.) Lapin

50.IX.5d.

Nr.3/2/1947

Perdavė Truchačiovas
Priėmė Aleksandrovas

/Buv. LTSR VSKA. F.3.B. 41/92. L.69. (originalas rusų k.)

8. MGB VK 4 ŠD l.e. vado pareigas gen. mjr. Pankino raštas LTSR VS Ministrui gen. mjr. Kapralovui apie kovinę kariuomenės veiklą

Serija "G"

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo Ministrui

generolui- majorui draugui Kapralovui

SSRS MVD 4 ŠD štabo operatyvinė suvestinė

Nr.00255, Vilnius, Didžioji 23, 50 09 12, 11.00

Žemėlapis- 200.000- 42m.

Pagal duomenis, gautus iki 50 09 11d., 24.00

Kovinė kariuomenės veikla

34-as šaulių pulkas:

50 09 12d. nuo 6.00, pagal MGB Alytaus raj. skyriaus duomenis, jungtinis pulko 180 žmonių būrys, vadovaujamas l.e. pulko vado p. mjr. Abalino ir MGB

Alytaus raj. skyriaus viršininko pplk. Bogomolovo Punios šilo rajone /4000/, 15 km į Š. nuo Alytaus, vykdė operaciją ieškant Tauro štabo gaujos.

261-as šaulių pulkas:

Jungtinėmis 214 žmonių jėgomis vykdoma operacija, vadovaujant pulko vado pavažuotojo pplk. Džangariano Adutiškio miško rajone /2080/, 35 km į Š-R nuo Švenčionių, 50 09 11d. 22.00 pasibaigė be rezultatų. Kariai 50 09 12d. 3.00 atvyko į dislokacijos vietą Vilniuje.

298-as šaulių pulkas:

50 09 11 dieną, nuo 6.00 iki 19.00, pagal MGB Kėdainių raj. skyriaus duomenis, 4 ir 6 šk 70 žmonių, vadovaujamų 2 šb vado mjr. Derganovo, Runeikos (?) /3030/ miško rajone, 25 km į Š-R nuo Kėdainių, vykdė operaciją, ieškodami Balandžio banditų grupės- be rezultatų.

353-as šaulių pulkas:

50 09 11 dieną, 11.00, pagal MGB Kėdainių raj. skyriaus duomenis, 4 šk 20 žmonių RPG, vadov. batal. vado kpt. Pridoroznojo 14 km į V nuo Kalvarijos /3030/, daržinėje aptiko bunkerį su trimis banditais. Pastarieji pasipriešinę visi nukauti.

Tarp nukautųjų atpažinti: gaujos žvalgybos viršininkas Milicinkevičius Juozas, slapyvardis Vytenis ir banditų kuopos raštvedys Šinkevičius Vitas, slapyvardis Ringaudas.

Paimta: 3 šautuvai, 2 pistoletai, 300 patronų, opertyvinę vertę turintys dokumentai.

RPG nuostolių neturėjo.

50 09 12d., nuo 12.00, pagal MGB Šakių raj. skyr. duomenis, jungtinis pulko 400 žmonių būrys, vadov. pulko vado pplk. Baranovo ir MGB Šakių raj. skyr. viršin. mjr. Zubkovo, miško rajone /9010/, 18 km į V nuo Šakių, įvykdė operaciją ieškant "37 banditų kuopa" grupės, susidedančios iš iki 8 banditų.

Pasiųstų karinių būrių kiekis ir operatyvinės- tarnybinės veiklos rezultatai

Pavadinimas	34 šp	261 šp	298 šp	353 šp	Iš viso
Įvykdyta, išsiųsta:	<u>0</u>	<u>1w</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>2</u>
operacijos	180	214	70	400	863

ČVG	<u>—</u>	<u>:</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>9</u>
			36	69	105
Kitų būrių rūšių	<u>18</u> 151	<u>3</u> 29	<u>5</u> 47	<u>15</u> 80	<u>41</u> 307
Iš viso	331	243	153	549	1275

2. Rezultatai

Nukauta banditų

3 3

3. Trofėjai

Šautuvai

3 3

Pistoletai

2 2

Šoviniai

300 300

MGB VK 4 ŠD l.e. vado pareigas

gen.mjr. (pas.) Pankin

Divizijos štabo viršininkas

pułkininkas (pas.už) Palimov

/Buv. LTSR VSKA. F.3.B. 41/92. L.76-77. (originalas- rusų k.)/

9. Gen. mjr. Pankino ir plk. Vaupšasovo paaiškinamasis raštas LTSR VS Ministrui Kapralovui apie kariuomenės veiklos ir organizacijos patikrinimą

Visiškai slaptai

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo Ministrui
draugui Kapralovui

Vilnius

Paaiškinamasis raštas

Remiantis Jūsų įsakymu ir žodiniais nurodymais, mes: SSRS MGB VK 4 ŠD vado pavad. gen. mjr. Pankinas, Liet. TSR MGB 2-N viršin. pavad. plk. Vaupšasovas, MGB VK 4 ŠD 1 skyr. viršininkas ppłk. Feinšteinas ir 2-N valdybos vyr. operįgaliotinis kpt. Nikolajevas ir nuo Kauno sr. MGB Valdybos plk. Vichriejevas, 50.IX.02d. iki 11 dienos tikrinomė kariuomenės tarnybos organizavimą ir Jūsų 1950 V 06d. direktyvos Nr.63 vykdymą šiuose rajonuose: Vilniaus sr.- Ukmergės, Smėlių (Siesikų?) Molėtų, Kauno sr.-Kėdainių, Vilkių, Panemunės, Kalvarijos, Marijampolės, K.Rūdų, Šakių, Naumiesčio,

Vilkaviškio, Kybartų, Prienų, Jiezno.

Tikrinant nustatėme:

I. Vilniaus srityje

1. Ukmergės raj. veikia 3 gaujos: Vigaudo gaujoje 11 dalyvių, Daktaro gaujoje- 12 ir Vytenio gaujoje 6 dalyviai.

Rajoną aptarnauja 298 ŠP 1 ŠK, kuri dislokuota Siesikuose. Kuopos vadas kpt. Monajėvas. Sąrašuose yra 62 žmonės, veikiančių 40. Iš kuopos karių sukurtos 3 ČKG, bet rugpjūčio mėn. neveikė. Rugpjūčio 15-ą kariai dalyvavo čekistinėje-karinėje operacijoje, iš viso 40 žmonių, rugpjūčio 3-ią įrengė 8 žmonių sekretą. Į RPG rugpjūčio 1d. išsiuntė 21 žmogų, VIII.2d.-11, VIII.17-10, 28 ir 29 po 10 žmonių, VIII.30 ir VIII.31- 10.

Iš karių, rugpjūčio mėn. galinčių tarnauti 840 žmonių dienas, įv. tipo būriuose tarnavo 239 žmonių dienas ir kuopos viduje tarnavo 244 žmonių dienas. Iš viso 583 žmonių dienas, kas sudaro 60 proc. kartu su kuopos viduje tarnavusiais. Mokėsi kuopa 12 dienų (10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24 ir 29(?)-ą, viena diena ūkio tvarkymo, viena diena pusiau mokomoji, trys sekmadienio dienos išieginės- 13, 20, 27-a.

Į tokią padėtį kuopa galėjo ateiti tik nuolaidžiaujant kuopos vadui kpt. Monajevui ir nekontroliuojant MGB raj. skyriaus viršininkui pplk. Isajevui.

Iš esančių 100 liaudies gynėjų mes pasiūlėme MGB raj. skyriaus viršininkui išskirti atskirą 20 žmonių skyrį specialiai kovai su banditizmu, kuriam vadovautų štabo viršin. pavad. Afoninas ir operigaliotinis v.ltn. Sakulinas.

2. Smėlių (Siesikų?) raj. veikia 3 gaujos: Titnago gaujoje 9 dalyviai, Vėtros gaujoje 7 dalyviai ir Kranto gaujoje 5 dalyviai. Rajoną aptarnauja 298 ŠP 3 ŠK, kuopos vadas ltn. Bogdanovas. Kuopa dislokuota Ukmergėje. Pagal sąrašą 57, veikiančių- 41.

Sudarytos 3 ČKG rugpjūtyje veikė tik tris dienas- rugpjūčio 2, 16 ir 18 dienomis- iš viso 30 žmonių dienų. RPG siuntė 9 dienas- iš viso 30 žmonių dienų. RPG siuntė 9 dienas-rugp.2- 10 žm., rugp.13- 12 žm., rugp.16- 13 žm., rugp. 20- 15 žm., rugp.25- 8 žm. ir rugp.26- 10 žmonių. Operaciją vykdė VIII.9d.- 21žm., VIII.15d.- 23 ir pridengiant operatyvininkus VIII.1d. dalyvavo 8 žm.

Kuopa dirbo 16 dienų, iš viso užtruko 190 darbo dienų, o pagal žmonių skaičių turėjo išdirbti 891 darbo dieną, taigi be vidaus tarnybos turėjo 23 proc. viso krūvio.

Kuopa mokėsi 8d. (dienomis: 7, 8, 22, 24, 29, 15, ir 30). Viena ūkio diena ir 4 išieginės (dienos: 1, 6, 14, ir 28).

3. Molėtų raj. veikia 3 banditų gaujos. Rajoną aptarnauja 298 ŠP 2 ŠK. Kuopos vadas vyr.ltn. Afanasjevas.

Kuopa 1950.VIII.25d. persidislokavo iš Ukmergės į Alantą. Iki mums atvyk-

stant, čekistinės-karinės grupės nebuvo sukurtos.

Mums dalyvaujant, kartu su MGB raj. skyriaus viršin. vyr.ltn. Bakučiu, ČKG grupės buvo sukurtos ir įformintos.

Kuopos sąrašuose 58 žmonės, veikiančių 41, nedalyvauja: futbole- 2, prižiūri arklius- 5, bendrabučio komendantas- 1, dailidės- 2, kuopos virėjas- 1, viršilų suvažiavime- 1, atostogose- 3, ligoninėje- 3.

Rugpjūčio 9-ą operacijoje dalyvavo 22 žmonės, VIII.13 ČVG-10 žm., VIII.8-RPG- 22 žm., VIII.11- 10, VIII.15- 35, VIII.18- 28, VIII.24- 10, VIII.27- 16, VIII.28- 10.

Sekretai: VIII.11- 8 žm., VIII.1- 10, VIII.18- 10 ir VIII.25- 10.

Kuopa rugpjūtyje dirbo 221 žmogaus dieną. Mokėsi 8d. paeiliui (dienos- 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ir 10. Pusiaus mokslo 3 dienos (dienos- 12, 16, 17). Išeiginės VIII.14.22, ūkio diena 29 ir 30 bei VIII.31 garnizono įrengimas.

Kuopa turėjo išdirbti 861 darbo dieną, ji išdirbo be vidaus tarnybos 221 darbo dieną, arba 25 proc.

II. Kauno sritis

1. Kėdainių raj. veikia trys banditų grupės. Rajoną aptarnauja 268 ŠP 6 ŠK. Kuopos vadas- vyr.ltn. Jevsejenko. Sąraše 61 žmogus, veikiančių 43.

Kuopa dislokuota Kėdainiuose. ČKG organizaciškai įformintos, bet rugpjūtyje prieš priskirtas gaujas neveikė.

Vykdė 4 operacijas: rugpjūčio 9, 11, 18 ir 19 po 26 žm. ir vieną dieną 36 žm.

RPG siuntė 5 dienas: VIII.1- 18žm., VIII.4- 16, VIII.15-9, VIII.20- 14, VIII.22- 17. Sekretas buvo išstatytas 3 dienas: VIII.1- 18 žm., VIII.4- 16, VIII.22- 17.

Kuopa dirbo 12 dienų, 262 žmonių dienas ir 171 žmonių dienas vidaus tarnyboje, iš viso 433 žmonių dienas, o turėjo dirbti 903 žmonių dienas.

Kuopos krūvis 46 proc.

Mokomųjų dienų buvo 13 (dienomis- 3, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 16, 18, 19, 28, 30 ir 31). Trys išeiginės (6, 13 ir 27).

Perdislokavimas VIII.25.

Vilkijos raj. veikia viena banditų gauja, kuriai priskirta viena čekistinė-karinė grupė iš 298 ŠP 6 ŠK.

3 Panemunės raj. veikia keturios banditų grupės.

Rajoną aptarnauja 298 ŠP 7 ir 8 ŠK.

Sudarytos čekistinės-karinės grupės rugpjūtyje neveikė, ką kažkuria dalmi galima paaiškinti tuo, kad jų priskyrimas buvo įvykdytas nekreipiant dėmesio į padalinių dislokavimą ir karių kiekį.

Dėl to vietoje kartu su MGB srities atstovu- MGB raj. skyriaus viršininko pav. ir bataliono vadu mes perskirstėme.

7 ŠK kariai, galintys tarnauti, tarnavo 70 proc., o kariai, dislokuoti Lekėčiuose, į tarnybą buvo įtraukti tik iki 40 proc.

Šio rajono čekistinius karinius renginius ir toliau ypač veiks tai, kad rajono tarybinės-partinės organizacijos yra Garliavoje, o MGB raj. skyrius ir toliau lieka Panemunėje.

4. Vilijampolės raj. vienai veikiančiai banditų grupei įforminome čekistinę karinę grupę.

5. Kalvarijos raj. veikia 4 banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 4 ŠK. Dislokuota Kalvarijoje. ČKG buvo organizaciškai įformintos, bet vietoje pakeitėme kai kuriuos kariuomenės viršininkus.

6. Marijampolės raj. veikia dvi banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 5 ŠK. Kuopos vadas lt. Smirnovas. Kadangi ši kuopa eina sargybą prie pulko štabo, taip pat veikia prieš priskirtas gaujas, karių krūvis rugpjūtyje siekia iki 10 val. per parą.

7. K.Rūdų raj. veikia 6 banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 6 ŠK. Kuopos vadas lt. Smirnovas.

Kuopos sąraše 66 žmonės, tarnauja 51.

Prieš veikiančias gaujas organizaciškai įformintos 5 ČKG, tarp jų viena liaudies gynėjų.

Rugpjūtyje ČVG nedirbo. RPG buvo siunčiamos tris dienas, 85 žmogaus dienų, sekretai išstatyti 3 dienas, 67 žmogaus dienų (VIII.6- 8 žmonės, VIII.23-24, VIII.27- 35) ir 7 dienas dengė tarybinį ir partinį aktyvą.

Iš kuopos karių, rugpjūčio mėn. galinčių tarnauti 1071 žmogaus dieną, RPG, sekretuose ir dengė aktyvą 476 žmogaus dieną ir kuopos viduje tarnavo 215 žmonių dienas, iš viso 682 žmonių dienas arba 64 proc.

Kuopa turėjo 7 mokomąsias dienas (dienos- 10, 15, 16, 17, 18, 19 ir 21). Dvi išeiginės- VIII.13 ir 20d.

MGB raj. skyriaus viršininkas kpt. Šlandakovas ČKG neveiklumą aiškina dideliu operatyvininkų užimtumu.

8. Šakių raj. veikia 2 banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 8 ŠK. Kuopos vadas kpt. Figentovas.

Kuopos sąraše 77 žmonės, dirba 47.

Prieš veikiančias gaujas organizaciškai įformintos 3 ČKG.

Rugpjūtyje buvo du ČKG išėjimai: VIII.8- 12 žmonių ir VIII.28- 14. RPG dirbo 5 dienas: VIII.2-5 dienomis 10 žmonių ir VIII.9- 20 žmonių. Sekretai buvo siunčiami 5 dienas: VIII.12- 6 žmonės, VIII.22- 12, VIII.23- 22, VIII.26- 6, VIII.29- 38.

Iš galinčių tarnauti karių rugpjūtyje susidarė 987 žmonių dienos, tarnybinuose būriuose ČKG, RPG ir sekretuose tarnavo 256 žmonių dienų ir kuopos viduje tarnavo 269 žmonių dienas, iš viso 525 žmonių dienas arba 53 proc. viso krūvio.

Kuopa turėjo 11 mokomųjų dienų (dienos- 7, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 21 ir 25). Trys išeiginės dienos (dienos- 1, 6, 20).

9. Naumiesčio raj. teritorijoje, pagal MGB raj. skyriaus duomenis, veikia

du banditai, kurių likvidavimui sudaryta ČVG iš liaudies gynėjų.

Rajone dislokuota 353 ŠP 7 ŠK, kuopos vadas Volkovas.

Kuopos sąraše 67 žmonės, dirba 40.

Dislokuojasi Griškabūdyje, realizacijai daugiausia naudoja Šakių ir K.Rūdos MGB raj. skyrių duomenis, taip pat sudaryta 1 ČKG Šturmo banditų grupei, veikiančiai K.Rūdos raj.

Kuopos ČKG rugpjūtyje išvyko 3 kartus: VIII.9- 23 žmonės, VIII.15- 15 ir VIII.29- 29. RPG veikė 5 dienas: VIII- 20 žmonių, VIII.7- 21, VIII.8- 8, VIII.9- 23, VIII.17- 15 ir VIII.29 paruošė 29 žmonių sekretą.

Šakių raj. 3 dienas dirbo VIII.7- 21 žmogus, VIII.16- 15 ir VIII.29- 10.

K.Rūdos raj. veikė dvi dienas ir Naumiesčio raj. VIII.8- 8 žmonės.

Iš galinčių tarnauti karių 849 žmonių dienų rugpjūtyje tarnavo (ČKG 9 RPG 9 sekretai ir duomenų realizavimas) 273 dienas, o vidinei tarnybai- 157 žmonių dienas, iš viso 430 žmonių dienos arba 51 proc. viso krūvio.

Mokomųjų dienų kuopoje buvo 10 (dienomis- 3, 4, 16, 22, 23, 24, 25, 26, 28 ir 31). Išeiginių 5 (2, 6, 15, 21 ir 27).

VIII.5- persikėlimas į naujas patalpas.

10. Vilkaviškio raj. veikia dvi banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 9 Šk. Kuopos vadas vyr. lt. Kuvšinovas. Kuopos sąraše 71 žmogus, dirba 45.

Veikiančioms gaujoms sudarytos dvi ČVG, kurios rugpjūčio mėn. veikė 3 dienas: VIII.2- 18 žmonių, VIII.13- 23 ir VIII.27- 16. RPG siunčiamos buvo 5 dienas: VIII.5- 6 žmonės, VIII.9- 5, VIII.15- 17, VIII.22- 5 ir VIII.30- 16.

Kuopos kariai du mėnesius daugiausia buvo naudojami pulko štabo apsaugai.

Kariai rugpjūčio mėn. galintys tarnauti 945 žmonių dienas, jv. tarnybose tarnavo 280 žmonių dienas, vidaus tarnyboje-395 žmonių dienas, iš viso 675 žmonių dienas arba 60 proc. viso krūvio.

Kuopa turėjo 7 mokomąsias dienas (1, 7, 8, 24, 25, 26 ir 31), dvi išeigines: VIII.1 ir VIII.29.

Mes vietoje peržiūrėjome 253 ŠP vidaus tarnybą ir ją sumažiname, tuo pačiu 9 ŠK atleista nuo pulko štabo sargybos.

11. Kybartų raj. veikia viena banditų grupė, kuriai priskirta viena 353 ŠP 9 ŠK ČVG.

12. Prienų raj. teritorijoje veikia 6 banditų grupės. Rajoną aptarnauja 353 ŠP 2 ir 3 ŠK. 2 ŠK vadas vyr. lt. Avrimenko. Dirba kuopoje 47 žmonės.

Veikiančioms gaujoms sudarytos 6 ČVG, iš jų 2 iš liaudies gynėjų, Birštono kurorto ir sanatorijų apsaugai.

Nepaisant aktyvių banditų grupių veiksmų, vadovavimas ir kontrolė operatyvinėms-karinėms priemonėms iš MGB raj. skyriaus viršininko mjr. Sviridenko ir bataliono vado mjr. Kripenko pusės aiškiai nepakankamas, to pasekmė- visų trijų dislokuotų bataliono kuopų kariai rugsėjo mėn. tarnavo nepakankamai, pvz., 2 ŠK ČVG buvo siunčiama tik tris kartus, VIII.8- 14 žmonių,

VIII.24- 25, VIII.30- 22. RPG buvo siunčiama 8 dienas- VIII.2- 15 žmonių, VIII.3- 8, VIII.4-14, VIII.22- 27, VIII.23- 36, VIII.25.- 41, VIII.27- 18 ir VIII.31- 17.

Sekretai buvo išstatyti 4 dienas: VIII.22- 27 žmonės, VIII.25- 41, VIII.29- 20 ir VIII.31- 17.

Iš kuopos karių, rugpjūčio mėn. galinčių tarnauti 987 žmonių dienas, buvo tarnybiniuose būriuose (ČVG, RPG ir sekretuose) 372 žmonių dienas ir vidaus tarnyboje 218 žmonių dienas, iš viso 590 žm. d. arba 49 proc. viso krūvio. Kuopa turėjo 12 mokomųjų dienų (dienos- 1, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20).

13. Jiezno raj. teritorijoje veikia trys banditų grupės. Dėl 1950.X.1/7d. 353 ŠP 1 ŠK perdislokavimo iš Prienų į Butrimonis Jiezno raj. aptarnavimui mes organizaciškai įforminome 3 ČVG. Be to, mūsų nurodymu papildomai sukurta viena ČVG iš liaudies gynėjų.

4 ŠD 298 šaulių pulke:

1-ame batalione sąraše 240 žmonių. Ne dalinyje:

- a) serga- 4,
- b) atostogose- 19,
- c) areštuoti- 2,
- d) mokyklose ir stovyklose- 40,
- e) komandiruotėse- 7,
- f) sanit. dalyje- 5,

Iš viso nedalyvauja- 77.

Vidaus tarnyba- 27.

Veikiančių- 136.

298 ŠP 2 ŠB

Sąraše 268, ne dalinyje:

- a) atostogose- 11,
- b) areštuoti- 5,
- c) mokyklose ir stovyklose- 23,
- d) komandiruotėse- 5,
- e) sanit. dalyje- 3,
- f) iš viso nedalyvauja- 47,
- g) vidaus tarnyba- 30.

Veikiančių- 191.

298 ŠP 3 ŠK

Sąraše 270, nedalyvauja:

- a) sergančių- 6,
- b) atostogose- 10,
- c) areštuotų- 1,
- d) mokyklose ir stovyklose- 44,

e) komandiruotėse- 18,

f) sanit. dalyje- 1.

Iš viso nedalyvauja- 80.

Vidaus tarnyba- 30.

Veikiančių- 160.

298 ŠP

1- 136,

2- 191,

3- 160.

Iš viso 487. Be to, batalionų štabai ir užnugaris $43 \times 3 = 129$; $487 - 129 = 358$.

353 ŠP

1-ame ŠB pagal sąrašą 269, ne dalinyje:

a) sergančių- 11,

b) atostogose- 14,

c) areštuotų- 5,

d) komandiruotėse- 22,

e) mokyklose ir stovyklose- 35.

Iš viso išvykę- 87.

Dirba 182, iš jų vidaus tarnyboje- 55

štabai ir užnugaris- 35.

Batalione lieka 102 dirbančių. Analogiška padėtis ir 253 ŠP 2-ame ir 3-ame batalionuose.

III. Tikrinant ir susipažįstant vietose, kaip vykdoma Jūsų 1950.V.6d. direktyva Nr.63, nustatyta:

1) Čekistinės-karinės grupės nors formaliai sudarytos visuose rajonų skyriuose, tačiau gilaus kasdieninio ir visapusiško operatyvinių viršininkų ir kariuomenės karininkų darbo dėl praktiškos čekistinių-karinių grupių veiklos nėra, visa tai yra todėl, kad:

a) neturima aiškaus supratimo apie čekistinių-karinių grupių metodus ir darbo būdus, to pasekmė- jos tampa žvalgybinėmis- paieškų grupėmis, kadangi veiklos metu visiškai nepakankamai gaunami duomenys iš informatorių;

b) labai traukia senos kovos su banditizmu formos, nes viso darbo centru nelaikoma čekistinių-karinių grupių veikla;

Dėl šios priežasties visiškai nepakankamai vykdo kontrolę vyr. operatyviniai darbuotojai, kariuomenės vadai, štabai, tikrinant čekistinių-karinių grupių veiklą.

c) nesikeičia duomenimis tarp MGB raj. skyrių apie banditų grupes, veikiančias prie rajonų administracinio paskirstymo ribų;

d) nepakankamai surinkta duomenų, apibūdinančių gaują ir jos dalyvius, kad galima būtų sistemingai supažindinti ČVG karius.

Nepaisant to, kad būtina sistemingai rengti bendrus kariuomenės karininkų ir organų pasitarimus, jų MGB raj. skyrių viršininkai nerengia.

IV. Visuose anksčiau minėtuose rajonuose buvo surengti pasitarimai su MGB raj. skyrių viršininkais ir jų pavaduotojais 2-N reikalams, kariuomenės vadais, kurių metu pateikti Jūsų reikalavimai suaktyvinti kovą su banditizmu ir duoti tokie praktiški nurodymai:

1) Visiems čekistinių-karinių grupių kariams sistemingai pateikti naujai gautus duomenis apie gaujų charakteristiką, jų dalyvius, o taip pat rėmėjų bazę.

2) Ugdyti karių iniciatyvą ir siekius paimti banditus gyvus.

Be to, plk. Vaupšasovas MGB raj. skyrių viršininkams ir jų pavaduotojams 2-N reikalams davė nurodymus dėl agentūrinių-operatyvinių priemonių ir dėl didesnio operatyvininkų dalyvavimo visų rūšių būriuose.

V. Norint toliau pagerinti operatyvinę - tarnybinę veiklą kovoje su banditizmu, manome, kad reikia įvykdyti šias priemones:

1) Sričių Valdybų viršininkų pavad. 2-N reikalams savo betarpiškon kontrolėn paimti kiekvieną ČVG.

2) Dalių vadus įpareigoti pranešti apie ČVG veiklą ne tik į diviziono štabą, bet ir srities Valdybos viršininkui.

3) Kiekvienai ČVG išvykai sudaryti operatyvinius ir kariuomenės planus, kuriuose turi būti suplanuota pirmų dienų veikla iki gaunant naujus duomenis.

4) Dalių vadams pagreitinoti statybos darbus ir skubiai nusiųsti statybose dirbančius kareivius į jų dalinius.

5) Turint galvoje tai, kad pastaruoju metu liaudies gynėjų būriai daugiausia naudojami kolchozų saugojimui ir sovietinio partinio aktyvo priedangai, būtina MGB raj. skyrių viršininkus ir padalinių vadus įgalioti suteikti praktinę pagalbą sudarant kolchozų savigynos grupes, turint tikslą išlaisvinti liaudies gynėjus ir įtraukti juos į betarpišką kovą su banditizmu.

6) Ant rajonų ribų prieš keliaujančias gaujas sustiprinti ČVG veiksmų koordinaciją, kurią turi vykdyti sričių MGB Valdybos.

7) Dėl atskirų dalinių perdislokavimo Kauno sr. pakeisti kai kuriuos prie ČGV priskirtus karininkus.

SSRS MGB VK 4 ŠD vado pavad.

gen. mjr. (pas.) Pankin

Liet. TSR MGB 2-N Valdybos viršininko

pavad. plk. (pas.) Vaupšasov

10. Plk. Klimovo ir pplk. Feinšteino ataskaita LTSR VS Ministrui gen.mjr. Kapralovui apie kovinę kariuomenės veiklą, 1950 09 12

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo Ministrui generolui-majorui draugui Kapralovui
SSRS MGB VK 4 ŠD Štabo operatyvinė suvestinė Nr.00256,
Vilnius, Didžioji 23, 50 09 13, 11.00. Žemėlapis- 200.000-42m.
Pagal duomenis, gautus 50 09 12 iki 24.00

Kovinė kariuomenės veikla

34 šp:

Vykdoma operacija jungtinio 180 žmonių pulko pajėgomis, vadovaujant l.e. pulko vado pareigas mjr. Abalino ir MGB Alytaus raj. skyriaus viršininko pplk. Bogomolovo, Punios šilo /4000/ rajone, 15 km į Š nuo Alytaus, baigėsi 50 09 12d., 19.00 be rezultatų.

353 šp:

Operacijos vykdomos jungtinėmis 400 žmonių pulko pajėgomis, vadovaujant pulko vadui pplk. Baranovui ir MGB Šakių raj. skyriaus viršininkui mjr. Zubkovui, miško rajone /9010/, 16 km į V nuo Šakių, likviduota Žalgirio rinktinės banditų grupė- nukauti 5 banditai, paimtas vienas sužeistas.

Paimta: 4 automatai, 1 šautuvas, 4 pistoletai, 3 granatos, 100 šovinių ir banditų dokumentai.

Operacija baigta 50 09 12d., 18.30.

Banditų grupė turėjo užmačias užpulti Šilaininkų kolchozą, kuriame užmušti kolchozo pirmininką ir nuginkluoti ginkluotą kolchozo apsaugą.

Likviduojant banditus pasižymėjo: partinio biuro sekr. ltn. Jepovas, 3 šk eiliniai: Nikulinas J.N., Buzakovas P.J., Semikovas R.G., 8 šk eilinis Krotko J.G., j.serž. Širiajevas B.N. ir ryšių kuopos serž. Jeršovas J.A.

Papildant 50 09 12d. OS NR.00255

Patikslinus nustatyta, kad 50 09 11d. 4 ŠK RPG rajone, /3030/14 km į V nuo Kalvarijos, tarp trijų nukautų banditų pažintas Tauro apyg. Vytauto rinktinės Gedimino tėvonijos vado adjutantas, slapyv. Gintautas ir banditų būrio vadas, slapyv. Vytenis.

/.../

Už MGB VK 4 ŠD vadą
pulkininkas (pas.) Klimov
Už divizijos štabo viršininką
Papulkininkis (pas.) Feinštein

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.89. (originalas- rusų k.)

11. Plk. Počkajaus raštas gen.mjr. Vetrovui apie nepasisekusią karinę operaciją 1950 09 25

Nr.3/2/3230

1950m. rugsėjo 25d.

Visiškai slaptai

SSRS MGB VK 4 šaulių divizijos vadui

generolui-majorui

draugui Vetrovui

Vilnius

1950m. rugpjūčio 19-ą Lazdijų raj. skyriui gavus tikslius agentūrinius duomenis, Teizeninkų miške 34 ŠP 2 ŠB 70 žmonių pajėgomis buvo vykdoma čekistinė-karinė operacija, norint likviduoti Dainavos apygardos, Šarūno rinktinės Mindaugo tėvonijos grupę banditų.

Ieškant gaujos, kariuomenės uždvara šiauriniame šio miško pakraštyje pastebėjo 6 banditus, kurie bandė prasiveržti iš miško.

Uždvaros ugnimi vienas banditas buvo sužeistas, bet kiti sugebėjo sužeistąjį paimti, ir jie dingo miško gilumoje.

Su tarnybiniu šunimi pėdsakai buvo aptikti, ir banditai vėl pavyti. Susišaudyme banditas, kuris buvo sužeistas pirmo susišaudymo metu, buvo nukautas, o kiti banditai vėl atsiplėšė ir dingo.

19 val. į operacijos vietą atvyko papildoma 34 šp 1 šb kareivių grupė. Tokiu būdu sustiprinę uždvaras ir šukavimo grupę, mišką šukavo iš naujo. Apie 20 val. buvo aptiktas dar vienas banditas ir nukautas.

Sutemus banditų paieškos buvo nutrauktos ir iš naujo pradėtos tik prašvitus rugpjūčio 20-ą, tačiau teigiamų rezultatų negauta. 4 banditai nenubausti dingo.

Pagal Kauno sr. MGB Valdybos viršininko pranešimą tokį 4 banditų pasitraukimą nuo 34 šp smūgio galima paaiškinti šiomis priežastimis:

1. Gaujos likvidavimo operacija prasidėjo pavėluotai, nes į operacijos vietą laiku neatvyko kariuomenė;

2. Uždvaros buvo išdėstytos netinkamai, todėl banditų buvo greitai išaiškintos, ir tai padėjo banditams išeiti tarp uždvarų;

3. Susitikus su gauja, kariuomenė veikė neryžtingai, dukart banditams leido atitrūkti nuo persekiojimo.

Pranešdamas tai, prašau ištirti 4 banditų paleidimo faktą ir kaltininkus nubausti.

Lietuvos SSR MGB 2-N Valdybos Viršininkas
pulkininkas (pas.) Počkaj

**12. 353 šaulių pulko tarnybos karių sąskrydžio, įvykusio
1950 09 07 protokolo kopija LTSR VS Ministrui
gen.mjr. Kapralovui**

SSRS MGB

4

Vidaus kariuomenės

Šaulių divizija

operatyvinė dalis

1950m. rugsėjo 28d.

Nr.1/00368

Vilnius

k/d Nr.3198

Visiškai slapta

Egz. Nr.1

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo

Ministrui generolui-majorui

draugui Kapralovui

-čia-

Pateikiu 353 šaulių pulko tarnybos meistrų sąskrydžio, įvykusio pulko štabe
50 09 07 dieną protokolo nuorašą.

Kartu pranešu, kad šio sąskrydžio medžiaga, taip pat divizijos meistrų
pasitarimo, įvykusio 50 09 23 dieną, medžiaga bus apibendrintos ir su nuro-
dymais nusiųstos į dalis, kad ten su ja būtų supažindinti visi kariai.

Priedas: 5 lapų tekstas

MGB VK 4 ŠP l.e. vado pareigas

pulkininkas (pas.) Klimov

L.e. divizijos štabo viršininko

pareigas pplk.(pas.) Feinštein

Nuorašas

Visiškai slapta

Egz.Nr.

MGB VK 353 šaulių pulko tarnybų pirmųjų sąskrydžio 1950m. rugsėjo 7 dieną

Protokolas Nr.1

Tarnybos pirmųjų sąskrydžio darbo tvarka:

Pulko štabo viršininko pavad. kpt. drg. Silionovo pranešimas: "Apie prie-
mones, kaip išvengti nenubaustų banditų pasitraukimų ir kaip sustiprinti dalies
operatyvinę-kovinę veiklą".

Dalyvavo:

Iš dalies vadovybės ir štabo- pulko vadas pplk. Baranovas, pulko štabo viršin. mjr. Buranas, štabo viršin. pavad. kpt. Silionovas, l.e. pulko štabo viršin. karinio pasiruošimo pavad. pareigas kpt. Striominas, pulko komjaunimo biuro sekretorius lt. Kucenka ir kt.

Iš padalinių- dalyvavo 42 tarnybos meistrai.

Trumpas tarnybos meistrų kalbų turinys

4 ŠK 3 būrio eilinis Lešakovas

Mūsų veikimo bare Miškinio gauja yra didžiausia ir labiausiai teroristinė. Gauja keliaudama turi savo būdingus veiksmus, taip pat taktinius būdus savo veiksmų maskavimui.

Dieną gauja dažniausiai pralaukia smulkiuose krūmuose prie viensėdžių, naktį ateina į viensėdžius, turėdama, kaip paprastai, sargybą iš vietinių gyventojų. Dieną gaują apie kariuomenės pasirodymą perspėja paaugliai, kurie pievose šalia viensėdžių gano gyvulius. Keliauja gauja tik naktį, kelių dažniausiai nekerta. Kirsdami kelius, maskuotei naudoja lentas, kuriomis pereina kelią, po to jas nuima ir paslepia. Daugiausia mūsų būriai banditų randa bunkeriuose. Bunkeriai įrengiami gyvenamuose namuose. Norėdami, kad smeigtu nebūtų galima rasti bunkerio, kloja linus, kurie, smeigtui smingant, smarkiai spyruokliuoja, ir susidaro įspūdis, kad yra kieta žemė. Uždarius bunkerio dangtį, šeimininkas grindis aplieja vandeniu ir pabarsto smėliu, o po to smėlį sušluoja, ir bunkerio angą sunku surasti. Į šį maskuotės būdą, ieškant bunkerių, visuomet reikia atkreipti dėmesį. Mūsų būrys, veikdamas RPG be operatyvinių duomenų rado bunkerį ir sunaikino 4 banditus vien todėl, kad kai būrys įėjo į namą, šeimininkė šlavė aslą. Žinodamas minėtą gudrybę, būrys pradėjo ieškoti bunkerio, kurį surado ir kuriame buvo sunaikinti banditai.

ČVG- tai pats geriausias būrys, bet naudos iš ČVG bus mažai, jei keliaujama bus dieną. Reikia keliauti tik naktį, dieną ilsėtis vienkiemiuose, kuriuos nurodys operatyviniai viršininkai, ilsėtis pas tokį šeimininką, kuris apie kariuomenės buvimą niekam neprasitars. Ilsėdamasi ČVG turi slaptą stebėjimo punktą, iš kurio visa, kas pastebėta, turi būti pranešta būrio vyresniajam. ČVG visada seksis, jei kariuomenė absoliučiai maskuosis, ir bus išlaikoma paslaptis.

8 ŠK tarnybinių šunų instruktorius eilinis Aržanskojus

Mūsų dalinys daugiausia veikia Agurkiškių kaimo apylinkėse, kuris yra supamas miškų. Agurkiškės yra pagrindinė banditų bazė. Minėtoje vietovėje būriai keletą kartų susidūrė su banditais, ir jie pasitraukdavo nenubausti. Ban-

ditų pasitraukimą reikia paaiškinti tuo, kad kariai nemoka operatyviniame darbe dirbti su šunimi, užmindo pėdsakus, arba, persekiojant banditus, šuns instruktorius niekas iš kareivių nedengia. Šuns instruktorius dažnai nerimtai dirba su šunimi. Tarnybinių šunų instruktorius Poleščiuakas iš 8 ŠK, susitikęs su banditais, pasimetė, paleido pavadį, šuniui sulaikyti komandos nedavė, todėl šuo nubėgo bandito pėdsakais, miške bėgiojo 30-40 min., bet bandito nepagavo, o banditas buvo be ginklo.

Neretai banditai, norėdami išvengti persekiojimo ir sekimo pėdomis, batų padus išsitepa benzinu ar žibalu. Nuo tarnybinių šunų parengimo priklauso tarnybinių būrių sėkmė. Dalinių vadai tam neskiria dėmesio, todėl tarnybinių šunų instruktoriai tarnybinius šunis apmoko be jokios kontrolės.

Miške, kaip parodė praktika, geriausias tarnybos būdas-sekretas naktį. 6-7 žmonių su šunimi sekretus reikia įkurti banditų keliavimo vietose. Pastaruoju metu banditai keliais bijo eiti ir keliauja anksti ryte mišku, todėl reikia praktikuoti sekretus miške su tarnybiniu šunimi. Apytikriai reikia veikti taip:

Eina vienas banditas, tarnyba jį pastebėjo, nereikia šaudyti kliudant, banditą reikia praleisti, o po 2-3 min. sekti pėdomis su tarnybiniu šunimi ir taip elgiantis galima nueiti iki bunkerio ar stovyklos ir galima nukauti ne vieną, o 4-5 banditus.

To pas mus nepraktikuoja, bijodami, kad šuo neaptiks pėdsako, ir tada bus laikoma, kad operacija sužlugo. Kad nebūtų bijoma, šunis reikia išmokyti ir tvirtai žinoti, kad sprendimas teisingas.

6 ŠK vadas Lomakinas

K.Rūdos rajone veikia 3 gaujos. Aš priskirtas ČVG grupės prie Kovo gaujos. Aš gaujos veikimo dar gerai neišstudijavau, bet nusprendžiau, kad gauja veikia labai atsargiai, jai padeda ryšininkai ir rėmėjai. Manau, kad likviduoti pavyks tada, kai mes ČVG sugebėsime savo veiksmais pergudrauti banditus.

Pirmiausia aš dabar susipažįstu su banditų rėmėjais, to pat mokau ir savo pavaldinius. Aš nuo to pradėjau todėl, kad Kovo gauja daugiausia veikia miško masyve, kuriame nedaug viensėdžių, ir todėl sužinoti apie banditų ryšius, juos išstudijuoti yra lengva. Žinodamas banditų rėmėjus, aš galiu teisingai organizuoti tarnybą, laiku aptikti banditus.

Neseniai buvau sekrete prie vienos sodybos, ir jį jau pirmą parą aptiko šeimininkas. Aš nutariau tariamai melagingai atsitraukti su dalimi sekreto karių, o dalį sekreto palikti, vadovaujant serž. Sotnikovui. Kai aš pasitraukiau iš sekreto ir po valandėlės, apėjęs mišku, atsidūriau prie sodybos iš kitos pusės, aptikau prie vienkiemio, prie kurio aš buvau sekrete, du einančius banditus. Sumaniai veikiant, banditai buvo likviduoti.

Buvo nustatyta, kad namų šeimininkas, aptikęs kariuomenę, apie tai banditams pranešė, atidarydamas daržinės duris.

Vadinasi, operatyviniame darbe reikia naudoti nešabloniškus metodus, įvairiausias karines-čekistines gudrybes.

Miškuose banditai dažnai suseka mūsų kariuomenę pagal pėdas smėlėtame kelyje. Reikia keliais nevaikšioti ir jų nepereiti. Reikia eiti pakele, kuri visada apaugusi žole.

Pereiti kelią reikia naudojant įvairius daiktus (medžius ir pan.).

5 ŠK eilinis Rasochackijus

Kad sektųsi darbe, reikia visada žinoti teigiamas ir neigiamas kareivių ir seržantų puses. Pavyzdžiui, į sekretą negalima siųsti kosinčių kareivių, o pas mus prieš siunčiant į operatyvinį darbą, kareivių dažniausiai neapklausinėja, todėl būdamas sekrete kosintis jį išduoda. Banditų padėjėjai ir banditai mūsų būrius aptinka pagal aprangą. Reikia praktikuoti, veikiant tarnybiniais būriams, jo dalyvius perrengti civiliais drabužiais arba Sovietinės armijos karių uniforma ir t.t.

Aš manau, kad dabar, vykstant 1926m. gimusių karių demobilizacijai, reikia pagreitinti patirties perdavimą jauniems kareiviams. Seniai tarnaujantys seržantai ir kareiviai, būdami operatyviniame darbe, turi kalbėti su jaunais kariais, perduoti jiems ilgametę patirtį dirbant veikiančiuose būriuose, susipažįstant su vietove, banditų pagalbininkų baze ir t.t. Aš pasižadu visą savo kovos su banditizmu patirtį perduoti jauniems kareiviams.

4 ŠK vadas ltn.Kaluginas

Mūsų dalinys aptarnauja Kalvarijos raj., jame daugiausia veikia kadriniai banditai, mūsų dar nepribaigti. Banditai su mūsų veikiančių būrių veiksmais susipažino, todėl dažnai juos atpažįsta, o mes dirbame dar senais metodais.

Pavyzdžiui: į operatyvinį darbą, į operaciją naktį važiuojama mašinomis, dargi į tokią veiklos rūšį kaip sekretas vykstama taip pat mašinomis.

Reikia praktikuoti į operatyvinį darbą keliauti pėsčiomis, ypatingai į tokias veikiančio būrio veiklos rūšis, kaip sekretas ir pasalos.

Banditai, slėpdamiesi pelkėse, statosi žemas, nedideles palapines ant polių. Jei palapinės yra netoli nuo kranto, banditai į jas nuo kranto neina, o priplaukia prie jų valtėmis iš priešingos pusės. Tokią gudrybę jie naudoja todėl, kad nebūtų pėdsakų nuo kranto pusės.

Operatyvinis darbas šiuo metu didelėmis grupėmis nėra sėkmingas, atvirkščiai, jos greitai aptinkamos, o banditai pasitraukia nerasti.

Į operatyvinį darbą tikslingiausia pasiųsti 10-12 žmonių ČVG karinę grupę, o į sekretą- 6-7 žmones, būtinai su tarnybiniu šunimi.

6 ŠK tarnybinių šunų instruktorius Tichonovas

Veikiančio tarnybinio būrio sėkmė didele dalimi priklauso nuo to, kaip kariai moka bendrauti su tarnybinių šunų instruktoriumi. Kartu instruktorius turi būti pats ir jo šuo gerai pasiruošęs.

Aš esu kelis sykius sulaikęs. Mano šuo visada gerai dirba. Aš reguliariai su juo dirbu ir treniruojuosi. Nepaisant to, aš savo darbu nesu visiškai patenkintas. Karininkai tarnybos metu mažai dėmesio skiria tarnybinių šunų instruktoriui, dažniausiai banditų tenka ieškoti tik tiesiogiai juos sutikus. Tarnybinių šunų nenaudoja išankstiniam užblokuotų namų apžiūrėjimui arba ieškant banditų miške, labiausiai pavojingose vietose, kur gali būti bunkeriai ar palapinės. Karininkai mano, kad tarnybinis šuo gali dirbti tada, kai pamato banditus, tuo pačiu neįvertindami tarnybinių šunų vaidmens. Su karininkais reikia vykdyti specialius užsiėmimus, norint parodyti, kaip dirbama su šunimi veikiančiame būryje.

4 ŠK viršila Dorovcevas

Pastaruoju metu banditai slepiasi vietose, kuriose tarnybiniai būriai niekada nepasirodo ir vietovės niekas neapžiūri. Tokios vietos yra smulkūs krūmai šalia didelių kelių ir geležinkelių.

Aš, būdamas veikiančiame būryje, tris kartus aptikau gulėjimo vietas- laikinas banditų stovyklas prie kelių, krūmuose. Rūgpiūčio pabaigoje veikiantis būrys analogiškoje vietoje nukovė du banditus.

Tarnybiniai būriai dažniausiai keliauja gerais keliais, tai neteisinga, prie kelių banditai turi savo rėmėjų, kurie bet kurį judėjimą kontroliuoja.

Keliauti reikia ne keliais, tada tarnybiniai būriai operacijos rajone galėtų atsirasti netikėtai. Dažnai tarnybiniai būriai, norėdami atsirasti operacijos rajone, į palydovus ima liaudies gynėjus ar vietinius gyventojus. Nuo tokios praktikos reikia atsisakyti.

Kariai turi vietovę pažinti ir jokių palydovų į operatyvinį darbą neimti.

Protokolavo: pulko ryšių kuopos vyriausias raštininkas
jaun. seržantas (pas.) Dergunov
5 ŠK raštininkas kaptenarmas
jaun. seržantas (pas.) Suntejev

Tikra: I skyriaus viršininkas
pplk. (pas.) Feinštein

1950m. rugsėjo 28d.

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.135-140. (originalas - rusų k.)/

13. Plk. Bobincevo ir plk. Klimovo ataskaita gen.mjr. Kapralovui apie kariuomenės kovinę veiklą pagal 1950 10 24 duomenis

Lietuvos TSR Valstybės Saugumo Ministrui
generolui-majorui draugui Kapralovui
SSRS MGB VK 4 ŠD štabo operatyvinė suvestinė Nr.00303,
Vilnius, Didžioji 23, 50 10 30, 11.00, žemėlapis- 200.000-42m.
Pagal duomenis, gautus iki 50 10 24, 24.00

Kovinė kariuomenės veikla

261 šp:

50 10 28d. 7 šk RPG-25, vadovaujama būrio j.ltn. Kotovo ir operatyvinio viršininko mjr. Bogdanovo, pagal MGB Švenčionėlių raj. skyriaus operatyvinės grupės duomenis, ieškojo Skrajūno gaujos Klemeniškių miške /4030/, 22 km į š nuo Švenčionėlių.

Pabaigus paieškas, RPG 11.30 susitelkė miško pakraštyje, ruošdamasi keliauti į dislokavimo vietą. Tuo metu RPG žmonės pastebėjo moterį, kuri išėjusi iš vienkiemio, greitai nubėgo į daržinę.

RPG vyresnysis nutarė apžiūrėti vienkiemį. Antrą kartą skyriaus vadui serž. Sokolovui ir eil. Zaicevui apžiūrint daržinę, ten buvęs banditas pastaruosius apšaudė automato ugnimi, serž. Sokolovas buvo sunkiai sužeistas į pilvą ir Švenčionėlių ligoninėje mirė. Eil. Zaicevas buvo sužeistas į kairės rankos delną.

Susišaudant su banditu, daržinė su ten esančiu banditu buvo sudeginta. Banditas buvo ginkluotas automatu ir pistoletu. Vyksta tyrimas.

/.../

SSRS MGB 4 VK ŠD vadas
pulkininkas (pas.) Babincev
Divizijos štabo viršininkas

pulkininkas (pas.) Klimov

/Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.177. (originalas - rusų k.)/

B.d.

Šaltiniai

1. Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.195	6. Ten pat L.227.
2. Ten pat L.189.	7. Ten pat L.216.
3. Ten pat L.140.	8. Ten pat L.88
4. Ten pat L.137.	9. Ten pat L.69.
5. Ten pat L.193.	10. Ten pat L.63.

11. Ten pat L84.
12. Ten pat L140.
13. Ten pat L158.
14. Ten pat L220.
15. Ten pat L190.
16. Ten pat L276.
17. Ten pat L379.
18. Ten pat L290-297.
19. Ten pat L286.
20. Ten pat L317.
21. Ten pat L201.
22. Ten pat L218.
23. Ten pat L192.
24. Ten pat L239.
25. Ten pat F.3. B.41/89. L11.
26. Ten pat B.41/92. L213.
27. Ten pat B.41/89. L23-28.
28. Ten pat B.41/92. L214.
29. Ten pat L2 ir 158.
30. Ten pat L399.
31. Ten pat L201.
32. Ten pat L367.
33. Ten pat L276-285.
34. Ten pat L167.
35. Ten pat L201.
36. Ten pat L305.
37. Ten pat L232.
38. Ten pat F.3. B.40/28. T.2. L23.
39. Ten pat F.3. B.41/92. L276-285.
40. Ten pat L314.
41. Ten pat L324.
42. Ten pat L212.
43. Ten pat B.41/89. L96.
44. Ten pat B.41/92. L232.
45. Ten pat L250-258.

ČEKISTŲ ŽVALGYBININKŲ PAŽYMA APIE LUKIŠKIŲ KALĖJIMĄ

Toliau pateikiama pažyma, paimta iš KGB I(žvalgybos) skyriaus operatyvinio ištirimo bylos Nr. 281, pavadintos "Balandis". Balandis naujas agento smogiko Rudolfo Ottingo-Kirvio slapyvardis, duotas jam čekistų žvalgybininkų po to, kai jis, atlikęs savo juodą darbą 1947-1953m. žudant partizanus, 1953-1956m. ruošiamas pasiųsti į Vokietiją. Jam sukuriama melaginga biografija, neva jis už kovą Lietuvos partizanų pusėje buvo nuteistas ir kalėjo Gorkio sr. lageriuose, iš kurių paleistas 1955 metais. Norėdami jo "biografiją" apauginti tikrais faktais, čekistai Ottingą vedžioja po įvairias įkalinimo įstaigas, veža į lagerius, paruošia jam kelias pažymas, tarp jų ir pažymą, kuri vadinasi "Pažyma apie kalinių režimą ir laikymo sąlygas Lietuvos SSR MVD kalėjime Nr.1 ir jų pervežimą kalinių vagone (1947 metais)" (T.1., L336-334). (Apie R.Ottingą plačiau žr. LKA, Nr.13.)

Nežinia, kodėl paruošiama pažyma apie Lukiškių, o ne KGB kalėjimą. Dauguma politinių kalinių tardymo laikotarpiu buvo laikomi būtent šiame pastarajame, o į Lukiškes ar į kurį kitą Vilniaus kalėjimą būdavo vežami jau po teismo. Gal tokį pasirinkimą lėmė tai, kad Lukiškių kalėjimas 1955 metais buvo toks pat, kaip ir 1947 metais, o KGB kalėjimas po Stalino mirties gerokai pakito. Kadangi R.Ottingas ne tik skaitė pažymą, bet ir susipažindamas vaikščiojo po kalėjimą, matyt, jam lengviau buvo perprasti kalinio gyvenimą būtent Lukiškių kalėjime.

Pažymoje pateikiamas idealaus režimo, kuris buvo reglamentuojamas instrukcijomis, aprašymas, tačiau irgi toli gražu neišsamus. Tarp to laiko, kai R.Ottingas tariamai sėdėjo Lukiškių kalėjime (1947m.), ir pažymos rašymo (1956m.) praėjo beveik 10 metų, tad kai kas rašiusiam šią pažymą žvalgybos operatyvininkui Dubrovinui jau galėjo būti nežinoma. Ir vis dėlto plačiajai visuomenei, o ne savo juodų darbų bendrui – agentui smogikui. Šioje pažymoje: 1. Nepilnai aprašytas čekistų elgesys su kaliniais; 2. Visiškai nekalbama apie tardymo metodus; 3. Neaprašomas tardomųjų ir kalinių gyvenimas; 4. Perdaug dėmesio skiriama tam, kas politiniams kaliniams buvo beveik neaktualu.

Taigi, pirma, šioje pažymoje nutylimas elementarus smurtinis čekistų elgesys su kaliniais, tarsi jo gėdinamasi. Nutylima jau tautosaka tapusi, sargybinių, vedančių kalinius už kalėjimo sienų, maldelė: "Žingsnis į kairę ar į dešinę laikomas bandymu pabėgti ir šaunama be perspėjimo." Aprašant naujai atvežto kalinio kratą ir apžiūrą, neminima tai, kad, išrengus ir nuskučius, labai įdėmiai buvo apžiūrimos visos kūno angos, ypač atsidėjus-išeinamoji. Neminiama, kad neretai ir tai, ką reglamentuodavo instrukcijos, pavyzdžiui, prausimasiirtyje, čekistai paversdavo žmogaus pažeminimu ir paniekinimu – nusiprausimui duodavo tik šlakelį vandens ar tam skyrė vos keletą minučių. Rašoma, kad prie kalėjimo vartų atvežti kaliniai būdavo sodinami ant žemės, bet neminima, kad tai gali būti ir vienu iš kankinimo būdų, kai ta žemė, ant kurios sodindavo, būdavo pažliugusi purvynė. Neminiamos bausmės – šiurpūs karceriai ir t.t.

Visiškai nekalbama apie tardymus. O juk vien naktį – 2 naktiniai tardymai, kuriuos plačiai praktikavo čekistai, verti aprašymo. Naktinius tardymus galima būtų priimti ir kaip simbolį – daug negerų darbų daroma tamsoje,

nematant, bet tardymai naktį buvo apskaičiuoti veiksmai. Tokie tardymai, neleidžiant dieną išsimiegoti, palauždavo žmogų ne blogiau už kitus rafinuotus kankinimus. Po poros savaikių tokio tardymo žmogus prarasdavo realybės nuovoką, gyvendavo tarsi miglose.

Trečia, visiškai nerašoma apie kalinių tarpusavio santykius, susikalbėjimą Morzės abėcėle (Lukiškių kalėjimas su jo centrinio šildymo vamzdžiais tam ypač tiko), apie kitokius žinių ir daiktų perdavimo būdus, pavyzdžiui, "koniokus", apie kriminalinių nusikaltėlių siautėjimus, po teismo patekus jau į kalinių kameras ir t.t.

Ketvirta, nemažai vietos pažymoje skiriama aprašymui, kaip elgiamasi su kalinio turtu. Tuo tarpu tikrovėje viskas būdavo daug paprasčiau. Dauguma politinių kalinių būdavo paprasti valstiečiai, su savimi neturėję jokių brangių daiktų. Be to, jei kokį brangesnį daiktą ir turėdavo – dažniausiai sutuoktusių žiedą – jį pavogdavo ar atimdavo suėmimo ir pirmųjų tardymų metu. O jei kuris nors suimtas ir turėdavo kokį brangesnį daiktą, kurį paimant, būdavo išrašomas kvitas, tai tas kvitas nusimesdavo lagerių bedugnėje. Neteko girdėti, kad kuris nors politinis kalinys būtų susigražinęs iš jo atimtus daiktus. Sovietmečiu pagaliau to niekas ir nedrįso daryti. Politiniai kaliniai beveik negalėjo naudotis ir parduotuvėlių paslaugomis, nes jų giminėms pirmas rūpestis būdavo sužinoti, kur iš vis žmogus laikomas, kuriame kalėjime, o po to stengdavosi įduoti nors kiek maisto. Pažymoje minimas gydytojas, kuris daugiau ar mažiau lankė kameras, bet nepasakoma, kad jo vaistai dažniausiai būdavo nekenksmingi, bet ir negydantys kreidos milteliai ir t.t.

Taigi buvę politiniai kaliniai, skaitydami šią pažymą, daug kur galėtų įterpti savo papildymus, nors ir jie iš šio rašinio sužinos kai kurias gyvenimo kalėjime detales – kamerų išdėstymą, prižiūrėtojų (kalinių žargonu -"mūsonų" – "šiukšlių") darbo režimą ir kt. O žmonės, nepraėję pokario metų čekistinio tardymo golgotų, manau, šios tokios informacijos gaus ir iš šios striukos pažy-
mos.

Juozas Starkauskas

**Pažyma apie kalinių režimą ir laikymo sąlygas Lietuvos SSR
MVD kalėjime Nr.1 ir jų pervežimą kalinių vagone
(1947 metais)**

Iš rajonų į kalėjimą suimtuosius, saugomus kareivių, atveža krovininėmis mašinomis. Prie įėjimo sargybinės ("u vachty") iš mašinos išlaipina ir susodina ant žemės prie tvoros. Operatyvinis darbuotojas, atvežęs suimtuosius, nueina į kalėjimą ir po kurio laiko visus per sargybinių suleidžia į kalėjimo kiemą (sargyba lieka už vartų) ir įveda į patalpą, esančią į dešinę nuo sargybinės. Šioje patalpoje, siauru koridoriumi padalytoje į dvi dalis, yra kalėjimo būdinčio kambarys ir kameros, į kurias suveda suimtuosius. Kameros - 8-10 kv.m, langai su grotomis, grindys medinės, išilgai dviejų sienų pritvirtinti prie grindų mediniai suolai. Iš kameryų prižiūrėtojas suimtuosius paeiliui kviečia pas budintį, kuris klausia pavardės, vardo, tėvo vardo, gimimo datos ir vietos, pagal kurį straipsnį suimtas. Įsitikinęs, kad kalinys yra tas pats, budintis jį gražina atgal į kamerą. Po to būdinčio pavaduotojas su prižiūrėtoju tam tikroje kameroje suimtąjį nuodugnai iškrato (nuogai išrengia, iščiupinėja drabužių ir kepurės siūles, įdėmiai apžiūri batus). Čia pat suimtąjį apžiūri gydytojas.

Po kratos pinigai ir brangenybės atimamos, už jas išrašomas kvitas, kurio antras egzempliorius atiduodamas suimtajam.

Daiktai, kuriuos draudžiama laikyti kameroje (lenktinis peilis, metalinė tabakinė, diržas ir bet kuris metalinis daiktas) ir nereikalingi viršutiniai drabužiai įrašomi į antrą kvitą, kurio kopija taip pat atiduodama suimtajam.

Iškračius naujai atvykusius, suimtuosius per dureles aptvare, kuris juosia pagrindinius korpusus, veda į pirtį.

Pirties prieangyje nusivelkami viršutiniai drabužiai, nusiaunami batai ir viskas kabinama ant pakabų, kurios įmontuotos į metalines plokštes ant ratų. Kai tokia pakaba pripildoma, darbininkai ją bėgiais įstumia į dezokamerą.

Pats suimtasis eina į kitą patalpą, kur jam nukerpami plaukai nuo galvos, lyties organų ir kitų plaukuotų vietų.

Po to suimtasis eina į nusirengimo kambarį, nusivelka apatinius drabužius, paduoda juos per langelį sienoje, gauna nedidelį muilo gabalėlį ir eina į apsiprausimo patalpą.

Išsiprausęs grįžta į nusirengimo patalpą, kitame langelyje gauna švarius apatinius drabužius, čia paduodami ir dezinfekuoti viršutiniai drabužiai.

Iš pirties suimtąjį nuveda į I korpusą, kurio keturiuose aukštuose išdėsty-

tos kameros. Įėjimo į korpusą dešinėje yra sandėliukas ("kaptiorka"), kuriame suimtieji gauna užvalkalus, čiužinius ir pagalves, paklodes, rankšluosčius. Po to juos nuveda į karantino kameras, kuriose naujai atvykusieji išbūna karantiną (nuo 3 iki 20 dienų).

Po karantino vėl juos veda į pirtį, po kurios nuveda į tardomasias - kalinių kameras.

Kameros visos vienodos: 8x2m (tokios pat ir karantino), apie 2,5m aukščio, lubos skliautinės.

Kampe staliukas, prie sienų gultai, dvi spintelės. Kampe prie durų "paraša", kitame kampe prie durų statinaitė su geriamu vandeniu ir puodelis. Už statinaitės - garinio šildymo baterija. Sienoje prie durų prižiūrėtojo iškvietimo mygtukas. Duryse dvi angos: žmogaus akių lygyje apvali apie 4 cm skersmens skylutė ("vilko akutė"), į kurią įstatytas nedužus stiklas. Ši akutė iš koridoriaus uždengiama. Per ją prižiūrėtojai dažnai stebi kalinių elgesį kameroje.

110-120 cm nuo grindų duryse išpjautas "langelis", kurio dydis 20x20 cm. Lentelė, uždengianti langelį, sujungta su durimis vyriais ir atidaroma į koridorių, pavirsta mažu staliu prie langelio. Per šį langelį paduodama šluota ir pašluostė kameros sutvarkymui, maistas, prižiūrėtojai iš kameros iššaukia kalinį, prižiūrėtojas pasako vienokias ar kitokias pastabas apie kalinio elgesį, išsiaiškina, ko reikia kaliniui, jei jis signalu iš kameros pasikviečia prižiūrėtoją. Langelį uždaro prižiūrėtojas iš koridoriaus pusės. Kameros skirtos 4 žmonėms, bet laikoma jose 5-8 žmonės.

Atvykus į kalėjimą, trečią dieną, o kartais po 5-7 dienų, prižiūrėtojas iškviečia suimtąjį ir nuveda į patalpą greta sandėliuko. Čia jį nufotografuoja iš priekio ir iš šono. Fotografuojant kalinį sodina ant kėdės ir į rankas paduoda juodą lentelę, kurioje užrašyta jo pavardė, vardas, tėvo vardas ir numeris.

Nufotografavus toje pat patalpoje paimami pirštų antspaudai.

Tardomuosius tardymui veda į specialų tardymo korpusą, kuris tvora atskirtas nuo kitų patalpų, kuriose laikomi suimtieji. Jis yra toje kiemo dalyje, kur būna budintis ir priimanosios kameros.

Į tardymą iškviečia ir nuveda specialus kalėjimo tarnautojas išvedžiotojas (dažniausiai tai moteris karine apranga). Tai daroma šitaip: išvedžiotojas ateina prie kameros, atidaro langelį ir klausia, kas kameroje yra pavarde tokia ar tokia raide, pasakydamas kalinio pavardės pirmąją raidę. Kai suimtas pasako savo pavardę, išvedžiotojas klausia vardo, tėvo vardo, gimimo metų, kuriuo straipsniu kaltinamas, patikrindamas suimtojo atsakymus su atsinešta kortele. Po to išvedžiotojas prašo prižiūrėtoją atidaryti kamerą, iškviestasis išeina ir eina išvedžiotojo priekyje. Išvedžiotojas, eidamas iš paskos, nurodinėja, kur eiti, kelyje prieš laiptus, koridoriaus posūkius, prieš duris jis daužo raktu laiptų atramas, sienas, vamzdžius, duris ar ką kitą, duodamas suprasti, kad eina su kaliniu. Einantys priešpriešiais prižiūrėtojai ar išvedžiotojai, jei su jais yra suimtas, girdėdami šiuos signalus, arba išvengia susitikimų, arba jei

jų išvengti neįmanoma, pastato savo kalinį veidu į sieną, kad šis nematytų, ką pro jį veda ir negalėtų pasikalbėti, pasikeisti koku nors sutartiniu ženklu.

Taip pat daroma ir kalinį vedant korpuso viduje.

Atvedęs suimtąjį tardymo korpusan į tardytojo kambarą, išvedžiotojas paduoda tardytojui kortelę, pagal kurią iškviatė kalinį. Tardytojas joje pasirašo ir įrašo suimtojo priėmimo datą bei valandą.

Tardymo korpusas plačiu koridoriumi padalytas į dvi dalis. Abiejose koridoriaus pusėse yra tardymo kameros, kuriose yra stalas, taburetė tardomajam bei tardytojui ir pakaba. Stalas ir taburetė pritvirtinti prie grindų.

Tardymo korpuse, be tardymo kambarų, yra išvietė ir "boksai", t.y., mažytės kameros, kuriose stovėdamas ar sėdėdamas gali tilpti vos vienas žmogus. Jei tardytojas baigia tardymą, o išvedžiotojas užimtas ir negali kalinio nuvesti į korpusą, kalinys uždaromas į "boksą."

Pasibaigus tardymui, tardytojas iškviečia išvedžiotąjį, kuris vėl pateikia tą kortelę, su kuria atvedė kalinį, tardytojas įrašo joje, kada baigė tardyti, pasirašo ir atiduoda kortelę išvedžiotojui, kuris nuveda kalinį atgal į kambarą.

Pasibaigus tardymui, kalėjimo administracijos darbuotojas, duodamas pasirašyti, praneša kaliniui, kad tardymo byla siunčiama prokurorui ir kad jis perduodamas prokurorui, o vėliau, kad byla siunčiama į teismą ir kad kalinys perduodamas teismui. Likus 7-10 dienų iki teismo, kaliniui įteikiama kaltinamoji išvada, duodama pasirašyti. Tas pats darbuotojas iš kalinio priima kasacinius skundus, malonės prašymus ir praneša apie skundo persiuntimus ir rezultatus, kaliniui pasirašant. Su dokumentais duodama susipažinti, jie kaliniui įteikiami per langelį.

Teismo dieną prižiūrėtojas kalinį nuveda į budinčio patalpą, kur šis išklaussinėja jo asmens duomenis ir straipsnį, pagal kurį teisiamas, ir perduoda sargybai į teismą nuvežti kalinių mašina. Bendrabyliai į teismą vežami vienas nuo kito izoliuoti.

Grįžęs iš teismo, nuteistasis vėl pristatomas budinčiam, tas jį vėl išklaussinėja duomenų, pagal kurį straipsnį teistas, kiek nuteistas ir nusiunčia į korpusą. Atvykęs į korpusą, nuteistasis pasiima iš tardomųjų kalinių kameros savo patalynę bei asmeninius daiktus ir perkeliamas į nuteistųjų kambarą, kur laukia išsiuntimo į lagerį (du-tris mėnesius, kartais iki pusmečio). Nuteistųjų kameros didesnės už tardomųjų kalinių (25-30kv.m), ir jose laikoma iki 30 žmonių.

Kalėjimo režimas

Keliamasi 6val., gulama 23val. Kalinys dieną negali gulėti ant gultų.

Rytą pakelia prižiūrėtojai, kurie apeina kameras ir per langelį praneša, kad reikia keltis. Atsikėlę kaliniai pasikloja gultus, po to tvarko kambarą (nuvalo dulkes, išsišluoja; šluotą jiems per langelį paduoda prižiūrėtojas), po to paei-

liui atskiriomis kameromis eina į tualetą, į kurį dviese nuneša "parašą" ir praplauna. Šį darbą kaliniai dirba paeiliui. Po to, kai visos kameros pabūna tualete, išnešiojami pusryčiai, 14 val. pietūs, 21 val. vakaro - vakarienė, gulama 23 val.

Jei kalinys iš giminių gauna piniginę perlaidą, pinigai pervedami į jo asmeninę sąskaitą, ir apie tai jam pranešama. Turėdamas pinigų, kalinys parduotuvėlėje gali užsisakyti produktų.

Kalėjimo tarnautojas vieną kartą per savaitę apeina kameras ir apklausia, kas ko nori užsisakyti parduotuvėlėje, turėdamas kalinių, turinčių asmenines sąskaitas, sąrašą. Pagal kalinio užsakymą nuperka ir atneša produktus į kamerą.

Dieną kaliniai paeiliui kameromis 30 min. išvedami pasivaikščioti į specialius pasivaikščiojimo kiemelius (iš viršaus neuždengtos kameros). Išvedimo laikas nenustatytas, todėl pasivaikščioti gali išvesti rytą, dieną arba vakare.

Kas 10 dienų kaliniai prausiasi pirtyje, taip pat kameromis paeiliui.

Už kameros sienų einama tik prižiūrėtoji lydin. Kameras prižiūrėtojai taip pat stebi. Koridoriuje yra 25 kameros, vienoje pusėje 13, kitoje - 12 (trylikta - išvietė). Kiekvienoje koridoriaus pusėje yra prižiūrėtojas, kuris dažnai pasižiūri į kameras per "vilko akutę."

Ką nors iškviečiant iš kameros, iškviečiamasis prieina prie durų, o kiti turi atsitraukti į kameros gilumą.

Kalėjimo viršininkas arba jo pavaduotojai planingai apeina kameras 1-2 kartus per mėnesį, gydytojas - kas dvi dienas (gydytojų yra keletas, kiekvienam paskirtas tam tikras kamerų skaičius), o bibliotekininkas - kas dešimt dienų.

Kalėjimo viršininkas arba jo pavaduotojai ir gydytojas apeidami įeina į kameros vidų. Kol jie yra kameroje, prižiūrėtojas prie kameros neatsitraukdamas žiūri per "vilkutį" ir stebi kalinių elgesį.

Viršininkas ir jo pavaduotojai domisi, ar kas nors turi kalėjimo administracijai klausimų, prašymų ar nusiskundimų kalėjimo administracija. Jei tokių yra, ką gali, čia pat sprendžia, į kitus nusiskundimus atsako vėliau per prižiūrėtoją.

Gydytojas, įėjęs į kamerą, klausia, ar visi sveiki, o jei serga - tai kuo skundžiasi. Besiskundžiantį čia pat apžiūri ir, esant reikalui, nurodo sergantį nuvesti į ligoninę detalesniam tyrimui.

Bibliotekininkė į kamerą neužsina, per langelį priima užsakymus knygoms ir jas atneša.

Išvežant kalinį iš kalėjimo į lagerį, kalinys atiduoda į sandėlį visus jam kalėjime išduotus daiktus, išskyrus tuos, kurių negalima laikyti kameroje bei brangenybes, gauna maisto davinį kelionei ir išvedamas į karcerių rūsius, kur surenkami ir kiti išvykstantys į lagerius. Čia budintis sutikrina kiekvieno bausmės straipsnius ir bausmės laiko duomenis pagal turimas bylas ir perduoda bylas

bei kalinius sargybos viršininkui, kuris išveda visą grupę per vartus į gatvę, kur ją saugoti pradeda sargyba ir pristato į geležinkelio stotį (1947-1948m. į stotį varydavo pėsčiomis, veždavo krovininėmis ir kalinių mašinomis).

Prekinėje stotyje stovėdavo keletas kalinių vagonų, prie vieno iš jų nuvedavo kalinius. Kalinių vagono viršininkas iš sargybos viršininko gauna kalinių sąrašą, suliksina duomenis, kiekvieno bausmės straipsnį ir bausmės laiką su jam perduotomis bylomis ir sulaipina į vagoną. Vagone kalinius iškrato ir išskirsto po kameras. Kalinių vagonas yra tokio pat dydžio kaip seno tipo keleivinis vagonas, langai su grotomis, iš vienos pusės langai maži, prie pat lubų, vidaus durys taip pat su grotomis.

Vagono viduje yra siauras koridorius, toks kaip kupė vagone, tik sienos, kuri skiria kupė nuo koridoriaus, nėra, ji pakeista grotomis, iš grotų yra durys. Kai kuriuose vagonuose siena, skirianti kupė, yra medinė, apmušta geležies lakštais, o kupė durys dvigubos: iš geležinių strypų ir geležinių 15-20 cm pločio juostų, kurios pritvirtintos vyriais, todėl antros durys gali būti nustumtos į šoną atskirai nuo grotų. Duryse langeliai. Kupė kameroje yra maži grotuoti langeliai (1/4 įprastų vagono langų), trys aukštai gultų, viršutinėse lentynose sudedami kalinių daiktai, žemutinėse išdėstoma po 12-16 žmonių kameroje. Pakeltos antrosios lentynos sudaro ištinčius gultus, kuriuose kaliniai paeiliui gali ilsėtis. Viena iš žemutinių lentynų taip pat sudedama ir, ją patvarkius, žemutinės lentynas taip pat galima paversti gultais.

Vagone - šešios kupė, penkios kameros, šešta skirta sargybai. Ši kupė atskirta nuo kitų, viena kupė skirta kaliniams, kuriuos reikia kelyje izoliuoti. Ties šia kamera koridorius taip pat atskirtas pertvara ir uždaromas durimis, ši atskira kamera turi atskirą išvietę. Elektros lemputės visos yra koridoriuje, šviesa dega dega visą naktį.

Nustatyto režimo vagone nėra. Koridoriuje budi du sargybiniai, kuriems priskirtos kameros. Jie visą laiką per grotas stebi kalinių elgesį.

Į išvietę veda po vieną, išvedant kalinį, visi kiti turi nultipti nuo viršutinių gultų ir nueiti į kameros gilumą prie sienos. Kalinį, esantį išvietėje, sargybinis stebi pro išvietės duris. Sargybiniai keičiasi kas dvi valandos.

Numatant, kad kelyje dalis kalinių stotyse bus iškraustomi ir priimami nauji, viena kamera visą laiką laikoma tuščia.

Artėjant prie stoties, sargybos viršininkas iškviečia iš kamerų tuos kalinius, kuriuos turės perduoti, sutikrina bylų duomenis ir suleidžia juos į tuščią kamerą. Likusius išskirsto taip, kad viena kamera liktų tuščia naujų kalinių priėmimui.

Stotyje jis iš pradžių priima, paskui atiduoda kalinius.

Jei vykstama per Maskvą, atvykus į stotį, kalinių vagonas atkabinamas, nustumiamas į prekinę stotį, kaliniai sulaipinami į kalinių mašiną, pervežami į kitą stotį ir suleidžiami į kitą kalinių vagoną, jeigu norima kryptimi tą dieną važiuoja traukinys, o jei ne - nusiunčiami į paskirstymo punktą ("persilka"), kur

jie sanitariškai apdorojami, nakvoja, o po to vežami toliau. Kartais paskirstymo punkte išbūna keletą dienų, savaitių ir net mėnesių. Taip pat daroma, kai į kalinio vykimo vietą nevažiuoja tiesioginiai traukiniai iš Maskvos. Persodinimo punkte jį nuveža į paskirstymo punktą, iš kur jis nuvedamas į kalinių vagoną, kuris vyksta reikiama kryptimi.

Specialios paskirties vagonas Vilniuje pripildomas kalinių, kurie visi vežami į vieną lagerį. Jie persodinami Maskvoje, daugiau niekur neiškraustomi. Jei tas punktas su Maskva geležinkeliu tiesiai nesusisiečia, tai tuose miestuose, kur keleiviai persėda, kalinių vagonas atkabinamas nuo vieno traukinio ir prikabinamas prie kito.

L.e. KGB prie Liet.TSR MT I skyriaus 2 poskyrio viršininko pareigas
majoras (pas.) (Dubrovin)

1956m. sausio 2 d.

LIETUVIŠKOJI REZISTENCIJA

/Tęsinys. Pradžia Nr.13/

Algirdas Vokietaitis

III. Rezistencinės politikos gairėmis

Rūsti alternatyva

Jau Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, ir ypač jam prasidėjus, ėmė aiškėti, kad Europos ateities likimą yra pasiryžusios lemti, tautų santykius ir jų ūkį pertvarkyti dvi stambios ekstremistinės ideologijos, kurios savo ruožtu kaip nugarkaulį turėjo dviejų didžiausių Europos žemynų imperijų pajėgas. Tos ideologijos buvo – komunizmas ir nacionalsocializmas. Tos imperijos buvo – Sov. Rusija ir hitlerinė Vokietija.

Tuos jų isteriskus ir fantastiškus užsimojimus vėlesni šešeri karo metai su kaupu patvirtino.

Pradžioje lyg ir nedrąsiai, nekalantai ir maskuotai, bet juo toliau, vis atviriau šių dviejų režimų ir šių dviejų valstybių propagandistai ėmė skelbti savo "direktyvas" Europos tautoms. Esą pasirinkimo nesą ir nebūsią... Visos Europos tautos turi eiti tik

Algirdas Vokietaitis

su mumis, turi pasiduoti mūsų vadovavimui ir "apsaugai", turi atsisakyti savo smulkių valstybiškai parapijietiškų ambicijų (t.y. suverenumo), turi įsijungti į mūsų sistemą, turi priimti mūsų pasaulėžiūrą, kadangi tik ji viena yra teisingiausia, geriausia, progresyviausia, neišvengiamiausia... Kito kelio nėra. Nuošalyje pasilikti irgi negalima. Reikia eiti su mumis ir prisijungti tik prie mūsų mašinos ratų. Kas ne su mumis – tas prieš mus!..

Tokios alternatyvos akivaizdoje buvo atsidūrusi ir lietuvių tauta, Lietuvos valstybė. Jau 1939m., ypač 1940m., dar labiau 1941m. ir visais kitais metais, beveik iki dabar.

Šios žiaurios alternatyvos akivaizdoje Lietuvių tautai ne visuomet buvo lengva surasti teisingą kelią. Ir, deja, netrūko tokių, kurie vienais ar kitais, realiniais ar tik naiviai iliuzoriniais sumetimais buvo pasidavę šiai įtaigai ar savo silpnos, oportunistinės prigimties viliojimams... Bet visą laiką, nuo pat pavojų pradžios ligi dabar liko lietuvių tauta, kuri apgalvojo, apsisprendė ir pagal galimybes ryžosi gyventi ir veikti dar vienu, trečiuoju principu: "Mes nesirenkame ir nesirinkime tarp dviejų vergijų, katra iš jų geresnė ar blogesnė, priimtinesnė ar labiau atmestina lietuvių tautai! Joks tų dviejų ideologijų konfliktas negali mus priversti būtinai pasirinkti vieną ar antrą iš jų! Mes atsisakome paaukoti savo tautos laisvę šių doktrinų tarnybai ar šių dviejų blokų egoistinėms ir imperialistinėms užmačioms! Mes manome, kad mūsų tauta visokiu atveju tebeturi tą pačią teisę būti ir likti laisva! Mūsų tautinė, civilizacinė ir grynai žmogiškoji pareiga reikalauja šią natūralios laisvės teisę ginti prieš kiekvieną, kuris į ją kėsintųsi, – prieš vieną, arba prieš abu iš karto! Mes atsisakome pripažinti, kad nebėra jokio kelio Europos tautoms ir mūsų tautai vertingai žmogiškai gyventi ir plėtotis! Atvirkščiai, manome, jog, nepaisant jokių propagandos ir fizinės pajėgos dinozaurų staugimo, tas trečiasis kelias yra, ir jis nepalyginamai geresnis ir vertingesnis už abu pirmuosius! Todėl mes ryžtamės, nepaisant tariamo padėties beviltiškumo ir mūsų jėgų disproporcijos, iš visų galių kovoti prieš smurtus, prieš abi mums primetamas vasalizacijas, prieš abi baudžiavas ir vergijas – už mūsų tautos laisvę, už Lietuvos respublikos realią nepriklausomybę, už bendradarbiavimą su visomis kitomis, tikrąją laisvę gerbiančiomis ir praktikuojančiomis tautomis!..

Štai trumpiausiai suglausta lietuviškosios rezistencijos genezė, kilmė ir prasmė. Kad mes tokių žmonių turėjome, tai buvo įrodymas, jog ne veltui

buvome išgyvenę ilgą ir garsių žygių kupiną istoriją, ne veltui buvome nusipelnę vėl atgauti laisvę prieš dvidešimtmetį su viršum metų. Tiesą pasakius, kad mes tokių žmonių pakankamai turėjome, tai buvo ir, tikime, liks tikrasis lietuvių tautos išganymas.

Kovinė ar politinė organizacija?

Kaip pirmuoju, taip ir antruoju savo veiklos laikotarpiu mes okupuotoje tėvynėje įsteigėme Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungą, o nuo okupantų gniaužtų į užsienį pasprukę kiti mūsų tautiečiai įsteigė Lietuvių Aktyvistų Frontą, kurio dvasią ir siekius vėliau parėmėte, ir mes visi turėjome vieną pagrindinį tikslą – okupacijos jungo nubloškimą, Lietuvos Respublikos atstatymą.

Pasakysime iš karto be apsimesto kuklumo: viena, ko tada pasigedome, tai realaus ir veiksmingo reprezentavimosi šioje žūtbutinėje kovoje kitų lietuviškų ideologinių grupių, t.y. visų lietuviškų politinių partijų, ilgesnį ar trumpesnį, ar labai ilgą laiką turėjusių savo rankose Lietuvos valstybės vairą. Tada mes tuoj supratome, kad lietuviškoji rezistencija, matyt, yra ir bus kažkoks visiškas kitas ir visiškai naujas dvasinis sąjūdis. Pajutome, kad lietuvių visuomenėje, matyt, bus įvykęs gilus lūžis ir kad nauja dvasia, naujas mentalitetas, nauji metodai ir nauja politinė moralė būtinai privalo pasireikšti ir pasireikš. Visiškai natūralu, kad šitokia sąmonė budo ir ėmė formuotis daugiausia lietuvių jaunimo sluoksniuose, kurie dar nebuvo paliesti ar dar tik mažai paliesti buvusių politinių partijų būdo ir įtakos.

Mums iš karto kilo klausimas, ir jį dar greičiau išsprendėme: koks sąjūdis, kokia organizacija mes būsim? Mes siekiame nublokšti okupacijos jungą, mes siekiame Lietuvos nepriklausomybės atstatymo.

Tad ar mes esame, ar būsim tik tokia ribota, uždara kovotojų organizacija, idealistinė sąmokslininkų grupė, karinė ar pusiau karinė savanorių laisvės kovotojų drauguomenė, – ar mes būsim ir politinė, ar vien tik politinė organizacija?

Kaip sakyta, tą klausimą mes iš karto išsprendėme: esame ir būsim kovinė, idealistinė, patriotinė organizacija. Kova visokiomis priemonėmis už lietuvių tautos išlaisvinimą, – tai mūsų pagrindinis tikslas, mūsų esmė, mūsų

siela, mūsų buvimo pagrindas. Politikos ar politinių programų klausimus palikime ateičiai, palikime pačiai tautai apspręsti, kai ji nusimes svetimųjų jungą, galės ne tik laisvai mąstyti, bet ir savo mąstymą realizuoti.

Taip mes ruošėmės į kovą ir dalyvavome joje. Dalyvavome be sąlygų. /.../ Birželio 22 dienos sukilimas yra neištrinamas ir iškalbingiausias šių mūsų žodžių liudytojas.

Bet, kai tik ant lietuvių tautos uždėtos svetimos grandinės vieną momentą buvo vos tik pusiau atlaisvintos, staiga išvydome ir pajutome, kad mūsų besąlyginis idealizmas, pasiaukojimas, mūsų panieka partiškumui, mūsų abuojumas visokioms "ideologinėms" ir "politinėms programoms"... – kad į visa tai buvo pažiūrėta tik kaip į lengvą grobį partinėms grupėms ir jų ambicingiems asmenims, kurie, kaip grybai po lietaus, staiga ir net nebetikėtai vėl atgimė, atsigaivaliojo, iš kažkur atsirado, ir su nė kiek ne mažesniu godumu, gera savimone, suktomis intrigomis bei rabinišku fanatizmu, kaip kadaise.

Tai buvo mums, vulgariai kalbant, kaip mieto smūgis į pakaušį giedrą vidurdienį. Tatai kiekvienam nuoširdžios valios lietuviui šiandien bus tik naujas ir papildomas paaiškinimas, kodėl netrukus po to LKS ryžosi vėl pakilti savarankiškam veikimui. Tada vėl jos buvimo prasmė pasidarė ryškesnė ir dar reikšmingesnė. Bet nors realybės ir iškalbingai pamokyti, mes nusprendėme nekeisti savo būdo ir linijos, kadangi mes nenorėjome, negalėjome keisti savo akcijos prigimtųjų principų. Mes tik sustiprinome valią būti visur ryškiai savarankiški, mes prisipratinom į lietuviškos aplinkos reiškinius bei įvykius žiūrėti daug atsargiau ir žymiai budriau.

LKS, taip sakant, pasidarė aktyvi Lietuvos politinių srovių veiklos reiškinų stebėtoja ir vertintoja. Komplikuojantis Lietuvos klausimui tarptautiniu požiūriu, įvairuojant kovos santykių fazėms su okupantais, buvusių ir naujai esamų, kaip lygiai ruošiantis visokiems Lietuvos nepriklausomybės atstatymo eventualumams, – LKS negalėjo neužimti įvairiais tais klausimais atitinkamos pozicijos, kas ją neišvengiamai vertė bent bendriausiai ir principingai pasisakyti ne tik rezistenciniais, koviniais, bet ir politiniais ir net ideologiniais klausimais.

Į šią sritį LKS atskiri nariai, kaip ir spauda, leisdavosi tik su dideliu nenoru, be aistros ir ambicijų. Likti pirmoje eilėje tik laisvės kovotojais, idealistais,

kombatantais, tautinių ir patriotinių bendrųjų ir pagrindinių uždavinių atlikėjais – buvo jų visų nuoširdžiausias troškimas. Bet, antra vertus, visi pradėjo suprasti, kad jokių būdu jau dabar, o dar labiau ateityje, nėra galima išvengti politinių klausimų nagrinėjimo kėlimo. Jei tokių klausimų nekels ir nenagrinės LKS, tai vis tiek juos kelia ir kels pats gyvenimas, juos nagrinėja ir nagrinės, mėgino ir mėgins vykdyti kitos lietuvių visuomenės grupės ir politinės partijos. Jei LKS užsispirs būti nuošalyje, "aukščiau politikos", tai nėra nė mažiausios abejonės, kad ji padės tik atlikti mauro darbą įvairiopiems politikams, ji bus jų ambicijų grobiu ir jų itin vėlyvos datos "rezistencijos" nuopelnu.

Todėl LKS, nors ir labai bendrai ir be specialaus stengimosi, nuo to laiko buvo priversta ir nuolat skatinama plačiau pasisakyti ir paliesti įvairius politikos ir net politinės pasaulėžiūros klausimus, kiek juos kėlė gyvenimo raida. Viską apsprendė rezistencinės kovos tikslingumo sumetimai, ir todėl platesnių programų bei analizių skelbimą LKS rezervavosi geresnei atečiai. Bet tos programos kontūrai vis labiau ryškėjo, bendrieji principai apsprendė konkrečią akciją, o tie konkretūs atvejai savo ruožtu reikalavo konkrečių sprendimų pagilinio ir smulkesnio formulavimo.

Kituose skyreliuose jau dabar paminėsime keletą ryškesnių mūsų rezistencinio politikos pobūdžio momentų – LKS veiklos istorijos paraštėje.

Vakarų demokratijos linija

Iškėlusai sau tikslą padėti atkovoti lietuvių tautai laisvę ir vėl užtikrinti valstybei normalų egzistavimą tarptautinės valstybių bendruomenės plotmėje, LKS neturėjo iliuzijų: kiekvienas normalaus proto žmogus juto, kad tiems tikslams pasiekti nei laikas, nei visos sąlygos negalėjo būti aiškios. Beje, visiškai aiškios jos nėra dar ir šiandien, jei neimtume dėmesin magų ir kitų lengvos rankos pranašų svaichiojimo.

Pirmajame mūsų veiklos laikotarpyje – antibolševikinės rezistencijos metu, – mūsų samprotavimas buvo toks, kad komunizmas, virtęs naujo maskvinio ir /.../ yra atmestinas lietuvių tautai, tiek kaip ideologija, tiek ypač kaip okupacinė ir Lietuvos laisvę užgniaužianti imperialistinės rusiškos politikos forma. Visi faktoriai, kurie mūsų kovoje prieš raudonąją okupaciją galėtų

mums pasitarnauti tam raudonojo imperializmo susilpninimui, turėjo būti imami dėmesin.

Tuo pat metu mes neabejojame, jog raudonasis imperializmas vieną dieną, ir tai gana greitai, turės neišvengiamai sueiti į atvirą konfliktą su ruduoju imperializmu, kurio kėslai į Rytų Europos erdvę buvo nuo seno žinomi ir neslepiami jo paties "evangelijoje" – "Mein Kampf". Lietuvos geografinė situacija diktavo, kad tą konfliktą mes išnaudotumėm, kaip tuo metu vienintelę galimybę lietuvių tautos interesams apsaugoti ir sudaryti iš jo kuo daugiau sia prielaidų laisvos Lietuvos valstybės egzistencijai užtikrinti.

Ligi kol, ligi kurio momento? Ligi tol, kol susikibę du imperializmai, du tolygūs totalitariniai režimai, dvi tolygios diktatūros iškristalizuos Europoje ir pasaulyje naują padėtį, kuri leis įgyti laikinai prarastą persvarą vakarų tipo demokratinėms pajėgoms ir ypač anglosaksų tautų bendruomenėms. Tada tiktai mes jautėme būsiant realiai įmanoma atsistoti mums nebe prieš tą vieną bolševizmo-nacionalizmo alternatyvą, bet surasti galimybę pasirinkti dar vieną, trečią kelią, kuris vienintelis tegali laiduoti mūsų valstybės ir tautos laisvės vertingos egzistencijos išlaikymą. Kitais žodžiais tariant, turėjome išlaukti, kol galėsime tapti vertais vakarų demokratijų sąjungininkais.

Antruoju mūsų veiklos laikotarpiu – antinacinės rezistencijos metu, – mūsų tautos likimo sąlygos iš esmės mažai tepasikeitė, nes vieną okupaciją tepakeitė kita tolygi okupacija. Bet lietuvių tautos kova ir mūsų egzistencijos problema nuo to tik dar labiau susikomplicavo. Mums veik neliko nei vieno artimo faktoriaus, kuris padėtų tiesiogiai sustiprėti nelygioje kovoje. Dar daugiau, – tie, kuriais daugiausia tikėjome, sudarė karo, o per tai ir savos rūšies moralinę sąjungą su vienu iš mūsų priešu – sovietais. Sovietų Rusija, toli išvedusi iš mūsų krašto raudonąją armiją, nei nebandė keisti savo politikos ir atsizadėti savo sumanymo vis tiek ir vėl aneksuoti Baltijos valstybes.

Ir vis dėlto mus stiprino Europos istorinės dinamikos dėsnių supratimas, supratimas, kad vakarų demokratijų ir bolševizmo sąjunga nėra ir negalės būti nei normali, nei patvari. Tai yra tik laikinio interesų bendrumo padiktuotas karinis bendradarbiavimas. Anglosaksų imperijų interesas neturėtų būti vienos diktatūros ir imperializmo sugniuždymas, paliekant nuošalyje ar dar sustiprinant kitą diktatūrą ir imperializmą. Turės įvykti pasikeitimai, ir reikia

išlaukti, kad mes būtume gyvi tada, kai dar kartą bus pertvarkomas pasaulis.

Be viso to, mes buvome ir esame tikri, kad vis dėlto galų gale pasaulyje laimės gerosios jėgos ir kad visų tautų nenutildomas teisingumo ilgesys nebus apvilnas.

1941 metų vasarą, po to, kai mus užgriuvo nauja rudoji barbarija, anglosaksiškųjų tautų vadų paskelbta Atlanto Chartija tą mūsų įsitikinimą ir ilgesį dar labiau sustiprino. Buvo aišku, kad šios pasaulinės skerdynės ir titaniškos rungtyinės ketina atnešti pasaulio tautoms saugų gyvenimo būdą ir kad mūsų ilgesys nėra kokios atskiros izoliuotos tautelės troškimas.

LKS iš karto sudėjo savo viltis į visišką vakarų demokratijų laimėjimą. Ir į jų idealo laimėjimą, ir vien tik į jį!

Realii antlnaclnė linija

LKS neturėjo nei mažiausios vilties dėl nacistinės Vokietijos "gerosios valios". Mūsų nė per plauką niekad nesuklaidino gebelsiškos "išvadavimo" propagandos frazės, nei kraugeriška p a x g e r m a n i c a, nei germanui vergaujančios "Naujosios Europos" monstras. Atžvilgiu okupacijos, kurią mums atnešė nacionalistinė Vokietija, mes iš karto užėmėme bekompromisinę liniją. Vokietijos pergalės atveju mes buvome tiek tikri galėsia atstatyti nepriklausomą Lietuvą, kiek ji tegalėtų būti ir tėra "nepriklausoma" sovietų aneksuotoje respublikoje.

Teisingai nustačiusi įvykių raidos prognozę, LKS netikėjo /.../ kuri leistų Vokietijai, karui pasibaigus, dar likti šiekios ar tokios, fizinės ar moralinės pajėgos faktoriumi Europoje, faktoriumi, kurio reikėtų paisyti tuojau karui pasibaigus. Taip nusistačiusi LKS ryžosi organizuoti savaimingą rezistenciją, stengdamasi pirmiausia trukdyti lietuvių tautos įjungimui į Vokietijos karo mašiną. Reikėjo, kad mūsų pramonė, mūsų gyvojo darbo pajėgos ir ypač mūsų žemės ūkis kuo mažiausiai ir kuo blogiausiai tą mašiną maitintų. Tam pirmiausia buvo skirta mūsų rašytinė ir mūsų žodinė propaganda. Patriotiškai ir lietuviškai nusiteikusio krašto per daug nė nereikėjo įtikinėti. Greit tai lyg savaime tapo visos lietuvių tautos bendras nusistatymas. Buvo aišku, kad kiekvienas lietuvis, patekęs vokiečių kariuomenės Rytų frontan, į kurį

vieną pabaltiečiai tik ir buvo visuotinai siunčiami, atpalaiduoja vieną naują vokiečių kareivį Vakarų ir Pietų frontui. T.y. abiem atvejais prieš anglosaksų aljansą, kurių vienu pergale atveju lietuvių tauta tegalėjo tikėtis sąlygų ir teisių savo laisvai ir nepriklausomai egzistencijai. Todėl nuolat reikėjo griežtai ir kategoriškai, gresiant represijoms, priešintis visokiems ir dažniems, atviriems ir maskuotiems vokiečių mobilizacijos bandymams. Ir lietuvių tauta čia davė daug stipresnį, beveik visuotinos atsparos pavyzdį, negu kitos Vakarų Europos kraštų tautos.

Lietuviškos rezistencijos drama

Organizuodama kovą su ruduoju okupantu, LKS tuo pat metu gerai suprato, jog, tiksliai įvertindami Lietuvos specialią geografinę ir politinę padėtį, mes negalime kovoti tomis pačiomis priemonėmis, kuriomis galėjo naudotis Vakarų ar Pietų kraštų rezistenciniai sąjūdžiai. Mes negalėjome tikėtis anglosaksų karinių pajėgų mūsų kraštan atėjimo, Vokietijai griūvant. Sekdami bendrąją pasaulinės politikos raidą, mes jau iš daug ko galėjome patirti, kad už mūsų visas pastangas ir Vokietijos karo mašinos sabotavimą – pirmu atlyginimu mums bus nauja bolševikinė okupacija su jos teroru, su fiziniu ir ūkiniu mūsų krašto naikinimu!

Mes, kaip ir mūsų kaimynai, buvome visai skirtingoje situacijoje, negu kiti nacistinės Vokietijos okupuoti kraštai – Norvegija, Danija, Olandija, Belgija, Prancūzija, Jugoslavija, Graikija. Daugumas iš tų kraštų galėjo palaikyti artimus ir tiesioginius kontaktus su aljanso pajėgomis Londone ir kitur. Buvo neabejotina, kad Vakarų Europos invazijos atveju jų tautinių kariuomenių daliniai ir visa anglosaksų armijų masė eis per tuos kraštus, grįš egzilinės vyriausybės, ir tų valstybių prisikėlimas bus tik dienų klausimas. Kiti kraštai, nors ir toliau esą nuo britiško centro, vis dėlto galėjo tikėtis, kad jie nebus prieinami raudonarmiečiui. Arba pagaliau jų kalnuoti, sunkiai prieinami žemėvaizdžiai teikė progų lengviau ir saugiau plėsti militarinių rezistencijos pajėgų ir veiksmų akciją.

Deja, ir jiems ne visiems likimas paprastai susiklostė arba, tiksliau sakant, buvo surežisuotas slaptose "trijų didžiųjų" konferencijose. Atsiminkime tik Jugoslavijos komunistinių partizanų ir cetnikų konvulsijas, gen. Michailo-

vičiaus tragediją. Tada dar retas kas galėjo ir įsivaizduoti, kad taip be skrupulo galėtų būti "nurašytas" ištisų tautų likimas naujoms diktatūroms, naujiems imperializmams ir naujų satrapų baudžiovoms.

Bet dar daugiau jaudinantis buvo mūsų, visų Rytų Europos tautų likimas. Čia kai kurios tautos su kraštutine desperacija kovėsi prieš kryžiuočių SS, vermachta, dujų ir krematoriumų lagerius, žandarmeriją, komisarų ir begalę rudųjų "fiurerių". Pvz., Lenkija – šio karo tariamasis formalusis pretekstas, pirmoji valstybė Europos rytuose, gavusi net ir Didžiosios Britanijos saugumo garantijas. Arba Suomija, formaliai Reicho "satelitas", antrą kartą besiginanti nuo rusų imperializmo. Na, ir mes – visos trys Baltijos respublikų tautos. Nebuvo ir negalėjo būti iliuzijų, kad Vokietijos sutriuškinimo atveju ir iš to susidarant begaliniam chaosui atsiskalaus pas mus kas nors kitas, kaip tik tas pats raudonasis tvanas.

Ir nepaisant viso to, mums reikėjo kovoti su nacizmu, su germaniška okupacija, sabotuoti Vokietijos karo mašiną. Tai buvo nuolatinė milžiniška mūsų drama. Kova tarp vilko nasrų ir meškos nagų. /.../ Tuo ji skyrėsi nuo kitų rezistencijų Vakarų Europoje.

Vakarų Europoje ir Amerikoje, atrodo, daug kas dar ir šiandien nepakankamai teįsigilino ir nesuprato šios mūsų rezistencijos dramų. Ir tik dėka to, kad tos dramų jie nesuprato, kad savo rytų sąjungininką oportunistiniais sumetimais ėmė laikyti "pasikeitusiu" ir skirtingu nuo savo ir visų mūsų bendro priešo nacizmo, – naują, neaprašomo baisumo ir skausmo dramą dabar išgyvena daugiau nei šimtas milijonų Europos rytų, centro ir pietų kraštų gyventojų! Jiems joks karas nepasibaigė. Jis eina toliau ir dar baisesnis, nes nuolat, savo namuose, savo miestuose, laukuose ir miškuose. Mat atsirado Maskvos vadovaujamas "slavų blokas", rusų kompartijos ir MVD surežisuotas keliolikos raudonųjų kvislingų ir kvislingėlių orkestras, kuris groja vakarų demokratijų pasauliui apie "naują erą", "naują demokratiją" ir daug ką kita.

Tautos kūno ir kraujo taupymas

Specialios lietuviškos situacijos aplinkybės ir numatomos perspektyvos vertė LKS vykdyti antivokišką rezistenciją, betgi plačiai nenaudojant bru-

talių fizinių priemonių, galinčių sukelti iš vokiečių pusės žinomą beatodairišką ir masinį lietuvių tautos naikinimą, o mums tuo tarpu nesulaukiant pagalbos iš niekur. Taip atsižvelgiant į labai tolimas ir labai sunkiai teįžiūrimas prošvaistes, mes turėjome taupyti savo mažos tautos kraują, kuris nebūtų buvę sunku greit visai bergždžiai išlaistyti.

"Nė vieno lietuvių už Lietuvos sienų!" – toks buvo pagrindinis tuo klausimu LKS šūkis. Juo buvo grindžiama visa mūsų spausdinta ir žodinė propaganda. Jis nuolat ir visur buvo kartojamas. Šio šūkio LKS griežtai laikėsi ir bet kurių kitų vokiečių viliojimų, potvarkių, surežisuotų "konferencijų" atžvilgiu, ir dėl "lietuviško visuomenės elito" pasisakymų ar atsisaukimų, norinčių gauti iš Lietuvos žmonių vermachtui, SS divizijoms, "transporto taryboms", darbams į Vokietiją ar kitiems "arbeitsdienstams". Savo spaudoje LKS pasisakė griežtai neigiamai. Taip buvo kartojama žodžiu ir taip vykdoma apsaugos veiksmais, kaip anksčiau trumpai pavaizdavome.

Mūsų rezistencijos taktika taigi buvo savos rūšies pasyvi taktika, pasyvus, neatviras, maskuotas priešinimasis. Kitaip nebūtų buvę tikslinga elgtis. Bet užtat šios taktikos mes laikėmės 100 proc. griežtumu.

Kai kurios išimtys ir "lanksti rezistencija"

Buvo padaryta tik viena išimtis, jeigu tai apskritai galima vadinti išimtimi. Organizuojant gen. Plechavičiaus Vietinę rinktinę, LKS laikėsi neutraliai, o slapta po truputį kai ką ragino stoti. Tai buvo daroma ypač todėl, kad besiertinantis bolševikų frontas vertė susirūpinti, kad Lietuvoje liktų kiek galint daugiau žmonių ir ginklų. Pagaliau tai ir buvo tikroji Vietinės rinktinės organizavimosi prasmė. Tai darydama LKS budriai stebėjo formacijos procesą ir buvo pasiruošusi tuo atveju, jei vokiečiai bandytų Vietinės rinktinės dalinius vežti už Lietuvos sienų, paveikti taip, kad tie daliniai išsilakstytų su ginklais į miškus ar į namus. Ir kai toks momentas atėjo, ten, kur buvo LKS narių – o jų buvo visuose batalionuose ir štabuose, – taip ir įvyko. Buvo nuostolių, nes vis dėlto nemažą skaičių jaunų vyrų esesininkai suspėjo klastingai ir brutaliai deportuoti į Vakarų. Aktyvas – daug naujų ginklų ir amunicijos pateko į geras rankas, kas, be abejo, pradžioje atsiliepė sėkmingai žaliukų akcijai, bolševikų antrajai okupacijai atėjus.

Šiaip jau LKS griežtas nusistatymas vokiečių ir jų patikėtinių atžvilgiu atitiko visos tautos nusistatymą, jį nuolat ugdė ir stiprino. Ir, kai Lietuvos Frontas 1944 metų pradžioje laikraštyje "Į Laisvę" buvo paskelbęs straipsnį "Reikia mobilizuotis!" – tai tautoje jis nuskambėjo, kaip kažkoks keistas ir stulbinantis nesusipratimas, lygiai kaip ir 1943 metų kovo mėn. atsišaukimas, kviečiantis stoti į SS legioną, su gen. Raštikio, vysk. Brizgio ir t.t. parašais. LKS, tada griežtais žodžiais kritikuodama vokiečius, "generalinių tarėjų", Raštikio ir kitų neapgalvotus pasitaravimus okupantams, atliko didelį vaidmenį, sulaikydama mūsų tautą nuo beprasmiškų aukų ir dar labiau nelemtų pasekmių. Frontui iš kitos pusės artėjant, pasirodydavo ir susvyravimo reiškiniai visuomenėje. Daug mačiau "apačiose", kaip vadinamame "elite".

Lietuvių Frontas savo ir, pav., gen. Raštikio klibančią laikyseną 1943 metų pabaigoje ir 1944 metų pradžioje bandė vadinti... "lanksčia rezistencija". Bet, atrodo, čia geriau būtų tikė – nesusiorientuojančios rezistencijos pavadinimas. Mūsų rezistencijos lankstumo įrodymui visiškai pakanka to, kad nesi-griebėm ginklo ar akivaizdžių sabotazo veiksmų, kurie sukeltų masinį nekaltų gyventojų ir įkaitų šaudymą.

Tokios laikysenos dėka buvo sutaupyta mūsų tautai nemaža kraujo, kuris šiaip jau betiksliai būtų nutekėjęs Rytų fronte ar kitur, – be jokių apčiuopiamesnių perspektyvų tą kartą apsiginti nuo pakartotinio bolševikinio maro.

Savisaugos batalionų "išformavimas"

LKS, kaip jau minėjome, negalėjo ir niekur nenorėjo pasitenkinti vien propagandine akcija ar atsišaukimų rašinėjimu. Yra tuščias barškalas, jei kas po to, kaip ne kartą gyvenime būna, paskui mėgsta "didvyriškai" pareikšti: "Ir mes taip pat pramatėme... Ir mes išleidome tuo reikalu atsišaukimą į tautą... Ir mes savo laikraštyje parašėme..."

Tik tokia propaganda turi reikšmės, būna ir lieka prasminga, kuri nuolat ir visur pagrindžiama realia akcija, pateisinama konkrečiais veiksmais.

Mums tuo atžvilgiu dar nuolat rūpėjo vadinamieji "Savisaugos batalionai" ir jų likimas. Iš pradžių, kaip žinoma, jų buvo gana daug. Ne vienas tūkstantis jaunų ir labai šaunių Lietuvos vyrų buvo į juos patekę. Jie buvo atsiradę dėl

įvairių priežasčių. Iš dalies dėl pačios Laik. Vyriausybės neapdairumo, iš dalies dėl kai kurių Lietuvos vyrų asmeniško pasikarščiavimo (žmogiškai suprantamo ir pateisinamo, kiek tai lietė tuos, kurie ieškojo būdų atkeršyti bolševikams už ištremtus į Sibirą, kalėjimuose kankintus ar kitaip nužudytus savo gimines, brolius, tėvus, šeimas...); pagaliau iš dalies ir, be abejo, svarbiausia, dėl rudojo okupanto užmačių visokiais suktais būdais prisigraibstyti kuo daugiausia lietuviškos papildomos "patrankų mėsos", prievarta ją panaudojant pačiose bjauriausiose Rytų fronto ar "užfrontės valymų" zonoje.

Lietuvių interesas buvo – tuos "Savisaugos batalionus" kuo skubiausiai išformuoti. Deja, tai nebuvo lengva, kartais atrodė stačiai neįmanoma. LKS betgi nusprendė padaryti viską, kas buvo galima.

Laisvės kovotojai pirmiausia pradėjo prikalbinti iš Rytų fronto atostogoms grįžusius savisaugos bataliono narius dezertyruoti. Tatai nesunkiai sekėsi, nes retas kas geruoju vėl benorėjo grįžti į "Rytų fronto pragarą". Tokiu atveju LKS dezertyruojančiam kariui išduodavo naują pasą su nauja pavarde ir leidimu vykti ten, kur jis norėdavo Lietuvoje apsigyventi. Šios priemonės suteikdavo žmogui tokį saugumą, kad beveik visais atvejais jis galėdavo nepersekiojamas legaliai gyventi ir dirbti.

Vėliau LKS išplėtė savo narių tinklą ir į pačius Savisaugos batalionus, sistemingai aprūpindama juos savo slapta spauda ir pradėjo specialiai mokyti, kaip vengti kautynių fronte. Dar gerokai prieš bolševikų priartėjimą šios ir visokios kitos priemonės paveikė taip, kad kai kurie batalionai praktiškai jau buvo vieni ištirę, nes jų nariai buvo išbėgioję ar grįžę namo.

Šiandien tiek "Savisaugos batalionų" "išformavimo", tiek visos kitos tolygios tautiečių kraujo taupymo akcijos atžvilgiais jau galime visiškai įvertinti LKS laikysenos rezultatus. Visa tai ne tik anuomet taupė lietuvių kraują, bet vėliau Lietuvoje dar gerokai sumažino specialių represijų pavojų iš grįžusio bolševikinio okupanto teroristų pusės. Broliams latviams, pvz., dėl skirtingos vokiečių atžvilgiu politikos teko pakelti daugiau nuostolių tada ir susilaukti iš bolševikų pusės papildomų, specialių represijų.

Kategoriškas nacizmo ir bolševizmo pasmerkimas

Laisvės kovotojų, kaip ir visos rezistencijos spaudoje, nuolat buvo skel-

biamos informacijos apie vokiečių terorą Lietuvoje ir kitur, turto grobimą, pasišlykštėtiną okupacinės valdžios organų korupciją, užsimojimus /.../, be galo prijaudino mūsų okupantus ir jų Gestapą. "Kokiu būdu tai sužinoma? Net tai, kas slapčiausiai daroma ar planuojama paties Rentelno generalsekretariate?" – klausdavo jie, įtūžę.

Principinis kritiškai neigiamas nusistatymas nacionalsocialistinės "pasaulėžiūros" ir Reicho politikos atžvilgiu jau pačioje rezistencijos pradžioje buvo išreikštas keliuose išsamiose "Apžvalgose", ir tolimesnėje rezistencijos eigoje nebuvo reikalo nuolat kartoti šį aiškų tiek laisvės kovotojų, tiek visos lietuvių tautos nusistatymą. Už tat dažniau būdavo pajuokiamas ir demaskuojamas vokiečių "Naujosios Europos" šūkis, jų mestas pridengti savo imperiaistinei ir barbariškai elgsenai. Kita vokiečių propaganda – ne tik okupacinių organų Europos Rytuose, bet ir paties Gebelso tiesioginiai diriguojama Reichė – buvo tokia pilna netiesos ir nelogiškumų, jog buvo visiškai pasitenkinta nuolatine esmine nacionalsocializmo principų kritika, o tik logikos klaidų pabrėžimu ir ypač, tų propagandinių žodžių nesiderinime su jų elgesiu realiaame gyvenime iškėlimu.

Nacistinės politikos kriminališkumas ir "Kriegsverbrecheriškumas" bei realiais, konkrečiais faktais šitokių tvirtinimų parėmimas visuomet sudarė didelę LKS spaudos tūrio dalį. Griežtas pasmerkimas nacių įvykdyto masinio žudų naikinimo buvo išreikštas jau pirmuose LKS spaudos puslapiuose. Rizikuodami ypatingomis bausmėmis pakliuvus, LKS spaudos darbuotojai nuolat rinko vokiečių įvykdytus lietuvių, žudų ir kitų tautybių narių masinio žudymo faktus. Jie pirmieji patyrė ir iškėlė aikštėn vėlesnį žudų palaikų iškasimą ir deginimą Kauno IX forte ir kitur.

Kaip vokiškąjį nacionalsocializmą, taip ir rusiškąjį bolševizmą LKS vertino vienodai, kai kuriais atžvilgiais galbūt dar net blogiau. Teisingumas ir ypač skaudžioji lietuvių tautos patirtis to reikalavo, nepaisant, kad bolševikinė Rusija buvo tapusi karo sąjungininke tų anglosaksų, kurių politiniai ir moraliniai principai bei gyvenimo būdas mums atrodė savas ir kurių pergalės atveju tegalėjome tikėti lengviau realizuosią lietuvių tautos laisvės atgavimą. Be svyravimo ir be atodairos mes pagrindine savo teze laikėme gyvybinį lietuvių tautos interesą, kategoriškai pasisakydami ir rezistencijos veiksmais įrodydami savo atkaklų pasipriešinimą prieš nacionalsocialistinę,

kaip lygiai ir prieš bolševikinę pasaulėžiūrą, ypač pabrėždami tų abiejų "seserų" prie gyvenimo priėjimo tapatiškumą. Abi pasaulėžiūros ir jų vykdytojai jau buvo įrodę, kad neša mirtį lietuvių tautai: ne tik jos laisvei, bet ir jos biologinei sudėčiai.

Taigi LKS nuo pat savo formalaus įsteigimo datos 1940 metų pabaigoje ir visą laiką vėliau nuosaikiai, principingai, kategoriškai ir griežtai laikėsi absoliučiai neigiamai tų dviejų kraštutinių ideologijų bei jų vykdytojų atžvilgiu. Ji niekada nepritarė ir kai kurių mūsų visuomenės sluoksnių ar atskirų ryškesnių asmenų lengvabūdiškam "politikavimui", prisitaikymui oportunistiniais išskaičiavimais arba naiviajai neva "diplomatinei taktikai", siekiančiai bendradarbiavimo su vienu ar kitu okupantu, kapituliuojančiai vienam ar kitam jų reikalavimui, vietoj tariamo iliuzorinio pelno, įnešančiai tik pavojingų svyravimų į lietuviškąjį politinį mąstymą ir tautos laikyseną.

Šiuo atžvilgiu jauna LKS išsilaikė be mažiausių priekaištų ir buvo stipresnė už kai kurias senąsias politines partijas.

Dėl bolševikinio pavojaus "neįvertinimo"

Mūsų kovinė spauda buvo užėmusi liniją: viską daryti, kad lietuvių rezistencinis sąjūdis ir tikėjimas Lietuvos nepriklausomybės atstatymo galimais augtų ir stiprėtų; nieko nedaryti, kas ją galėtų susilpninti ar tautos tikėjimą trikdyti.

Tuo atžvilgiu vėliau, kai kas mums yra bandęs daryti priekaištų, esą mes nepramatėme ateities ar net klaidinome tautą savo nuolatiniais "įrodinėjimais", kad bolševikai daugiau nebeateis į mūsų kraštą. Kada "šaukštai po pietų", šitaip samprotauti galima, bet tai būtų reiškę ne tik nepažinti, bet ir neįvertinti mūsų tautos padėties visų to meto psichologinių sąlygų. Trumpai kalbant, mūsų visuomenėje bolševizmo baimė buvo tokia didelė, kad, rezistencinei spaudai iš anksto sutikus su bolševikų antro atėjimo galimumu, būtų buvę be galo sunku išlaikyti masių atkaklumą vokiečių mobilizacijos atžvilgiu. Tokį pavyzdį mes gyvai turėjome prieš akis, mūsų /.../ Ir tik dėl to vokiečiams pavyko sudaryti SS legionus bei kitus dalinius, atnešusius vėliau gausių nuostolių – be jokios naudos savo tėvynei! – ir taip pat kartu moralinės, taipgi ir realios žalos toms tautoms.

1944 metų kovo mėn. LKS jau turėjo iš užsienio visiškai rimtų duomenų, kad patikėtų antruoju bolševikų atėjimu. Tačiau skaudančia širdimi teko tęsti ankstyvesnę propagandinę liniją tam, kad pirma laiko nebūtų sukeltas chaosas, iš ko būtų pasinaudoję tik rudieji okupantai. Tam tikro chaoso ir panikos paskutinėmis savaitėmis vis tiek nebuvo galima išvengti, bet tos laikysenos teigiamus rezultatus galima įvertinti tik dabar, iš tolimesnės perspektyvos. Laikas buvo kantriai delstas iki to momento, kada bolševikai vėl peržengė Lietuvos sienas ir kada jau chaoso vaisiais rudasis okupantas begalėjo tik nežymiai pasinaudoti. O kokiais vaisiais galėjo pasinaudoti grįžęs raudonasis okupantas, tai parodė tokio masto partizaniniai veiksmai, kurių Lietuva nuo 1863 metų sukilimo nebuvo mačiusi ir vargu ar laukė, – veiksmai, kuriems kantriai ir kruopščiai pasirošti iš toli ir iš anksto LKS buvo paskyrusi savo geriausias pajėgas.

Savanorius ir kūrėjus prislėmiant

Visais laikais ir veik visuose kraštuose yra žinoma senas faktas, kad masiniuose sąjūdžiuose dažnai mėgina pasinaudoti atskiri politikuojantieji asmenys arba partinės grupės savo prestižui pakelti ir siauriems, egoistiškiems tikslams pasiekti. Idealistų kovotojų kraujas, kančios ir pastangos dažnai tampa lengvu grobiu politikanų rankose. Idealas, principai ir tikslai, už kuriuos jie buvo pasiryžę atiduoti gyvybę, naujų ir praktiškų viešpačių veiksmuose atsispindi kaip kreivame veidrodyje. Jie būna iškreipti, sužaloti, o kartais ir visai paniekinti.

Tokio pavyzdžio liudytojais buvo daugelis šio šimtmečio socialinių revoliucijų idealistų dalyviai. Tokių pavyzdžių turėjo ir Lietuva, o laisvės kovotojai – 1941 metų vasarą... Todėl vėliau, žvelgdama į tolimesnę ateitį, bent tiek, kiek jai leido pilna konkretaus rezistencinio darbo diena vokiečių okupacijoje, LKS taip pat neužmiršdavo kartas nuo karto išreikšti ir kai kurių pačių bendriausių programinių minčių. LKS nuo pat pradžios buvo tos nuomonės, kad Nepriklausomos Lietuvos naujo gyvenimo kūrime pirmąją pareigą ir galbūt net teisę dalyvauti turi tie, kurie aktyviai yra ir bus prisidėję prie tautos laisvės atgavimo. Dabartinis laisvės kovotojas nuolat turėjo ir tebeturi akivaizdoje 1918 – 1920 metų savanorių pavyzdį, kurie, atlikę savo milžiniškus

darbus kovose ir sudėję didžiulių aukų mūsų valstybės atstatymui, vėliau nebeturėjo jokios ar beveik jokios politinės įtakos mūsų laisvo gyvenimo rutuliojimuisi. Įvairių mūsų 1918 – 1940 metų gyvenimo laikotarpio nesklaidumų, klaidų ir ypač idealizmo stokos akivaizdoje dažnas savanoris vėliau klausdavo savęs ir savo kovos dalyvių:

– Ar už tai aš kovojau?...

Tačiau būtų negalima tvirtinti, kad tokio klausimo priežastys neturėjo jokio ryšio su pačiu 1918 – 1920 metų kovų dalyvių vėlesne laikysena. Nel. Čia buvo gerokai kaltas ir pats tų savanorių pasišventėlių neaktyvumas, išsibarstymas ir daugelio galvojimas, kad su nepriklausomybės atgavimu jau viskas padaryta.

Tikrasis idealizmas nebebūtų juo, jei jis už savo pasišventimą ir aukas reikalautų kokio atlyginimo, kompensacijų, privilegijų. Tokio dėkingumo pajutimas yra reikalas tų, kurie vėliau kitų laimėtais vaisiais gali naudotis. Tačiau idealistų savanorių dvasios ir jų principų užmiršimas ar ignoravimas dažniausiai tik žalingai atsilieptų naujosios visuomenės socialinei formacijai, kaip ir pačios valstybės likimui. Todėl LKS tarp kovotojų leido subręsti įsitikinimui, kad tas geriausiai jaus ir galės kurti laisvą gyvenimą, kuris turėjo pakankamai pasišventimo ir drąsos dėl jo apkasuose, pogrindyje ar kentėti ir matyti draugus nykstant priešo kalėjimuose. Vėliau, kaip žinia, visuomet daug atsiranda politinių vertėivų, godžių vaizbūnų, "nepakeičiamų specialistų" ir tipų tipelių, mėgstančių naudotis visais vaisiais, bet, kol dar laimėtojas neaiškus, atkakliai "taupiusių" savo drumzliną kraują.

Tatai reikia iš anksto žinoti. Laisvės kovotojas, kuris išgirdo šventą balsą, ligi paskutiniųjų, ligi maksimumo, ligi savo gyvybės aukos pasiryžęs kovoti ir dirbti dėl lietuvių tautos laisvės, jis yra nusipelnęs šią pareigą tęsti dirbti sąžiningai ir kurti laisvą gyvenimą, kad jam niekad vėliau netektų savęs klausyti taip, kaip klausia nusivylę daugelis 1918 -1920 metų laisvės kovotojų, savanorių kūrėjų.

Todėl laisvės kovotojai niekad nebeslėpė savo nusistatymo organizuotai prisidėti kuriant laisvąjį ir naująjį Lietuvos gyvenimą. Tam betgi negali užtekti vien noro ir nusistatymo: reikia tinkamo pasirėngimo, reikia kompetencijos. Laisvės kovotojas turi pasiruošti būti praktiškai naudingas viso sudėtingiausio visuomenės ar valstybės organizmo dalyvis. O čia jau iškyla ne tik indi-

vidualaus profesinio mokymosi, bet ir bendrosios politinės programos reikalas.

Programa ir realybė

Rezistencinė kova vyko su Nepriklausomybės atstatymo šūkiu, o nusi- statymas padėti kurti laisvą gyvenimą turėjo būti grindžiamas pažiūromis į jo būsimą raidą ir struktūrą. Šia prasme LKS jau anksti pradėjo reikšti savo pažiūras, bet tik tiek, kiek tai leido nuo realios antinacinės kovos atliekamas laikas ir spauda. Antra vertus, LKS buvo įsitikinusi, kad tuo tarpu detalios programos rūpestingas sudarymas ir jos skubus reklamavimas dar neturėjo realios prasmės, nes jos vykdymui dar net pradžios nebuvo įmanoma nu- matyti. Todėl LKS Vyr. Vadovybė pasitenkino tik pagrindinių principų išreiškimu, kurie leistų pajusti laisvės kovotojų veidą ir ypač jų dvasią. Deta- lios programos skelbimas būtų reiškęs ne ką kita, kaip tik užbėgimą gyve- nimui už akių. Kartu susidarytų pavojus visokiuose kabinetiniuose projek- tuose daryti pataisas, kurios tik keltų įspūdį, kad nesugebama suderinti veiksmų su gyvenamuoju momentu ir laiko žingsniais.

O mūsų lietuviško gyvenimo realybė buvo tik srauniai tekanti kraujo ir ašarų upė. Ardymas, naikinimas, Stalino "reformos", Hitlerio "potvarkiai". Tokiomis aplinkybėmis būtų buvę tik naivu ir žalinga gaišti laiką "progra- moms". Nors mūsų bendrininkai iš Lietuvių Fronto, atvirkščiai, skelbė per savo laikraštį straipsnių serijas apie "reformuotą demokratiją" ir panašiai... Tuo tarpu LKS nusistatymas laimėti ateitį ir pelnyti lietuvių visuomenės pasitikėjimą vien tik bendram tikslui skirtu pozityviu ir realiu darbu ir akivaiz- džiais, konkrečiais rezultatais, daugelio lietuvių atmintyje per antikomunistinės, ir ypač antinacinės, rezistencijos laikotarpius paliko šviesų, tyrą ir nepamirš- tamą laisvės kovotojo paveikslą.

LKS spaudos skyrimas pirmoje eilėje bendriems visos lietuvių tautos ir rezistencinės kovos reikalams, o tik antroje, atliekamoje vietoje, tolimesnės ateities problemoms, liudijo jos tikrai idealistinį, nuoširdų ir nemeluotą nusis- tatymą. Taigi specialiai nė nesiekdama, LKS patraukė daug simpatijų, ir kovotojų kadrai nuolat augo, – nes visuomenė niekad nepastebėjo ir negalėjo pastebėti čia jokio siauro ar partinio intereso, viską matuojančio tik pozicijų įgijimo mastu ar jau tuojau pat godžiai ir atkakliai grobiančio į savo žmonių

rankas visas "vadovaujančias" vietas ir "postus", iš kurių manoma turėti nau-dos ateityje.

Demokratinis ir pažangus keltas

Kaip jau minėjome, suvokimas reikalo ir pareigos ne vien rezistencinėje kovoje, bet ir ruošiantis ateičiai organizuotai dalyvauti laisvos Lietuvos gyvenimo kūrime, nuolat kėlė būtinybę formuluoti bent pačius bendriausius LKS politikos dėsnius ir išryškinti jos dvasios kontūrus.

Per 1943 metus LKS kelis kartus aiškiai pabrėžė, kad ji neįsivaizduoja kitokios valstybinės santvarkos Lietuvoje, kaip tik demokratinę. Ne dėl to, kad jau galima būtų nujausti tam tikrą stiprėjantį demokratinį vėjų papūtimą visokių fašizmų ir diktatūrų išvargintoje Europoje, bet dėl to, kad LKS buvo giliai įsitikinusi, jog demokratijos idealai yra tauriausi, demokratinio valdymosi metodai yra teisingiausi – atkurti ekonominei bei socialinei mūsų krašto struktūrai ir kad visokių spalvų totalitariniai bandymai Europoje pakeisti ar iškreipti demokratijos keliui yra galiausiai žalos pridarę ir šį antrąjį pasaulinį karą išprovokavę.

Demokratijos žodyje LKS supranta betgi ne jos karikatūrą ir nieku būdu ne jos šlykštų degradavimą bolševikinės sistemos propagandoje. Laisvės kovotojams ši sąvoka – tai vakarietiška, pažangi demokratija, kurioje laisvė ir visų piliečių dalyvavimas valstybės reikalų sprendime nėra fikcija. Tačiau čia pat kovotojų spauda pabrėžė, kad LKS nepritaria mūsų 1926m. demokratijos lepšiškumo bruožui, kuris leido saujelei ginkluotų žmonių nuversti vyriausybę, gavusią valdžią tautos pasitikėjimu, – nepaisant kokiais rimtais pretekstais tų priemonių buvo griebtasi. Buvo juk jų griebtasi žaizdoms pagydyti ir vėl grįžti į normalų, legalų, demokratinį kelią, bet atsitiko taip, kad žūtbut laikytasi valdžioje, dirbtinai sudarinėtas "tautos vadų" kultas, "viršūnių" ir "apačių" kategorijos ir sužalota normali, demokratinė konstitucinė santvarka (Seimo, Respublikos prezidento rinkimai, konstitucijos keitimai ir t.t.).

Giliai suprasdama ir vertindama demokratinės koncepcijos teikiamas laisves, LKS buvo ir yra nusistačiusi, kad negali būti teikiama laisvė tam, kuris prieš tą laisvę kovoja ir siekia ją sunaikinti. Kiekvienos vyriausybės ir demokratiškai rinkto seimo pareiga yra išlaikyti valdžią tol, kol ji teisėtu

būdu bus perduota kitam. Tuo LKS pilnai išreiškia savo politinę toleranciją ir jos gyvenimišką interpretavimą.

Būdamas naujas ir jaunas rezistencinis sąjūdis, LKS yra laisva nuo visokių praeities hipotekų. Tad kai daugelis mūsų partijų bei jų "mohikanų" į Lietuvos respublikos politinę praeitį žiūri ir vertina pagal savo senų interesų kriterijus, besąlygiškai gindamos ir girdamos, kas jų padaryta, ir beatodairiškai peikdamos, kas ne jų, – LKS mūsų praeitį vertina laisvai, be tų išskaičiavimų, su pozityvia kritika. Neneigdama jokio teigiamo darbo, ji neužmerkia akių prieš trūkumus ar nuklydimus.

Žemdirbių šalies labui

Mūsų socialinio gyvenimo kristalizacijai, mūsų vadinamiesiems "kaimo ir miesto santykiams" 1918 – 1940 metų laikotarpiui įvertinti LKS turėjo ir turėtų daug ką pasakyti. Bet tai nebuvo ir gal dar nėra jos pagrindinis uždavinys. Betgi laisvės kovotojų nuotaika, mažiau skelbiama, daugiau širdyse įgyvendinama, buvo ryški jau nuo pačių pirmųjų staliniskų "reformų" lietuvių žemėje. Mes tuojuo pajutome, jog šios "reformos" (žemės nacionalizacija ir t.t.) yra ne tik ūkinė kolchozų baudžiava ir anarchija, ne tik biologinė, bet ir dvasinė mirtis pagrindiniam lietuvių tautos socialiniam sluoksniui – ūkininkui.

Tai ne vien dėl to, kad daugumas mūsų esame tų ūkininkų vaikai ar dar tik pirmosios arba antrosios generacijos "miestelėnai". Tai ypač dėl to, kad kiekvienas blaivus ir sveikai politiškai mąstantis lietuvis žino ir mato, jog mūsų tautos biologinė bazė buvo ir liko – ūkininkas, vidutinis bei smulkus žemdirbys, žemės ūkio ir apskritai kaimo ar miestelio darbininkas. Šie sluoksniai didžiausių priespaudų ir svetimų okupacijų nutautinimo pastangų akivaizdoje per ilgus dešimtmečius potencialiai išlaikė lietuvių tautos gyvybę ir savo tautinę dvasią. Iš tų sluoksnių kilusi visuomenė (tik atskirais ir gana retais atvejais kitų, vadinamųjų "aukštesniųjų" Lietuvos socialinių grupių šviesuolių padedama) vėliau formino ir išryškino tautinę individualybę ir politines laisvės idėjas. Nedaug ir maži miestai, kitataučių ilgai kontroliuota prekyba bei amatai, neplačiai išplėstas žemės ūkis ir bendroji pramonė – ieškojo, bet vis nebuvo pasiekę darnios proporcijos, tiksliai atitinkančios mūsų žemdirbių šalies prigimtį, be skriaudos šiems pastariesiems.

Šios mintys, prabėgomis paliestos vienoje iš pirmųjų "Apžvalgų" 1942 metų pradžioje, aiškiai parodo laisvės kovotojų tendenciją skirti ateityje dideles pastangas tam, kad stambiausias mūsų tautos socialinis sluoksnis – ūkininkija galėtų vaidinti aktyvų vaidmenį, atitinkantį tiek socialinį, tiek ūkinį mūsų ateities laisvąjį gyvenimą. /.../

Ekonominio ir politinio gyvenimo reguliavimas

Kai vokiečiai buvo aiškiai užsimojęs badu išmarinti lietuvių miestietį, o po to suvirškinti ir gamintoją sodietį lietuvių patriotą, – mums nebuvo nei laiko, nei prasmės galvoti apie būsimų ekonominių ir socialinių reformų projektus, šiaip jau vienus iš pačių svarbiausių pažangios visuomenės uždavinių.

Ragindama lietuvių visais galimais būdais sabotuoti okupantų dedamas rekvizicijas, pyliavas, duokles ir "karo ūkio" įsakymus, LKS negalėjo pramatyti, kokią dar permainą čia galės mūsų kraštui atnešti ateitis. Todėl ji ėmėsi tik trumpai ir bendriausiai pareikšti įsitikinimą, kad visokiu atveju dabarties pasaulinių sąlygų akivaizdoje būsimoji Lietuvos valstybė savo ūkinyame ir socialiniame gyvenime negalės tenkintis nevaržomo ūkinio liberalizmo gadynės dėsniais, kaip jau jų nebegalėjo laikytis 1918 – 1940 metų nepriklausomybės laikotarpiu, ypač antroje to dešimtmečio pusėje. Valstybė turės imtis ryškesnių reguliatoriaus pareigų, ypač pereinamuoju laikotarpiu, stengdamasi sudaryti sąlygas ūkinių ir socialinių uždavinių nustatymui, interesų priešingumų išlyginimui, siekdama, kad minėti interesai veiktų vienas kitą bendros tautos gerovės kilimo linkme.

Tačiau, imdamasi tokio vaidmens, valstybė turėtų veikti kiek galint mažiau tiesiogiai juntamais metodais. Šį vaidmenį atsistatysiančiai valstybei, be kitko, lengvins ta aplinkybė, kad mūsų praktikoje jau nepriklausomybės pradžioje turėjome tai, dėl ko Vakarų Europos valstybės tik dabar yra pradėjusios aršias kovas, būtent – už stambių, visuomeninės reikšmės ūkinių objektų nacionalizaciją (geležinkeliai, vandens keliai, miškai, žemės turtai, valstybės bankai, draudimas, paštas, elektros pramonė ir t.t.). Pas mus šių valstybės, kaip reguliatoriaus, funkcijų atlikimas nebesudarytų jokių didesnių sunkumų ar rungtynių politikos lauke. Turint galvoje pirmosios bolševikinės okupacijos atliktas, po to vokiečių okupacijos išlaikytas ir per antrąjį bolše-

vikmetį dar "pagilintas" "nacionalizacijos", vedančias į mūsų ūkio ir sveikos socialinės struktūros aiškią katastrofą, – Lietuvos valstybei teks šį žalingą procesą atvartyti atgal Laipsniškai, bet ir pakankamai greitai, sveikomis proporcijomis atstatant privačias nuosavybes (pirmoje eilėje – žemės ūkyje) ir asmeninės iniciatyvos pajutimą, teks sudaryti harmoningą padėtį tarp valstybės, kaip reguliatoriaus, funkcijų ir asmeninės iniciatyvos laisvės.

Tam tikrų liberalinio ūkio suvaržymų, prie kurių mes esame jau seniai pripratę, mums netektų nemaloniai pajusti, atsidūrus vadinamojo planingo ūkininkavimo būtinybės akivaizdoje. Bet šia dvasia subrendęs ekonomistas ir sociologas platesnį žodį apie tai galės tarti tik paaiškęs visoms realioms ateities sąlygoms, kurių pilno vaizdo lietuviškoje ir tarptautinėje plotmėje šiandien dar niekas tiksliai negalėtų susidaryti.

Dvasinės vertybės ir lietuvių civilizacija

Akstinai, kurie paskatino laisvės kovotojų pasiryžimą ir pasiaukojimą realizuoti aukščiausią politinį lietuvių tautos siekimą, savaime aišku, turėjo būti tik idealistiniai.

Mūsų rezistencinės kovos kelyje mus nuolat lydėjo įsitikinimas, jog mums dvasinės vertybės yra ir visuomet bus aukštesnės už materialines vertybes. Lietuvių tautos ir žmogaus asmenybės dvasinių vertybių išlaikymas ir tų vertybių nauja kūryba – yra apvainikavimas, įprasminimas ir pateisinimas mūsų buvimo, mūsų žmogiškosios būties, mūsų darbų ir materialinių vaisių, kuriuos šioje žemėje galima pasiekti. Ne žmogus – turtui, galiai, valdžiai, bet turtas, galia, valdžia ir t.t. – žmogui, šeimai ir visuomenei geriau patarnauti.

Todėl mes giliai tikime didžiule žmogaus asmenybės ir jos laisvės verte. Atvirkščiai ekonominių bei socialinių problemų atvejams, kur valstybė turi imtis sveiko reguliatoriaus funkcijų, dvasinio gyvenimo reguliavimas remiasi viena bendra principine išimtimi – negali būti laisvės tam ar tiems reiškiniams, kas ir kurie, laisve naudodamiesi, siekia kitą paversti vergu, pikta išnaudoti arba vien už skirtingą nuomonę sunaikinti (ką praktikuoja visi be išimties totalitariniai režimai ir pasaulėžiūros).

Dvasinės laisvės, sąžinės laisvės, tolerancijos ir tolygūs principai neišvengiamai mus vertė susidurti su religijos ir bažnyčių problemomis, kurios lietuvių politiniame gyvenime yra perdaug prigadinusios kraujo ir galų gale žalin-

gai atsilieps tiek valstybei, kiek ir pačiai bažnyčiai. Giliai vertindami religinius idealus, pasiryžę padėti bažnytinėms organizacijoms kuo našiau atlikti savo misiją, mes aiškiai smerkiame kenksmingą klerikalizmą – konfesinių organizacijų klatingą panaudojimą politikos bei politinių grupių, kastų ar klikų reikalams.

Visiems piliečiams lygios teisės, nepaisant rasės, luomo, tautybės ar religinių įsitikinimų skirtumo, niekam neteikiant specialių privilegijų, iš visų lygiai reikalaujant pagal sugebėjimą atlikti valstybės piliečio pareigas. Taip mes žiūrime į vadinamą mažumų klausimą, kuris lietuviškoje erdvėje visuomet bus aktualus, ypač siekiant mums vis glaudesnio sugyvenimo su mūsų broliškaisiais aisčiais ir kitomis tautomis, galbūt federalinės platesnės valstybės pagrindu.

Nepriklausomos, suverenios valstybės siekiame todėl, kad tik ji viena tuo tarpu tėra didžiausia garantija ir saugumo laidas mūsų tautai ir kiekvienam mūsų tautos nariui išlaikyti savo individualybę ir plėtoti savo dvasines vertybes, kurios, kaip minėjome, yra tauriausioji mūsų buvimo prasmė. Konkreti jų forma ir praktinis tikslas – lietuviškos civilizacijos išsikristalizavimas. Civilizacinės vertybės ir civilizacijos pasiekimai šiandien dėl susisiekimo pagreitėjimo tampa greit universalūs. Mums sunku sutikti, kad lietuvių tautos tikslas yra "pasisavinti Vakarų kultūrą" arba "atlikti sintezę tarp Rytų ir Vakarų kultūrų", arba sukurti tik "gryną lietuvišką kultūrą". Civilizacijos ir kultūros tampa universaliomis, jų mes neišvengtume net ir "kinų siena" užsidarydami. Mes turime imti ir mokytis visa ir iš visur, kas gero, ir tai savo sąlygoms, charakteriui pritaikius, per lietuvišką sielą transformavus, jungti su tuo, ką mes kuriame savito.

Į civilizaciją mes žiūrime kaip į dvasinių ir materialinių vertybių harmonišką sistemą. Mūsų lietuvišką civilizaciją sudarys ne vien tautosakos ir tautodailės duomenys ar individuali visokių menų kūryba, bet drauge ir mokslas, bendrasis ir praktinis švietimas, teisinės institucijos, teisinė sąmonė ir apsauga, tikras ir realus patriotizmas, piliečių darbštumas, pareigingumas ir aukšta moralė, humaniškumas ir dvasinis pažangumas, taip pat gera administracija, ūkio našumas, greitas transportas, mūrinė statyba, patogūs butai, elektrifikacija, socialinis draudimas, viešojo ir privati higiena, tautos sveikatingumas ir t.t. Žodžiu, visas ir visoks darnus tautos dvasinis, fizinis ir medžiagi-

nis grožis, gėris, "prabanga".

Ateities uždavinys

Tai, ką čia trumpai suminėjome, aišku, dar nėra jokia "programinių principų" sistema. Tai yra tik proginis pavaizdavimas kai kurios minčių eigos, kuri bolševikų ir ypač vokiečių okupacijos metu laisvės kovotojus versdavo nusakyti šiuokius ar tokius principus minėta prasme "viešai" ar dar daugiau – tarpusavy, intymaus apmąstymo atvangomis.

Ir šiuo LKS žingsniu, kai kurių kovos epizodų pavaizdavimu nesigiliname į tolimesnių ideologinių bei programinių principų apibrėžimus, nes:

1. LKS pagrindinėje spaudoje niekada nebuvo progos nei laiko pasisakyti visais principiniais klausimais ir juos išnagrinėti;

2. Tatoi nebuvo užsimota daryti ir šiame pirmajame platesniame leidinyje, rezervuojant tam kitas progas ir atsižvelgiant į visas kitas dabar gyvenime ypatingo laikotarpio sąlygas.

Bet laisvės kovotojų sąjūdis, rezistencinė kovotojų dvasia Tėvynėje, tremtyje ir lietuvių išeivijoje šiandien jau yra tiek išaugusi, išsiplėtėjusi ir vis daugiau pribręsta, kad šis ateities uždavinys galbūt /.../. Tuo tarpu tai paliekant ateičiai, tenka pagaliau suminėti dar vieną pagrindinį rezistencinės kovos elementą ir LKS vaidmenį tuo atžvilgiu.

Išlaisvinimo kovos politinė organizacija

Visai natūralu, kad kovoti už Lietuvos išlaisvinimą reikėjo ne vien fizinėmis ar tiksliau – karinėmis priemonėmis. Toji kova turėjo būti visuotinė – ir karinė, ir ūkinė, ir dvasinė, ir diplomatinė, ir politinė. Visi veiksniai pagal galimybes turėjo būti įvertinti ir naudojami. Jie ir buvo naudojami.

Bet tada natūraliai iškyla tokios kovos politinės organizacijos klausimas. Tai – centralizuotas ir vieningas vadovavimas, harmoningas visų veiksmų akcijos suderinimas ir, eventualiai, tautos ir valstybės reprezentacija. Kaip žinia, konstitucinės Lietuvos vyriausybės nei krašto, nei egzilyje nebuvo. Liko tik kai kurie Lietuvos Respublikos pasiuntinybių diplomatiniai bei konsuliniai postai užsieniuose ir į užsienį pasitraukęs Respublikos Prezidentas, kuris betgi nebuvo sudaręs naujos vyriausybės, šalies išlaisvinimo akcijai

faktiškai nebevadovavo ir, formaliai likdamas prezidentu, praktiškai beveikė tik kaip tam tikras moralinis veiksnys, tik kaip privatus asmuo.

Ligi 1941 metų birželio mėn. 22-23d. antibolševikinio sukilimo, ir ypač jo išvakarėse, koviniu ir, taip sakant, politiniu atžvilgiu Lietuvos išlaisvinimo akcijai vadovavo LAF Vyr. Vadovybė. Ji buvo aukščiau bet kokio partinio, grupinio ar srovinio vadovavimo. LKS dėl priežasčių, kurias šio rašinio pradžioje išdėstėme, tada sudarė integralinę LAF kovinių padalinių žymią dalį.

Po sukilimo politinė vadovybė automatiškai ir dėl susidėjusių aplinkybių turėjo atitekti Laikinai Vyriausybei, kuriai Lietuvoje ministro pirmininko pavadootojo titulu vadovavo p. J.Ambrazevičius, negalint grįžti iš užsienio ir prievarta vokiečių organų sulaikytam, vėliau internuotam tos vyriausybės ministrui pirmininkui gen. št. pulkininkui, Lietuvos pasiuntiniui Berlyne Kaziui Škirpai, vyriausiam LAF vadovui. Buvo žinių, ir istorija tai galės paliudyti, kad Laikinoji Vyriausybė, J.Ambrazevičiaus laikinai vadovauta, elgėsi ne pagal visas savo šefo – LAF vadovo instrukcijas. Laikinoji Vyriausybė betgi nesusėjo įvykdyti nė savo pačios užsimojimų, kadangi ji buvo greitai naujo okupanto likviduota. Netrukus faktiškai nustojo krašte egzistuoti ir LAF. Jo savaimingos organizacijos neliko, jo adeptai išsiskirsto kas sau.

Atlikusi savo reorganizaciją, LKS greitai pajuto spragą ir reikalą vėl turėti krašte išlaisvinimo kovos politinę vadovybę.

1943 metų viduryje jau veikė socialdemokratų, liaudininkų, tautininkų ir nacionalistų koalicionis organas – Vyr. Lietuvių Komitetas. LKS greitai su juo užmezgė ryšį, tačiau nuo prisidėjimo buvo susilaikyta, nes LKS pageidavo, kad būtų sudarytas centrinis visų rezistencinių pastangų organas iš visų pogrindyje veikusių grupių. Čia buvo turima galvoje dar Lietuvių Fronto prisidėjimas, kuris savo centrinių organą buvo pavadinęs "Tautos Taryba".

1943m. viduryje prasidėjo pasitarimai tarp LKS ir LF atstovų siekiant centralizuoti rezistencines pastangas. Derybos vaisių nedavė, nes LKS kategoriškai laikėsi savo principo visus matyti bendrame darbe. Be to, LKS nebenorėjo jau nutraukti turimo ryšio su aktyviai pasireiškusiu Vyr. Lietuvių Komitetu, kai tuo tarpu vadinamoji Tautos Taryba buvo daugiau fiktyvi.

Po keleto Lietuvių Fronto LKS atžvilgiu padarytų netaktų (pav. paskelbimas pogrindžio spaudoje "Į Laisvę" kelių iš užsienio LKS gautų labai slaptų dokumentų, kurio reklamacija kėlė didelį pavojų buv. Lietuvos pasiuntinio

Švedijoje Igno Šeiniaus kai kurioms patriotinėms pastangoms) LKS ryšys su LF nutrūko ir LKS pagilino kontaktą su veikliu Vyr. Lietuvių Komitetu, tapdama jo nariu.

Tačiau, žengusi šį žingsnį, LKS nuolat veikė, kad būtų sudarytas koalicionis visų rezistencinių organizacijų organas. Tokios intencijos buvo nemirusios ir kituose rezistenciniuose organizmuose, taigi 1943m. pabaigoje susidarė organas, pasivadinęs (Vyriausioju Lietuvos išlaisvinimo komitetu)/.../.

Tokia yra sausa faktų kalba.

LKS ir partijų koalicija VLIKe

Sudarant Lietuvos išlaisvinimo kovos politinio vadovavimo organus, LKS į jų elementus turėjo kitokią pažiūrą, negu kai kurios senosios mūsų politinės partijos. Ši pažiūra kilo ne tiek iš kokio apriorinio ir principinio antipartinio nusistatymo, kiek iš reikalo ir prasmės konkrečiai ir realiai vertinti lietuvių rezistencijos ir kovos faktorius.

Kaip žinoma, pirmosios bolševikų okupacijos smūgiai buvo tokie dideli ir brutaliūs, kad visokios politinės ir visuomeninės organizacijos buvo į šipulius sugurintos. Jos buvo priverstos nustoti egzistuoti ne tik formaliai, bet ir faktiškai visiškai pakriko. Vadovai išsisklaidė, kai kurie pabėgo, daugumas buvo areštuoti, deportuoti, nužudyti. Ir pati lietuvių visuomenė, kiek ji dar turėjo laiko ir galimumo mąstyti, tų partijų išnykimą, švelniausiai tariant, ne per daug graudžiai apgailestavo.

Kai pasišventėliai tautos vaikai ruošėsi nublokšti bolševikų okupacijos jungą, retas ir bene tikriausiai niekas čia negalvojo apie partijas ir jų gražinimą. Apie tai, pasirodė vėliau, tegalvojo tik kai kurie siauri, "rinktiniai" rezistencijos sluoksniai. Antra vertus, toje rezistencijoje partijos niekur nesirepresentavo: nei formaliai, nei savo faktine veikla. Bet pasirodė, kad partijoms buvo tik nutrauktos galvos ir išlaužyti stiebai, o šaknys tebuvo likę. Ir kai tik pasitaikė pirmoji progelė lengviau atsidusti, bolševikus ir jų enkavedistus išvijus, jos tuojau be galo karštai ir atkakliai ėmė leisti naujus daigus. Jų rabinai vėl susiieškojo pageltusius senųjų programinių talmudų lapus, kai kur "pakoreguodami" ir sakydami naujiems sąjūdžiams: "Senas vynas visuomet liks geras vynas, svarbu, kad tik etiketė būtų graži." Visos partinės

aistros, godumas, egoizmas ir kombinacijos "valdžią kietai į rankas suimti" vėl staiga liepsnute suliepsnojo.

Nuo to laiko politinės aistros ir jų kombinacijos jau nebenurimo. Bet tik vokiečių okupacijos metu partijos vėl reprezentavosi, pareikšdamos didelių ambicijų ir pareikalaudamos teisių... vadovauti lietuvių rezistencijos politikai (!). Mat jos po bolševikinio šalto dušo metinių "atostogų", dabar vėl pajuto energiją trykštant ir ėmė skubiai atsigaivelėti. Jų kai kurie vadovai, seni rabinai ir kiti partijos talmudo žinovai dairėsi ir susirinkę teiravosi: "Kas dar čia iš mūsų yra likę?"... Ir kai konstatavo, kad visur dar šis tas buvo likę – partijos buvo bent protokolo popieriuje, bent siauruose bičiulių būreliuose "atstatytos"... Ir, kaip natūralu, jos ėmė reikšti norą vadovauti rezistencijos politikai, nes juk jos esančios tautos balso reiškėjos.

LKS tiek pirmame, tiek antrajame Komite te apsisprendė be sąlygų bendradarbiauti. Tai dėl to, kad ji, nors ir turėdama skirtingas pažiūras į partijų ligšiolinį vaidmenį rezistencijoje, ir manydama, kad visa rezistencinė politika turėtų remtis ne fikcijomis, o vien realiais ir konkrečiais aktyviais veiksmais – vis dėlto LKS ryžosi bendradarbiauti su visais politinių srovių žmonėmis tuo sumetimu, kad visos ir bet kokios lietuvių pajėgos būtų įtrauktos į bendrą darbą, kad nė vienas šimtas ir net nė viena dešimtis lietuvių nepasijustų, jog jie esą atstumti ar kad "vadovybėse" jiems niekas "neatstovauja". Betgi realiai vertinant ligtolinę akciją rezistencijoje, daug kam buvo nemažas siurprizas matyti išsirikiavusius atstovus tų visų "kovingų" partijų, kurių net vardai jau daugelį metų buvo krašte pamiršti, pvz., vienas iš klerikalinio bloko įnagių – "Darbo Federacija" arba 1926 metais girdėta "Ūkininkų Sąjunga". Buvo aišku, kad visas tas partijų atgimimas su visokiais jungikliais priklauso tik partinių politinių machinacijų sričiai.

Ši partinė koalinė politinio organo struktūra kai kuriuos tuoju paskatino ieškoti psichologiškai patogaus jo prigimties apibūdinimo. Netrukus imta visokiomis progomis pabrėžti ir to nusistatymo tebesilaikoma, jog tas išlaisvinimo kovai vadovaujantis rezistencinis organas susideda iš kovinių organizacijų. Galimas dalykas, kad tokia terminologija, pvz., "Lietuvių Frontas", kaip atskira klerikalinio bloko kovinė organizacija, jis yra visiškai patenkintas ir priima, kaip gerą komplimentą.

LKS, pavadinta "kovine organizacija", irgi niekad neprotestavo, kadangi

tai atitinka tikrovę: LKS tokia iš tikrųjų buvo ir yra pasiryžusi būti. Tačiau mes jau plačiau esame išdėstę, kad tikslai ir dvasia, kuriems susikūrė ir pribrendo laisvės kovotojai, yra šis tas žymiai giliau ir daugiau, negu tik kovinė organizacija. Ir todėl LKS nemano, kad mūsų politiškai galvojančioje visuomenėje susidarys kai kieno trokšamas įspūdis, taip kalbant apie vyriausio politinio organo "politines sroves" ir "kovines organizacijas". O jis gi nedviprasmiškai perša mintį: mes, politinės srovės (t.y. partijų galvos) per savo atstovus vadovaujame tautos išlaisvinimo politikai, o be mūsų – yra dar organizacijos, kurios kovoja už tą mūsų idealą. Toliau mintį pratęsiant: mes – galvojame ir dirguojame, o jie – klauso ir mūsų nurodymus vykdo.

Bet laiko rėtis sljoja

Tasai bandomas sudaryti įspūdis ne visai atitinka tikrąybę ir, mūsų nuomone, būtų labai apgailėtina, jei tai atsitiktų. Tas įspūdis, kad yra politinių srovių vadovybės, kurios iš anksto, vien savo partinių mandatų dėka dirguoja, sprendžia ir spręs Lietuvos likimą, o "kovinės organizacijos" vykdo tik joms pavestus konkrečius uždavinius, tarsi kokie šaulių būriai ar savanoriškos kariuomenės daliniai. Tokiu atveju, aišku, būti visiškoje priklausomybėje nuo "politiką darančių galvų", – tasai įspūdis yra klaidingas, nenuoširdus ir tendencingas. Jis nyksta ir turės visiškai išnykti. LKS, būdama kovinė organizacija, yra daug daugiau negu tik kovinė! Rezistencija nėra toks procesas, kad kažkas turi metų metais, kaip samdytas ar savanoris kareivis kovoti ir aukotis tam, kad tūli politikanai, kažkokiais "mandatais" pasiramstydami, manytusi vadovauja ir vėliau gerai dalykams pasibaigus, galėtų pasakyti – ačiū už atliktą darbą, o dabar tvarkysime mes.

Taip kai kurioms partijoms pavyko kai kur Vakarų Europoje. Bet ne visur ir ne visoms pavyko. Manome, kad tai neturės pavykti ir Lietuvoje. Ir visokiais atžvilgiais būtų sveika, kad tai jau nuo dabar būtų aiškiai supasta.

Rezistencija yra – geriausių tautinių pajėgų priešinimasis okupantui. Ji yra šventa pareiga, kiekvieno tikro ir narsaus patrioto prievolė. Ji išugdo naują moralę – ir politinę moralę. Ji išsikristalizuoja, kurios jėgos yra gyvybingos, aktyvios, kūrybinės ir tikrai idealistinės, t.y. kurios nori ir gali žodžius suderinti su veiksmais, t.y. kurios įrodo, kad tik jos vienos dar gali tęsti kovą

su priešu, kelti pasitikėjimą, gelbėti tautą ir garantuoti geriausiose rankose ir širdyse jos ateitį. Rezistencija drauge išsikristalizuoja, kurios dalys tautoje ar visuomenėje jau yra išsieikvojusios, sumaterialėjusios, išsigimusios, oportuniste sukreėjusios ar galutinai nusibankrutavusios. Ir čia nelabai svarbu, į kokias partijas jos vėl "atsiorganizuotų", kokiais savo delegatų balsais jos sudarinėtų dirbtines daugumas visokiuose komitetuose, kokias užmegztų ir vėl ardytų "parlamentines koalicijas", kokius fantomus beviliotų į savo pusę žaviais pažadais dėl būsimų "aukštų postų" ar "ministrų kėdžių".

Dėl viso to tauta deramai pasisakys, kai gaus laisvę pasisakyti. Šiandien Lietuvai svarbu ne fikcijos, bet realios pajėgos ir efektyvūs jų veiksmai kovose už laisvę – ir už lietuviškos politikos laisvę!

LKS politinių organų akcijoje

Kaip visur, taip Vyriausio Lietuvių Komiteto ir VLIKo veikloje LKS buvo pasiryžusi ir stengėsi atlikti konkretų ir realų vaidmenį – stimuliuoti akciją ir nešti tikro, sunkiausio darbo naštą. Dalyvaudama šiuose naujai susidariusiuose rezistencijos organuose, LKS neabejotinai prisidėjo prie jų autoriteto krašte iškėlimo.

1943 metų viduryje, bendradarbiaujant su dviem kitomis grupėmis, buvo pasiūstas LKS atstovas į vokiečių įtakos sferoje nesantį užsienį. /.../ LKS organizavo ir palaikė nuolatinius ryšius su latviais ir estais, vaidindama šiuose kontaktuose aktyviąją pusę. LKS ypatingai domėjosi Baltijos respublikų rezistencijos subendrinimu dėl daugelio suprantamų ir specialių priežasčių. Ji parodė mūsų kaimynams lietuviškosios rezistencijos pajėgumą ir skatinančiai juos paveikdavo. Nuo 1944 metų sausio mėnesio LKS pasiuntė į Rygą savo nuolatinį atstovą.

LKS apygarda Vilniuje nuolat palaikė ryšius su vietiniais ir iš Lenkijos atvykusiais lenkų rezistencijos atstovais.

Labai rizikingais keliais LKS nuolat siųsdavo didelį informacinį paštą į užsienius. Taigi kovojančios Vakarų demokratinės pajėgos, ypač anglosaksai, galėdavo turėti tikslias žinias apie mūsų antinacinę ir antibolševikinę rezistenciją ir mūsų reikalus. Per LKS specialų bendradarbį Berlyne (kur prie žiburio tamsiausia!) ir kitais būdais didelė tos informacijos dalis vėliau pasiek-

davo užjūrius, iš kur Amerikos ir kitų kraštų lietuvių išeivių spauda ir draugijos semdavosi žinių iš kenčiančios ir kovojančios savo tėvų ir senelių žemės.

Atlikdama šiuos ir daugelį kitų darbų, kuriuos šiandien saugumo ir kitais sumetimais dar neįmanoma minėti, ji niekad nekeldavo klausimo, kiek tai bus naudinga pačiai LKS -atvirkščiai, jai rūpėjo vien bendri reikalai, vienintelė direktyva jai buvo – tik bendras ir aukščiausias lietuvių tautos laisvės kovos reikalas.

Vadovaudamasi šiuo principu, LKS buvo ir liko kieta savo nusistatymuose. Labai didelė pastangų dalis ir bekompromisinis nusistatymo rezultatas buvo tai, kad ir visos mūsų tautos laikysena buvo kieta ir kategoriška. Tai gal ir dėlto, kad LKS nepagailėjo suorganizuoti efektyviausias informacijos bei propagandos priemonės ir veikti dinamiškai, o tai ne kartą būdavo siurprizas mūsų šiaip jau apdairiems okupantams. Turėjimas ryšio su užsieniu, lietuviškos rezistencijos išgarsinimas užsieniuose, keitimasis ir ten mums svarbiomis informacijomis buvo beveik vien tik LKS patamavimas kraštui.

Smūgliai ir aukos

Dėl šio plataus, realaus ir šimtaprocentinio pasiaukojamo darbo, savaime suprantama, LKS negalėjo nesulaukti iš priešų pusės skaudžių smūgių ir pakelti kruvinų aukų. Ji turėjo nuostolių ir neabejotinai daugiausia nuostolių.

Gestapui LKS visuomet buvo ypatingas krislas akyse. Kone visų Lietuvoje, ypač provincijoje, įvykdytų politinių suėmimų metu specialiai būdavo tiriamas eventualus suimtojo priklausymas LKS.

Gestapas dėjo ypatingų pastangų iššifruoti LKS centrą ir du kartu jis jau buvo nebetoli prie to priėjęs...

Pirmą kartą – 1943 metų viduryje, kai buvo iššifruota viena iš LKS slaptųjų spaustuvių. Bet, spaustuvės ryšininkui su centru suėmimo išvengus ir pasislėpus, tolimesnis siūlas nutrūko. Tuo metu buvo sugauta spaustuvė su spaudai paruoštų "Laisvės Kovotojo" 13-uoju numeriu (fatališkas skaičius!) ir, be to, areštuoti 9 asmenys (4 asmenims pavyko pabėgti). Tačiau dar savaitei nepraėjus, "Laisvės Kovotojo" 13 numeris iš naujo pagrindžio jau sklido po visą Lietuvą...

Antrą kartą LKS buvo labai stipriai sukrėsta, kai 1944 metų balandžio mėn.

Estijoje prasidėjus suėmimams, buvo sugautas tūlas Kazys Ambraziejus, buvęs ten su specialiais VLIKo uždaviniais. Kadangi jis buvo gabentas ir pristatytas LKS turimu ryšiu, jis turėjo progos pažinti keletą LKS centro narių, tai, be Vliko išdavimo, jis dar sugebėjo susodinti ir minėtus LKS narius. Surastuoju siūlu Gestapas pagriebė į savo nagus 12 LKS centro bendradarbių. Tačiau ir šis smūgis LKS nesunaikino, nes buvo suimta tik dalis centro, nuo kurio gestapui nepavyko nutiesti siūlą visai centrinei vadovybei likviduoti, taigi LKS netrukus atsitiesė. Dėl atsiradusio ypatingo nesaugumo LKS spaustuvėms centro aplinkoje tolimesnių "Laisvės Kovotojo" numerių redagavimui ir spausdinimui į pagalbą atėjo Šiaulių apygarda. Jos darbą sutrukdė atslinkusio karo veiksmai. Gestapas panaudojo tiesiogines naikinimo akcijas, be to, kad suvedžiotų ir suklaidintų visuomenę savo agentų pastangomis išleido ir platino suklastotą gestapinį "Laisvės Kovotoją", kur buvo pateiktas iškraipytas 1944.II.16 "Laisvės Kovotojo" tekstas. Šios jų pastangos, betgi mums buvo tik juokingos. Aišku, jos nedavė okupantui jokios naudos ir jokių vaisių. Lietuvių visuomenė buvo pakankamai sąmoninga ir tuoju pat atskyrė tikrą kovotojų spaudą nuo suklastotos provokacinės.

Veržliųjų naikinimas

Gestapo slaptingiems agentams buvo pažadėtos didelės piniginės premijos už LKS vadovybės iššifravimą, kovotojų civilių ir spaudos platintojų provincijoje išnaikinimą, – bet ir tai nedavė pageidaujamų rezultatų. Gal ne veltui 1943 metų pabaigoje vienam LKS nariui Gestapo tardytojas pasakė: "Jei nebūtų LKS, mums Lietuvoje būtų daug lengviau. Kitos organizacijos nėra taip veržlios."

Todėl rudasis okupantas tikrai nepagailejo energijos kuo didesniam šių veržliųjų ir daugiau pasireiškančių lietuvių skaičiui sunaikinti.

Iš LKS Vyriausios Vadovybės artimųjų bendradarbių, apie kuriuos buvo galima tuoju turėti žinias, vokiečių okupacijos metu buvo suimti 27 asmenys. Tolimesnių bendradarbių, apie kuriuos tikrai pavyko sužinoti, buvo per 30 asmenų. Suimtųjų skaičiaus periferijoje, įvairiuose Lietuvos provincijos vietose nebuvo įmanoma nustatyti, bet jis nemažas.

Tikslaus žuvusių, nukankintų ir nukentėjusiųjų skaičiaus šiuo metu taip

pat dar neįmanoma nustatyti. O žinomų pavardžių dabartiniu laikotarpiu saugumo sumetimais dar netikslu skelbti, – nes dabartinis priešas, kurio metodai mums visiems gerai žinomi, kartais dar gali surasti ryšį ir nuo mirusiųjų iki gyvųjų.

Iš suimtųjų 7 mirė kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose – nuo bado arba mušimų, 2 mirė išėję laisvėn dėl nepataisomai kalėjimuose sužalotos sveikatos.

Tai nėra dideli skaičiai. Tai tik tie skaičiai, kurie centrui buvo žinomi iš artimųjų ir artimiausių bendradarbių. Provincijos vyrai ir moterys per antruosius karo veiksmus ar pirmame ištrėmimo etape Rytuose žuvę ir kitaip nukentėję kovotojai faktiškai sudaro didesnę skaičių. Į tą skaičių, savaime suprantama, dar neįskaitomi žuvę laisvės kovotojai antrosios bolševikų okupacijos laikotarpiu, kuris dar nesibaigia.

Visus juos mes šiandien galime paminėti tik su pagarba, skirta – Nežinomam Kareiviui!

Atminimų puokštė a.a. Juozui Rudokui

Tačiau vieną iš jų galime paminėti jau šiandien. Žmogų, kurio atmintį siejame su nemirštama pagarba. Žmogų, kuris buvo to laikotarpio vienu didžiausių mūsų Tautos laisvės kovotoju ir LKS kertiniu šulu. Tai – Juozas Rudokas, paaukojęs savo gyvybę nuolatinėje ir didvyriškoje kovoje. Neįmanoma dar šiandien nušviesti jo darbų ir nuopelnų mūsų laisvės kovoje. Jų tiek daug. Bet ateitis tai padarys. Jo veikla – tai ne vien didelis vaidmuo antinacinėje kovoje. Jis buvo taip pat nuostabus 1940 – 1941 metų pagrindžio veikėjas ir 1941 metų birželio mėn. vienas aktyviausių sukilimo organizatorių okupuotoje Lietuvoje.

Mūsų Tauta stato paminklus savo didiesiems sūnums. Tauta sukūrė herojiškas legendas Dariui ir Girėnui – vyrams, kurie drąsiame žygyje paaukojo savo gyvybes tautos didesnei garbei. O Juozo Rudoko, metų metais aukojusio save laisvės kovai, dirbusio pagrindyje be skambaus garso ir garsinimosi, narsiai, protingai, su visu dvasios, valios ir kūno įnašu iki paskutinio atodūsis – jo mūsų Tauta galbūt niekad tinkamai neįstengs įvertinti. Bet tie, kurie ilgus metus, nuolatiniame pavojuje su juo kartu dirbo ir kentėjo, – laisvos Lietuvos gyvenimo atkūrimo darbuose, ateityje, visados /.../

LEITENANTAS ADOLFAS EIDIMTAS

Juozas Kojelis

Raudonosios lavos bangai iš rytų 1944m. ritantis per Lietuvą, didelis skaičius žmonių judėjo vakarų kryptimi. Bolševikai pabėgėlius plūdo pačiais pikčiausiais žodžiais, nors bėgome nuo kruvino okupanto teroro. Gelbėti gyvybę yra natūrali žmogaus teisė. Tik kiek nejauku girdėti žodžius kai kurių išeivių, jog jie bėgę, kad laisvajame pasaulyje galėtų kovoti dėl Lietuvos laisvės. Bijoti prarasti gyvybę turbūt nereikia gėdytis, bet tikrai gėda baimę prilyginti didvyriškumui.

Teisingai kartą pasakė Mykolas Biržiška, kad herojai likę Lietuvoje. Bet ne visi, kurie liko, buvo herojai. Didžioji dauguma laikėsi įsikibę gimtosios žemės ir tikėjosi kaip nors išsilaikyti. Bet kartu

su herojais liko ir stribų (kuriuos dabar kai kas nori didvyriais paversti) ir kitokios veislės išsigimėlių. Tarp pabėgėlių patriotinės aukos dvasia išryškėjo vėliau, o Lietuvoje likę didvyriai, kai mes bėgome, išėjo "nuogom krūtinėm", parafrazuojant poetą Aistį, sulaikyti kruvinos komunistų bangos.

Pabėgti su jauna žmona ir mažyte dukrele galėjo ir husarų leitenantas Adolfas Eidimtas, bet jis šeimą palydėjo iki Vokietijos sienos, o pats grįžo

Ltn. Adolfas Eidimtas, vienas iš LLA vadų

Kazys Veverskis - Vilniaus Universiteto studentas, 1941-1942m.

kovoti. Kovoti drauge su Lietuvos Laisvės armijos vadu Kaziu Veverskiu, Adolfu Kubiliumi, generolu Motiejumi Pečiulioniu ir kitais bendražygiais. Jų auka, kad ir skirtingose sąlygose, panaši į Juozo Lukšos-Daumanto, kuris galėjo pasilikti Vakaruose, bet iškelia-vo kovoti ir žūti, palikęs žmoną, kurią buvo vedęs vos prieš savaitę.

Veverskis, Eidimtas, Kubilius, Pečiulionis iš partizaninių kovų rikiuotės buvo išvesti anksti, laisvės kovų pradžioje: Veverskis žuvo 1944m. pabaigoje, Eidimtas, Kubilius ir Pečiulionis į priešo nelaisvę pateko 1945m. pavasarį. Pečiulionis dešimčiai metų buvo išsiųstas į Sibiro lagerius, išliko gyvas ir mirė Lietuvoje. Eidimtas Vilniuje nužudytas 1946m. Kubilius taip pat. Kodėl taip įvyko, kai ką paaiškina tuometinio LLA

Šiaulių apygardos štabo žvalgybos viršininko Genadijaus Miknevičiaus laiškas, rašytas 1988 03 17 į Ameriką anų dienų pagrindininkui Pranui Pakalniškiui. Miknevičius 1944m. buvo nuteistas 10 metų Sibiro ir iki šiol ten pasilikęs. Laiške jis rašo:

"Eidimtas (slapyvardis Papunis, vėliau Senis) persikėlė į Kauną su Karaliumi (buv. gen. štabo karininkas) organizuoti LLA... Šiauliuose buvome sudarę Šiaulių apygardos štabą. Į jį įėjo J.Šlepetys ir J.Stankūnas. Mane Eidimtas paskyrė žvalgybos viršininku". Toliau jis rašo, kad partizanai buvę neblogai ginkluoti, tik partizaniniam karui neparuošt: "Per Atvelykį turėjo atvažiuoti Eidimtas ir duoti mums paskutinius parėdymus išeiti su suformuotais daliniais (o jų buvo nemaža) į miškus ir pradėti veikti. Deja, vietoj jo atvažiavo

provokatorius ir... per vieną vakarą visą Šiaulių apygardos štabą likvidavo. Jeigu žvalgybos viršininkas būtų buvęs bent kiek gudresnis, to nebūtų įvykę." Vėliau laiško autorius supratęs, kad "prieš mus buvo galingas, žiaurus, gudrus ir klatingas priešas, praėjęs puikiausią pagrindžio ir partizaninio karo mokyklą".

Partizaninio karo strategiją Lietuvos partizanai įsisavino jau kovodami, nes tokio apmokymo nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje nebuvo.

Su Veverskiu ir Eidimtu buvau pažįstamas dar prieš okupaciją ir kiek bendravome okupacijos metu. Eidimtas kilęs iš tos pačios Telšių apskrities, o Veverskis kiek toliau, nuo Veliuonos. Apie Veverskį esu kiek rašęs 1963m. "Darbininke" ir Lietuvių enciklopedijoje (XXXVI tomas). Jaučiu pareigą ką parašyti apie Eidimtą.

Adolfas Eidimtas gimnaziją baigė 1935m. Telšiuose ir tais pačiais metais įstojo į karo mokyklą. Aš tą rudenį įstojau į VDU Kaune. Telšių gimnazijoje mokėsi dvi Milvydaitės, kurių tėvas buvo Telšių taikos teisėjas ir netoli mano tėviškės turėjo dvarą. Vasaros atostogų metu gimnazijų ir universiteto jaunimas bendraudavo. Taip ir mes apsilankydavome Milvydų dvare, Milvydaitės – mano tėvų ūkyje. Viena Milvydaičių, Gabrielė (dabar Dzirvonienė, gyv. Čikagoje) buvo Eidimto simpatija, vėliau sužieduotinė ir galiausiai žmona. Taip suėjome į pažintį su Eidimtu.

Baigęs karo mokyklą 1938m., jis buvo paskirtas į husarų pulką Kaune. Rusams okupavus Lietuvą, pulkas buvo išformuotas ir leit. Eidimtas perkeltas į Vilnių. 1941m. pradžioje NKVD išaiškino slaptą, prieš sovietus veikiančią karininkų organizaciją. Prasidėjo karininkų areštai. Suėmė šiltine susirgusį Eidimtą, nes tuo metu Vilniuje ir Vilniaus krašte siautė šiltinės epidemija. Po kelių dienų jį perkėlė į užkrečiamų ligų ligoninę Antakalnyje. Sužadėtinei Gabrielei padedant, jis nakčia pabėgo ir atsidūrė Ukmergėje pas Rimavičius. Sustiprėjęs pro Balbieriškį spruko į Vokietiją. Į Lietuvą parvyko, prasidėjus karui.

Manau, 1943m., Gavėnios metu, vykstant Kretingos gimnazijos mokinių rekolekcijoms, į bažnyčią įėjo du lietuvių apsaugos dalinių uniformomis karininkai, ir aš tuoj pažinau, kad tai Veverskis ir Eidimtas. Jie suklustotais dokumentais važinėjo po Lietuvą, organizuodami LLA. Turėjome ilgesnį pokalbį mano kambarėlyje. Jau seniau į LLA buvau įstojęs, tačiau aktyviai LLA

dalinių organizuoti nesutikau, nes gestapo buvau sekamas (vienas mokinys buvo man prisipažinęs, kad gestapas privertęs jį mane šnipinėti), mokinius į kovos dalinius telkti nesijaučiau turįs teisę, o ir visuomenė man buvo mažai pažįstama. Pažadėjau ir toliau iš Telšių atgabenti slaptos spaudos ir palaikyti ryšį su LLA vadovaujančiu asmeniu Palangoje. Kai gestapas mane areštavo ir išvežė iš Kretingos, ryšiai su LLA nutrūko.

1983m. "Švyturio" žurnale okupuotoje Lietuvoje pasirodė serija straipsnių apie LLA veiklą ir jos vadus. Daugiausia kalbama apie Veverskį ir Eidimtą. Sovietinis žurnalistas Balys Baranauskas pripažįsta, kad "LLA buvo stambiausia buržuazinių nacionalistų hitlerinės okupacijos meto ir nuo okupantų išvaduotoje Tarybų Lietuvoje organizacija". Ir toliau tęsia apie Eidimtą: "Didelį vaidmenį LLA suvaidino Adolfas Eidimtas, okupacijos metais padėjęs K.Veverskiui plėsti ir stiprinti organizacijas, o vėliau iš hitlerininkų išvaduotoje Lietuvoje pasiskelbęs LLA vadu."

Straipsnių autorius B.Baranauskas turbūt vienas labiausiai kvalifikuotų patiečių istorijai klastoti. Pagal tarybinę enciklopediją, turėdamas 20 metų, jis pasidaro Sovietų sąjungos komunistų partijos nariu ir Lietuvos pogrindyje dirba iki okupacijos. Išdavikiškame darbe turėjo būti itin nusipelnęs, nes okupantai tuoj jį paskyrė NKVD viršininko pavaduotoju. Paskui visą laiką sklandė partijos viršūnėse, o nuo 1958m. iki mirties, 1975m., buvo archyvinių dokumentų skelbimo įstaigos vyriausias redaktorius.

Kokiom spalvom Baranauskas piešia Lietuvos laisvės kovotojus ar kokius "prisipažinimus" įdeda į jų lūpas, nieko nereiškia. Neturi mažiausios istorinės reikšmės. Gal tik surašytos pavardės, datos ir kai kurios situacijos padeda lengviau orientuotis anų dienų įvykiuose. Žymiai nemalonesnį jausmą palieka buv. politinis kalinys Liudas Dambrauskas, perskaičius jo prisiminimų knygos "Gyvenimo akimirkos" 264-295 puslapius. Čia jis pasakoja, kaip būrelis vyresnių ir jaunesnių inteligentų – Juozas Keliutis, Juozas Rainys, dr. Antanas Juška, Mindaugas Bloznelis, jis pats ir dar keletas kitų 1944m. lapkričio mėn. įkūrė Lietuvos Išlaisvinimo Tarybą, LIT, ir vėliau sudarė santarvę su LLA, pasiskirstę pareigomis; LIT vadovaus politiniam sektoriui, LLA – kariniam. Už LLA pasirašęs A.Eidimtas, slapv. Žybartas. (Žuvus LLA vadui K.Veverskiui, slapv. Senis, Eidimtas naudojo ir Senio slapyvardį), LIT tarpe ar aplink sukosi ir daugiau žmonių: doc. K.Baršauskas, P.Nevardaitis,

Z.Staneika, S.Sinkūnas, J.Antanaitis, A.Bendinskas, P.Sasnauskas ir kiti, LIT Molėtų gatvėje Kaune turėję konspiracinį butą su radiju, žemėlapiais, nelegalia spauda, LIT dokumentais. Žemiau jų, antrame aukšte, gyvenusi namo savininkė ir 2 ar 3 klierikai; apačioje viename bute gyvenę nepažįstami žmonės, o antrame – "viena iš Sniečkaus žmonių", pas kurią bent kartą savaitėje Sniečkus atvažiuodavęs ir nakvodavęs. Aišku kaip dieną, kad ši LIT grupė apie pagrindžio veiklą mažiausio supratimo neturėjo. 1945m. iš balandžio 6 į 7 naktį NKVD namą apsupo ir konspiraciniame bute buvusius tris pagrindininkus, taip pat šeimininkę ir klierikus suėmė. Minėtas Šiaulių apygardos štabo žvalgybos viršininkas G.Miknevičius dėl neapdairumo kaltina save, o Dambrasuskas lyg iš šautuvo šauna: "Nelaimė atėjo per LLA -per Eidimtą".

Pasigilinus į pavaizduoto epizodo detales, galima matyti, kaip Dambrasuskas ruošia skaitytoją, kad patikėtų jo kaltinimu. Pvz., dr. Jušką jis laiko tikru saugumo agentu, kuris "ne vieną savo pažįstamą paaukėjo, kol užsitarnavo savo naujųjų šeimininkų pasitikėjimą". Bet Juška negalėjęs LIT išduoti, nes manęs, kad į saugumo pinkles įsipainiojęs 1945m., jau po šio įvykio. Bet nepasako, kodėl taip manęs. Tas pats ir su pas "vieną iš žmonių" atvykstiančiu Sniečkumi. Reikia būti daugiau negu naiviu, kad patikėtum, kad Sniečkus, vyriausias enkavedistas ir komunistų partijos gen. sekretorius, vadovaujantis kovai su lietuviais partizanais, vienas pats nakčia paliktų pas neaiškos reputacijos moterį, net gerai nepatikrinęs, kas kiti tame name gyvena ir lankosi.

Po dviejų dienų nuo arešto, rašo Dambrasuskas, tardymo metu saugumietis į tardymo kambarį įvedė "jauną vyriškį". Tai, jo nuomone, buvo Eidimtas. Ne akistaton, bet pagąsdinimui matyk, kad Eidimtas yra pas mus. Eidimto arešto laikas turbūt yra užfiksuotas KGB archyvuose, tačiau iš G.Miknevičiaus laiško, Baranausko rašymų ir kai kurių nuogirdų galima spėti, kad jis galėjo būti areštuotas tuo pačiu metu kaip ir Dambrasuskas, kažkada apie Velykas. Kiekvienas saugumas, ne tik sovietų, konspiracijų dalyvius nerankioja po vieną, nes kiti galėtų išbėgioti ir pasislėpti. Stengiasi išlaukti, išaiškinti platesnius tinklus ir vykdyti, jei ne masinius, tai grupinius areštus. Taigi galima prileisti, kad jie pasirūpino kartu likviduoti Šiaulių ir Kauno LLA centrus.

Pamatęs "jauną vyrą", Dambrasuskas kategoriškai netvirtina, kad tai tikrai buvęs Eidimtas. Autorius, dažnai menkniekiams skirias išstisus puslapius, nė

karto nepamini fakto, kad asmeniškai būtų susitikęs su juo. Netgi prisipažįsta: "Iš tikro Eidimto gerai nepažinojau." Taip pat Dambrasuskas nebando net spėti, ar Eidimtas tuo metu atrodė kaip kalinys ar kaip kolaborantas. Bet jo knygoje yra užuominų, kad galėjęs būti ir kolaborantas.

Toliau Dambrasuskas smulkmeniškai aprašinėja tardymus, tiesiogine kalba cituodamas tardytojų klausimus, savo atsakymus ir pareiškimus. Esu linkęs tikėti, kad daugelį jų gali prisiminti. Ir aš pats gestapo tardymus gan tiksliai prisimenu, nors datose, praėjus 50 metų, kai kada ir pasiklystu. Ir kai pirmojo tardymo pačioje pradžioje mane paklausė, ar X perdavė LLA instrukcijas, kaip minėti 1943m. Vasario 16-ąją, žaibo greitumu susiorientavau, per ką pakliuvau, nes niekas daugiau pasaulyje, o tik mudu du, apie tas instrukcijas žinojome. (Aš visai ant to asmens nepykstu. Jam teko daug daugiau už mane kentėti.) Tuoju apsisprendžiau tą faktą paneigti, nors grasi-no akistata.

Pagaliau, kaip Dambrasuskas, apkaltinęs Lietuvos laisvės kovotoją išdavyste, galėtų paaiškinti faktą, kad "Adolfui Eidimtui, sūnui Boleslovo... 1946m. vasario 18d. mirties nuosprendis įvykdytas Vilniuje". Tai patvirtina oficialus 1992m. balandžio 10d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo raštas, atsiųstas buv. Eidimto žmonai Gabrielei Dzirvonienei Čikagon.

"Gyvenimo akimirkų" autorius Liudas Dambrasuskas knygos pratarinėje rašo kalbą "Lūpomis tų, kurie už Tiesos, Gėrio ir Laisvės idealus atidavė gyvybę". Už tuos pačius idealus gyvybę atidavė ir leitenantas Adolfas Eidimtas. Tie, kurie jį pažinome, nė truputį tuo neabejojame.

Ar Liudas Dambrasuskas kalba ir Adolfo Eidimto lūpomis?

DRAUGAS, Chicago, 1994m. kovo mėn. 31d.

LLA ŽEMAIČIŲ LEGIONAS. A. KUBILIAUS GRUPĖ

Prisiminimai apie partizaną Adolfą Kubilių-Balį

Liudas Raudonis

Esu Steponas Grybauskas, gimęs 1925 10 23 Telšiuose. Motina namų šeimininkė, tėvas miesto darbininkas, nesibodėjęs jokio darbo. Šeima gausi, užaugome keturi broliai ir trys seserys. Mieste baigia 6 skyrius, vokiečių okupacijos metais 7 gimnazijos klases. Mokslas sekėsi gerai. Su pagarba menu pradinių klasių mokytoją, mokyklos vedėją Andrių Čiurinską, bolševikų nukankintą Rainiuose.

Ypač mano galva buvo pramušta sportui. Brandos atestatą gavau Klaipėdoje, vakarinėje mokykloje bene 1958 metais. Po to baigia Maskvos universiteto Apipavidalinimo fakultetą, esu dailininkas. Ilgus metus rengiau projektus uostamiesčio parduotuvių vitrinoms, gatvių papuošimui. Nemažai pasidarbavau papuošiant Klaipėdos katalikų bažnyčių gipso lipdiniais, kurie puošia skliautus, sienas. Aš ir "stacijų" autorius.

Gimnazijoje turėjau daug

Adolfas Kubilius - LLA Žemaičių legiono organizatorius

draugų, ypač iš pamėgusių sportą. Vienas iš jų - Kazimieras Petkevičius, už mane kiek jaunesnis.

1944m. rudenį A.Kubilius grįžo iš Vakarų į Lietuvą su grupe gerai paruoštų vyrų pagrindžio veiklai prieš okupantus. Grupei vadovavo Adolfas Kubilius. Štabas įsikūrė netoli Alsėdžių, Skirpsčių kaime. Įsirengė slėptuvę. Pasiskirstė pareigomis. Kubilius ėjo Šatrijos rinktinės vado pareigas. Jo padėjėjas Jazdauskas Šarūnas, Normis pradėjo organizuoti LLA ginkluotą pasipriešinimą prieš okupantus. Vyrų slapstėsi daug, bet pavieniui. Reikėjo sujungti visus, nors dar daug buvo neapsisprendusių. Aš ir Domininkas Šlima-Beržas greitai užmezgėm ryšį su desantų štabu ir buvom paskirti ryšininkais tarp štabo ir apylinkės partizanų. Mano slėptuvė buvo netoli štabo. Reikalui esant, reikėdavo eiti į štabą arba jie ateidavo į mano slėptuvę. Reikalų būdavo daug. Kovotojų atsirado daug, o ginklų retas kas teturėjo, todėl vado didžiausias rūpestis buvo, kaip apginkluoti vyrus. Ieškojo visokiais būdais. 1945m. pavasarį gavo siuntą iš savo štabo. LLA išmetė iš lėktuvo į Alsėdžių mišką keturis konteinerius su ginklais ir partizanų reikmenimis, didelę sumą pinigų, ir kartu nuleistas vienas desantas, slapyvardžiu Daktaras dokumentų klastojimui.* Tada jautėmės laimingi. Tik, gaila, neilgam. Saugumo dėlei štabas savo slėptuvę turėjo apleisti. Tada didelę slėptuvę išsikasėm Alsėdžių miške. Gyvenom kartu. Slėptuvėje galėjo būti iki penkiolikos žmonių. Ruošėmės išeiti į Platelių miškus ir veikti didesnėmis grupėmis. Kubilius ir Jazdauskas turėjo klastotus dokumentus. Juodu slėptuvėje būdavo mažai. Eidavo, važiuodavo, nes reikėjo suvienyti Žemaitijos partizanus. Darbas nelengvas. Reikėjo maisto ir ginklų. Kubiliui pavyko užmegzti ryšį su vyskupu Borisevičiumi. Maisto atžvilgiu labai daug padėjo vyskupas. Gaila, kad tai tęsėsi visai neilgai. 1945m. pavasarį atėjo ryšininkas ir pranešė, kad pas ūkininką Stanevičių areštuotas Balys. Kubilių išvežė į Alsėdžius. Nutarėm sušaukti vyrus, užpulti Alsėdžius ir išvaduoti Kubilių. Viskas buvo greitai paruošta. Vyrų atėjo į sutartą vietą. Grįžo iš Alsėdžių žvalgai, kurie buvo pasiūsti sužinoti, kur yra Kubilius. Nors labai stengtasi – sužinoti nepasisėkė. Rodos, visai Alsėdžiuose jo nebuvo. Tada partizanai grįžo atgal į savo slėptuves, o mes devyni nuėjom į buvusią štabo slėptuvę pasiimti likusių daiktų. Ten mūsų laukė pasala: slėptuvė buvo

* LLA lėktuvų neturėjo. Buvo nuleistas 1 desantininkas. (red. past.).

anksčiau iššifruota. Įvyko stiprus susišaudymas. Per kautynes žuvo aviacijos kapitonas Kauneckas, leitenantas Darbutas sužeistas ir suimtas, Pončiui peršauta koja, o Šalnai – krūtinė ir koja. Jie laimingai atsitraukė.

Kubiliaus daugiau neteko matyti, o mudu su Jazdausku tęsėm kartu iki 1948m. žiemos. Vilniuje Markulio dėka Jazdauskas buvo slapta areštuotas. Niekas nežinojo, kur jis dingo. Pasirodo, Markuliui ir jo pakalikams padedant, saugumo viskas buvo suplanuota.

Labai daug jėgų partizaniniam judėjimui atidavė Jazdauskas-Šarūnas, Normis. Greitai buvo įsteigtos Alkos ir Kardų rinktinės, su kuriom palaikydavom ryšius. Jazdauskas buvo labai taktiškas, didelės pagarbos vertas partizanas.

Buvome jauni

Steponas Grybauskas

Mokėmės toje pačioje klasėje. Per Kazį Petkevičių susipažinau su jo vyresniuoju broliu, 1943 metais besimokiusiu Plungės prekybos mokykloje, Henriku Petkevičiumi, kurio prisiminimus "Trys dešimtmečiai Vorkutoje" užrašė Zenonas Jaška 1992m.

Telšiai prieškariniais laikais garsėjo sportininkais. Čia gyveno respublikos stalo teniso čempionas A.Saunoris, buvo neblogos krepšinio, futbolo komandos, užėmusios ne paskutinę vietą tarp kitų miestų. Ypač daug sportuojančio jaunimo, stiprios dvasios, užsigrūdinusių, tikrų Lietuvos patriotų.

Kaip aš įsitraukiau į pagrindinę veiklą, atėjau į LLA? Pirmiausia neabejingu tapti Tėvynės likimui privertė 1941-ųjų metų įvykiai. Be mano buvusio mokytojo A.Čiurinsko, bolševikai Rainių miškelyje nukankino ir Telšių gimnazistą Herminegildą Žvirzdiną, aktyvų sportininką, turėjusį didelį autoritetą tarp mokinių.

Kartu su visais džiaugiausi, kad vokiečiai negrižtamai išvijo bolševikus, kad Lietuva vėl tapo nepriklausoma. Ir toliau aktyviai sportavau, daugiausia energijos atiduodamas krepšiniui. Su broliu Vytautu vokiečių tapome vieni geriausių komandos žaidėjų. Rudiesiems okupantams išvaikius Laikinąją vyriausybę, sužlugus viltims valstybei tvarkytis savarankiškai, Telšiuose pamazū kilo priešintis vokiečiams banga. Visa valdininkija slapčia sabotavo

nacių leidžiamus įsakymus, perspėdavo žmones, jei grėsėdavo areštai už pyliavų nevykdymą, vengimą vykti į Vokietiją priverstiniais darbams, vėliau ir už slapstymąsi nuo mobilizacijos į vokiečių kariuomenę. Gimnazijoje plito pagrindiniai laikraščiai, raginantys nepasiduoti okupantams. Negalėjome likti nuošalyje ir mes, sportuojantis jaunimas. Buvome auklėjami pilietiškumo dvasia, negalėjome likti abejingi savo Tėvynės likimui. Sportas mums buvo tik priemonė harmoningai asmenybei ugdyti, jokių būdu ne sportas dėl paties sporto. Daug tokių mano kartos jaunuolių vėliau per LLA kovą su vokiškaisiais ir bolševikiniais okupantais.

Klasėje draugavau su Telšiuose gyvenančio Lietuvos kariuomenės atšargos pulkininko Budraičio sūnumi, lankydavausi jų namuose. Susipažinau ir su pulkininku. Vieną kartą tėvas Budraitis pasikvietė mane specialiai ir pasiūlė stoti į Lietuvos Laisvės Armiją (LLA) kovai su vokiečių okupantais. Apie LLA organizaciją buvau girdėjęs, tad be didelių abejojimų sutikau. Dėl konspiracijos organizacija susidarė iš trejetų. Aš priklausiau Budraičių trejetui. Kas dar priklausė Telšiuose LLA, man nebuvo žinoma. Iš pradžių tik platinome pagrindinius leidinius. Įstojimo proga iš pulkininko gavau dovaną. Šešto kalibro "moterišką" pistoletą, kurį nuolat nešiojauši viršutinėje švarko kišenaitėje. Dovana labai didžiavausi. Tai galėjo būti ankstyvą 1943-ųjų metų pavasarį. Tada ir prisiečiau kovoti už Lietuvos laisvę. Vien todėl net į galvą neatėjo mintis 1944 metų rudenį trauktis į Vakarus.

Konfliktas su vokiečiais prasidėjo nuo mano vyresniojo brolio įtarimo. O buvo taip. Visuomenė netoleravo žmonių, bendravusių su okupantais, pajuokė su kariškiais draugaujančias lietuvaites. Kai vyresniųjų klasių gimnazistė, zakristijono duktė, "susiustuotė" su darbo samto darbuotoju vokiečiu, mieste buvo platinamas jų ryšį pajuokiantis ir smerkiantis eilėraštas. Ši įstaiga lietuvių buvo ypač nemėgiama, nes čia registravo "darbo jėgą" priverstiniam jaunimo siuntimui į Vokietiją. Užgautoji pasiskundė savo partneriui ir nukreipė įtarimus į mus, sportininkus. Padėtis tapo visai rimta, kai tardyti ėmėsi atvažiuovęs gestapininkas. Ir šiandieną nežinau, kas galėjo eilėraštį sukurti, bet pagal rašyenos panašumą įtarimas krito ant mano brolio Vytauto. Miesto saugumo įstaigoje dirbantys lietuviai užtikrino, kad tai padaręs ne Grybauskas. Buvome keturi broliai. Darbo samto viršininkas šiuo kartu nieko nepesė, tačiau pareikalavo, jog nekaltumą ir ištikimybę Reichui mūsų šeima

įrodytų pasiūsdama į vokiečių armiją vieną iš keturių brolių, nes vokiečiai 1943-ųjų pavasarį paskelbė mobilizaciją į vermachta. Padėti naciams kovoti draudė visa pagrindinė spauda. Prieš jaunuolių stojimą į vokiečių karinius dalinius pasisakė ir LLA. Ką daryti? Neatsižvelgti į Arbeitsamto viršininko, veikiančio per gestapą, irgi negalima. Visa gausi šeima neišsislapstys. Pagaliau priėmėme saliamonišką sprendimą – aš savanoriu stoju į Reicho darbo tarnybą. Buvau kaip mat patikrintas gydytojų, priimtas ir net reklamuojamas. Gavau atitinkamą pažymėjimą su vokišku ereliu, galėjau nemokamai važinėti geležinkeliu, nors šiaip civiliams gyventojams bilietus parduodavo tik parodžius vokiškų įstaigų komandiruotes. Šia privilegija naudojaisi, važinėjau į Kauną, Šiaulius. Bet štai gavau šaukimą vykti į Vokietiją darbams. O čia dar ant nosies kažkurios svarbios krepšinio rungtynės. Kažkas iš komandos vadovų kreipėsi pagalbos į žinomą tuo metu Telšių ligoninės chirurgą Plechavičių, generolo brolių, prašydami pažymos apie mano ligą. Gydytojas pasakė bijąs vokiečių, todėl pasiūlė operuoti anginą ar apendicitą. Paklausiau kas greičiau. Taip man sveikam operavo anginą. Pažymą gavau ir jau po trijų dienų dalyvavau futbolo rungtynėse komandos sudėtyje.

Gal po trijų savaitių užėjo Skinkys, sunkaus svorio bokso Lietuvos čempionas, beje, gerai žaidęs gynėju Telšių futbolo komandoje "Džiugas". Tuo metu jis tarnavo miesto policijoje. Jis įspėjo, kad vokiečiai manęs ieško, policijos įstaigoms išdalytos mano nuotraukos ir nurodyta pristatyti gyvą ar mirusį Reicho tarnybos žinion. Su vokiškais dokumentais savo pavarde gyventi viešai nebegalėjau. Taip bene nuo 1943-ųjų metų pusės ėmiau gyventi tik pusiau legaliai. Iš pradžių net gimnaziją lankiau, kol kartą per gaudynes vokiečiams apsupus gimnaziją, turėjau gelbėtis šokdamas pro klasės langą. Kojas turėjau greitas. O ir slapstytis nesunku – kiekvienas lietuvis, net tarnaujantis policijoje, saugume, gestape, stengėsi padėti, iš anksto perspėti tautiečius apie planuojamas gaudynes, gresiantį areštą. Tereikėjo saugotis nenumatytų gaudynių, organizuojamų vokiečių lauko žandarmerijos. Žandarai buvo matomi iš tolo, nes nešiojo ant krūtinės nemažą skardą su užrašu. Tie ruošdavo pasalas, nederinę su vietos valdžia. Tačiau mieste jie nebūdavo dažni svečiai.

Perėjau mokytis į mokytojų seminariją, nes čia atleisdavo nuo Reicho darbo tarnybos. Tačiau sužlugus vokiečių paskelbtai mobilizacijai Lietuvoje,

prasidėjo represijų banga, uždarytas Vilniaus universitetas, tad pasidarė nesaugu ir seminarijoje.

Gyventi be dokumentų teko ir mano draugams, daugiausia sportininkams. Iš jų prisimenu Nakutį, Šilinską, Kazį Petkevičių. Sunku buvo atsakyti bendravimo. Jei eidavome mieste, tai tik būriu. Kaskart kuris nors iš mūsų eidavo 10-15 m priekyje. Vokiečiams sulaikius pirmąjį, kiti turėjo šansų pabėgti. Pamenu atvejį, kai tuo žvalgu teko būti man. Mes leidomės žemyn Putvio (dab. Žemaitės) gatve. Perėjęs Respublikos gatvės sankryžą, pamačiau žandarus, apsiginklavusius automatais, jų motociklus. Man bėgti buvo vėlu. Patrulis sustabdė, paviršutiniškai iškratė. Laimė, pulkininko dovanos – pistoleto – neužčiuopė. Kadangi dokumentų neturėjau, liepė pačiam bėgti į surinkimo vietą gydytojo Zenkovičiaus namo kieme (nugriovus dabar čia stovi rajono Valdybos ir Tarybos pastatas). Pakilęs gatve, šokau per tvorą ir daržus tolyn. Niekas nesivijo, o paleistos automatų serijos nekliudė. Telšiuose gimęs ir augęs, kiemais apsukęs didelį vingį, vėl nusileidau į Putvio gatvę, tik paežerėje. Stalo teniso čempiono Saunoriaus, telšiečių praminto "Geležiniu daktaru", kiemo daržinėje, ant šieno, buvo mūsų "chebros" rinkimosi vieta. Laimingai pasprukęs nuo gaudynių, atsidūriau tarp draugų, kuriems pabėgti buvo daug lengviau. Matė mano suėmimą, dabar pirmą akimirką pagalvojo, kad grįžau su žandarais.

Besislapstydamas sulaukiau 1944-ųjų pavasario, kai generolas Plechavičius paskelbė kviečias savanorius į Lietuvos rinktinę. Ginkluoti daliniai turėjo būti naudojami savigynai tik respublikos viduje, ginti nuo išorės ir vidaus priešų. Visuomenė aktyviai pritarė P.Plechavičiaus kreipimuisi, ėmė kurtis apskričių komendantūros. Per trumpą laiką savanoriais atėjo planuotas jaunuolių skaičius.

Bet norėčiau grįžti į vokiečių laikus, kai dar nesislapsčiau. Nežinau, kuriais tikslais vokiečiai suorganizavo kitų kraštų vokiečių kariuomenėje buvusiųjų futbolo rinktinę prieš Telšių "Džiugą". Tai prisimenu, kaip lietuvių vienybės pavyzdį, kai, atvirkščiai bolševizmui, tarp tautiečių nebuvo išdavių, nepaisant, kokį postą bebūtų užėmęs. Rudieji okupantai buvo uždraudę giedoti Lietuvos himną. Tada sekmadieniais į pamaldas Katedroje suplūsdavo jaunimas, net netikintis, nes po mokinių šv. Mišių buvo giedama V.Kudirkos "Tautiška giesmė".

Žodžiu, "Džiugo" komanda, kurios sudėtyje buvau ir aš, senajame miesto stadione, už ligoninės prie geležinkelio, žaidėme rungtynes su kariškių komanda, tarp kurių buvo ispanai ir vienas negras. Visi neišpasakytai stengėmės nugalėti ne tik varžovus, bet ir nekenčiamus nacistus. Rungtynes laimėjome 1:0 nepaprastų pastangų dėka, nes priešininkų rinktinė pasirodė labai stipri. Vokiečiai, kad ir nusivylę, elgėsi džentelmeniškai, surengė vaišes žaidėjams, pakvietė ir visą tuometinę apskrities valdžią. Atsivežė statinę raudonojo Prancūzijos vyno, alaus. Visi kariškomis uniformomis. Vaišėms įpusėjus, ėmė traukti tais metais populiarią tarp vokiečių dainą "La tème". Lietuviškai dainuodavo ir mūsų jaunimas. Prie stalo pritarėme ir mes tik jau savais žodžiais, pajuokdami lietuvaites, draugaujančias su vokiečiais.

Aš tada svaigalų visai nevartoju, nebent kokį gurkšnelį "erzacinio" alaus, bet nuoširdžiai su komandos draugais dainavau kartu su vokiečiais. Tai jiems patiko, todėl baigus entuziastingai mums plojo. Tik apskrities viršininkas, saugumo viršininkas, policijos viršininkas ir kiti lietuviai valdininkai, užtraukus šią dainą, kažkodėl atsikėlė ir išėjo į kitą salę rūkyti (vaišinomės, jei neklystu, Respublikos gatvėje Karininkų klube-dabar čia Policija, iki 1991 vasaros KGB)... Po to policijos viršininkas Juodikis mus barė: "Ką jūs galvojate, jei vokiečiai sužinotų – visus sušaudytų." Tai dar kartą rodo, kad tada dar nebuvo niekšų.

Pas tėvus mes augome keturi broliai: Vytautas, Steponas, Aleksas ir Antanas. Vokiečių gaudynių neišvengė ir jauniausias, dar vaikas Antanas. Vokietijoje, kaip ir daugelis, pateko į "liuftvafe" (oro pajėgas). Į armiją imdavo tik savanorius, o į "liuftvafe" – ginti priešlėktuviniais pabūklais vokiečių oro erdvę nuo sąjungininkų aviacijos antskrydžių. Tam tiko ir rekrutai. Antanui, gal dėl jauno amžiaus, pavyko – neskyrė prie pabūklų, o po vairuotojų kursų vežiojo automašina su kitu tautiečiu amuniciją Vakarų fronte. Susitarę abu dezertyravo. Kariška uniforma ir be dokumentų abu bėgliai atsidūrė Italijoje. Nuo neišvengiama sušaudymo išgelbėjo lietuvis kunigas, atsitiktinai išgirdęs juos kalbant. Pervilkio civiliais drabužiais. Jiems karas pasibaigė.

Telšių jaunimas entuziastingai priėmė P.Plechavičiaus kreipimąsi. Su trispalvėmis nužygiavome įsirašyti į Vietinę rinktinę. Daug jaunuolių, moksleivių išvyko į Marijampolėje organizuojamą karinę mokyklą. Tarp jų buvo ir mano brolis. Aš pasilikau tarnauti Telšių komendantūroje. Buvome apginkluoti prancūziškais šautuvais, gavome po keletą šovinių. Turėjome ir kažkiek

kulkosvaidžių. Prasidėjo karinės pratybos.

Vokiečiams 1944 metų gegužės mėnesį sulaužius susitarimą ir bandant Vietinę rinktinę, kaip SS dalinius, išsiųsti į Rytų frontą, generolas P.Plechavičius spėjo duoti nurodymą kariams su ginklais išsiskirstyti ir išsislapstyti, o pats buvo su savo štabo karininkais suimtas. Telšiečiai išplėšėme ginklų sandėlius, o šautuvus, kulkosvaidžius, šovinius išslapstėme Platelių miškuose. Deja, naudos maža, nes vokiečiai sąmoningai Rinktinei tiekė labai mažai prancūziškų šautuvų. Tik vėliau, vokiečiams traukiantis iš miesto, buvo paliktas didžiausias kambarys vokiškų pėstininkų ginklų, amunicijos. Laikiniai sutrikus LLA ryšiams, nebuvo laiku suspėta tą lobį išslapstyti. Mes su Henriku Petkevičiumi bandėme veikti, bet nespėjome. Viskas atiteko rusams, išskyrus tai, ką galėjome čia pat iškaišioti.

Pasitraukęs iš Vietinės rinktinės, kurį laiką slapščiausi su kitais draugais už miesto, Kerpausko ūkyje. Čia rinkosi LLA nariai, buvo sandėliuoti ginklai. Šeimnininko sūnus jau pokario metais baigė Telšių kunigų seminariją, kurį laiką buvo Plungės klebonu. Arešto išvengė, dabar jau miręs.

Rusų – vokiečių frontui sustojus prie Šiaulių, Telšiuose puikiausiai girdint artilerijos kanonadą, gyvenimas kuriam laikui aprimo. Aš kurį laiką stovyklavau Platelių miškuose, mokiausi LLA kursuose. Buvau tarp tų, kurie apšaudė vokiečius, grobusius ūkininkų galvijus, prie Gintališkės. Kiek pamenu, Platelių stovykloje buvau trumpiau už Henriką Petkevičių-Steigvilą, Valiulį.

Gal spalio pradžioje rusai pralaužė frontą, tačiau Telšiuose nesirodė. Visa civilinė valdžia dingo, išsilakstė pardavėjai. Mūsų sportininkų būrelis pasiūdavome vokiško dirbtinio medaus ir vaišindavomės užkąsdami sodų-daržų gėrybėmis. Prisimenu, kaip staiga pasirodė ant motociklų lauko žandarai, važiuavę Respublikos gatve aukštyr Katedros link, paleido ugnį į medžiagų rietimus nešusius miestiečius ir kelis jų nušovė. Aš puoliau bažnyčios link ir sveikas pasprukau, nors nuo grobikų buvau ne per toliausiai.

Rusams visai priartėjus, mūsų šeima nakvojo Naujamiestyje pas Sušinskus. Sugulėme ant grindų (namelis ir patys Sušinskai išlikę ir dabar). Anksty rytą atvyko pažįstamas su tuščia gaisrine mašina, prikrauta degalų statinių, kviesti mūsų šeimą važiuoti į Vakarus. Motina sutiko be jokių svyravimų, tėvas paabejojęs pritarė. Aš taip pat karštai raginau visus išvykti, nes tada

man nerūpės šeima, nekelsiu jiems pavojaus. Pats buvau tvirtai apsisprendęs likti čia ir kovoti LL Armijos sudėtyje, vykdyti duotą priesaiką. Brolis Vytautas, trys seserys ir tėvai gaisrine mašina, vokiečių praleidžiami be eilės, atsidūrė Vokietijoje, pokario metais emigravo į JAV. Tik Aleksas vasarą įstojo į Plinkšių dvare organizuojamą Žemaičių legioną. Spalio mėnesį rusams pralaužus frontą, legiono kariai, silpnai apmokyti ir neparengti, vokiečių buvo palikti vieni prieš sovietų tankus, artileriją. Už Sedos daugelis karių žuvo, kiti atsidūrė Vokietijoje (žr. Mariaus Katiliškio "Išėjusiems negrįžti"). Broliui pasisėkė ištrūkti iš to pragaro ir grįžti į Telsius.

Išvykus šeimai, pajutau palengvėjimą. Abu su broliu mieste sutikome Kazį ir Henriką Petkevičius, Pakriaušį, Barzdą, Radavičių. Henrikas Petkevičius nuvedė mus pas Tornau. Šeimininkė buvo vokiečių kalbos mokytoja. Didžiuliame kambaryje-salėje pilna ginklų. Mūsų grupė pasiėmė šautuvus. Po to visi patraukėme Henriko nurodymu į Naujamiestį, kur gyveno iš Plinkšių atvykę LLA karininkai. Norėjome gauti nurodymų tolesnei veiklai. Pasitikusi šeimininkė pranešė, jog gyventojai vokiečių mašina išvyko, patarė bėgti ir mums.

Taigi likome be ryšio ir vadų. Gal čia prisidėjo ir tragiškas pulkininko Budraičio žuvimas. Mums su Henriku Petkevičiumi būnant Platelių stovykloje, jis aktyviai organizavo būsimo pagrindžio tinklą. Su jo užduotimi abu su Henriku lankėmės įvairiose Žemaitijos vietovėse. Nepamenu mėnesio, kada plk. Budraitis, kpt. Kontrimas(?), Budraičio sūnus Edvardas ir dar vienas lengvąja mašina vyko iš Platelių lyg tai į Žarėnus. Pakeliui rusų partizanų pasaloje visi keturi žuvo. Kalbėta, kad čia neapsieita be Medeko. Su jų šeima gyveno tame pačiame name, Žarėnų gatvėje. Tėvas batsiuovys, motina rusė. Pirmosios rusų okupacijos metu visa šeima pasireiškė kaip aršūs komunistai. Vokiečiams užėjus, tokie buvo suvaryti prie mažosios bažnytelės. Vokiečiai iš tribūnos pasakė, jog jie visi yra bolševikinės propagandos aukos, liepė visiems grįžti į namus ir dirbti. Medeko sūnus vėliau pasitraukė į mišką, susidėjo su rusų partizanais. Jo iniciatyva ir buvo suruošta pasala. Tuoju po karo Medeckas Telšiuose buvo KGB viršininku, nors vos mokėjo pasirašyti.

Mes žinojome, jog Žarėnų miškuose yra ginkluotos grupės, bet tiesioginio ryšio neturėjome. Anksčiau minėta grupė nutarėme trauktis Vakarų link.

Per Žarėnus pasukome Žlibinų-Rietavo kryptimi. Sovietų armijos dar nebuvo. Visi ginkluoti apsistojo dideliame Jurčių ūkyje, ant kalnelio, šalia Minijos. Dalis mūsiškių – Pakriaušis, Radavičius ir dar vienas-du, kurių nebeprisimenau, patraukė Vakarų link, o mudu su Aleksu ir Kazys bei Henrikas Petkevičiai, paslėpę ginklus, pernakvojome daržinėje ant šieno pas Jurčius. Naktį girdėjome žlegsint rusų tankus. Ūkininkai karštligiškai skerdė gyvulius, mėsą slėpė žemėje užkasdami. Henrikas Petkevičius (Juozas Valiulis) pasisiūlė Jurčių kaimynui nulupti veršį, aš iš smalsumo nuėjau kartu, o Kazys Petkevičius dviračiu išvažiavo užmegzti ryšį su Žarėnų miškų partizanais.

Jurčiai buvo priglaudę evakuotus rusus, dirbusius ūkyje vietoj samdinių. Vos tik mums išėjus, atvyko bolševikų SMERŠ'o dalinys. Vadinamieji "biežancai" tuoj apskundė šeimnininką, kad šis priglaudęs ginkluotą grupę. Kariškiai nutvėrė Jurčių ir Aleksą, tardė pasistatę prie šulinio, pagrasino sušaudysią, jei nenurodys, kur paslėpti ginklai.

Jurčienė, pasinaudojusi sumaištimi, atbėgo įspėti mūsų, nes buvome už keliasdešimt metrų. Iki tol nepažįstama lietuvė rizikavo gyvybe, kad išgelbėtų mus. Kiek tokių eilinių lietuvių aukojosi, padėjo partizanams! Su Henriku kaip zuikiai puolėme į pakalnę, perbridome Miniją, leidomės gretimo miško link. Rusai pastebėjo ir paleido ugnį iš automatų. Henrikas jaunystėje sirgo širdies liga, tai, matyt, atsiliepė, nes, netekęs jėgų, ėmė lėtinti tempą. Vienu metu net pagalvojau, kad kliudė kulka. Dviese šiaip taip pasiekėme mišką ir už kokių 10 metrų kritome pailsėti. Rusai į mišką eiti pabijojo, pašaudę grįžo nieko nepešę. Mūsų ginklai liko paslėpti netoli Jurčių. Išsilaužiau storesnę lazda, kad ja pritrenkus, atliktų pirmo puolančio kareivio automatas.

Kiek pailsėję ir atgavę kvapą, krūmais patraukėme prie įvažiavimo į Jurčių sodybą – baudėjų automašina su suimtaisiais turėjo vykti atgal tik tuo keliu – gal pasiseks išvaduoti. Pasigirdo šūviai nuo Minijos pusės, laužomų šakų traškėjimas. Įsivaizduojate, koks buvo džiaugsmas, pamačius atlekiantį brolių Aleksą. Pasirodo, jis "sutiko" parodyti kariškiams, kur paslėpti ginklai. Lydimas automatininko ir pistoleto ginkluoto karininko, užėjo ant siauro liepto per Miniją. Karininkas pasiliko ant kranto, o kareivį pavyko staiga nustumti į upę. Kol sargybinis kėlėsi, prabėgo kelios akimirkos. Broliui jų užteko. Pistoletas tokiu atveju mažai pavojingas. Sodybos šeimnininką po kiek laiko paleido. Mes visi trys buvome vienmarškiniai, basi.

Kazys po kiek laiko grįžo atgal. Perspėtas šeimninėms, kad mes visi pakliuvome, išvažiavo į Plungę pas tetą, bet čia jį suėmė išgabeno į Telšius. Susekė lengvai – Jurčių sodyboje liko mūsų fotografijos, laiškai su tetos atgaliniu adresu. Henriko ir Kazio tėvai buvo turtingi, turėjo aukso, tad sūnų pavyko išpirkti. Tas spruko į Kauną, ėmė studijuoti KKI, vėliau tapo Sovietų Sąjungos krepšinio rinktinės žaidėju. 1945-aisiais Petkevičius tėvas buvo Telšiuose nušautas per langą. Aš spėju, kad taip kariškiai atsikratė liudytojo, galėjusio įduoti už paimtą auksą.

Ir toliau galvojau tęsti kovą su bolševikais. Dėl šeimos nebijoju, tikėjau pasiekus Vakarus. Liko rūpestis dėl brolio Alekso. Susitarėme, kad apsigyvens Karklėnuose, motinos tėviškėje. Vėlesniais metais gyveno Telšiuose, dabar Klaipėdoje. Kovose nebedalyvavo.

Apie Žarėnus laikėsi keli dideli partizanų būriai, palikti organizuotai kovai su bolševikais. Buvo organizuojami artimiausių miestelių užpuolimai, iš pie-ninių vežamas sviestas kovotojų maitinimui. Henrikas Petkevičius turėjo ryšį, apie mūsų atvykimą buvo įspėjęs ir brolis Kazys, tad atsidūrėme ir mes miške. Kas vadovavo, neprisimenu, gal karininkas Venslauskas. Vyrai gyveno po 3-4 prastai įrengtuose bunkeriuose, iškastuose molyje. Čia buvo šalta ir drėgna. Dangstėmės senais šiaudais. Stovyklos vyrai užsikrėtėme niežais. Su vadovybės leidimu slapčia atsidūrėme pas tetą Plungėje. Ji mums parū-pino vaistų, rūpestingai slaugė, paskui nugabeno ar tik ne pas Pakutuvėnų kleboną Alšauską (Šalkauską?) kažkur apie Plungę. Padėjome klebono ūkyje. Henrikas Petkevičius dažnai parai ir daugiau laiko išvykdavo ryšių reikalais.

Perskaičiau Zenono Jaškos užrašytus prisiminimus "Trys dešimtmečiai Vorkutoje." Labai apgailestauju, kad Petkevičius labai daug ką yra pamiršęs, todėl 1944-1945 metų veikloje ypač daug spragų. Mano prisiminimų įrašas daromas 1993 11 19-20 dienomis į magnetofoną, prieš savaitę Kaune Kazio Petkevičiaus bute vėl buvau susitikęs su Henriku. Įsitikinau, kad jis tikrai neprisimena, nors šiaip atmintis dar pakankamai šviesi. Tik man papasako-jus vieną ar kitą epizodą, prisimena ir jis.

Iš buvimo klebonijoje prisimenu tokį epizodą. Ankstyvą žiemą sovietai sukongcentravo visas jėgas numatomam Klaipėdos šturmui, priartėjo prie vokiečių pozicijų. Puolimas turėjo prasidėti aviacijos antskrydžiu. Gal atsitik-tinai, bet skridęs vokiečių lėktuvas virš rusų pajėgų išmetė su parašitais

"liktamas". Atskridę sovietų bombonešiai sumaišė saviškių pajėgas su žemėmis. Kaip pasakojo kareiviai, aukų būta milžiniškų, generalinį šturmą teko atidėti net iki sausio antros pusės.

Kareivių laidoti valdžia iš artimiausių rajonų prievarta siuntė ūkininkus su arkliais ir vežimais. Klebono paprašytas išvykau ir aš. Gurguolei leidžiantis Minijos slėniu į Kartenos miestelį nuo Plungės, išsukau į kairę ir, kiek pavažiavęs, sustojau. Niekas "nepardavė", kareiviai nepastebėjo. Po kiek laiko grįžau atgal, taip ir nepabuvęs "graboriumi".

Visoje pafrontės zonoje siautė SMERS'o ir kitokie NKVD, pasieniečių daliniai. Užėję į kleboniją, tikrino dokumentus. Aš turėjau pasidirbęs pasą Stepo Lokio vardu. Jau turėjau pistoletą. Spėjau jį užkišti, per kratą nerado. Visgi pasirodžiau kažkuo įtartinas, tai išsivežė į Plungę, įkišo į sausakimšą rūšį, tardė, vėliau kažkodėl pervežė į Telšius, čia vietiniai talkininkai mane atpažino ir tyčiojosi iš Lokio pavardės. Įkalino buvusios žydų "šulės" antrame aukšte (pastatas išlikęs, buvo "Masčio" fabriko klubas, autoinspekcija, socdraudimo įstaiga, dabar vėl gražintas žydų bendruomenei). Patalpos paruoštos kalinimui, ant grotų langai, tik daryta viskas paskubomis. Ištardžius vieni jaunuoliai patekdavo į lagerius, kitus atiduodavo kariuomėnėn. Man jokių vilčių nebuvo, nes Rudys(?) pažinęs nukankins. Sukaupęs visas jėgas, ėmiau daryti lango grotas. Iki nakties pavyko išklubinti. Buvo tamsi naktis, lijo. Iššokau laimingai iš antro aukšto. Sargybiniui iš baimės, matyt, atsitiko "nelaimė", nes šaudyti pradėjo tik man nutolus kokį 100 metrų. Per daržus pasiekiau mamos brolio Mickaus namus Luokės gatvėje, priešais Balvočiaus malūną. Vos įsileido. Pas dėdę atėjo ant aukšto gyvenęs čekistas. Pasiteiravęs sužinojo, kad esu giminaitis iš kaimo. Kuklūtis jaunuolis pilku milo švarkeliu nepasirodė įtartinas. Rytmetį mano prašomas dėdė jau rogėmis nuvežė laimingai iki artimiausio miško pro visus sargybos postus. Dabar pamenu, kad tai buvo jau priklausant štabui, gal gruodžio mėnesį.

Henrikas Petkevičius daug keliaudavo be manęs, ar būdavo ginkluotas, pasakyti negaliu, tačiau kai keliaudavome dviese, būdavome apsiginklavę kaip reikiant.

Kiek prisimenu, ryšį su LLA Žemaitijos štabu užmezgė Henrikas Petkevičius ir jau lapkričio pabaigoje, o gal gruodžio mėnesio pradžioje, tapome Skirpsčių kaimo Alsėdžių valsčiuje, gyventojų Pocių sodyboje, bunkerio

dalyviai. Čia gyvenimo sąlygos buvo geros, šeiminių dukra, mūsų bendražygė Onutė Každailienė gardžiai maitindavo, apskalbdavo. Pro sodybos langus buvo matyti plati apylinkė, tad pašaliniui sunku prislinkti nepastebėtam. Naktį saugojo jautrus ir piktas šuo. Pastebėję pavojų, lange sutartą signalą išstatydavo netolimos sodybos gyventojai. Maisto netrūko, iš pradžių nesilygdami pirkdavome pas ūkininkus, vėliau gaudavome tariamai kunigų seminarijos auklėtiniams renkamą klebonijose. Pačiame bunkeryje slėpdavomės retai. Jis buvo puikiai įrengtas, išmuštas parašiotų šilkais. Grindys nuklotos červoncais, užklotais taip pat parašiotais. Kaip dabar prisimenu gardžią Onutės "pusmarškonę" košę.

Bunkerio gyventojai keitėsi. Iš parašiotininkų gyveno štabo viršininkas Balys (Adolfas Kubilius), Šaris (Šarūnas Jazdauskas), Ašoklis. Kitų nepamenu. Be sodybos šeiminių, grupei priklausė Onutė ir Antanas Každailiai, labai gerai žinoję plačias apylinkes. Menu, ateidavo iš Žarėnų bunkerio laikų pažįstamas leitenantas (Kymantas?). Čia jis gydėsi nuo niežų, išsinešdavo vaistų.

Ryšį su kitais partizanų būriais, o jų daug buvo apie Žarėnus, prie Tverų, Kunigaikštienės miške ir kt., ryšį nuolat palaikydavo Henrikas Petkevičius, LLA Žemaitijos štabo bunkerį jis tikriausiai sužinojo per kunigą Alšauską, mums slapstantis klebonijoje. Henrikas nuvedė ten mane. Nemanau, kad aptiko atsitiktinai. Už tokią blogą konspiraciją kaltus būtų reikėję sušaudyti.

Su Henriku buvome jauni, labai drąsūs, gerai sutardavome, nesvyruodavome. Savo gyvybių nepaisėme. Užtekdamo vienam pasiūlyti, kitas pritarė. Keliavome miškais, laukais ir keliais dviese, puikiai apsiginklavę. Bent tris kartus dalyvavau Henriko žygyje iš Skirpsčių kaimo štabo bunkerio į Kunigaikštienės mišką. Kai sužinojome, kad suėmė mūsų vadą Kubilių-Balį, štabe pasiūliau nedelsiant užpulti Telšių kalėjimą ir išvaduoti jį. Ten prižiūrėtoju dirbo Pranas Limontas(?), vėliau už ryšį su partizanais suimtas. Buvau po lagerių sutikęs jį Klaipėdoje, dabar jau miręs. Esu veiksmo žmogus, todėl tikėjau sumanymo sėkme, jei tik veiksime staigiai ir įžūliai. Pabėgimai iš vokiečių ir čekistų nagų stiprino pasiryžimą. Deja, kiti grupės nariai tam nepritarė, ypač protestavo Balio pavaduotojas Šaris-Jazdauskas, sakė būsiant daug aukų.

Kaip jaunuoliškos drąsos pavyzdį noriu paminėti mūsų su Henriku pa-

grobtą ir partizanams pristatytą karišką sunkvežimį su maisto produktais ir dviem raudonarmiečiais. Eilinį kartą buvome netoli Kunigaikštienės miško dviese. Netoli kelių sankryžos gyveno moteris, mūsų ryšininkė. Užėjome sužinoti, kokia padėtis. Ji įspėjo, kad miškas apsuptas didelių rusų pajėgų, kariškių pilna visur. Stebėjosi, kad nesusidūrėme su baudėjais. Įspėjo kariškius plėšiant iš gyventojų maistą. Tik pamakvoję pas ryšininkę, susiruošėme keliauti, rodos, į Kunigaikštienės mišką ar atgal. Vos pajudėjome, į sodybą gal už 200m įriedėjo karinis sunkvežimis, į pat kiemą. Buvome plyname lauke, pakalnėje. Nežinau kuriam iš mūsų pirmam kilo mintis "imti" mašiną. Sėkmės atveju aprūpinsime partizanus maistu. Jų ne daugiau 3-4, mes dviese, gerai ginkluoti. Svarstyti nėra kada – išvažiuos arba mus pastebės. Nėrėme į trobą pro automašiną. Koridoriuje puoliau pro vienas duris. Henrikas pro kitas. Mano kambarys tuščias, girdžiu draugo balsą: "Rūky vverch." Išdygau už jo nugaros. Abu "duoneliautojai" pakėlė rankas, automatai gulėjo ant stalo. Išsivarėme abu juos lauk. Henrikas atsisėdo į kabiną, įrėmė pistoletą į šoną, mostais rodė šoferiui kelią. Aš su antruoju kareiviu sėdau į kėbulą. Kaip ir Henrikas, nemokėjau rusiškai, tad parodžiau mostais kareivėliui, kad jei jis bėgs, tai aš "pr" iš automato. Abu klusniai vykdė mūsų nurodymus. Išsukome iš sodybos ir vieškeliu nuriedėjome Kunigaikštienės miško link. Pravažiuojančios mašinos nekrepė į mus jokio dėmesio. Praleido ir mišką supę kariškiai. Įvažiavę į mišką, sustojome. Iš kabinos iššokęs Henrikas ėmė signalizuoti partizanų sargybos postui. Tik dabar pagalvojau, kad mus gali nukauti savi, palaikę rusais. Sargybinis nepasirodė, nubėgo pas partizanų vadą Juozaitį. Karininkas su 2-3 partizanais atskubėjo ir atpažino H.Petkevičiaus signalus. Raportavome, kad atvežėme maisto pilną sunkvežimį – vištų, kiaušinių. Vyrai nudžiugo, nes maisto ėmė trūkti. 1944-1945 metais partizanai miškuose jautėsi šeiminkais, kariškiai tik labai gausiomis jėgomis puldavo. Smagu buvo žiūrėti, kaip mūsų paimti su Henriku kareiviai pešė vištas, virė partizanams sriubą. Mes, savo užduotį atlikę, grįžome į Platielių miškus. Nežinau tolesnio belaisvių likimo.

Menu, kažkurio žygio metu, pavakary, bet nesutemus, neaplenkėme Plungės, o miestiečių akivaizdoje patraukėme per miestelį civiliai apsirengę ir apsiginklavę. Praeiviai suprato, kad mes partizanai. Jau rytojaus dieną pasklido gandas apie partizanų pajėgų ruošiamą miesto puolimą, o mus du

pavertė dideliu daliniu. Iš pusės amžiaus perspektyvos mūsų poelgis nelogiškas, nes be reikalo rizikavome savo galvomis. Gal ir taip. Antra vertus, ir kova saujelės pasiryžėlių su okupantų jėgomis taip pat daug kam galėjo atrodyti avantiūra. Buvome jauni, kovojome už savo Tėvynę. Nelaukėme jokios materialinės naudos sau. Abu su Henriku Petkevičiumi aukojomės sąmoningai. Tam ir likome Lietuvoje, nors puikiausiai galėjome pasitraukti į Vakarus.

Kadangi buvau miesčionis, Žemaitijoje mažai keliauęs, vykdant LLA štabo užduotis, vedliu visada būdavo Henrikas. Atmintyje išlaikiau tik vietų, susijusių su kažkuriais įvykiais, vaizdą. Tačiau žemėlapyje nurodyti vargu ar tiksliai galiu. Manau, 1994-ųjų pavasarį su bendražygiu Petkevičiumi aplankysime ir patikslinsime. Henrikas ir dabar geriau orientuojasi vietovėse, nors kur kas blogiau pamena mūsų partizaninę veiklą. Mudviejų atminties spragas turėtų papildyti Onutė Každailienė, kurią drauge su Z.Jaška aplankiau Kretingoje 1993m. lapkričio 22d.

Apie Skirpsčių kaimo bunkerį galiu paminėti štai ką. Netoli Pocių sodybos įkalniau buvo kitas ūkis. Čia gyveno mūsų talkininkai. Iš jų matyti platesnės apylinkės, todėl pavojaus atveju jie lange kabindavo baltą popierių, o mes tada slėpdavomės požemyje. Pocių virtuvės grindys buvo plūkto molio. Pagrindinė anga buvo pasienyje, ant jos užstumta lova. Dangčio dėžė taip pat iš storo molio sluoksnio. Dangtį uždarius, šeimininkai šluotele užšluodavo plyšius, gražindavo į vietą lovą. Rusų kariškiai ne kartą darydavo kratas, badė, stukseno, bet nepastebėdavo nieko įtartino. Viduje dieną naktį kas nors budėdavo prie langų. Labai padėjo ir ypač budrus šeimininkų kiemsargis šunelis.

Menu, kad dalyvavau bene 1945 metų pradžioje priimant ir gabenant iš vokiečių lėktuvo parašutais išmestą krovinį. Dalį atsivežėme į Skirpsčius, dalį suslėpėme Platelių miškuose. Mums su Henriku atsiradus LLA štabe, čia buvo 5 parašutininkai. Jonas Dūda gavo nurodymus legalizuotis ir iki arešto mokytojavu Luokėje. Jo vietoje apsigyveno kartu su kroviniaus parašutu nusileidęs bendražygis. Iš pradžių radistas, mūsų saugomas, radiogramas perdavinėdavo iš įvairių miško vietovių, 6-10 km atstumu nuo pagrindinio bunkerio. Vėliau tiek įsidrąsinome, kad seansą užmegždavome ant Pocių daržinės viršaus. Griežtos konspiracijos trūko. Matyt, nepakako trumpalaikių

parašutinių kursų Vokietijoje ar mūsų apmokymo Platelių stovykloje 1944-ųjų vasarą. Abejoju, ar Adolfas Kubilius-Balys išvis buvo karininkas, nors taip tvirtina O.Každailienė. Mažai žinojome apie partizaninės kovos taktiką. Tad anksčiau ar vėliau LLA Žemaitijos štabas buvo pasmerktas žlugti. Tik save galime kaltinti, kad lengvai patekome į rusų pasalą prie Skirpsčių bunkerio, Pocių sodyboje 1945-ųjų pavasarį. Mūsų grupės narių sužeidė, o po trumpo laiko iš antrosios, girdėjusios mūsų susišaudymą, žuvo vienas karininkas, antrasis gyvas pateko į nelaisvę rusams. Bet apie tai toliau.

Dar gimnazijos suole buvau pamėgęs piešimą, tad bunkeryje daugiausia laiko praleisdavau gamindamas organizacijai fiktyvius asmens dokumentus, atleidimo nuo karo prievolės pažymas ir t.t. Tuščių blankų, antspaudų, klišių gavome kartu su ginklais ir amunicija. Klostoti dokumentus sekėsi, tikrinant čekistams nekeldavo abejonių. Ir slapyvardį gavau – Sekretorius. Tvarkiau štabo raštvedybą, spausdinau rašomąja mašinėle atsišaukimus. Henriką lydėdavau tik retkarčiais. Pamenu, padėjau iškasti ir įrengti atsarginį bunkerį Milvertų ūkyje prie Plungės, bene upės skardyje.

Už slapyvardį atkentėjau Klaipėdos saugume po arešto. Kad buvau sekretoriumi – turėjau žinoti visas organizacijos paslaptis. Mažai gelbėjo mano tvirtinimai, jog Sekretoriumi praminė tik už dokumentų padirbinėjimą, o grupės dalyvius žinojau tik pagal slapyvardžius. Kailis kentėjo... Sovietams sekretorius asociavosi su visagaliais jų partijos sekretoriais. Jaunimui patarčiau slapyvardžius rinktis apdairiau...

Mums skirtas siuntas priėmėme Platelių miškų aikštelėje tikriausiai gruodžio ir sausio mėnesiais. Lėktuvas abu kartu atskrido tiksliai nustatytu laiku. Naktį aiškiai matėme, kaip zenitinė artilerija stengėsi jį numušti skrendant per fronto liniją prie Klaipėdos. Uždegdavome laužus. Parašutais numetė specialius konteinerius. Pirmą kartą gavome daug rusiškų červoncy, civilius drabužius, rusų karininkų uniformas, automatus, pistoletus. Antrą kartą be amunicijos, ginklų, taip pat ir dėžę blankų, klišių, antspaudų dokumentams klostoti. Tada pradėjau masiškai "gaminti" reikiamus dokumentus partizanams. Tik vienas konteineris nutolo nuo aikštelės, bet ir tą sėkmingai radome. Antru kartu nusileido ir Šalna. Menu jau vasarą, po Skirpsčių bunkerio žlugimo, kartą jį peršovė per pilvą. Mūsų medicinos žinios baigėsi tuo, kad patarėme išgerti vandens – jei neišbėgs, vadinasi, nieko rimto. Jau

Kpt. Jonas Semaška - Žemaičių legiono vadas

būnant majoro Semaškos būryje, einant netoli miestelio, vienam partizanui iškrito iš po apsiausto automatas, serija sužeidė neat-sargųjį į sėdynę, kulkos išėjo per nugarą. Sužeidimas rimtas. Pasikvietėme gydytoją, padarė miške operaciją, vėliau perrišinėjo seselė. Ligonis sveiko skausmingai, medikų niekas neišdavė. Partizanui baisiausias dalykas ir buvo sužeidimas, nes miške gydytojų neturėjome. Mano manymu, iki pat Balio suėmimo nuolat buvo palaikomas radijo ryšys su Vakarais. Mūsų štabas planavo ateityje palaikyti radijo ryšį su visais Žemaitijos partizanų būriais. Ryšį palaikė per H.Petkevičių, į bunkerį atvykdavo iš įvairių vietovių partizanų

atstovai. Vyko didelis organizacinis darbas. Pavaldiems būriams kategoriškai drausta imti maisto iš ūkininkų, plėšikauti. Kas iš to – mūsų vardu veikė rusų daliniai, plėšikaudavo ir žudydavo mūsų vardu. Jiems talkino sribokai. Žemaitijos štabo nariai maistą pirkdavome. Mūsų laukdavo, nes mokėjome 2-3 kartus brangiau ūkininkų nurodytos kainos. Vėliau konspiracijos tikslais maistu aprūpindavo patikimi kelių parapijų klebonai rinkliavos Telšių kunigų seminarijos auklėtiniams vardu.

Kiek dalyvavau žygiuose į įvairias Žemaitijos vietas su Henriku Petkevičiumi, nesame gavę nurodymų ar rinkę jokių karinių duomenų apie raudonąją armiją. Kariškiais domėjomės tik tiek, kad galėtume nepatekti į jų nagus.

Aš asmeniškai neturėjau jokių kontaktų su Telšių Kurija, jos dvasiškiais, tuo labiau su vyskupais. Turimais ryšiais bunkeryje nebuvo dalijamasi

Kaip ir kada sužinojome apie Adolfo Kubiliaus-Balio suėmimą, nepa-
menu. Tik sužinojome greitai, nes planavome surengti pasalą kelyje į Alsėdžius
ar išvaduoti Alsėdžiuose. Bet sužinojome, jog jis išvežtas į Telšius.

Kodėl ir kaip įkliuvo Balys, galiu tik spėlioti. Buvome įsidrąsinę – radio-
gramas perduodavome Pocių sodyboje, gal užpelengavo. Einant į Skirpsčių
km. Žemaitijos štabą, netoliese suėmė Žarėnų būrio vadą, kaip ir A.Kubilių-
Balį. Šiaip bunkeryje, kaip minėjau, dažniausiai būdavo 3-4 žmonės. Lankėsi
ir pasiuntinys iš Vilniaus, siūlydamas susijungti visos Lietuvos partizanams,
atrodo, garsaus provokatoriaus prof. Markulio atstovas. Henrikas Petkevičius-
Steigvilis, Juozas Valiulis 1993m. pradžioje perskaitė buvusios prelado Juo-
daičio, Telšių Vyskupijos Kurijos dvasiškio, šeimininkės užrašytus prisimi-
nimus. Sakė šią tvirtinus, kad Juodaitis buvo KGB užverbuotas dar 1944m.
Vyskupai K.Borisevičius ir P.Ramanauskas jo neįtarė, nesisaugojo. Kai 1993m.
lapkričio mėn. trumpam susitikome Kretingoje su Onute Každailiene, ji trumpai
atsakė, jog visos jų nelaimės prasidėjo į štabą atsikrausčius Misevičiui. Gran-
dinė lyg logiškai užsidaro: H.Petkevičius pristatė į štabą gerai mokantį užsie-
nio kalbas buvusį Plungės burmistrą Misevičių, šis supažindino A.Kubilių su
vyskupais Borisevičiumi ir Ramanausku. Pažintis tęsėsi bent kelis mėnesius,
palaikomi ryšiai su Kurijos rekomenduotais parapijų klebonais. Atrodo,
A.Kubilius ir buvo suimtas po eilinio susitikimo Kurijoje. Toliau Juodaitis –
KGB. Per Juodaitį (gal ir radijo pelengavimą) štabo vietą žinojo tik apytikriai,
todėl štabo vadą paėmė kelyje. Net ir suimtas, Balys bunkerio neišdavė, nes
iš O.Každailienės žodžių atrodo, kad jį rado atsitiktinai kelyje. Gal apie Juo-
daičio veiklą Telšių Kurija turi papildomų duomenų, kad nesisistengė iki šiol
apklausti dar gyvo liudininko H.Petkevičiaus, nors naudojosi Z.Jaškos
užrašytais prisiminimais 1992m. lapkričio mėn. Klausukų daug, juos gal iššif-
ruos ateities tyrinėtojai. Juk be LLA Žemaitijos štabo A.Kubiliaus grupės
darbo neįmanoma visiškai atskleisti pokario rezistencijos veiklos pradžią
Vakarų Lietuvoje.

Pakankamai daug žinojome apie čekistų tardymų žiaurumus, tad suė-
mus grupės vadą Balį, pasitraukėme į atsarginį bunkerį, kuris, matyt, turėjo
būti už kelių km nuo Skirpsčių, miške. Nors pavasarėjo, tačiau teko pašalti ir
sušlapti. Kiek menu, Henrikas Petkevičius dar prieš vado areštą buvo išvykęs
ar tik ne į Kunigaikštienės mišką. Atrodo, ir mes ruošėmės netrukus ten

persikelti.

Praėjo gal koks dešimt dienų, Skirpsčiuose buvo, mūsų žiniomis, ramu, sodybos šeiminkų Pocių niekas nelietė. Nebepamenu kuriuo tikslu, gal išsigabenti bunkeryje likusią mantą, tačiau A.Kubilių pakeitusio Šarūno Jazdausko-Šario vadovaujami, nutarėme apsilankyti senoje štabvietėje. Pasidalijome į dvi grupes. Pirmojoje, be manęs, buvo Onutė Každailienė, Šertvytis, Liudvis ir dar vienas. Šviesią mėnesienos naktį iš Platelių miško per laukus raižyta vietove nuo Alsėdžių pusės priartėjome prie sodybos. Kaip minėjau, Pociai turėjo labai jautrų šunį, kuris, pajutęs mus, turėjo pradėti loti. Nors aplink nebuvo matyti nė gyvos dvasios, tylą man pasirodė įtartina. Liudvis mėgdavo rizikingus žygius, tad pasisiūlė į žvalgybą. Kiti sugulėme, aš pasirėmiau alkūne, dairiausi. Automatas šalia. Staiga iš pusiaukelio parbėgo mūsų žvalgas – kieme pilna rusų. Iš ten pasipylė tanki ugnis. Aš ėmiau šaudyti. Netylėjo ir draugai. Kur tuo metu buvo Onutė – nepamenu. Kažkaip Šertvytis stojosi, sušuko, kad sužeistas. Stvėrėsi už kojos. Riktelėjau Liudviui, kad su sužeistuoju bėgtų miškan. Ugnis uraganiška, aš atsakinėju. Pamačiau, kaip Šertvytis klėbikščiuodamas, rankomis užsisvėręs ant Liudviko pečių, pasislėpė miško kampe. Apsidairiau – nieko iš saviškių. Išsigandau nesurasiąs draugų, nes silpnai orientavausi apylinkėse. Pašliaužiau upelio (griovio) link. Tuo metu jis buvo labai ištvinęs. Kaip apsidžiaugiau, kai pamačiau įklampusią Onutę Každailienę! Ištraukiau. Pabėgėjo tvoros link. Kai priartėjau, pamačiau neužmirštamą vaizdą. Onutė guli išsitiesusi purvyne, prispaudusi. Tvoros šipuliai lyte lyja. Aplink jos rankas tiesiog kulkų fontanai. Ugnis pragariška. Svarbiausia – gražūs ilgi plaukai atsistoję. Iš baimės taip negalėtų sukilti, matyt, kulkos įelektrino orą. Klausiu – atsiliepia. Liepiu patvoriu bėgti miško link, o aš pridengsiu. Pakėliau automatą – tuščias. Paleidau kelis šūvius iš pistoleto ir nuskuodžiau paskui ją. Uždusę jau giliai miške atsipūtėme ant kelmelio. Onutės vedami grįžome į miško bunkerį. Gal po kokių 15 minučių atbėgo ir Antanas Každailis. Mes į bunkerį bėgome aplinkiniais keliais, jis pasirinko trumpiausią. Tada sužinojome jo nuotykius.

Jų grupė: Šarūnas Jazdauskas, Antanas Každailis, kariškiai lt. Darbutas ir kitas, bene leitenantas Kaunas, gal pusvalandžiu vėliau mūsų maršrutu priartėjo prie Pocių sodybos. Pamatę kieme kariškius, pamanė, jog tai mes. Ir tik kai iki trobesių liko 4-5 metrai, Antanas atpažino rusus. Tie irgi, matyt,

palaikė saviškiais – kas čia tikės, kad dar kartą atsilankys partizanai. Žygio metu pirštas visada ant ginklo gaiduko, todėl Antanas paleido iš arti automato seriją, po to puolė už bulvių rūšių (kapčių) ir į kariškių būrį metė iš eilės 3 granatas. Vieną iš grupės rusai nukovė, antrą sužeistą paėmė gyvą. Každaliui pavyko sveikam pasiekti bunkerį. Man rodosi, kad Henriko Petkevičiaus tą kartą nebuvo su mumis.

Surengę pasalą, kariškiai laukė mūsų iš Platelių pusės, tik todėl galėjome prieiti taip arti nuo Alsėdžių pusės jų nepastebėti. Žinoma, kalčiausi mes, be geros žvalgybos atėję į Pocių sodybą. Manau, po poros metų, jei būtume išlikę, taip nesielgtume.

Sužeistą Šertvytį pavyko gydyti Telšių ligoninėje. Vėliau perkėlė jį į Radviliškį, kur ligoninės seselė išdavė. Iškalėjęs lageriuose, apsigyveno Alma Atoje. Dėstė aukštojoje mokykloje, docentas. Vedė tremtinę vokiečių. Gavau ne taip seniai jo laišką. Ruošėsi repatrijuoti su žmona į Vokietiją.

Mūsų štabo grupės veikla sutriko. Aš negaliu pasakyti, kaip buvo suimtas Henrikas Petkevičius. Aš tikrai toje gupėje nebuvau. Onutė Každailienė geriau žino, ji minėjo išėjus Henriką su savo ryšininke. Na, apie tai papasakos ji pati. Jei 1944m. spalio mėnesį abu draugai su išsilaužtu pagaliu žadėjome eiti vaduoti jaunylį mano brolių iš čekistų nagų, tai juk niekada nebūčiau pabėgęs, neįsitikinęs, kad geriausias draugas Henrikas nukautas. Kitaip negalėčiau.

Ką dar galėčiau papildyti apie Skirpsčių laikotarpį? Pocių kaimynai buvo Mažrimai, Telšių kalėjimo prižiūrėtoju dirbo Pranas Giniotis, vėliau už ryšį nuteistas 10 ir 5 (be teisių) metams Bakchašo lageryje. Grįžęs gyveno Telšiuose, dabar jau miręs. Štabe Šertvytis ėjo propagandos skyriaus viršininko pareigas. Jį sužeistą į mišką nutempė dviese. Ir dabar pamenu, kad susišaudymo metu lyg užvesta patefono plokštelė galvoje sukosi tuo metu populiarios dainos žodžiai: "Sugrįšiu, brangi mamyte. Žirgelis štai prie manęs. Brangi žemė bus laisva"(gal ne visai tiksliai užrašiau žodžius). Išsipildė, mes vėl laisvoje, kad ir ne tokioje Lietuvoje, už kurią kovojome. Mudu su Onute nebuvome net sužeisti. Telšių futbolo komanda 10-ies miestų turnyre Kaune laimėjo antrąją vietą. Žaidėjai buvome apdovanoti gražiais šalikais. Vargšelis nukentėjo – suskaičiavau tris kulkų skyles. Sužeistąjį su Liudviu tikriausiai gabeno Ašoklis, kurį mažiausiai beprisimena savo pasakojimuose H.Pet-

kevičius ir S.Grybauskas. Atsitiktinai sužinojau, jog Ašoklis, slapyvardis bene Silkoša, gyvas ir gyvena Liepojos mieste.

Apie mūsų žygį per Pungės miestą net milicininkams matant ir pasklidusias kalbas mus informavo Milvertas, kai grįždami iš Kunigaikštienės miško užsukome pas jį.

Aš asmeniškai dalyvavau kasant bunkerį Platelių miške ir pas Milvertus.

Dar kartą noriu pakartoti, jog būnant Adolfo Kubiliaus štabe, buvo nuolat palaikomas ryšys su Žarėnų būriais, kurie buvo ne vienas (junginio vadą vėliau nušovė, nepamenu pavardės), Platelių miškų partizanaus, Kunigaikštienės miško (tikriausiai prie Tverų) būriais, vadovaujamais kapitono Juozaičio ir majoro Semaškos. Daug vyrų kovojo Tauragės miškuose, bet su jais, atrodo, dar ryšių nebuvo. Venslauskas buvo Žarėnų būrio vadas. Pagrindinis ryšininkas – Henrikas Petkevičius, gaila, kad beveik viską užmiršęs.

Kiek pamenu, jau ir prieš aptinkant Skirpsčių kaimo bunkerį buvome nutarę trauktis vasarai į Kunigaikštienės miškus. Po Kubiliaus suėmimo vadovavimą perėmęs Šarūnas Jazdauskas galutinai apsisprendė po naktinės pasalos prie Pocių sodybos, kai Šertvytį sužeidė, o du būrio nariai – vienas negyvas, pateko čekistams.

Labai gaila, bet perėjimo laikotarpį blogai bepamenu. Mūsų būrys (nepamenu, be Šarūno Jazdausko, Petrausko ir manęs, ar dar kas ten nukako), pateko majoro Semaškos vadovybei. Kartu su kitais lietuviais kovėsi vokiečių pusėje Liepojos grupės apsuptyje. Bene po kapituliacijos dar su trimis draugais karininkais patraukė Žemaitijon. Tačiau Kunigaikštienės mišką pasiekė tik dviese. Čia ėmė vadovauti gausiam partizanų būriui. Kadrinis karininkas, kovojęs Rytų fronte, buvo narsumo ir sumanumo pavyzdžiu mums visiems. Įsiminė toks epizodas, kai amžinai persekiojami, traukdamiesi nuo pasalų, vieną kartą ir mes tapome "medžiotojais." 1945-ųjų vasarą gausus partizanų dalinys ilsėjomės miške, kai atbėgęs sargybinis įspėjo, jog spindžiu (kvartaline) artinasi koks 100-150 rusų kariškių ir sribokų. Susiruošėme trauktis. Majoras Semaška pareikalavo 10 savanorių kautynėms. Atsirado nemažai norinčių, tačiau vadas iš jų pasirinko tik 10, tarp jų ir mane. Paaiškino, kad didesnis skaičius tik trukdys, o 10 kaip tik. Paaiškino užduotį, įsakė gerai ginkluotiems savo nariams paleisti ugnį tik po jo šūvio. Patraukėme kvartaline linija, perėjome jų susikirtimą, aikštelę, paruoštą medienai sandė-

liuoti. Žygiavome nesislapstydami. Pakalnėje pastebėjome gausų priešą. Šis, pamatęs mus, ėmė šaukti ir šaudyti. Puolėme lyg tai išsigandę tekini atgal. Miško aikštelėje išsidėstėme kas 5-6 metrus. Užsimaskavome. "Medžiotojai" tirštu būriu pasileido mūsų link. Kai baudėjai priartino per 5 metrus nuo Semaškos, tas paleido automato seriją. Prabilo ir mūsų automatiniai ginklai. Mums taikinyš puikiausias, mes priedangoje. Nežinau, bet jų žuvo labai daug, kiti kaip avinai, metę ginklus, parskuodė į Plungę. Mūsų niekas nenukentėjo. Kai vyrai rinko nukautųjų ginklus, aš nėjau – negaliu žiūrėti į lavonus, kad ir norėjusius mus sunaikinti.

Tačiau diena iš dienos mūsų padėtis darėsi vis sunkesnė. Dar 1945 05 09 baigėsi karas. Nebegalėjome tikėtis naujų ginklų ir amunicijos siuntų. Veikėme dideliais būriais, organizuotais Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu. Tokia taktika visiškai netiko naujoms sąlygoms. Iš frontų atitrauktą kariuomenę rusai įkurdino Žemaitijos miškuose, palapinių stovyklose. Miškai tapo mums nesaugūs. Artėjo 1945-1946 metų žiema. Mūsų vadovybė nurodė mums skaidytis į mažas grupes, slapstyti pavieniui, o turintiems vienokius ar kitokius dokumentus – legalizuotis. Turėjome laukti, kol gausime naujų nurodymų, tada vėl galėsime atnaujinti kovą.

Petrauskas (tas, kuris buvo persišovęs krintančiu automatu), bene Lietuvos kariuomenės puskarininkis Laibus(?) ir aš nutarėme žiemoti pas Rietavo miškų partizanus, su kuriais ryšį turėjo buvęs kariškis. Deja, komunistinė valdžia prieš tai buvo paskelbusi amnestiją partizanams. Daug kas patikėjo, išėjo iš miško. Prasidėjo išdavystės, suėmimai, visi atsidūrė Sibire. Čia būti taip pat nebegalėjome. Įsiminė vienas epizodas. Trejetas traukėme atvira vietove vieškelio. Kai pastebėjome atvažiuojančius du vežimus, pilnus stribokų, bėgti buvo vėlu, slėptis nėra kur. Mes su lietuviškomis uniformomis, ginkluoti automatais, pistoletais, apsikarstę granatomis. Ką daryti? Jei gulsiame, prasidės nelygios kautynės. Pagal kažkurio mūsų komandą sustojome, laukiame, pirštai ant ginklų gaidukų. Vežimai artinasi. Stribokai net pozų nepakeitė. Kai susilygino su mumis, aiškiai matėme šalia jų gulinčius ginklus, bet nė vieno rankos jų nelietė. Išsiskyrėme be šūvių. Matyt, suprato, kad gyvi nepasiduosime, bet ir jų kris. Pagailėjo savęs. Mus išgelbėjo savitvarda ir nebijojimas mirti – išėję partizanauti tam ruošėmės.

Dokumentus turėjau savo tikrąja pavarde. Buvo jau vėlyvas 1945-ųjų

metų ruduo. Nutariau traukti vienas, mėginti rasti darbo. Geriausia tam tiko Klaipėdos kraštas, į kurį suplūdo daug laimės ieškančių, tikriaus sakant, mėginančių sumėtyti pėdas žmonių. Šilutėje mane užkalbino vienas pažįstamas sportininkas. Kai pasisakiau niekur nedirbąs ir tik ką atvykęs, pasiūlė vietą sporto komitete. Sutikau, tik pasisakiau dar beturįs senąjį, lietuvišką pasą. Neilgai trukus gavau jau sovietinį, tapau legaliu piliečiu.

Menu, atvykau komandiruotas Kaunan parvežti sportinės aprangos. Neiškentėjau neužėjęs į dabartinio KKI sporto salę. Kaip tik žaidė ketvirtfinalyje Klaipėdos ir Telšių krepšinio rinktinės, tuo metu stipriausios Lietuvoje. Pamačiau teliškius Stonkus, K.Petkevičių. Klaipėdiečių treneris (Leibovičius?) prikalbino žaisti už juos. Sutikau su sąlyga, kad nestosiu prieš teliščius. Lemiamose rungtynėse po pirmojo puslaikio jie pirmavo net 10 taškų skirtumu, aš buvau atsarginis. Paprašytas išeiti į aikštelę, nebuvau rezultatyvus, bet vis tiek rezultatas išsilygino. Paskutinę minutę "paslydau", o Kazys Petkevičius persvėrė rezultatą. Teliščiai išnešė mane iš aikštės ant rankų.

Persikėliau į Klaipėdą, tapau krepšinio rinktinės kapitonu. Apsigyvenom dviese kambaryje. Daug žaisdavau, treniruodavausi. Sekėsi puikiai. Atvykę gruzinai kvietė į savo krepšinio komandą. Tblisyje krepšinio sirgalius, rusų karininkas patarė važiuoti į Maskvą, į jų rinktinę, nes čia likęs pražūsiu. Ko gero, žinojo kas esu ir kas laukia. Bet kur išvykti atsisakiau, nes galvojau, vienu ar kitu būdu gausiu žinią iš majoro Semaškos ir vėl grįšiu tęsti kovą.

1946m. sausio pradžioje į mano kambarį atėjo dviese ir nugabeno į KGB rūmus. Galėjau iššokti iš antro aukšto lango ir pabėgti, bet buvau įsitikinęs, kad pabėgti visada suspėsiu, taip pasitikėjau savimi. Buvo savaip smalsu – ko jie iš manęs nori.

Po arešto tris savaites niekas manęs netardė, tik buvau rūsiuose mėtomas iš kameros į kamerą. Vis įmesdavo žiauriai iškankintus ir sužalotus žmones po tardymų. Gal norėjo kalėjimo draugams sudaryti įspūdį, kad esu šnipelis. Greičiausiai visgi "nokino" mane, norėjo palaužti moraliai, o po to užverbuoti ir paleisti laisvėn, gal net į sportinį pasaulį. Pasibaisėjęs, kaip prisiekęs rūkorius iš gultų plyšių krapštė visokias šiukšles, suko į laikraštinių popierių ir rūkė, nuo tos pačios dienos mėčiau rūkalus – ir iki šios dienos nerūkau. Iš stiprių pykorių nė vienas nebegrįžo iš lagerių – kaulėliai dūlėja Sibiro platybėse.

Po trijų savaičių bandžiau neigti bet kokią dalyvavimą partizaninėje po-
grandinėje veikloje. Deja, neilgai. KGB naguose jau buvo Kubilius, Jazdaus-
kas, Milvertas (Henrikas Petkevičius Juozo Valiulio pavarde byloje nedalyva-
vo, jau buvo Vorkutoje). Patys tardytojai papasakojo apie mano veiklą, net
buvimą Rietavo būryje, nes per ryšininkus buvo įkliuvę tenykščiai vyrai.
Suvedė akistaton su visiškai iškankintu Milvertu, kuris, abiejų laimei, patvir-
tino, jog esu tas pats St.Grybauskas-Sekretorius. Prasidėjo kankinimai sie-
kiant išgauti ryšius, bunkerius, partizanų tikrąsias pavardes. Apie bėgimą
nebuvo ko ir galvoti, svarbu, kad tik išlaikyti. Laikiausi tokios taktikos – esą
buvau visur ne vietinis, tad žinojau tik slapyvardžius, juos kartojau. Ir taip
para po paros, naktimis. Kažkodėl tik tardytojas nusukdavo kalbą kitur ar
nekreipdavo dėmesio man kartojant Šarūno Jazdausko slapyvardį. Daugiau
iš mūsų A.Kubiliaus-Balio grupės neparodė akistatose.

Gal po dviejų savaičių įvedė į didelį kambarį, kur sėdėjo gal kokie 15
asmenų, įvairių laipsnių, tarp jų ir pulkininkų. Ėmė graudinti: esu geras spor-
tininkas, perspektyvus, jaunas. Štai atspausdintas lapas – pasirašyk, ir tuoj
išeisi, miškas – viskas bus pamiršta. Atsakiau, kad niekšu niekada nebuvau
ir nebūsiu, geriau supūsiu. Vėl pasiūlos, gundymai, pražudysiu talentą ir t.t.
Pasakiau – nevarkit, nieko nebus. Tik jau po to nukirpo plaukus. Tardė
žiauriai. Naudojo bizūną, kurio galuose buvo gumuoto švino šratai. Per naktį
sodindavo ant taburetės kampo ant "subinkaulio", pasikeisdami neleidavo
užmigti ištisomis savaitėmis. Tardė lietuvis Jankauskas (jau po visų lagerių
tvarkant dokumentus išvykti aplankyti šeimą į JAV su juo susidūriau vėl
Klaipėdos KGB kaip su viršininko pavaduotoju. (Neprisipažino, bet aš taip
manau – tas pats). Eilinio tardymo metu, prisiminęs, kaip vokiečių okupaci-
jos metu visi lietuviai saugojo tautiečius nuo vokiečių, likęs kabinete dviese,
drįsau papriekaištauti, kad lietuvis lietuvių taip kankina. Jaunasis tardytojas
vožė man antausį. Tačiau po savaitės, vesdamas laiptais, susistabdė ir tyliai
pasakė, jog prokuroras uždraudė mane žaloti. Gal tikėjosi palaužti. Man ši
žinia padėjo ištverti tris mėnesius trukusias kankynes.

"Kūmas" verbavo mane ir lageryje. Sakė – turiu padėti sovietų valdžiai.
Atsakiau: "Čia nebūčiau pakliuvęs, jei būčiau niekšas." Liepė parašyti, kad
atsisakau. Parašiau, kad nepadėjau ir niekada nepadėsiu sovietų valdžiai ir
pasirašiau. Įsiutęs operatyvinis įgaliotinis pagrasino, jog tas lapelis lydės mane

visą gyvenimą. Neatspėjo – tik dalį gyvenimo.

Tardant paragavau ir karcerio. Tai mažytis kambarėlis. Sienos apšerkšniję, ant grindų ledas, jokio baldo. Visas tris paras sustojęs prie durų drebi ir svajoji, kad tik išvestų tardyti, tegu ir gausi į kailį, bet nors sušils. Maisto jokio, tik šalto vandens puodelis.

Po tardymo įmetė į mirtininkų kamerą. Sienos išrašinėtos čia kalėjusių užrašais. "Man 19, mirštu už Tėvynę." 20-mečiai. Ir kiek jų praėjo prieš mane... Buvau susitaikęs su mintimi, jog ir man gresia jų likimas.

Po kažkiek dienų išvedė mane į "teismą." Už stalo sėdėjo mano vyresnysis tardytojas Fadejevas, vertėjas Jankauskas ir mašininkė. Buvo ir kiek žiūrovų, matyt, iš KGB. Kaltinamojoje išvadoje perskaitė, jog buvau su parašiuotininkais, dalyvavau kautynėse, kovėmės su sribais. Ir koks buvo mano nustebimas, kai paskelbė teismo nuosprendį – 10 metų lagerio ir 5 metams pilietinių teisių atėmimas. Stebėjosi ir salėje dalyvavę toks banditas ir tokia maža bausmė. Gali išsipildyti pranašingi dainos žodžiai "Sugrįšiu, brangi mamyte." Taip, kautynėse dalyvavau, šaudžiau aš, šaudė ir į mane. Tačiau niekada nešoviau į beginklį, kad ir kiek būtų nusikaltęs. Visi žinojo – Stepas Grybauskas ten neis. Kitas dalykas kova. Ne kartą dengiau atsitraukiančius draugus ugnimi. Ir su Henriku Petkevičiumi buvome neišskiriami draugai. Jei jo suėmimo metu būčiau buvęs kartu, nieku būdu nesitraukčiau vienas, neįsitikinęs, kad tikrai žuvo. Tiesiog kitaip nebūčiau galėjęs.

Po 10 minučių be liudininkų trukusio teismo posėdžio perkėlė mane į Klaipėdos kalėjimą. Čia erdvu, pasijutau kaip rojuje... Pro grotuotą langą pamačiau Lietuvos rinktinės buvusį žaidėją Leščinską, kurį rungtynių metu nuolat dengdavau. Irgi kalinys! Po kurio laiko "stolypinu" atsidūrėme Kauno kalėjimo etapinėje kameroje, buvusioje koplyčioje. Čia pirmą kartą teko kautis su kriminaliniais, norėjusiais apiplėšti kitus kalinius, nors pats buvau plikas kaip bažnyčios pelė. Pradėjome su buvusiu boksininku Macijausku, kiti padėjo, tad laimėjome, o manęs niekas nebelietė-užsitarnavome vagių atamano pagarbą, juos stipriai apkūlę.

Antroje 1946-ųjų metų pusėje mūsų etapą atvežė į Uchtos lagerius Komijos ASSR. Atvarė į plyną lauką. Statėme lagerį, vėliau suodžių fabriką. Šalčiai iki -40 °C. Be šilumos, tinkamos aprangos, maistas menkas. Iš brigados kasdien mirdavo 4-5 žmonės, atsiprašu, kaliniai. Žmonės krito kaip

lapai. Tapau vaikščiojančiu skeletu. Atsidūriau ligoninėje. Paliko patamauti, valydavau grindis. Pamažų, baptistų globojamas, atgavau jėgas. Sektantai dirbo "chleboreskoje", tad priėmė ir mane. Čia jau visai gerai – bepjaustant duoną, ir pats prasimaitini. Tik baptistai sąžiningi iki beprotybės – neleisdavo "sukti" ir tokiu būdu sušelpiti savo tikėjimo brolių, o man savo tautiečių.

Gal 1948-ųjų metų pabaigoje mus išvežė į steigiamus režiminius lagerius Kazachstane. Atsidūrėme Balchaše, gerai įrengtame lageryje, kuriame prieš tai gyveno japonų belaisviai. Kartu su atvažiavusiu baptistu Kalmykovu ir jo tikėjimo broliais vėl pjausčiau duoną. Gyventi galima. Tik vėl bėda. Kalmykovas, negalėdamas padėti kitiems baptistaams, nusprendė kartu alkti. Į jo vietą vedėju paskyrė Rumunijos žydą, kuris prieš Antrąjį pasaulinį karą bėgo per sieną parsinešti Stalino saulės. Pasieniečiai sulaukė ir uždarė į lagerį. Bendradarbiavo su "kūmu." Jau pirmą vakarą ėmė mane klausinėti už ką sėdžiu. Atsakiau – už tai, kad lietuvis, paminėjau Rainius, kad kas negalėjo parsiduoti – tas atsidūrė lageryje.

Jau kitą dieną operatyvinis įgaliotinis išsikvietė ir pasiūlė, kaip anksčiau minėjau, "padėti" sovietų valdžiai. Atsisakius išgrūdo lauk. Išvarė į Kounrado molibdeno šachtas aptarnaujantį lagerį. Lydraštyje – tik požeminiai darbai. Apie juos buvau prisiklausęs, girdėjau ir apie kalnakasių ligą silikozę. Nutariau geriau mirti paviršiuje. Taip ir pasakiau "nariadčikui" – darbų skirstytojui, pažįstamam dar iš kitų lagerių. Žinojau pasirinkęs sunkią dalį – laikys karceriuose, badausiu, kol numirsiu ar palūšiu. Kitą rytą laukiau vedamas į karcerį, bet "nariadčikas" pranešė, kad esu paliktas dirbti paviršiuje. Nepasidavusios "kūmui" aukos kitų kalinių buvo gerbiamos, tad gal dėl to man teko tokia malonė.

Ėmiau dirbti vengro Jan Janovič Toto brigadoje. Dirbau kultūros namų statyboje. Greitai išmokau gipsatūros darbų, lipdybos. Ėmiau iš betono lie dinti lagerio viršininkams visokias pelenines, rašalines, žinoma, už "ačiū." Maisto užteko, darbas nesunkus. Apipavidalinome Balchašo kultūros rūmus. Po Stalino mirties sušvelnėjus režimui, įvedė užskaitymus. Brigadai už vieną iškalėtą dieną priskaičiuodavo 2-3 dienas. Taigi iš lagerio išėjau gal tik dviem metais anksčiau. Ir toliau dirbau Kazachstane. 1957-aisiais grįžau į Lietuvą, apsigyvenau Klaipėdoje.

Ir šiandieną manau, jog išlikti ir nepalūžti padėjo mano mėgiamas sportas.

Kai sušvelnėjus režimui, daugelis kalinių rašydavo malonės prašymus, aš sau pasakiau: "Niekada gyvenime neprašysiu malonės. Nesu kaltas." Jau Uchtoje "atsišėręs" duonos raikykloje, ėmiau žaisti miesto futbolo komandoje, šefuojamoje paties lagerio viršininko. Mažai joje buvo laisvųjų. Ir grįžęs į Klaipėdą, žaidžiau krepšinį, dar ir dabar neatsisakau stalo teniso.

Užrašė Zenonas Jaska

SU ADOLFO KUBILIAUS PARAŠIUTININKAIS

Ona Každailienė

Aš, Ona Každailienė (slapyvardis Jonis), esu gimusi Telšių apskr., Alsėdžių valsč., Skirpsčių km., 1922 07 26. Tėvai Pociai dirbo 23 ha žemės. Tėvas buvo prasilavinęs žmogus – Palangos grafas Tiškevičius leido jį mokytis kartu su savo sūnumis, motina – labai gera šeimininkė. Aš baigiau pradžios mokyklą. Buvau labai judri, smulki. Dar prieš ištekdama vasaromis Palangoje padėdavau savo giminaitei aptamauti vasarotojus, vėliau dirbau fabrike Klaipėdoje, vokiečių okupacijos metais Plungėje linų fabrike.

1939 metais ištekJau už Antano Každailio iš gretimo kaimo, gimusio 1906 metais. Jis turėjo auksines rankas: pagal brėžinius susimontavo kuliamaįą. Išsimokėtinai nusipirkome dyzelinį variklį ir ištisus metus klajodavome po kaimus. Rudenį kuldavome grūdus, kitu laiku droždavome skiedras, apdirbdavome rąstus, pjaudavome lentas. Sekėsi gerai. Greitai būtume graįžinę paskolą, o tėvų ūkyje priruošėme miško medįziagos naujų trobesių statybai, nes senieji buvo prasti.

Mėgau skaityti, dalyvavau kaimo visuomeninėje veikloje. Iš pažįstamų studentų, moksleivių vokiečių metais gaudavau pagrindinių laikraštėlių, juos platindavau. 1942 metais su vyru Antanu apsigyvenome mano tėviškėje. Kaip ir visa Lietuva – neapkentėme tiek rudųjų, tiek raudonųjų okupantų.

Kai vokiečiai uįdarė aukštąsias mokyklas ir ėmė gaudyti jaunimą į ka-

riuomenę, pas mus ėmė slapstyti mano pusbrolis Šarūnas Jazdauskas (vėlesnis slapyvardis Normis). Apie to meto jo veiklą mažai žinojau. Atvirai vokiečiams nesipriešino. Su vyru žinojome, kad Plinkšių dvare 1944m. vasarą tvėrėsi Žemaičių legionas, o prie Platelių LLA Vanagų stovykla, patys ten nedalyvavome. Tik kai Šarūnas Jazdauskas susiruošė Vokietijon, jis iš anksto gavo mano tėvų sutikimą, kad, reikalui esant, gaus pas mus prieglobstį.

Rusai pralaužė frontą, ir 1944 metų spalio mėnesio pradžioje Skirpsčiai atsidūrė bolševikų užnugaryje. Tiek ūkis, tiek ir mes patys išlikome nepaliesiti.

Tų pačių metų lapkričio 17 dieną pas mus atėjo Šarūno Jazdausko vedami Adolfas Kubilius Balys, Algis Šertvytis, Jonas Dūda, nusileidę Platelių apylinkėse parašiuotais iš vokiečių lėktuvo. Mūsų sodyboje po gyvenamuoju namu jie įrengė bunkerį. Iš čia grupė ėmė vadovauti visos Žemaitijos partizanams. Tai buvo LLA Žemaitijos legiono štabas. Vadovavo A.Kubilius, jo pavaduotoju buvo Šarūnas Jazdauskas. Kada ir kaip į štabą buvo priimti Henrikas Petkevičius ir Stepas Grybauskas aš nebepamenu. Mes su vyru aktyviai įsitraukėme į grupės veiklą. Gavau Jonio slapyvardį, vyras tapo Klevu. Jis gavo automatą. Manęs nemokė šaudyti iš automato, vėliau gavau 9 kalibro pistoletą. Darbo turėjau labai daug: štabe nuolat būdavo apie 10 žmonių – vieni ateidavo, kiti išeidavo. Visus reikėjo apskalbti, pamaitinti. Buvau labai smulkį, gal kokių 160 cm ūgio, atrodžiau kaip paauglė, tad mažiausiai buvau įtartina aplinkui siaučiantiems rusams. Daugelis kaimo jaunimo slapstėsi nuo rusų mobilizacijos, tapo partizanais, turėjo bunkerius. Per mane štabas palaikė ryšius su jais.

Jonas Dūda ėmė mokytojauti Alsėdžiuose. Apsigyveno Skirpsčių bunkeryje ir parašiuotinas, slapyvardžiu Zoro (bene Ašoklis?), kurio aš instinktyviai nemėgau. Užeidavo ir Liudvikas Raudonis. Jų būdavo daug – vieni ateina, kiti išeina. Per tiek metų užmiršau, o ir šiaip konspiracinės sąlygos vertė kuo mažiau matyti ir žinoti. Pačiame bunkeryje, gavus siuntas parašiuotais, buvo daug ginklų, didelė suma červonų, rūkytų mėsų atsarga. Iš mūsų daržinės būdavo perduodamos radiogramos Vokietijon.

Aplink Skirpsčių kaimo pagrindinį bunkerį buvo ir daug kitų bukerių. Vieni buvo atsarginiai, priklausantys štabui, kituose slėpėsi partizanai, palaikantys su mumis ryšį. Prisimenu Vilkų km., toliau – šalia mano uošvių Kaž-

dailių sodybos, taip pat Žemių km. pas ryšininkus Virkšus (vienas jų troboje, antras miškelyje), Gintališkėse, Aukų (Alkų?). Kiek žinau, tų bunkerių nerado, o vyro tėviškėje, kur slėpėme rūkytą mėsą – atrado, matyt, pagal kvapą ir išplėšė.

1945-ųjų balandžio 23 dieną (?) štabo viršininkui Baliui nesant bunkeryje, ant pliko kūno susivilkau šešias poras vyriškų apatinių baltinių ir išsiruošiau į Vilkų kaimo bunkerį, kur turėjau perduoti "siuntinį." Pakeliui nutariau užsukti į Stanevičių ūkį Vilkų kaime. Čia šeiminikavo dvi seserys, o brolis aktorius (dainininkas?) gyveno Kaune, buvo atvežęs ir palikęs savo baldus. Buvau sugalvojusi legendą, kad esu keliaujanti siuvėja, užėjau pirkti kiaušinių. Nepastebėjusi nieko įtartino aplinkui, užėjau į gyvenamąjį namą. Viduje radau besurašinėjančius Stanevičių turtą Alsėdžių milicijos ar saugumo viršininką Žalimą ir drauge Paulauskį ir Žygų. Man nepasirodė, kad tai pasala, nes automatai gulėjo ant bufeto. Pasisakiau norinti pirkti kiaušinių. Dokumentų neprašė, tačiau išeiti neleido – girdi pabūsi liudytoja surašant turtą, o po to galėsi išeiti, kai išvyks jie. Nesumišau, elgiausi drąsiai – sakiausi negalinti gaisči, kas už tai užmokės. Atsilygino iš Stanevičių gero įteikę dvi poras moteriškų kojinių. Šeimininkėms liepė paruošti pietus. Prie stalo pasodino ir mane. Flirtavo. Kvietė ateiti į šokus Alsėdžiuose. Prižadėjau. Žalimas, mokymdamas savo bendrus, papasakojo, kaip vokiečių laikais lyg tai Lieplaukėje jį atpažino policininkas, tačiau paleido, nes pamanė apsirikęs – patikėjo "tikrais" dokumentais, o ne savo akimis. Beveik baigėme pietauti, kai nei iš šio, nei iš to troboje atsirado civiliai apsirengęs, tikriausiai ir neginkluotas Adolfas Kubilius-Balys, greičiausiai grįžęs iš Plungės. Jam liepė atsisėsti, dokumentų netikrino, nekratė. Neatrodė, kad būtų jaudinęsis. Akimis ir pusiau lūpomis daviau ženklą – būk ramus, neišduosiu. Po kiek laiko stribai pasikėlė, pasakė man: "Išeisi, kai mes išvažiuosime, turi praeiti mažiausiai pusvalandis, o šitą vyrą vešimės su savimi." Ginklai iki pasikeliant ir toliau gulėjo ant bufeto. Per duris einant, pirmaėjo Paulauskas su Žygu, po jų Kubilius, už jų Žalimas (*Rainių žudynių "didvyris" – Z.J.*)

Tik išvažiavo, aš pro duris kairėn ir į miško pusę. Tekina atlėkiau į nedidelio ūkininko Krulio sodyboje, miške, esantį bunkerį (atrodo jį išvežė), šalia didelio Drungilių ūkio. Čia buvo nemažai partizanų. Nežinau, ar jie priklausė štabui, bet tarp jų radau savo vyrą Antaną. Paraginau sėsti ant

arklių ir joti gelbėti vadą, juk Žalimas negalėjo toli nuvažiuoti. Visi atsisakė. Maldavau Antano, tas atsakė: "Ar aš vienas judėsiu? Jot vienam, o kiti nepadėtų! Tu, aš jotumėm, bet tu neginkluota, neapmokyta."

A.Kubilių pralaikė Alsėdžiuose bene tris paras. Alsėdžiuose apie tai geriau žino J.Dūda, mokytojavęs tenai.

Dar tą pačią naktį grįžau su bloga žinia į štabo bunkerį Skirpsčiuose, tėviškėje. Štabo nariai surinkome radijo siųstuvus, daugumą ginklų, visus pinigus ir perkėlėme į Kryžaininkienės bunkerį prie Burgio ežero (Paburgės kaimas), netoli Skyplaičių ežero. Dalį jau anksčiau buvome paslėpę.

Kaip prie mano namų atsirado pasala? Aš galiu tik spėlioti. Gal eilinė pasala, kadangi gyvenome pamiškėje. Bet labiau spėju, kad tai dėl kaimynų Mažrimų sūnų. Jie slapstėsi nuo kariuomenės patys, buvo kitų. Su mumis ryšių nepalaikė, vengėme, nes neatsargiu elgesiu galėjo patraukti čekistų dėmesį ir dešifruoti mūsų štabą.

Kiek pamenu, A.Kubiliaus vadovaujamas štabas, atsilus orams, ir šiaip žadėjo persikelti į naują vietą. Gal būta išdavystės – nežinau, tik visos mūsų nelaimės prasidėjo nuo to, kai į štabo bunkerį pateko Misevičius.

Gera pamenu, nes tai buvo Jurginės, 1945-ųjų metų balandžio 23d. naktį. Mes, Žemaičių legiono štabo nariai, po A.Kubiliaus arešto slapstėsi gretimose apylinkėse, nutarėme grįžti į Skirpsčių kaimo bunkerį galutinai išsinešti likusią mantą. Pasidalijome į dvi grupes. Vienoje buvau aš, antroje – mano vyras Antanas Každailis, nes naktį galėjome geriau vesti miško takeliais. Vadovavo vado pavaduotojas Šarūnas Jazdauskas. Su manimi ėjo Stepas Grybauskas, Šertvytis, Šarūnas Jazdauskas, Zoro.

Naktį prie sodybos priartėjome laukais nuo Alsėdžių pusės. Priėjome kalniuką iš antros pusės. Čia kažkas ėmė mus vokiškai stabdyti. Supratome – kažkas ne taip. Ėmėme leistis į pakalnę. Čia į mus paleido ugnį iš štabo kie-mo. Sproginėjo granatos, mažos ugnelės (*tikriausiai šviečiančios padegamosios kulkos* – Z.J.). Vienas kitą dengėme ugnimi. Aš atsišaudžiau iš 9-o kalibro pistoleto. Bėgome atgal. Atsidūriau prie Šertvyčio, Jazdausko. Man pasirodė, jog Zoro neatsišaudė. Paklausiau, atsakė – nėra reikalo. Tuo metu Algiiui Šertvyčiui į kulnį įstrigo kulka. Jį nusitempė per šaltinius Šarūnas Jazdauskas. Likome dviese su Stepu Grybausku. Atsišaudydami bėgome prie griovio, įkritau. Stepas toliau už tvoros dengia automato ugnimi. Aplinkui

mane – sproginėja didesnės ir mažesnės liepsnelės. Kažkas kliudė koją, nutirpo šlaunis. Pasiruošiau sau skirtą granatą. Tada išgirdau Stepą šaukiant: "Ar tu, Onute, sveika, gyva?" Pasakiau, kad nevaldau kojos. Riktelėjo: "Kelk, šliaušk." Pabandžiau judėti. Buvo kliudyta sportbačių kulnis. Kulkoms lyjant, sproginėjant granatoms, šalia pelkių abu nukūrėme į didįjį mišką, Vilkų bunkerį. Į vidų nelindome, laukėme, kas bus. Klausomės – paršlama. Nežinom – kas čia. Ką žinosi. Žiūriu – mano Antanas iš antros grupės. Daugiau nieko nesulaukę, sulindome į bunkerį. Čia paaiškėjo vėliau išėjusio būrio likimas. Priartėję gal pusvalandžiu vėliau prie mano tėviškės ūkio, matyt, negirdėję susišaudymo, po kaimą vaikščiojančius kareivius palaikė pirmos grupės nariais. Atpažino tik prie bulvių duobių (kapčių). Antanas išmetė iš eilės keletą granatų ir ėmė trauktis. Vietoje žuvo atsargos karininkas Kauneckis, sunkiai sužeistą buvusį slaptosios policijos viršininką Darbutą paėmė gyvą. Kai Antanas prišliaužė prie jo – buvo be sąmonės. Antanas paėmė jo automatą, vėliau pametė.

Nebepamenu, kuriame būryje buvo Šalna. Jį peršovė. Išgulėjo pasislėpęs eglynėlyje, vėliau atsirado mūsų bunkeryje. Tolesnio likimo nepamenu. Algį Šertvytį gydė Telšiuose, vėliau paguldė į Radviliškio ligoninę, kur jį išdavė medicinos seselė.

Kiek pamenu, Henriko Petkevičiaus, mums patekus į pasalą, Skirpsčių kaime nebuvo.

Po kautynių tėvų sodybą sudegino, bunkeris išaiškėjo tik ėmus sproginėti amunicijai. Mano abudu tėvus suėmė tik 1945 metų balandžio 30d. (taip nurodyta reabilitacijos pažymoje). Tėvas, matyt, žuvo Vilniaus KGB požemiuose tais pat metais, motiną nuteisė. Ji kalėjo, vėliau iš Karagandos buvo ištremta prie Baikalo. Grįžo ir mirė Lietuvoje.

Šarūnas Jazdauskas buvo suimtas gerokai vėliau. Vilniuje jis buvo išduotas garsaus provokatoriaus Markulio-Erelio. Tiek su Šarūnu, tiek su Algiu Šertvyčiu abu su vyru draugavome jiems būnant Lietuvoje po visų lagerių.

Po pasalos gyvi išlikę štabo nariai po kiek laiko susirinkome sutartoje vietoje, matyt, kažkuriame bunkeryje, gal Kryžaninkėje, prie Burgo ežerėlio, šalia Skyplaičių ežero, ar kitur – nepamenu. Tik ten dėžėje, netoli bunkerio, buvo paslėpti iš Skirpsčių kaimo štabo bunkerio išnešti parašutais nuleisti rusiški pinigai – červoncai. Jų buvo labai daug. Kai vyrai nutarė perkelti

pinigus į kitą vietą, aš labai nenorėjau eiti – jautė širdis nelaimę. Nepamenu, kas be mūsų su Antanu, Henriko Petkevičiaus su ryšininke Gražina, dar dalyvavo žygyje. Tą aukštą gražią merginą tada mačiau pirmą ir paskutinį kartą. Stepo Grybausko nebuvo. Jau iš slėptuvės iškėlus pinigus, buvome pastebėti rusų ir teko trauktis. Pinigus pametėme. Susišaudžius Antanui Každaliui kulka nubrodino pakaušį (nuskuto).

Nepamenu, kaip mudu pasiekėme bunkerį pas Virkšus, tikriausiai Žemių kaime. Čia slėpėsi dar vienas partizanas, kurio slapyvardžio nebepamenu. Jo likimas tragiškas. Lengvabūdiškai draugavo su šeimininkų dukra. Ta pagimdė. Tokius ryšius vadovybė draudė. Gal todėl jam paio nervai. Vėliau, atrodo, partizanai patys jį sulikvidavo.

Visose apylinkėse siautė kariuomenė, vieškeliuose tikrino dokumentus, kratė visus pakeleivius. Sekė ir kaimuose. Pas Virkšus pasidarė nesaugu. Gal po penkerių dienų ryžausi Antaną perkelti pas giminaičius į Gintališkę tarp Platelių ir Šateikių. Į gardis pridėjome šieno, paguldėme mano vyrą Antaną, po to prikrovėme šieno pilną vežimą ir užveržėme kartimi. Apsivilkau plonai, atrodžiau, kaip 15 metų paauglė. Pasileidau priekyje vežimo. Kai tik rusų patrulis – kaip įmanydama imu šnekinti. Vežimui pravažiavus, vėl leiduosi, paveju ir pralenkiau – buvau jauna ir greita.

Kai pasiekėme Gintališkę – giminaitė net pravirko. Jai atrodė, kad ne aš, o giltinė – taip buvau pasikeitusi. Daržinėje, aukščiau žmogaus ūgio, kad nepasiektų durtuvais, šone išpešėme šienę urvą ir ten įtaisėme Antaną. Bet kaip gyventi toliau?

Nutarėme "legalizuotis." Platelių policijoje(?) dirbęs toks Balsys mums abiem išdavė dar smetoninius pasus. Karinį bilietą Telšių kariniame komisariate gavo Pučkorių kaime gyvenusi pusseserė Marytė Andrikienė. Jau su dokumentais nusivedžiau Antaną į Salantų valsčiaus Barzdžių kaimą. Čia, pas jo pusbrolių kurį laiką gyvenome pusiau oficialiai, užmezgėme ir palaikėme ryšį su Skuodo partizanais, susirašinėjome. Vėliau giminaičių dėka apsigyvenome Imbarėje – Šateikių grafitės Pliateraitės folvarke. Aš tapau bibliotekos vedėja, vyras – dviejų komplektų mokyklos sargu. Be mokytojų Baranauskų, šeimos artimiausi kaimynai buvo stambūs ūkininkai Kryževičiai, žinoję apie mūsų praeitį. Pas juos apsigyveno taip pat parašutinininkas Venckus, nepriklausęs A.Kubiliaus grupei. Jam, kas esame, nesisakėme, gal

užsiminė šeimininkai. Po kurio laiko Venckų apgyvendino Latvijoje.

1949-ųjų pavasarį Kryževičius išvežė į Sibirą. Dėl mums nežinomų priežasčių Venckus slapta grįžo į Imbarę ir pasislėpė išvežtųjų daržinėje. Mes gyvenome mokyklos pastate, arti Kryževičių ūkio statinių. Gal kas užmatė, ar šiaip sekė, tik daržinę rusų kareiviai apsupo, liepė parašutininkui pasiduoti. Prasidėjo susišaudymas. Ir tik kai suliepsnojo pašarai, Venckus puolė per sodą bėgti, čia jį ir nukovė. Tai atsitiko 1949-ųjų gegužės mėnesį. Čekistai suėmė ir išsivedė mano vyrą Antaną ir mokytoją Baranauską. Žinojau, kur Venckus slėpė keturis kulkosvaidžius ("degtiariovus" – su disku) ir bene tris automatus. Baudėjams išvykus, kad ir labai bijodama, šiuos ginklus sumečiau į Kryževičių šulinį. Vyrus tardė Salantuose. Kai sugrįžo čekistai daryti mokykloje kratą, sandėliuke po laiptais rado ankstesnio vedėjo paslėptus tautinius paveikslus ir trispalvę. Šulinyje atsідūrė ir mudviejų su Antanu pistoletai.

Baranauskas kitą dieną grįžo. Nėščios jo žmonos nebuvo suėmę. Nesulaukusi vyro, nuėjau į Salantus, kur valsčiaus daboklėje jis buvo laikomas. Belaukdama valsčiuje žinių apie vyrą, nugirdau stribokus bekalbant: "Pasiutusiai drąsi boba! Nereikėjo patiems eiti paimti, o vyras nebeįsis." Drąsiai atsikirtau esanti nekalta ir neturiu ko bijoti. Tą dieną patardę paleido mane, parėjo ir Antanas. Buvome kilę iš kito valsčiaus, gal ką buvo sužinoję, tik už dienos kitos čekistai atėjo suimti vyro, 1949 05 27. Buvo karšta diena, vyras tik su liemene buvo lauke, po liepa. Kareivis liepė duoti Antanui šiltesnį rūbą. Ant greitųjų įdaviau šviesų kostiumą. Po kiek laiko atbėgęs kareivis atkišo man laišką, rastą švarko kišenėje. Buvau visai užmiršusi apie susirašinėjimą su partizanais. Lapelio neturėjau kur numesti, tad įsikišau burnon ir nurijau. Čia pat buvęs čekistų viršininkas Paulauskas (ne tas, kuris buvo sulaikant A.Kubilių) griebė pirštais už burnos mėgindamas pražiodinti. Kai gindamasi įkandau į pirštus, pistoleto rankena trenkė man į galvą palei ausį taip, kad nugriuvau.

Antaną išvežė į Plungę, vėliau jis atsідūrė Klaipėdos kalėjime. Nuteisė 25-eriems metams. Kalėjo Vorkutoje, dirbo anglies kasyklose. Į Lietuvą grįžo 1956 metais. Kretingoje pasistatėme namą. Dabar jau miręs.

Kol Antanas buvo kalinamas Plungėje ir Klaipėdoje, nuolat veždavau maisto siuntinius. Tuo pačiu metu buvau tardoma ir aš. Vertė prisipažinti apie savo ryšius su partizanais, pasakyti pavardes, nes vyras, esą jau prisipa-

žinęs. Duodavo į kailį. Spausdavo ranką su pieštukais tarpupirščiuose. Neišsivadaviau. Paleisdavo iki kito karto. Spėjau, kad namuose sekdamas. Per tardymus sakydavo – bėk į mišką. Grįždavau į Imbarę, su niekuo ryšių nepalaidiau.

1949-ųjų metų pabaigoje tardant nebeišlaikė mano nervai. Eilinį kartą pavadino bandite. Tardytojui mečiau: "Tu banditas, aš – namuose." Jis griebė pistoletą ir iššovė virš galvos. Tada mane areštavo. Nebepamenu, kiek laiko išbuvau kalėjime, gal apie metus. Laikė kartu su Antanu, kol jį išvežė.

Turiu būti dėkingas Skeivytei. Jos sesuo buvo mano mokytoja Žemaičių Kalvarijoje. Buvo išteklėjusi už sėdiškio Būdavo. Skeivyte dirbo Klaipėdos kalėjime, kai aš ten kalėjau. Buvo ruošiamas eilinis kalinių etapas gal į Šiaulius ar Vilnių. Keisto sutapimo dėka tarp kalinių pasitaikė mano bendrapavardė, atitiko net vardai ir tėvų vardai. Aš dokumentų turėjau daug. Tai vietoj manęs į etapą išsiuntė tą kitą, o mane Skeivyte išleido. Aš tada Každailiene nesivadinau. Buvo naktis, gal po dvyliktos. Petreikienė, gal Skeivyтės draugė, davė drabužius. Nepamenu, kas mane palydėjo iki nurodyto namo. Manęs niekas nieko neklausinėjo. Po to nuosavu "Moskvičiumi" nuvežė pas kitus žmones, kur po namu buvo slėptuvė. Sūnus lyg tai dirbo milicijoje kažkokiu valdininku, todėl čia buvo saugu. Slapsčiausi gal porą mėnesių. Man čia paruošė pasą jau tikrąją pavardę. Atvykau į Kretingą, čia įsidarbinau technikumė darbininke. Su Skeivyte daugiau nebesusitikau. Prieš pabėgimą tardant buvau klausinėjama apie daugelį, dalį jų pažinau. Klausinėjo apie kunigus. Nieko nepasakiau. Su Kubiliaus parašutininiais manęs nesusiejo, apie tėvus neklausinėjo. Šiaip kartodavo: "Šiandieną nepasakysi – rytoj pasakysi, poryt pasakysi." Ir kankino.

O gal čia buvo MGB sugalvotas mano pabėgimas? Gal norėjo iš tolo sekti? Laikiausi kietai. Sekė, čia faktas. Įsitaisiau šuniuką – braižydavosi. Pažiūriu pro langą – vaikšto nesislapstydamas, ginklą užsikabinęs. Gal turėjau bėgti į mišką?

Jokioms provokacijoms nepasidaviau, su partizanais jokių ryšių nepalaikiau. Apsigyvenusi Kretingoje, labai sunkiai dirbau, nešiojau maišus po 65 kg, nors buvau išsinarinusi koją. Mezgiau vyriškus megztinius, nežinau kada miegojau. Viską, ką uždirbdavau, išleisdavau siuntiniams. Siunčiau pirmiausiam vyrui Antanui, toliau motinai ir pusbroliui Šarūnui Jazdauskui. Ir ne bet

kokius siuntinius. Antanas gaudavo net po du per mėnesį, daugiausia po 6 kg sviesto, džiovintų sūrių. Vienu metu buvau priglaidusi karininkų šeimą. Gyvenome aštuoniese.

Dabar gyvenu vieniša. Praeitis atsiliepia. Esu II grupės invalidė.

O sribokų būta visokių. Pamenu Salantuose tokį Putrą. Tai jis man patarė, kad siuntinius siųsčiau ne savo vardu (susiradau davatkėles), o ir ne kaskart iš to paties pašto. Nepatarė ir daug laiškų gauti savo vardu. Ačiū jam už tai.

*Užrašė Zenonas Jaška
Kretinga, 1994m.*

GENEROLAS LEITENANTAS MOTIEJUS PEČIULIONIS

Bronius Petkevičius

*Naujų laikų pažadintas lietuvis
Jūs nepabūgs ir nesitrauks iš tako.
Pakėlęs dešinę į aukštą dangų,
Prisiekdamas Dievu, jis taip jums sako:*

*- Jūs apžmeižtą, apspardytą Lietuvą
Savo globoj kaip motiną laikau
Ir ginsiu ją nuo užgrobiko rankos,
Kol plaks širdis, - taip man padėk, dangau!*

Vincas Mykolaitis-Putinas

Pratarmė

Ilgą laiką apie generolą Motiejų Pečiulionį, jo patriotinę veiklą, meilę Lietuvai ir nuopelnus jai viešai kalbėti buvo vengiama. Tylėjo ir mūsų spauda. Tik vėliau, prasidėjus mūsų tautos Atgimimui, pasirodydavo viena kita ži-

Gen. lt. Motiejus Pečiulionis

nutė ar ilgesnis straipsnis spaudoje apie jo rezistencinę veiklą, bet plačiau generolo M.Pečiulionio biografija nebuvo nagrinėjama. Metai ėjo, o jo vardas, būvęs garsus, po truputį dengėsi užmiršimo dulkėmis.

Tik 1990m. pavasarį, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, Vytauto Didžiojo karo muziejuje visuomenė išvydo ir gen. M.Pečiulionį.

Parodos salone kabėjo Nepriklausomos Lietuvos aukštojo laipsnio karininkų portretai. Tarp jų ir pulkininko leitenanto, vėliau pakelto į generolo leitenanto laipsnį, Motiejaus Pečiulionio portretas, pieštas dailininko Z.Petravičiaus aliejumi drobėje.

Kad neišbluktų gen. M.Pečiulionio paveikslas ir nenuieitų už-

marštin jo garsus vardas, nuopelnai Lietuvai, giminių bei generolo bendražygių skatinamas, išdrišau imtis plunksnos. Iš surinktos medžiagos išausť istorinį audinį norėčiau palikti lietuvių tautos istorijai ir artimųjų atminimui.

Parodyti M.Pečiulionio gyvenimo kelią tokį, kokį jis yra nuėjęs, nelengva, nes tai neeilinė asmenybė.

Gen. M.Pečiulionis buvo nepaprastai garbingas, aukštas pareigas ėjęs karininkas, visą savo gyvenimą atidavęs Tėvynei. Jis, nepabūgęs žūties kritiškiausiais momentais, ištverė neapsakomas kančias kalėjimuose, Šilutės, Mordovijos ir Vorkutos lageriuose. Nuėjo ilgą erškėčiuotą gyvenimo kelią. Kaip jį atkurti?

Be to, atskleisti šio įžymaus karininko asmenybę lyg ir nedrąsu, nes medžiagos išlikę ne per daugiausia. Vienas kitas straipsnis Nepriklausomos

Lietuvos žurnaluose, išlikusių tolimesnių giminių ar pažįstamų atsiminimų nuotrupos, likusių gyvų pokario metų rezistentų prisiminimų žiupsneliai ir mano paties atmintyje išlikę paties velionio pasakojimai jo gyvenimo saulėlydyje. Visa kita – nukeliavo į amžinybę kartu su juo ir jo pažįstamais.

Tačiau ir šią negausią medžiagą rinkau, kaupiau iš pažinojusiųjų generolą, iš jo paties bendražygių laiškų, studijavau knygas apie Nepriklausomos Lietuvos kariuomenę, savanorių žygdarbius. Perskaičiau prieškarinius "Trimito", "Kario" žurnalus, "Laisvės kovų archyvo" ir kitus rezistencinės kovos leidinius, išleistus atkūrus Nepriklausomą Lietuvą.

Rašydamas gen. M.Pečiulionio biografiją, negalėjau nesieti jos su mūsų tautos likimo vingiais bei tragiškais išgyvenimais. Neatskiriama ji ir nuo generolo bendražygių, likimo draugų, pasipriešinimo okupantams veiklos.

Teatleidžia man mieli skaitytojai ir generolo artimieji už šio darbo trūkumus. Labai dėkingas būčiau, jeigu kas nors papildytų ir plačiau nušviestų narsaus Nepriklausomybės kovų dalyvio, sumanaus ir pareigingo Generalinio štabo Ginklavimo valdybos viršininko, aktyvaus hitlerinės ir bolševikinės okupacijos rezistento M.Pečiulionio gyvenimą, paaukotą Lietuvai.

Dėkoju visiems, kurie savo laiškais, straipsniais spaudoje bei pasakojimais padėjo atskleisti taurią gen. Motiejaus Pečiulionio asmenybę, jo patriotinio gyvenimo prasmę.

Dėkoju ir generolo dukrai Jonei Pečiulionytei, gyvenančiai toli nuo Tėvynės, Šveicarijoje, bet išsaugojusiai brangaus Tėvelio atminimą ir meilę Lietuvai. Jos perduoti ir atsiųsti žinių šaltiniai papildė šio rašinio turinį ir Kauno karo muziejaus okupacijų ir pasipriešinimo istorijos skyriaus eksponatus.

Mūsų Tauta neužmirš Lietuvos patrioto, Nepriklausomybės kovų savanorio ir partizanų vado gen. Motiejaus Pečiulionio. Kada nors istorija tars savo žodį, ir jo biustas Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodyboje stos į rikiuotę greta Lietuvos didvyrų.

Biografijos puslapį atvertus

Motutė man davė mažą ryšulėlį su ašara veide tardama: "Imk, sūnau, tai mano tau palaiminimas. Būk vertas Tėvynės sūnumi vadintis. Eik Aukščiausiojo akivaizdoje, o keliauk tėvų ir senelių pramintais takais.

Sudiev!.."

Kazys Šimonis

Motiejus Pečiulionis, Nepriklausomos Lietuvos karininkas, gimė 1888m. sausio 31d. Krosnos valsčiuje, Ranciškės kaime, Šventąžerio parapijoje – gražiame Dainavos krašte.

Ši vietovė carinės imperijos metais priklausė Kalvarijos apskrčiai, o Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, ji pateko į Marijampolės apskritį.

Jo tėvai, Tomas ir Rozalija Pečiulioniai, nebuvo pasiturintys – turėjo 30 margų (apie 15 ha) ūkį. Tačiau buvo apsišvietę lietuviai, suprato mokslo reikšmę. Todėl 1897m. išleido sūnų į Rudaminos pradžios mokyklą, apgyvendindami jį pas motinos brolių vargonininką Juozą Zubrį.

Tada buvo nuožmus carinės priespaudos laikotarpis. Lietuviško rašto ir gimtosios kalbos tuometinė caro valdžia neleido

M.Pečiulionis su seserimi Voroneže, 1914m.

vartoti ne tik mokyklose, bet ir įstaigose, ir kitose viešose vietose.

Apie mokymąsi Rudaminoje pasakoja Motiejus Pečiulionis savo atsiminimuose, rašytuose į JAV kun. Antano Miluko monografijai.

Augau aš praeito šimtmečio pabaigoje kapsų-dzūkų pasienyje pas savo dėdę Rudaminos vargonininką Juozą Zubrį. Parsinešiau iš mokyklos keletą rusų raidėmis lietuviško turinio knygelijų: iš savo motinos ir dėdienės už tai ko tik lupti negavau, nes knygelės esančios nekatalikiškos. Mačiau taip pat, kaip galanterininkas (škaplerininkas) "Šaltinius" ir kitas lietuvių kalba lotynų raidėmis spausdintas maldaknyges parduoda iš po skverno. Atlaidų dieną iš Kalvarijos (apskričio miestas) atvykdavo pas dėdę du barzdoti žandarai ir prašydavo dėdės parodyti medžioklinį šautuvą: dėdė paprastai užsigindavo, esą davęs pataisyti, bet gerai žinojau esant paslėptą. Čia pat juos pagirdydavo. Iš čia žandarai vykdavo klebonijon teirautis, ar suvažiavę atlaiduosna kunigai turi pasus. Dėdė kartais mielai šnekučiuodavo su apylinkėje žinomu knygnešiu Kancierium (vėliau abudu gaudavo knygnešių pensijas, Nepriklausomos Lietuvos valdžios paskirtas). Pastebėjau, kad dėdė laiko kai kurias lietuviškas knygeles fortepijone po klaviatūra. Ištraukiau kartą vieną: tai buvo "Trumpa Lietuvos istorija", leista Prūsijoje ir esą parašyta maskviškių studentų Griniaus ir kity, kaip man vėliau prof. V.Biržiška aiškino. Godžiai aš skaičiau apie Lietuvos praeities galybę, nors pirmų žinių apie Lietuvos praeitį jau anksčiau buvau mokykloje gavęs, besimokant Rusijos istorijos. Teisingi tuomet atrodė A.Baranausko žodžiai:

*Anei rašto, anei druko
Mums turėt neduoda,
Tegu, sako, bus Lietuva
Ir tamsi, ir juoda.*

Vadinasi, padariau išvadą - mes lietuviai neteisingai skriaudžiami... Ir man vėliau paaiškėjo, kad 7-ųjų klasių gimnazistas Antanas Milukas po dviejų metų studijų Seinų dvasinėje seminarijoje "dėl lietuviškų raštų" buvo iš seminarijos pašalintas... Man gi A.Milukas atrodė ne tik eilinė lietuvių skriaudos auka, bet ir dėl lietuviybės kovotoju. Žavėjau visuomet jo veikla...

Rudaminos pradžios mokykloje Motiejus Pečiulionis mokėsi trejus metus. Sėkmingai ją baigęs, 1900m. įstojo į Suvalkų gimnaziją. Besimokydamas

gimnazijoje, pasižymėjo matematiniais gabumais ir lietuvių tautine veikla. Bendraminčių būrelyje nagrinėjo politinius klausimus, nukreiptus prieš carinę priespaudą. Baigęs gimnaziją, 1908m. Motiejus Pečiulionis išvyko į Petrapilio universitetą ir įstojo į fizikos-matematikos fakultetą tikslųjų mokslų studijuoti. Tuo metu universitete veikė slapta lietuvių studentų organizacija, kurios nariu tapo ir M.Pečiulionis. Organizacijoje pasižymėjo aktyvia veikla, todėl studentų buvo renkamas į valdybą.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, sunerimo ir universiteto studentai. Jie audringai ginčijosi, diskutavo apie galimą revoliuciją, svarstė, kas gali ištikti Lietuvą. Karštose diskusijose dalyvavo ir M.Pečiulionis, aiškindamas tautų, esančių carinės imperijos priespaudoje, pabudimą, norą greičiau nusiimti vergijos pančius.

Su tokiomis mintimis Motiejus Pečiulionis 1914 metų rudenį stoja į caro kariuomenę, tikėdamasis revoliucinių įvykių sukuryje padėti Lietuvai. Vėliau, kaip buvęs studentas, siunčiamas į karo mokyklą. Baigė ją 1916m. birželio mėn. Tapęs artilerijos specialybės karininku, dalyvavo mūšiuose su vokiečiais ir austrais.

Įvykus Rusijoje revoliucijai ir subyrėjus jos imperijai, karininkas M.Pečiulionis nepasilieka svetimoje kariuomenėje, bet skuba į atsikūrusią Nepriklausomą Lietuvą, nes ir karo metais jo mintys buvo Lietuvoje.

Į išsvajotą Tėvynę jis grįžo 1918m. ir kurį laiką dirbo tuo metu Vilniujeėjusio laikraščio "Darbo balsas" redakcijoje.

Už Nepriklausomą Lietuvą

*Pirmyn gi, vyrai, už tėvynę,
Už brangią žemę Lietuvos!
Ją bočių bočiai amžiais gynė,
Už ją ir jų vaikai kovos!*

Maironis

Jaunai Lietuvos valstybei, tik ką paskelbusiai Nepriklausomybę, pradėjo grasinti kaimynai. Iš Rytų veržėsi bolševikai, piktus kėslus turėjo ir lenkai. Viduje ėmė plėšikauti bermontininkų gaujos. Todėl Vyriausybė kreipėsi į gyventojus ir kvietė savanorius į organizuojamus Lietuvos kariuomenės

pulkus, kad galėtų ginklų pasipriešinti užpuolikams.

Motiejus Pečiulionis, supratęs, kad jo kovinė patirtis labai reikalinga besikuriančiai Lietuvos kariuomenei, 1919m. pradžioje atvyko į Kauną, o 1919m. vasario 1d. jis jau skiriamas vyresniumu karininku į A.Panemunėje stovinčią 1-ąją artilerijos bateriją vadovauti antrajam būriui. Kovo 26d. iš Panemunės karininko M.Pečiulionio vadovaujamas būrys išvyko į Alytų 1-ojo pėstininkų pulko vado žinion. Balandžio 2d. būrys šešių šūvių salve pagerbė laidojamą pulko vadą karininką Juozapavičių, žuvusį ant Alytaus tilto kovojant su bolševikais.

Pirmasis pėstininkų pulkas ruošėsi pulti bolševikus Varėnos-Vilniaus kryptimi. Puolimą turėjo remti baterijos antrasis būrys. Būrio vadas M.Pečiulionis kreipėsi į artileristus uždegančiais drąsos žodžiais, ragindamas taikliais smūgiais triuškindi priešą, padėti pėstininkams vaduoti Tėvynę.

Balandžio 3-4 naktį būrys užėmė pozicijas ties 198 aukštuma (apie 3,5 km į vakarus nuo Daugų) ir apšaudė Daškonis ir Daugus, vėliau dalyvavo kautynėse ties Babriškiais ir Varėna. Tose kautynėse antrasis baterijos būrys smogė į priešo pozicijas, išleisdamas iš savo pabūklų 115 sviedinių ir 35 šrapnelius, paremdamas pėstininkų puolimą.

Generolas M.Pečiulionis, grįžęs iš sovietinių lagerių ir tremties, pats man pasakojo, kad Nepriklausomybės kovų metais jo baterija buvo įsitvirtinusi ir prie Žiezmarų. O mano motinos tėviškėje, prie Žaslių geležinkelio stoties per žiemą viešpatavo bolševikai, Sladkevičių darže įtvirtinę savo patrankas ir keldami kaimo gyventojams nerimą ir baimę. Tik pavasarį, šv. Velykų išvakarėse, iš pietvakarių kaimą apšaudė artilerija, ir raudonieji skubiai pasitraukė iš kaimo ir iš Žaslių stoties. Ry tą į Guronis jau įžengė Lietuvos kariuomenė – sava, visų gyventojų laukiama.

Todėl, mano manymu, artilerijos sviedinių smūgiai, išvaikiusieji bolševikus iš Guronų kaimo, irgi buvo karininko M.Pečiulionio vadovaujamo baterijos būrio, nes nuo Žiezmarų tiesiai per Strošiūnų šilą galėjo būti maždaug 3-5 km atstumas.

Pirmasis baterijos būrys 17-23 dienomis dalyvavo kautynėse su bolševikais Panevėžio kryptimi. Panevėžį paėmus, mūsų kariuomenė buvo paskirstyta į dvi grupes: Panevėžio ir Ūkmergės. Panevėžyje liko pirmoji baterija, prie Ūkmergės grupės buvo prijungtas ir vienas dviejų pabūklų artilerijos būrys,

priklausęs pirmai baterijai. Į šį fronto ruožą perkėlė ir M. Pečiulionio vadovaujamą baterijos būrį.

Kautynėse ties Kurkliais iš bolševikų buvo paimta viena 76,2 mm patranka ir 180 sviedinių, kurie papildė būrių artileriją. Buvo suformuota ketvirtoji baterija, o jos vadu paskirtas karininkas Motiejus Pečiulionis. Su ketvirtąja baterija jis perėjo visą Nepriklausomybės kovų kelią.

1919 m. birželio mėn. ketvirtoji baterija dalyvavo kautynėse su bolševikais ties Daugailiais, Paberžiais, Bružiais. Liepos mėn., veikdama su pirmąja pėstininkų pulko baterija, narsiai kovėsi ties Gatelių kaimu, Novosiolkais, užimdami Salaką.

Norėdama greičiau išvaduoti savo kraštą nuo bolševikų, Lietuvos kariuomenė pradėjo puolimą visu frontu. Ketvirtoji baterija, vadovaujama karininko M. Pečiulionio, veikė pirmos brigados sudėtyje ir puolė Degučių – Zarasų – Kaukonių kryptimi. Po keletos tarpinių ir narsių kautynių rugpjūčio 31 d. baterija pasiekė Kaukonių rajoną ir, neleidama priešui atsigauti, apšaudė Daugpilį ir jo priemiestį Gryvą.

Spalio mėn. 19 d. ketvirtoji baterija iš Daugpilio fronto buvo perkelta į Šeduvos – Baisogalos rajoną, bermontininkų frontą, o jau spalio 21 d. visa baterija dalyvavo aršiose kautynėse prie Varnėnų, išvadavo Radviliškį.

Bermontininkams delsiant palikti Lietuvą, lapkričio 18 d. fronto grupės vadas išleido įsakymą pasiruošti karo veiksams plačiu frontu. Ketvirtosios baterijos vienas būrys buvo priskirtas prie pirmos voros ir turėjo pulti Paltenių – Daktariškių – Šiaulėnų – Šiaulaičių – Sadgorų – Pašiausės – Padubysio kryptimi ir užimti Ventos kanalą Kurtuvėnų – Padubysio bare. Baterijos antrasis būrys buvo priskirtas prie rezervinės grupės. Lapkričio 21 d. vienas būrys, veikdamas penktame pėstininkų pulke, dalyvavo kautynėse ties Vaitkaičiais – Šiaulaičiais – Kudiniais – Akstiškiais. Kitas būrys, būdamas rezervo grupėje, aktyviai veikė ties Žiniūnais ir Ilgaičiais.

Priešas neatlaikė mūsų kariuomenės puolimo ir ėmė netvarkingai trauktis, palikdamas lauko patrankas ir kt. ginkluotę. Persekiodama besitraukiančius bermontininkus, gruodžio 14 d. ketvirtoji baterija pasiekė Tauragę, o prieš pat Naujuosius metus, gruodžio 31 d., atsirėmė į Mažosios Lietuvos sieną ir apsistojo Rikavėnų kaime.

Išvijus bermontininkus, Lietuva neilgai džiaugėsi pergale. Pietuose užsi-

liepsnojo naujas kovos židiny. Klastingojo Želigovskio lenkų pulkai ėmė veržtis į Vilniaus kraštą. Todėl 1920m. sausio 14d. kapitono Motiejaus Pečiulionio vadovaujama ketvirtoji artilerijos baterija buvo perkelta į pietų frontą ir atvyko į Alytų. Liepos 16d. per Bobriškes pasiekė Varėną.

Varėnos rajone užvirė kautynės su lenkais. Aršūs mūšiai vyko ties Varėna, Rodūne ir Valkininkais. Želigovskiui puolant, ketvirtoji baterija kovėsi su lenkais ir ties naujaisiais Trakais bei Olsokiais – Glitais. Kautynėms aprimus, baterija apsistojo Miglinų kaime.

1921m. sausio 14d. baterija grįžo į Kauną, A.Panemunę, o kovo 17d. apsistojo Lyduokių dvare. Balandžio 24d. ketvirtos baterijos vadu buvo paskirtas vyr. leitenantas Kibirkštis, o kapitonas Motiejus Pečiulionis – diviziono vadu. Vėliau divizionus performavus į pulkus, jis skiriamas trečiojo artilerijos pulko vadu.

Nepriklausomybės kovų epopėjoje į karininko Motiejaus Pečiulionio biografiją istorija įrašė ne vieną šlovingos kovos puslapį.

Sumaniai vadovaudamas artilerijos baterijai, taikliu šaudymu jis kėlė karių kovinę drąsą, o priešą priversdavo paniškai trauktis. Tai liudija iš lūpų į lūpas eję pasakojimai, archyviniai dokumentai, jo paties prisiminimai. Liudija ir gausūs trofėjai: patrankos, minosvaidžiai ir kitų rūšių ginklai, paimti iš besitraukiančių bolševikų ir bermontininkų.

Derindamas baterijos veiksmus su pirmojo pėstininkų pulko atakomis, palengvindavo puolantiems pėstininkams užimti priešų pozicijas arba gintis užimtose.

Gegužės mėn., vykstant mūšiams tarp Kurklių ir Skiemonių, bolševikai paniškai traukėsi. Paliko net patranką, įklimpusią Virintos upėje. Karininkas M.Pečiulionis ištrauktą priešų pabūklą tuojau paėmė į savo baterijos būrį ir panaudojo prieš pačius bolševikus. Kartu su pirmojo pėstininkų pulko vadu K.Ladiga, pasiėmę 12 kareivių ir taikliai smogdami iš trofėjinės patrankos, vijo gausų bolševikų dalinį, bėgantį Utenos link.

Pulko vadas džiaugėsi sėkmingomis kautynėmis, nes buvo paimtas ne tik bolševikų pabūklas, bet ir daug kito karinio turto.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, pirmoji trofėjinė patranka, kovojusi kpt. M.Pečiulionio vadovaujamoje baterijoje, buvo pastatyta prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus, tarp kitų eksponatų.

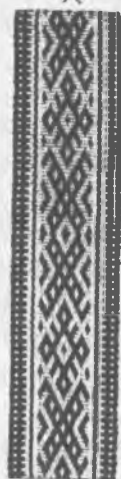

Lietuvių Veteranų Sąjunga „Ramovė“

arsų kovotojų dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės 1919-1920 metais, aktyvių partizanų rusų bolševikų okupacijos metu ir pavyzdinių lietuvių patriotų - rezistentų vokiečių - nacių priešpados laikų, Skyrių istoriui Visuotinės Suvažiavimo - Čikagoj, 1968 m. lapkričio 23 dieną išrinkto Vyčio Kryžiaus ordino kavallerių Generolą **Motiejų Pečiulionį**, mirusį 1960 m. sausio 26 dieną, Lietuvių Veteranų Sąjungos „Ramovė“

Garbės Mariu

Čikaga,
— 1970 m. spalio 20

Lietuvių Veteranų Sąjungos
Centro Valdyba

Užrašas
Gen. lt. M. Pečiulionis
1960 m. sausio 26 d.
Čikaga

Lietuvių Veteranų Sąjungos "Ramovė" garbės raštas gen. lt. M. Pečiulioniui. Čikaga, 1970m.

Be to, buvę savanoriai pasakojo, kad kartą nuo taiklaus M.Pečiulionio baterijos smūgio išlakstė net prieš štabas, o kautynėse su bermontininkais kritišku momentu pats karininkas M.Pečiulionis puolė prie kulkosvaidžio ir taikliomis serijomis sustabdė puolimą. Jis nemėgo iš kautynių trauktis. Padrąsinančiais žodžiais ragindavo ir pėstininkus laikytis iki paskutiniųjų, o pats taikliais baterijos smūgiais retindavo puolančio prieš būrius.

Ne tik jo baterijos kariai, bet ir pėstininkai, kurių puolimą jis savo baterija rėmė, gerbė karininką M.Pečiulionį ir praminė jį daug pasakančiu vardu – Perkūno dieduku.

Fronte M.Pečiulionis dalyvavo nuo 1919m. iki 1920m. su mažomis pertraukomis. Karinė vadovybė įvertino jo nuopelnus Nepriklausomybės kovose aukštais apdovanojimais – Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio ordinais. Tai buvo padėka už narsumą ir pasižymėjimą kautynėse, vaduojant Nepriklausomos Lietuvos žemę nuo priešų.

Mūsų Tautos Atgimimo šauklys poetas Maironis, išaukštindamas Nepriklausomybės kovų karžygius, viename savo eilėraštyje tada rašė:

*Garbė, garbė, kad iš Maskvos griuvėsių
Drąsiais pečiais ją išnešėt kilniai!
Nors jūsų vardų aš neminėsiu,
Bet jus minės su pagarba ainiai.*

Šiame posme įpintas ir gen. M.Pečiulionio vardas...

Studijos Prancūzijoje ir nauji darbai

Mes lietuviai - didi tauta. Tik nemenkinkime savęs. O meilę Lietuvai reikia įrodyti darbu.

M.Žilinskas

Apgynus Tėvynę nuo daug galingesnių priešų, Lietuvos Vyriausybė ir karinė vadovybė nutarė, kiek leidžia tuometinės sąlygos, tobulinti karių išsilavinimą ir perginkluoti kariuomenę.

1922m. rudenį, spalio 17d., majoras M.Pečiulionis komandiruojamas į Prancūzijos Fontenblo (Fontainebleau) artilerijos mokyklą studijuoti karo mokslų. Baigęs mokyklą, 1924m. grįžta į Lietuvą ir nuo rudens vėl skiriamas

vadovauti trečiajam artilerijos pulkui, pakeliamas į pulkininkus leitenantus. O po metų, t.y. 1925m. rugsėjo 23d., antrą kartą siunčiamas į Prancūziją, į aukštuosius artilerijos kursus Paryžiuje.

Baigęs šiuos kursus, 1926m. spalio 4d. pulkininkas leitenantas Motiejus Pečiulionis skiriamas artilerijos tiekimo viršininku, o 1930m. birželio 1d. – Generalinio štabo Ginklavimo valdybos viršininku.

Naujos pareigos M.Pečiulioniui atvėrė platų darbo barą. Jausdamas didelę atsakomybę ir pareigą Tėvynei, jis ėmėsi jo visa širdimi ir kariniu talentu. Užsienyje įgytos karinės žinios padėjo jam pertvarkyti ir sumoderninti Lietuvos kariuomenės ginkluotę, parengti specialistų kadrus. Apie tai plačiai rašo Vytenis Statkus knygoje "Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940m."

...Tiekimo skyriaus žinioje buvo ginklavimo turto sandėliai Kaune, Linkaičiuose, Tryškiuose ir kitur. Ginklavimo valdyba nustatydavo kariuomenės dalims ginklų kiekį ir rūšį. Tiekimo skyriaus viršininkas tvarkydavo ginklavimo turto išdavimą kariuomenės dalims arba turto pakeitimą, t.y. senus, vartoti netinkamus ginklus išimant iš apyvartos ir išduodant naujus. Jis taip pat tvarkė mobilizacinius išteklius, duodamas atitinkamus įsakymus dalių ginklininkams.

Ginklavimo valdybai ir jo pirmtakams yra vadovavę karininkas M.Gedgaudas, prof. Viktoras Biržiška, gen. Motiejus Pečiulionis ir plk. dr. P.Leskauskas.

Tyrimo laboratorija

...Užsienio valiutos stoka, aukštos užsienyje perkamų ginklų bei šaudmenų kainos, neužtikrintas jų pristatymas nustatytu laiku ir įvairūs kiti kariniai, politiniai ir ekonominiai sumetimai skatino vyriausybę ginklų ir šaudmenų gamybą organizuoti savame krašte. Organizuojant ginklų pramonę, lygiagrečiai buvo reikalinga organizuoti ir tyrimo įstaigą, kuri atliktų ginklų gamyklose vartojamų žaliavų bei gaminių tyrimus, ieškotų naujų pigesnių ar geresnių žaliavų ir tobulesnių gamybos metodų...

...1932m. plk. dr. inž. J.Vėbra iškėlė sumanymą neatidėliojant, prieš pradėdant steigti ginklų dirbtuves, organizuoti Tyrimo laboratoriją, kuri galėtų vykdyti ginklavimo pramonei reikalingus tyrimus ir tyrinėjimus. Sumanymą parėmė keli Ginklavimo valdyboje dirbę aukštesni karininkai, o tuometinis valdybos viršininkas plk. M.Pečiulionis tą sumanymą ne vien aprobavo, bet tapo jo stiprus rėmėjas ir

skatintojas.

Tyrimo laboratorijos statybą reikėjo derinti su respublikos prezidentu. Motiejus Pečiulionis atkakliai įrodinėjo prezidentui laboratorijos reikalingumą ir naudingumą Lietuvos kariuomenės apginklavimui. Prezidentas Antanas Smetona, išklausęs argumentų, paklausė, su kuo Lietuva žada kariauti ir ar jai reikalinga tokia moderni laboratorija. Tada Ginklavimo valdybos skyriaus viršininkas M.Pečiulionis tvirtai atsakė:

– Už tai mums bus labai dėkinga Vytauto Didžiojo (Universiteto) Chemijos katedra.

Šie žodžiai paveikė prezidentą, ir jis pagaliau leido statyti Tyrimo laboratoriją. Prasidėjo organizaciniai darbai

...Gen. M.Pečiulionis pasirūpino plk. dr. inž. Vėbrą pasiųsti į užsienį susipažinti su naujausiomis Vakarų Europos laboratorijomis ir parinkti medžiagos būsimos Tyrimo laboratorijos projektavimui, statybai, įrengimui.

Plk. Vėbra aplankė aštuonias naujausias laboratorijas Vokietijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir Ispanijoje... Keletas jų buvo suprojektuota ir pastatyta kūrybingai, logiškai pergalvojant kiekvieną detalę... Tokiu naujoviškumu pasižymėjo tada neseniai pastatytas Chemijos instituto Paryžiuje ir ypač prof. Eduardo Moles vadovaujamos Fizinės chemijos instituto Madride laboratorijos. Kai kas iš šių laboratorijų naujenybių buvo turima galvoje planuojant, statant ir įrengiant mūsų Tyrimo laboratoriją, tačiau niekas nebuvo akiai pamėgdžiota. Visi mūsų Tyrimo laboratorijos įrengimai buvo sugalvoti ir suprojektuoti Ginklavimo valdybos mokslinio personalo.

Laboratorijai vieta buvo parinkta Žaliakalnyje, Vydūno alėjos gale, Radvilėnų plento Nr.23, kur Krašto apsaugos ministerija turėjo 12 hektarų ąžuolais apaugusį sklypą buvusiam Kauno tvirtovės įtvirtinimų rajone.

Gavus Krašto apsaugos ministerio sutikimą, 1933m. buvo paruoštos projekto sąlygos ir paskelbtas statybos projekto konkursas. Laboratorijos statybai organizuoti ir prižiūrėti buvo sudaryta komisija iš plk. inž. P.Pundzevičiaus, Karo butų valdybos inž. J. Krikščiukaičio ir plk. J.Vėbros. Laboratorijų įrengimų projektavimas buvo pavestas plk. J.Vėbrai. Statybos projekto konkursą laimėjo architektas Vytautas Landsbergis, kurio projektas pasižymėjo originalumu ir lankstumu...

...Pagrindinė statyba ir vidaus įrengimai baigti 1935 metais, tie metai ir laikomi Tyrimo laboratorijos pradžia. Tyrimo laboratorijos viršininku paskirtas dr. inž. Juozas

Vėbra.

Tais pat metais (1935) Tyrimo laboratorijoje buvo sudaryta techninės terminologijos komisija, pirmininkaujama dr. Steponavičiaus.

...Komisijos nustatyti terminai būdavo siunčiami kalbininkui J. Talmantui patikrinti ir būdavo skelbiami "Gimtosios kalbos" žurnale. Komisija sudarė apie pusantro tūkstančio techninių terminų, kurių dauguma prigijo techninėje spaudoje ir gyvoje kalboje...

...Baigta įrengti Tyrimo laboratorija buvo geriausia laboratorija Pabaltijyje. Ji buvo stilinga savo išore, gražioje aplinkoje, moderni savo įrengimais, turėjo priešlėktuvinę ir priešcheminę slėptuvę, keltus, vonias, dušus, automatinius telefonus, kintamą ir nuolatinę elektros srovę, aprūpinta precizine aparatūra. Tai buvo nuopelnas Tyrimo laboratorijos iniciatoriaus ir viršininko plk. inž. dr. J. Vėtros ir Ginklavimo valdybos viršininko generolo Motiejaus Pečiulionio.

...Lygiagrečiai su laboratorijos įrankių ir medžiagų parinkimu tinkamą personalą parinkti buvo pavesta Tyrimo laboratorijos viršininkui plk. J. Vėbrai. Buvo nutarta konkurso keliu parinkti keletą universitetą baigusių ar bebaigiančių jaunų karininkų ir juos pasiųsti į Vakarų Europos aukštąsias mokyklas reikalingas specialybes įsigyti. Studijos užsienyje turėjo ir kitą gerą pusę: užsienyje studijuodami stipendininkai išmokdavo svetimas kalbas, kurios buvo labai reikalingos palaikant santykius su užsienio firmomis, rašant sutartis, priiminėjant užsakytas medžiagas ir ginklus.

Tyrimo laboratorija turėjo ir gana turtingą savo veiklos sričių biblioteką, vadovaujamą didelio erudito ir daugelio kalbų mokovo K. Račinskio.

...Skyriai ir dalys nebuvo vieni nuo kitų atsiskyrę. Jei buvo reikalo, buvo tarpusavy dalinamasi uždaviniais ir personalu be jokių administracinių formalumų. Ginklų skyriaus darbuotojai dažnai gaudavo uždavinius tiesiai iš Ginklavimo valdybos viršininko. Tokiais atvejais jie referuodavo Ginklavimo valdybos viršininkui, tik painformuodami Tyrimo laboratorijos viršininką apie gautus uždavinius ir atliktus darbus. Tuo buvo išvengiama darbo našumui žalingo popierizmo...

...Kai kilo mintis statyti Ginklų dirbtuves Linkaičiuose, Ginklavimo valdybos viršininku dar buvo plk. (vėliau generolas) Motiejus Pečiulionis.

Kauno Tyrimo laboratoriją gyventojai praminė "dujų fabriku", nes virš jos stogo styrojo vamzdžių kaminėliai.

– Už Ginklavimo valdybos viršininko Motiejaus Pečiulionio žinias, patarimus, pareigingumą ir reiklumą ne tik dirbantys jo vadovaujamoje Ginklavi-

mo valdyboje, bet ir kiti kariškiai ir visi darbuotojai jį labai gerbė, – pasakojo dirbęs tuo metu Tyrimo laboratorijoje vyr. leitenantas, o dabar atsargos pulkininkas p.Malijonis. – Matydavau M.Pečiulionį vaikstant po kabinetus, laboratorijas su pilnu portfeliu šovinių, granatų. Ginklus reikėjo laboratorijoje iširti ir aprašyti. Todėl jis ir nešdavęs portfelyje į laboratorijas, kad ten rūpestingai iširtų tas ginklų rūšis, jų sudėtį ir veikimo būdą ir po to jas tobulintų.

Nepriklausomos Lietuvos metu Motiejus Pečiulionis buvo komandiruojamasis į užsienį įvairiais kariniais reikalais. Be tiesioginės užduoties, jis atlikdavo ir kitus patarnavimus.

– Kartą, – pasakojo jis šypsodamasis, – vykstant man į JAV su tam tikrais įpareigojimais, paprašė manęs Kauno savivaldybė užėti į vieną Autobusų bendrovės firmą ir užsakyti, o jei bus galima, nupirkti, pervedus pinigus, ir išsiųsti Kauno autobusams atsarginių dalių. Prašymą išpildžiau, bet neįvykdžiau, – tęsė pasakojimą M.Pečiulionis. – Užėjęs į firmos kontorą, pateikiau pažymą ir įgaliojimą ir išsakiau savo atvykimo tikslą. Mane maloniai priėmė ir paprašė truputį palaukti. Greitai sugrįžo mane priėmęs tarnautojas, stora knyga nešinas. Atsivertęs reikiamą puslapį ir atidžiai perskaitęs, nusišypsojo man ir sakė:

– Prašomų jūsų autobusams atsarginių dalių mes jums neparduosime, nes jūs iš mūsų esat nusipirkę tik kelis šios rūšies autobusus, – ir, mandagiai atsisveikinęs, pradėjo dirbti savo darbą.

– Vadinasi, – sako M.Pečiulionis, – su mumis jiems prekiauti nenaudinga, nes mes autobusus perkame mažais kiekiais. O iš kokių lėšų mes pirkime dideliais kiekiais, jei Lietuva tik kūrėsi, sunkiai vertėsi, ypač pasaulinės krizės metais.

1935m. kovo 1d. Motiejui Pečiulioniui buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis. Ginklavimo valdybos viršininko pareigas jis ėjo iki 1936m. Tais pačiais metais Respublikos prezidento aktu Nr.83 paties prašymu gen. M.Pečiulionis buvo paleistas iš kariuomenės į ginkluotės karininkų atsargą.

– Išėjęs į atsargą, gen. M.Pečiulionis visiškai nepaliko Ginklavimo valdybos. Jis, turėdamas didelę patirtį, daug žinių, buvo nuolatinis jos konsultantas, – papildė savo atsiminimus plk. Malijonis. – Ypač daug jis padėjo naujam Ginklavimo valdybos viršininkui plk. lt. dr. P.Leskauskui savo patari-

mais. Jie dažnai tardavosi, kaip Lietuvos kariuomenę apginkluoti tobulesniais ginklais ir įsigyti įvairesnių ginklų rūšių.

1936m. sausio 30d. žurnale "Karys" apie gen. M.Pečiulionio pasiaukojantį ir nenuilstamą darbą Tėvynei taip rašoma:

Gen. ltn. Motiejaus Pečiulionio nuopelnai Lietuvai ir Lietuvos kariuomenei yra dideli, nes jis yra narsiai kovojęs Nepriklausomybės kovose. Taikos metu yra įdėjęs daug savo energijos ir sumanumo tvarkydamas mūsų kariuomenės ginklavimą. Už ypatingus nuopelnus Lietuvai apdovanotas Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio ordinu, Gedimino 3-ojo laipsnio ordinu. Nepriklausomybės sukaktuvių medaliu ir Belgų Karaliaus Leopoldo II ordinu.

Gen. M.Pečiulionis, išėjęs į atsargą, gyveno ir dirbo Kaune. Bendradarbiavo spaudoje, daug rašė "Lietuvos žiniose". Dirbo Amerikos prekybos bendrovės automobilių skyriaus viršininku.

Yra išlikęs pasakojimas, kaip M.Pečiulionis, pradėjęs vadovauti bendrovės automobilių skyriui, pirmučiausia įsakymu susimažino sau atlyginimą. Jam atrodė, kad jo alga per didelė ir tai bereikalingas lėšų švaistymas.

Juodi debesys Lietuvos padangėje

*Verkdami lietuvių guodėt liūdną širdį,
Kad nemirs jis ir nevalioje namų,
Akmenėlj šalia vieškelio pravirkdėt,
Nepravirkdėt tik tironų svetimų...*

Bernardas Brazdžionis

Neilgai Lietuvoje skambėjo Laisvės varpas, neilgai lietuvių tauta džiaugėsi Nepriklausomybe – tik 22-ejus metus. Europoje pradėjo niauktis dangus, grasindamas karo žaibais. Didžiųjų valstybių despotai pradėjo grobti mažąsias nepriklausomas valstybes, mainyti jas ir pardavinėti kaip senovės verges.

Nelaimė neaplenkė ir Lietuvos. 1939m. kovo mėn. Hitlerio kariauna atplėšė nuo mūsų krašto vienintelį Klaipėdos uostą ir Mažosios Lietuvos žemės plotą, o po metų Stalino tankai džeržgėdami ardė mūsų vieškelius ir naikino derlingus laukus. Sudejavo tauta, kai jos geriausi sūnūs užkaltauose vagonuose buvo tremiami į Sibirą ir mirė bolševikų pragaro kalėjimuose.

1940m. birželio mėn. sovietų armijai okupavus Lietuvą ir po to apgaulingai ją aneksavus, Motiejus Pečiulionis labai išgyveno dėl Lietuvos ir jos kariuomenės tragedijos. Net po daugelio metų jis sakydavo: "Reikėjo priešintis, reikėjo pastoti jiems kelią. Juk tuo metu turėjome gerai apginkluotą ir organizuotą kariuomenę. Tegu būtume ir pralaimėję, negalėdami atsispirti jų masei, bet būtume pasauliui įrodę, kad laisvę branginame ir mokame ją ginti. O aukų ir kančių nebūtų buvę daugiau, kiek jų turėjome taikiai įsileidę juos į savo kraštą."

1940m. vasarą, stengdamasis išvengti greitų represijų, gen. M. Pečiulionis su šeima persikėlė į Vilnių ir dirbo banko tarnautoju. Todėl pirmaisiais sovietinės okupacijos metais arešto išvengė, nenukentėjo ir šeima. Su nerimu laukė karo, kaip didžiausio išsigelbėjimo iš sovietinės tironijos. Laukė ir tikėjo.

Vakaruose pradėjo blykčioti karo žaibai ir hitlerinė Vermachto armija ėmė daužyti prastai ginkluotas sovietų divizijas okupuotoje Lietuvoje. Tai buvo 1941m. birželio 22d.

Prasidėjus vokiečių – sovietų karui, sukilo lietuviai prieš sovietinius okupantus ir pirmomis karo dienomis patys išvadavo Kauną. Skubiai buvo sudaryta Laikinoji Vyriausybė, kuri paskelbė atkurianti Nepriklausomą Lietuvą. Tačiau neilgai ji gyvavo – tik šešias savaites. Vokiečių gestapas Laikinosios vyriausybės narius išvaikė ir įvedė Lietuvoje hitlerišką tvarką. Ėmė plėsti mūsų kraštą, kolonizuoti jį, o su lietuviais elgtis kaip su okupuoto krašto gyventojais. Nepaklusniuosius siuntė į konclagerius, uždarė Vilniaus universitetą, areštavo ir išvežė sunaikinimui kai kuriuos profesorius, inteligentijos atstovus. Gaudė jaunimą darbams ir savo kariuomenei, fronte išretėjusiai.

Antihitlerinė rezistencija

*Atsibus tėvynės sūnūs,
Didžią praeitį atminę,
Pagimdys vergai galiūnus,
Ugnimi uždegs krūtine!*

Maironis

Hitlerininkų savavaliavimas, daromos skriaudos Lietuvai giliai jaudino ir

Motiejų Pečiulionį. Jis aiškiai matė, kad vokiečiai yra tokie pat okupantai, kaip ir buvusieji sovietiniai bolševikai. Todėl tarnauti jiems nenuėjo, nors ir buvo kviestas kaip aukšto rango karininkas. Įsidarbino jis Vilniuje, aliejaus fabrike.

Matas Milukas, lietuvių kultūros veikėjas emigracijoje, 1944m. pasitraukęs į Vakarų, o vėliau į JAV ir ten miręs, prisiminimų sąsiuvinyje apie M.Pečiulionį rašo:

1943m. balandžio 5d. į Karo muziejų vokiečiai sukviėtė žymesnius visuomenininkus "svarbiam pasitarimui". Visiems buvo aišku, kad tas pasitarimas ne lietuvių naudai daromas, bet turėjo ten vykti, represijų vengdami. Iš susirinkusiųjų ten buvo pareikalauta, kad jie išgirtų nacių vadų sumanytą Lietuvos jaunimo mobilizaciją, kad "teisėtai" galėtų mūsų jaunimą išsiųsti į Rytų frontą ir bent kiek pataupyti vokiečius. Žinoma, niekas tokiam nacių sumanymui nepritarė, bet ir nedrįso jo pasmerkti, visai išsisukinėjo. Tik kai priėjo eilė gen. ltn. Motiejui Pečiulioniui savo žodį tarti, jis pasakė: "Tik vieną galvą teturiu ir ją tik už Lietuvą padėsiu..." Tai taręs, demonstratyviai paliko salę.

Jis ir visi ten buvę manė, kad dabar naciai jį suims ir išveš, tačiau, visų nustebimui, tai neįvyko. Nesuėmė jo nei į Karo muziejaus sodelį išėjus, nei pas savo pusbrolių A.Zubrį einant. Porą valandų ten pabuvęs ir vokiečių žandarų nesulaukęs, M.Pečiulionis nuėjo į geležinkelio stotį ir išvyko į Vilnių, kur dirbo eidamas vieno aliejaus fabriko direktoriaus pareigas.

Jau tuomet visi Lietuvos gyventojai suprato, kad Hitleris "Naujos Europos" nesukurs ir karą pralaimės.

Motiejui Pečiulioniui neišėjo iš galvos Lietuva, jos likimas: kas su ja atsitiks? Kieno gimomis ji bus traiškoma? Ar išliks ji po dviejų kraugerių grumtynių?

Buvo tikėtasi, kad Vakarų vyriausybės, laimėjusios karą, padės užgrobtiems tautoms atkurti savo nepriklausomybę. "Bet tam reikia ruošti!" – galvojo gen. M.Pečiulionis ir kiti Lietuvos patriotai. Todėl jų buvo nuspręsta: išsaugoti Lietuvos jaunimą, ruošti Lietuvos kariuomenės branduolį, neleisti vokiečiams plėsti Lietuvos gyventojų.

Kad šie sprendimai būtų įgyvendinti, M.Pečiulionis su savo bendraminčiais įkūrė Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą – VLIKą. Pats tampa antihitlerinės rezistencijos nariu. Vėliau jis VLIKo paskiriamas Lietuvos kariuo-

menės vadu.

VLIKas platino atsišaukimus į Lietuvos gyventojus, kad šie kiek galėdami saugotų savo turtą, slėptų išaugintus javus ir gyvulius, sabotuotų duokles. O jaunimą ragino neiti į naujokų surinkimo punktus, nevykti į reicho darbo tarnybas.

VLIKo veikla nebuvo bevaisė. Lietuvių pasipriešinimas vokiečiams nuolat didėjo. Ūkininkai vengė atiduoti duokles, o į arklių surinkimo punktus dauguma gyventojų atvesdavo senus, luošus arklius. Jaunimas slapstėsi ir vengė rodytis viešose vietose. Sugautieji, prievarta vežami į Vokietiją darbams arba į frontą, kiekviena proga stengėsi pasprukti.

1944m. žiemą frontas iš Rytų vis artėjo į Lietuvą. Vokiečiai traukėsi, gindami svarbesnius geležinkelių mazgus bei strateginius punktus. Sklido visokiausi gandai kad rusai ties senąja savo siena sustos, o vokiečiai pasitrauks į savo kraštą, palikdami Lietuvą patiems lietuviams valdyti, kad abi kariaujančios ir nusilpusios valstybės – Rusija ir Vokietija – vykdys Anglijos ir JAV vyriausybių įsakymus bei nurodymus... Klausėsi žmonės kalbų ir guodėsi.

Tačiau atėjo pavasaris, neramus ir grėsmingas. Kiekvieną dieną vis garsiau griaudėjo Rytuose. Rusų lėktuvai vis dažniau bombarduoja Lietuvos miestus ir vokiečių įtvirtinimus užfrontės linijose. Sunerimę gyventojai kasa si slėptuves, laukia, kas bus. Hitlerininkai traukdamiesi minuoja ir sprogdina svarbesnius Lietuvos miestų pastatus, tiltus, geležinkelių stotis bei kitus svarbesnius objektus.

Lietuva grumtynių laukas

*Jeigu audrai ištikus verstų stulpą vieną
Iš tų, kurie prilaiko jūsų namo sieną,
Namas negrius - iš baimės jūs neišlakstyskit,
Tik vietoj ano stulpo tąją pačią dieną
Tuoj kitą statyskit!*

Vincas Kudirka

Liepos pradžioje jau ir Vilnius rusų rankose, o rugpjūtyje užimtas ir Kaunas. Smarkūs mūšiai vyko ties Šiauliais, vokiečiai traukėsi Baltijos jūros link.

Kai kurie Lietuvos inteligentai mokslininkai, rašytojai, studentai ir įvairių sričių tautojai, sovietų baimės vejami, traukėsi kartu su frontu į Vakarus. Net ir įžymesnieji Lietuvos veikėjai, žadėję likti Lietuvoje ir organizuoti išlaisvinimo darbą, pabūgę artėjančių bolševikų, taip pat pasitraukė į Vakarus, palikę gražius idealus ir vienišą tautą nežinia.

Bet taip nepasielgė gen. Motiejus Pečiulionis, nors ant savo pečių jau nešė 54-erių metų našta, turėjo gražią šeimą, augino du vaikus. Kaip 1919m. jis skubėjo į Nepriklausomą Lietuvą, norėdamas padėti jaunai Lietuvos kariuomenei, taip ir dabar liko tėvynėje, tikėdamas, kad Lietuva, pralaimėjus vokiečiams karą, atgaus Nepriklausomybę, o jo patirtis Ginklavimo valdyboje bus reikalinga Lietuvai. Jo tvirtas sprendimas – nepalikti Lietuvos, o į ją reikės, atiduoti dėl jos laisvės ir savo gyvybę.

Pasitraukęs į Žemaitiją, kuri dar nebuvo okupuota raudonosios armijos, M.Pečiulionis pirmiausia turėjo pasirūpinti savo šeima, kad ji saugiai pasitrauktų į Vakarus. Galvojo surasti Šventojoje žvejį, turintį katerį, ir perkelti šeimą į Švediją. Apie tai rašo laiške rezistentas Jurevičius, gyvenantis Palangoje:

Apie generolą Pečiulionį buvau girdėjęs anksčiau, kaip apie dorą, kuklų ir Tėvynę mylintį kariškį. O susitikau su juo Skuode 1944-ųjų metų rugpjūčio 15-20 dienomis. Tada frontas buvo jau prie Šiaulių. Žmonės iš Rytų Lietuvos užplūdo Žemaitiją. Dirbau vokiečių metais Skuodo gimnazijoje matematikos mokytoju ir ėjau LLA kuopos vado pareigas. Mane surado Skuode ir prisistatė: "Generolas Pečiulionis "Lietuvos Laisvės Sąjungos" paskirtas visų Lietuvos ginkluotų pajėgų vadu". Žmogus rimtas, jau visai nejaunas atrodė, žili plaukai matėsi: iškart juo patikėjau ir pajutau jam pagarbą. Aš paklausiau jo, kaip mane surado. Atsakė, kad per direktorių Dumčių. Paklaustas, kieno rekomendacija jis ieško manęs, atsakė, kad jam mane rekomendavo LLA štabas. Aš tada nepaklausiau, koks štabas: ar apygardos (Telšių) štabas.

Generolas Pečiulionis paaiškino, koks reikalas. Jis pasiryžęs likti Lietuvoje ir vadovauti laisvės kovoms prieš bolševikus, bet jam labai rūpi šeimos - žmonos ir vaikų - likimas, kad jie nepatektų į KGB rankas ir netaptų įkaitais ir kankiniais. Jis man papasakojo, jog štabe jam rekomendavo mane, kaip patikimą žmogų, LLA narį, turintį ryšį su Palangos-Šventosios žvejais ir galintį persiųsti per jūrą jo šeimą į Švediją. Generolas atvažiavo dviračiu vežimėliu, pats valdė arklį.

Mes sėdome į vežimėlį ir iš Skuodo išvažiuojame į mano tėviškę Palangą, Užkanavės kaimą. Čia Jonas Murauskas, LLA Šventosios būrio vadas, mums paaiškino, kad mes pavėlavę. Prieš savaitę vokiečių kariniai laivai pagavę du žvejų laivus - Raciūno ir Jurevičiaus Juozo. Laivus jūroje paskandino, o žvejus ir bėglius išvežė į Rygos kalėjimą. Kiti žvejai labai bijo, ir jokiais pinigais jų nepaveiksi. Per didelė rizika. Pilna jūra tarp Klaipėdos ir Liepojos matyti lyg miškas laivų stiebų. Tarp Karaliaučiaus ir Rygos ėjo nuolatiniai oro mūšiai virš Baltijos jūros, bombarduojami laivai. Taip mes ir atsisveikinome su generolu Pečiulioniu nieko nepasiekę.

Aš labai nustebau, - rašė laiško pabaigoje V.Jurevičius, - sužinojęs apie šio visai nebejauno kariškio pasiryžimą likti Lietuvoje ir pradėti kovą. Mes, jaunieji, laikėme savo šventa pareiga likti ir kovoti. Žinojome, kad vyresniajai kartai gresia didesnis pavojus dėl praeities darbų, dėl aukštesnių rangų, nes jie visi buvo KGB kartotekose kaip "aršūs liaudies priešai". Mes buvome mažai žinomi. Mums lengva maskuotis ir slėptis, nes tebeturime geležinę sveikatą ir nepalaužiamą valią ir viltį iškovoti laisvę mūsų Tėvynei.

Perskaitęs paskutines laiško eilutes, supratau, kad gerb. Vytautas Jurevičius gen. M.Pečiulionio gerai nepažino ir nežinojo jo tvirtos valios, karinio talento, patriotinės meilės Lietuvai ir vilties iškovoti laisvę savo tautai, sudarant Lietuvos kariuomenės branduolį. Todėl jis ir liko Lietuvoje. Ir fizinėmis jėgomis gen. M.Pečiulionis dar nesiskundė. O kad aukštesnio rango kariškiams grėsė didesnis pavojus – tai tiesa. Bet jis visa tai žinojo ir aukėjo save Lietuvai.

Tik daug vėliau sužinota, kad šeima, atsisveikinusi su tėvu, jau fronto metu iš apsuptos Klaipėdos iškeliavo Vakarų kryptimi. Išgyvenusi kelionių vargus, fronto siaubą, ji apsigyveno Šveicarijoje.

Antibolševikinė rezistencija

Mes norim būti laisvi, kaip bočiai buvo.

Verčiau mirti, o ne vergystėje vergauti!

Mes tikime Aukščiausiuoju ir nesibijome žmonių galybės!

Sileris

Guodėsi Lietuvoje likę patriotai, kad vokiečiai netrukus pralaimės karą ir

sės prie kapituliacijos stalo, o Didžiosios valstybės, laimėjusios nuožmią kovą, aptars ir buvusių okupuotų mažųjų tautų – Pabaltijo ir kitų – likimą, suteikdamos joms teisę savarankiškai tvarkytis nepriklausomose valstybėse. Ypač buvo tikėta humaniška Anglijos, JAV ir Prancūzijos vyriausybių diplomatija. Šios valstybės dar 1940m. nepripažino sovietinės Pabaltijo respublikų aneksijos, įvykdytos susitarus su hitlerinės Vokietijos vyriausybe. Guodėsi bet ir ruošėsi antisovietinei rezistencijai, nes jau buvo patyrę sovietų klastą ir smurtą.

Vokietijai pralaimėjus karą ir pasirašius kapituliacijos aktą, Baltijos šalys liko raudonųjų okupantų rankose. Į Lietuvą buvo atsiųsti iš Maskvos "patarėjai" ir saugumo specialistai, kurie, kaip ir hitlerininkų gestapas, viešpatavo kaip savo namuose, vylingai įtraukdami į žiaurią savo veiklą ir kai kuriuos nesąmoningus vietinius gyventojus. Prasidėjo represijos, dar žiauresnės negu 1940m. Inteligentijos areštai ir trėmimai, nekaltų žmonių kalinimas ir šaudymas, nuožmūs tardymai, gyvuliniuose vagonuose prigrūstų žmonių ešelonai, riedantys į Sibiro katorgą, kėlė ne tik siaubą, bet ir neapykantą agresoriams.

Ne lengviau buvo ir likusiems, išvengusiems pirmųjų represijų. Ypač prislgė kaimo ūkininkus, net ir mažžemius, didelės maisto duoklės, įvairūs mokesčiai, nuolatinės ginkluotų būrių iš valsčiaus kratos, naujokų gaudymas į kariuomenę. Tam buvo panaudojami vidaus reikalų kariuomenės daliniai, atitraukti iš buvusio fronto bei vietiniai "istrebiteliai", gyventojų sribais vadinami.

Rašytojas S.Kašauskas 1990m. vasario 27 dienos "Lietuvos ryto" straipsnyje "Leisk, Viešpatie, numirti" plačiai analizuoja lietuvių tautos anti-hitlerinę ir antibolševikinę rezistenciją, jos aukas, sudėtas ant Tėvynės Aukuro.

"...Senovėje sakydavo: vergas ne tas, kuris sukaustytas grandinėmis, o tas, kuris tas grandines bučiuoja."

Lietuvių tauta visas okupacijas atlaikė garbingai: nepasiduodama, nenukryžiuota, nevergaudama.

Reikia apie tai kalbėti garsiai ir viešai, atmetus dešimtmečiais kurtą mitą.

Rezistenciją vokiečių okupacijos metais plačiau panagrinėjome todėl, kad ji tiesiogiai susijusi su tuo, kas dėjosi Lietuvoje pokario metais.

Toji rezistencija paruošė partizaninę kovą...

VLIKas, pasitraukdamas iš Lietuvos, pavedė gen. M.Pečiulioniui sujungti ginkluotus pasipriešinimo būrius ir pereiti į partizaninę kovą. Buvo tikima

(apie tai buvo minėta), jog karui pasibaigus bus atstatyta istorinė teisybė, jog tarybinės kariuomenės ir santvarkos buvimas Lietuvoje yra laikinas dalykas. Tikėjimo pagrindas buvo 1941m. rugpjūčio 14d. Ruzvelto ir Čerčilio pasklepta Atlanto chartija, kurią plačiai išgarsino pagrindinė spauda. Dokumente pasakyta, kad reikia atstatyti suverenias teises ir nepriklausomas vyriausybes tautoms, kurios jas turėjo prieš karą ir kurios joms buvo prievarta atimtos.

Taigi atrodė viskas laikina...

Kol kas remdamiesi atsitiktiniais paliudijimais, pabandysime įsivaizduoti per Lukiškių persiuntimo punktą perėjusių žmonių srautą.

K.Jakubėno teigimu, jo ešalone, išvykusiame iš Vilniaus 1948m. gegužės mėn., buvo 14 vagonų po 70 žmonių kiekviename. E.Juciūtės paliudijimu, jos ešalone 1949m. rugsėjo mėn. buvo 2000 kalinių, o tokie etapai sudaromi kas 2 savaitės. Etapai ėjo ir ėjo...

Daugelis patriotiškai nusiteikęs jaunimo slapstėsi miškuose, ėmė ginkluotis ir ruošti rezistencinei kovai prieš siautėjančius okupantus. Susidarė koviniai junginiai, vadovaujami buvusių kariškių. Lietuvos teritorija buvo suskirstyta į apygardas, įsteigti štabai. Atskiros grupės sujungtos į didesnius junginius. Šiai veiklai vadovavo dar vokiečių okupacijos metais įkurtas Lietuvos Laisvės Armijos Komitetas (LLA), vadovaujamas vyr. leitenanto Kazio Veverskio. Bolševikams okupavus Lietuvą, jis, sujungęs Lietuvos partizanų vienetus į vieną stambų pasipriešinimo štabą, koregavo LLA veiklą.

Apie antibolševikinę rezistencinę gen. Motiejaus Pečiulionio veiklą ilgokai neteko skaityti periodinėje spaudoje ar politinių kalinių prisiminimuose. Nepasakojo visiems ir jis pats sugrįžęs iš sovietinių lagerių ir tremties. Gal jis ką nors ir minėjo savo giminaičiui Juozui Milukui, su kuriuo susirašinėjo būdamas Komijoje, invalidų namuose. Bet kai kalbėdavosi, vaikus paprašydavo išeiti į sodą. Jų pokalbiai niekur neužfiksuoti, o paslaptį saugoja šventoji kapinių žemė.

Pirmą kartą apie gen. M.Pečiulionio partizaninę veiklą buvo pateikta monografijoje "Kun. Antanas Milukas".

Kas tą trumpą žinutę parašė minėtai knygai – nežinoma. Joje rašoma:

Sovietų armijai artėjant prie Lietuvos, kada visi bėgo iš Lietuvos, gen. M.Pečiulionis pasitraukė į Žemaitiją ir nuėjo pas girių brolius - lietuvių partizanus...

Partizanų kovose jo vardas, legendomis išpuoštas, plito tarp lietuvių. Kovą pralaimėjus, kurį laiką piemeniu "skerdžiumi" persirengęs slapstėsi, bet neišvengė suėmimo. Komunistai jį kalino kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose dešimt metų. 1956m., nustojęs 75 proc. sveikatos, grąžintas į Lietuvą. 1960m. staiga mirė ir palaidotas Kauno priemiestyje - Aukštojoje Panemunėje.

Skerdžiumi persirengęs M.Pečiulionis vaikščiojo ne dėl to, kad slapstėsi, o kad vykdė užduotis, palaikė ryšius su kitų junginių štabais maskuodamasis "skerdžiaus" apranga,-pasakojo man nepažįstamas A.Ruzgys, atsitiktinai sutiktas Tremtinių ir politinių kalinių sąjungoje ir sakęs, kad pažinojęs gen. M.Pečiulionį.

Labai jau šykščios žinios apie gen. M.Pečiulionį pasirodė Edmundo Gausausko straipsnyje "Generolai" 1991m. "Lietuvos Ryte". Štai nedidelė ištraukėlė:

...Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis, vėliau Paryžiaus aukštosios karo mokyklos absolventas, Ginklavimo valdybos viršininkas gen. M.Pečiulionis po karo pagarsėjo Žemaitijos partizanų kovose. Suimtas 10 metų kalėjo Vorkutoje. Sugrįžęs į Lietuvą, išsirūpino pastogę invalidų prieglaudoje. Ten generolas ir mirė.

Gal straipsnio autorius mažai težinojo apie gen. M.Pečiulionį: jo Nepriklausomybės frontų kovas, nuopelnus Lietuvos kariuomenės apginklavimui, dirbant jam Ginklavimo valdyboje, kaip jis "pagarsėjo Žemaitijos partizanų kovose", o gal visa tai žinodamas, nenorėjo rašyti.

Tik 1991m. gegužės 1d. "Tremtinio" laikraščio 9-ajame numeryje partizaninės kovos dalyvis Pranas Veverskis straipsnyje "Apie generolus" plačiau rašo ir apie M.Pečiulionio pokario partizaninę veiklą, o to pačio laikraščio 10-ame numeryje istorikė Dalia Kuodytė straipsnyje "Ne tik apie generolus" patikslina ir papildo pirmąjį straipsnį. Šių abiejų straipsnių medžiaga ir pokalbiai su jų autoriais padeda aiškiau suvokti generolo M.Pečiulionio rezistencinės kovos kelią.

Paskelbus "Tremtinių" paiešką apie gen. M.Pečiulionį, buvo gauta laiškų iš buvusių rezistentų, bolševikinių lagerių kalinių, kurie kartu su M.Pečiulioniu dalyvavo partizaninėje veikloje, saugojo jį savo sodybose bei kalėjo. Tų laiškų mintis ir pateiksiu – vienu plačiau, kitų trumpiau.

Pasakoja 1992m. kovo 23d. laiške buvęs partizanas, LLA Telšių apygardos žvalgybos skyriaus viršininkas Leonas Vilutis:

... Aš su M. Pečiulioniu susitikau Žemaitijoje 1944m. rugpjūčio mėn., kai LLA Vanagų dalinys, apie 8-9 tūkstančiai, dislokavosi Platelių miške. Frontas sustojo prie Ventos ir Dubysos. LLA vadovybės įsakymu man buvo pavesta išlikusios neokupuotos rusų dalies Vanagų dalinius išvesti į nurodytą mišką, organizuoti jų aprūpinimą bei dislokaciją. Vadu paskyriau plk. lt. Ipolitą Žulį, kuris pasivadino plk. Ruginiu ir vadovavo stovyklai. LLA vadovybės, konkrečiai Kazio Veverskio, buvau paskirtas šios apygardos žvalgybos skyriaus viršininku. Šioje stovykloje atsirado apsiželdinęs barzdą, užsimaukšlinęs kepurę, dėvintis paprastu paltuku ir turintis rankoje lazdą senukas, pasivadinęs "kerdžiumi". Iš mūsų pokalbio sužinojau, kad minėtas "kerdžius" yra man žinomas generolas Motiejus Pečiulionis. Jis generaliniame štabe buvęs Lietuvos kariuomenės Ginklavimo valdybos viršininkas, vokiečių okupacijos metu VLIKo organizacijoje ėjo Lietuvos kariuomenės vado pareigas.

1944m. liepos mėn., raudonajai armijai artėjant prie Lietuvos sienų, VLIKo organizacija, atstovaujanti tautai, nedavė jokio nurodymo. Pati, netekusi žado, išsiskirstė. Vėliau sužinota, kad kai kurie šios organizacijos nariai spruko į Vakarų. Iš gen. M. Pečiulionio patyriau, kad jis trauktis nežada ir nenumatęs. Jis žadėjo pasilikti su mūsų LLA daliniais, nelygioje kovoje žūti ir paprašė manęs, kad jį užkastume, palaidotume Lietuvos žemelėje.

Šie generolo žodžiai mane ne tik sujaudino, bet kartu atitiko ir mūsų dvasią, mūsų Vadovybės įsakymus, kuriuose buvo draudžiama bet kam trauktis. Visi buvo raginami pasilikti ginti savo Tėvynės.

Kadangi generolo M. Pečiulionio tikslai sutapo su LLA vadovybės tikslais, pasiūliau jam pereiti į LLA organizaciją ir kartu pasilikti ginti Tėvynės. Jis iš karto nesutiko, sakėsi turįs aplankyti Mažeikiuose kažkokio pulkininko šeimą, kuri tikrai pasirošusi važiuoti į Vakarų, su juo atsisveikinti ir antra - nuvykti į Kretingą, iš kur ruošiasi išvykti į užsienį VLIKo pirmininkas Kairys, kuriam privalęs sugrąžinti savo mandatą. Po to pažadėjo įstoti į LLA ir čia pasilikti visam laikui. Aš, suprasdamas jo svarbius reikalus, pasiūliau vežiką ir arklius. Generolas mano paslaugų atsisakė. Sakėsi, kad jam dar tik 54-eri metai, ir jis pilnai galįs tai padaryti savomis jėgomis. Jis savo numatytas keliones, kurios sudarė apie 200 km, atliko per porą dienų. Sugrįžęs pareiškė, kad jau pasirengęs stoti į LLA. Aš norėjau parūpinti mūsų programą susipažinimui, bet generolas atsakė, kad LLA programa jam žinoma jau treji metai. Gavęs pritarimą LLA programai, pasiūliau duoti LLA Priesaiką.

Generolas sutiko.

Rytuose sproginejant fronto sviediniams, ošiant į padangę iškilusioms Platelių miško pušims, generolas Motiejus Pečiulionis, pakėlęs į viršų savo dešinės rankos pirštus, iškilingai kartojo mano sakomus priesaikos žodžius:

"Istodamas į Lietuvos Laisvės Armiją, akivaizdoje Dievo ir visų kritusiųjų už Lietuvos laisvę prisiekiu: kovoti dėl Lietuvos Laisvės, Nepriklausomybės ir tolimesnės jos gerovės, kovoti nesigailėdamas savo sveikatos ir gyvybės. Gerai žinau, kad už pavestų uždavinių nevykdymą bei paslapties išdavimą man gresia mirties bausmė. Tai ką prisiekiu, man, Dieve, laikyti padėk!"

Po to mes nuoširdžiai pasibučiavome.

Per porą mėnesių, kuriuos praleidome šiame miške, generolas daug man pasakojo apie kovas su bermontininkais, kurios vyko prie Radviliškio. Ten jis kovojo, būdamas kapitonu. Užsitęsavo ilgoki pokalbiai, sklindant pušų kvapui, Rytuose gaudžiant patrankų pobūklams...

LLA vadovybės nurodymu Platelių miško stovykla buvo panaikinta. Stovykla "Vanagai" atskirais daliniais skirstėsi ir ruošėsi sau patogias vietas frontui praleisti. Man buvo žinoma, kad reikės sugrįžti į gimtąsias vietas ir plačiai organizuoti pasipriešinimą Rytų Lietuvoje. Tad aš su generolu tariausi, kad mane aplankyti naujose vietose. Net daviau adresą, kuriuo mane visada suras, nurodžiau Kirdeikių bažnytkaimį, kur klebonu buvo kun. Petras Liutkus, sutarėm slaptą žodį. Gen. M. Pečiulionis sutiko, esant progai, atsilankyti.

Priesaiką duoti turėjau teisę, o paskirti pareigoms jau buvo LLA vadovybės reikalas. Pasiūliau generolui važiuoti į Vyriausiąjį LLA štabą. Jis sutiko važiuoti, pasisiūlė kartu vykti ir plk. Sakalas. Pasirūpinau gerą vežimą, traukiamą poros eiklių sarchių, ir mes po neilgos kelionės atsiradome LLA štabe, kuris buvo apsistojęs Raseinių rajone, penki kilometrai nuo Dubysos į vakarus, erdvioje girininko sodyboje. Generolą M. Pečiulionį pristaciau jau kaip LLA narį, davusį priesaiką. Jį pasodino ant sofos, o mane pakvietė į atskirą kambarį pokalbiui. Čia dalyvavo Šiaulių apygardos vadas kpt. Eidimtas-Žibartas, gen. štabo kpt. Karalius Albinas Vareikis ir LLA vadas Kazys Veverskis. Pastarasis man tarstelėjo: "Generolą atvežei, bet neatvežei auklės..." Turbūt jiems pasirodė, kad generolas per senas partizaninei kovai. Tuomet aš atsakiau, kad jis, generolas, turintis 54-erius metus, per porą dienų savomis kojomis sukorė net apie du šimtus kilometrų ir jaučiasi nenuvargęs, kai mums, daug jaunesniems, panašus žygis būtų nelengvas. Be to, jeigu jis

pasirodytų jums per sunki našta, tada aš pasiimu generolą savo žinion. Juk mano veikimo ribos man yra jūsų duotos. Tuo pokalbis buvo baigtas.

Man ir plk. Sakalui buvo nurodyta sudaryti reikiamas jėgas ir stengtis pereiti fronto liniją ir įsitvirtinti Panevėžyje. Plk. Sakalą paskyrė Apygardos vadu, o mane organizacinio skyriaus štabo viršininku. Abu grįžome pas savo vyrus. Frontą perkirsti ryžosi nemažai karininkų: Gegužis, ltn. Dainutis, ltn. Petrėnas. Dvi savaites bandėme pereiti fronto liniją kpt. Jatulio vadovaujamoje Papilės 12 km zonoje... Bet frontą rusai buvo tirštai apgulę, ir perėjimas be žymių aukų buvo neįmanomas.

Porai savaičių praėjus, aš ir plk. Sakalas gavome šaukimą atvykti į LLA štabą. Pasirūpinau vėl arklius, pašaro ir išvažiavome į tą pačią vietą, į kurią anksčiau atvežiau generolą M. Pečiulionį. Šį kartą vyr. ltn. Kazys Veverskis manęs jau į atskirą kambarį nevadino, atvirkščiai, sutikęs mane, labai nuoširdžiai išbučiavo ir paklausė: "Iš kur pas tave tokia nuostabi nuojauta?" Iš karto nesupratau, bet greitai paaiškėjo, už ką K. Veverskis man dėkojo. Pasirodo, kad visais laikais mūsų tautoje atsiranda žmonių, kurie galvoja, kad jų mintys ir organizaciniai gabumai geresni už kitų. Panašiai įvyko ir čia. Karininkai surengė "pučą", norėdami išsirinkti sau tinkamesnį karininką LLA vadu. Pasirinko mano skirtą Plateliuose plk. I. Žulį-Ruginį. Paruošė atitinkamą įsakymą. Dalyvavo apie 50 karininkų. Jie kalbėjo, kad K. Veverskis neturįs mokslinio laipsnio ir nesąs vyresnysis karininkas, o tik vyr. leitenantas, todėl reikia jį pakeisti.

Už stalo sėdėdamas gen. Motiejus Pečiulionis atidžiai klausėsi. Gavęs tarti žodį, išdrožė šiems karininkams ugningą ir juos triuškinančią kalbą. Pirmiausia apeliavo į karininko priesaiką, jo Tėvynės meilės jausmus. Išdėstė, kas yra K. Veverskis: "Nors jis tikrai nėra garsus mokslininkas, aukštas karininkas, užsienyje baigęs akademiją, bet jis atliko savo Tėvynei daugiau negu čia paminėti kiti. Asmeniškai aš K. Veverskį pažįstu jau trejetas metų. Kada mes susitikdavome, vadindavome jį tada įsijungti į VLIKo organizaciją su visa savo LLA, K. Veverskis griežtai atsakydavo: "LLA negali priklausyti jokiai partijai. Ji yra būsima Lietuvos kariuomenė". Už tai aš K. Veverskį labai vertinu. Ir šiandien kiekvienas paklauskime savęs: ar ne jis mus visus čia subūrė, kada atėjo sunkiausios dienos mūsų Tėvynei? Jo sužavėtas ir aš palikau VLIKo organizaciją, priėmiau LLA priesaiką ir stojau padėti šiam sumaniam žmogui, gindamas jo įkurtą Organizaciją ir siekiančią tik garbingų savai tautai tikslų. Kazį Veverskį už jo sumanumą ir tikslus būtina pakelti ne į pulkininkus, o į generolus - tam pribręš sąlygos ir išmuš atitinkama valanda. Aš didžiuojuosi jo Organizacijoje

būdamas!"

Generolo kalba buvo kaip bomba, kuri viską paliko savo lygmenyje, visus apramino. Plk. Sakalą paskyrė į Panevėžį, mane į Rytų Lietuvą: Utenos, Zarasų, Švenčionių apskrityse organizuoti antibolševikinį pasipriešinimo judėjimą. Iš pokalbio su Kaziu Veverskiu sužinojau, kad generolas Motiejus Pečiulionis numatytas ir paskirtas į Lietuvos Gynimo komitetą kartu su kun. Jurgučiu ir kitais mokslininkais. Generolas pasiliko su Kaziu Veverskiu. Aš išvykau man nurodyta kryptimi. Tolimesnis jo likimas man nežinomas, – baigė savo laišką antibolševikinės kovos dalyvis Leonas Vilutis.

Ir LLA vadovybė, ir kiti Laisvės Kovos dalyviai ne tik suprato, bet ir pamatė, kad gen. M.Pečiulionis organizacijai buvo labai reikalingas kaip patirtį turintis ir aukštojo laipsnio karininkas. Likvidavęs įvykusią krizę LLA štabe, suvienijo organizacijos vadus partizaninei veiklai ir padėjo Vyriausiajam vadui Kaziui Veverskiui aktyviai kovoti prieš okupantus.

M.Pečiulionis mokėjo kelias užsienio kalbas, todėl dažnai sėdėdavo prie užmaskuoto radijo aparato, klausydavosi svarbiausių pasaulio žinių ir jas pateikdavo Lietuvos Laisvės Armijos biuleteniui "Karinės ir politinės žinios". Su juo kartu dirbo Pranas Veverskis. Jį suėmus, šį atsakingą darbą gen. M.Pečiulionis tęsė su Prano Veverskio broliu Aleksandru.

Žuvus ties Raudondvario tiltu LLA vadui Kaziui Veverskiui, į saugumo rankas patekus jo broliui Aleksandru, M.Pečiulionis, dirbdamas pogrindyje, stengėsi sujungti išblaškytas LLA jėgas tolimesnei partizaninei veiklai.

Apie M.Pečiulionį rašo laiške Stefa Valuntienė, gyvenanti Šakių raj., Plokščiuose.

1944m. gen. M.Pečiulionį globojo ir kartu su juo veikė Kazimieras Veverskis, kilęs iš Veliunos valsčiaus, Kalvių kaimo. Kai Kazimierą, važiuojantį arkliu į Kauną, ties Raudondvario tiltu nušovė, generolui pasirinko Kazimiero brolis Aleksandras Veverskis. Generolas buvo apgyvendintas pas mano seserį Jadvygą Kuzmickienę, tada gyvenusią Vilkijos valsčiaus Valmantiškių kaime. Čia jis gyveno per žiemą. Sesuo gyveno viena su keturiais vaikais, tai generolas padėdavo jai apšerti gyvulius. Tvarte jis turėjo įsitaísęs radijo aparatūrą. Atseit jis turėjęs ir siųstuvą, nors tuo sunku patikėti - juk NKVD būtų jį užpelengavusi.

Sesuo kaimynams sakydavo, kad jis atėjęs kaip ubagėlis ir jį priėmusi, kad lyg ir saugiau būtų jai, moteriškai, su mažais vaikais, kai tuo metu kaime buvo taip neramu.

Aš atsimenu generolą, apsirengusį labai prastai, menu jo labai apnešiotą skrandutę, kitus valstietiškus rūbus. Bet iš veido, iš visos laikysenos jis neatrodė kaimiečiu. Vienas kaimynas kartą ir pasakė seseriai: "Tu man nesakyk, čia - ne ubagas. Kai aš tarnavau kariuomenėje, jis buvo generolas."

Nežinau, ar dėl to generolas panoro išeiti iš mano sesers. Kas tą jo persikėlimą organizavo, irgi nežinau. Žinau tik, kad per Nemuną jį perkėlė ir atvedė į Lekėčių valsčiaus Mikity kaimą kita mano sesuo Ona Skrickuvienė, ir dabar tebegyvenanti tėviškėje (Lekėčiai, Pažiegždrių km.). Pas tą Mikity gyventoją Stanislovaitį po kokių poros savaitių generolą ir suėmė. Sesuo pasakojo apie generolo atsargumą, kai jiedu ėję į Mikitus, generolas liepdavęs eiti seseriai toli priekyje, kad jis tik nepamestų jos iš akių - mažiau būsią įtarimo.

Gen. M. Pečiulionio rezistencinę veiklą plačiau nušviečia istorikė Dalia Kuodytė straipsnyje "Rezistencijos vyriausiosios karinės ir politinės vadovybės kūrimas" 1994m. "Lietuvos aide".

...1943m. lapkričio 25d. susikūręs Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas (toliau VLIKas), deja, nesugebėjo sujungti krašto pajėgas, sudaryti vieningos vadovybės ir numatyti teisingos strategijos bei taktikos.

1944m. sausio mėnesį Kaune buvo įkurta VLIKo Karo Taryba, kuriai priklausė generolai Stasys Raštikis, Kazys Musteikis, Stasys Pundzevičius, Motiejus Pečiulionis, plk. lt. Antanas Zubrys. Karo Tarybos tikslas buvo vienyti karines ir politines pajėgas kovai už nepriklausomybę. Tų pačių metų sausio mėnesį Vilniuje jau buvo suformuotas Vilniaus apygardos štabas, kuriam vadovavo M. Pečiulionis, jo pavaduotoju tapo buvęs Vilniaus burmistras Dabukevičius. Vasario mėn. M. Pečiulionio nurodymu Dabukevičius užmezgė ryšius su Lietuvos laisvės Armijos (toliau - LLA) ir Kęstučio organizacijų vadovais ir tarėsi dėl bendrų veiksmų. Minėtų organizacijų atstovai sutiko, esant reikalui, vykdyti M. Pečiulionio įsakymus.

Po to, kai 1944m. pavasarį gestapas areštavo daugumą VLIKo narių ir "mažojo" VLIKo posėdyje (dalyvavo K. Bielinis, A. Gineitis, B. Nemickas ir P. Šilas) birželio mėnesį buvo nutarta perkelti šią organizaciją į Vakarų, vienintelis Lietuvoje likęs Karo Tarybos narys M. Pečiulionis, susisiekęs su LLA vadovybe, nuo 1944m. liepos mėn. 9d. gavo įgaliojimus organizuoti pasipriešinimą. Nors anksčiau VLIKo vadovybei nepavyko susitarti su LLA (pernelyg skyrėsi nuomonės dėl kovos taktikos), būtent ši organizacija nuo 1944m. vasaros ėmė telkti pasipriešinimo pajėgas ir joms vadovauti.

1944m. vasarą LLA nario priesaiką davė gen. M.Pečiulionis. Kadangi jis tebeturėjo VLIKo Karo Tarybos nario įgaliojimus, be to, jam paklusti buvo pažadėję Kęstutėnų kariniai daliniai - LLA vadovybei toks žmogus buvo labai parankus.

Jau 1944m. liepos 17d. Šiauliuose M.Pečiulionis pasirašė Direktyvą Nr.1, kurioje LLA karinėms pajėgoms įsakoma tvarkingai trauktis su frontu, o jei rusų armijos nepavyks sustabdyti, - slėpti ginklus ir, perėjus į pogrindį, likti Lietuvoje. Šią direktyvą jis pasirašė Miškinio slapyvardžiu.

Savaime suprantama, kad traukiantis frontui, krašto teritorijoje beveik neįmanoma stabili ryšių sistema, be kurios sunku įsivaizduoti centralizuotų struktūrų funkcionavimą. Vis dėlto tai buvo bandymas išvengti stichiškumo ir kiek įmanoma realizuoti vyriausios vadovybės idėją.

Siekiant kuo geriau pasirengti kovai, buvo pertvarkoma LLA struktūra. 1944m. liepos 20d. įsakymu Nr.21 organizacija perskiriama į du sektorius: veikiantį (toliau - VS) ir organizacinį (toliau - OS).

VS buvo pavadintas Vanagais ir laikomas svarbiausiu karo sąlygomis. OS sudarė rezervas - legaliai gyvenantys žmonės, kurių pareiga buvo rinkti informaciją ir materialiai aprūpinti VS. Mobilizacijos atveju OS nariai turėjo stoti į Vanagų gretas.

Taip buvo užbaigta LLA reorganizacija, kurią galima laikyti sėkminga, nes beveik visoje Lietuvoje išsilaikė tokia sektorių struktūra (keitėsi tik pavadinimai - OS veikė kaip legaliai gyvenančių asmenų pagrindinės organizacijos, turinčios glaudų ryšį su partizanais (VS), juos remiančios ir papildančios).

LLA Vanagų štabo viršininku buvo paskirtas kpt. A.Karalius (vėliau - A.Kubilius, Žemaičių legiono iniciatorius). LLA vado pavaduotoju tapo A.Eidimtas.

1944m. rugpjūčio mėnesį M.Pečiulionis, ats.ltn. Kazys Veverskis ir inž. Snarskis įkūrė centrinį LLA štabą - Lietuvos Gynimo Komitetą (toliau - LGK). Taip buvo bandoma sujungti karinį ir politinį vadovavimą.

LGK pareiškė vadovaujantis visoms besipriešinančio krašto pajėgoms. Kadangi vakarinėje Lietuvoje dar buvo vokiečių kariuomenė, ta teritorija tapo LLA placdarmu. Būtina pasakyti, kad vokiečiai nebuvo laikomi sąjungininkais, bet susidarius sąlygoms, kaip jau ne kartą Lietuvos istorijoje, stengtasi jų interesus panaudoti savo tikslams.

Pasitinkant antrąją sovietų okupaciją, buvo sudaryti planų variantai:

1. Ginklų išlaikyti dalį teritorijos, joje skelbti nepriklausomybę ir iš čia organizuoti tolesnį pasipriešinimą;

2. Derėtis su rusais (tarpininkaujant Vakarų valstybėms) dėl armijos atitraukimo iš Lietuvos.

Jei šie planai nepavyktų, buvo numatoma pereiti į pagrindį, leisti spaudą, sutvarkyti radijo ryšį ir laukti Taikos konferencijos sprendimų.

1944m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn., LGK vadovybei leidus, kai kurie LLA vadai užmezgė ryšius su vokiečiais - reikėjo gauti ginklų, tartis dėl darbų ruošimo vokiečių žvalgybos mokyklose. Gen. M. Pečiulionio teigimu, į Vokietijos žvalgybos mokyklas išsiųsta 100 LLA vyrų. Šis faktas sukėlė daug kontraversijų ne tik sovietinėje, bet ir išeivijos spaudoje, LLA vadovybė buvo kaltinama atviru bendradarbiavimu su nacių okupantais, bet tai buvo greičiau gudrus karinis-taktinis ir diplomatinis žingsnis; vieno priešo interesus išnaudoti kovoje su kitu priešu. (Nėra žinių apie tai, kad grįžusieji į Lietuvą iš Vokietijos žvalgybos mokyklų būtų dirbę vokiečių karinės žvalgybos tarnyboms). Jie įsijungė į kovojančias rezistentų struktūras ir savo patirtį panaudojo kovai už savo krašto laisvę.

Taigi galima sakyti, kad 1944m. rudenį buvo sutvarkyti vyriausios ginkluoto pasipriešinimo vadovybės reikalai (kiek leido fronto sąlygos).

1944m. pabaigoje pradėjusiame eiti LLA laikraštyje "Karžygy" (nuo 3 numerio - "Laisvės karžygy") rašoma: "... LLA netiki jokiomis kaimyninėmis valstybėmis. Ji ruošiasi apginti Lietuvos ginklo garbę ir padėti pagrindus būsimai Lietuvos kariuomenei..." (Ar nepanašu į 1918-1920m. laisvės kovų savanorių siekius?)

Laikraštyje taip pat sakoma, kad jo užduotis - skleisti LLA dvasią, kelti patriotizmą ir drąsą, ugdyti konspiracinius partizanų įgūdžius, gilinti nacionalinę ir valstybinę savimonę. Šios nepasirašytos, greičiausiai LLA vado ir ideologo K. Veverskio mintys pakankamai aiškiai parodo LLA organizacijos nuostatas.

Po K. Veverskio žūties 1944m. gruodžio 28d. LGK veikla nutrūko. Kovojančias pajėgas organizuoti ir joms vadovauti bandė keli centrai, išlaikę LLA tradiciją. K. Veverskio pavaduotojas A. Eidimtas ėmėsi ginkluotųjų LLA pajėgų, tvarkė nutrūkusius ryšius, užmezgė naujus su Kaune veikusia Lietuvos Išlaisvinimo Taryba (toliau - LIT), kuri pretendavo į politinį vadovavimą ir turėjo pakeisti LGK. Deja, šie planai liko neįgyvendinti - 1946m. balandžio mėn. buvo suimti LLA ir LIT vadovai: A. Eidimtas, A. Kubilius, L. Dambrauskas, M. Bloznelis ir kt.

Gen. M. Pečiulionis, žuvus K. Veverskiui ir pasitraukus Snarskiui, liko vienas, be ryšių (juos tvarkė K. Veverskis). Pusmetį jis slapstėsi: iš pradžių Kalviuose (K. Veverskio tėviškėje), vėliau Šakių apskrityje, apie Lekėčius. Čia 1945m. rugpjūčio mėn.

formaliai buvo vyr. LLA štabas. Pasitarime dalyvavo M.Pečiulionis, LLA nariai - Stasys Starkus-Stankevičius, A.Ruzgys ir K.Veverskio brolis Aleksandras.

Buvo nutarta, kad štabą sudarys 4 skyriai (operatyvinis, žvalgybos, mobilizacijos, tiekimo) ir štabo viršininko pareigybė.

Pasak Pečiulionio parodymų, štabo suformuoti nepavyko dėl narių arešto (lapkričio mėn.), tačiau buvo atliktas reikšmingas darbas. Štabo nariai A.Ruzgys, ir St. Stankevičius buvo užmezgę ryšį su Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu (įkurtas Tauro apygardoje - Suvalkijoje) per jo narį plk. Liudą Butkevičių su Laisvės Gynėjų Sąjunga, veikusia Raseinių apskr., ir Algimanto apygardos štabu (per Kryževičių-Strazdą). Planuojamiems ryšiams su užsieniu buvo numatytas V.Laurinaitis iš Jurbarko.

Gen. M.Pečiulionio rezistencinę veiklą nusako ir sovietinio saugumo "Kaltinamoji išvada" pagal tardymo bylą Nr.5963.

Lietuvos TSR NKVD nustatė, kad Lietuvos teritorijoje 1945m. sausio-balandžio mėn. veikė antisovietinė karinio sukilimo organizacija "Lietuvos Laisvės armija" LLA...

...Tardymo nustatyta, kad Pečiulionis priešišškai nusistatęs prieš sukūrimą Lietuvos TSR ir prieš Tarybų valdžią Lietuvoje. Vykde antitarybinę veiklą, išreikštą šitaip:

1943m. (mėnuo neįskaitomas) buvęs Lietuvos kariuomenės generalinio štabo pulkininkas, buvęs burmistras Dabulevičius sukvietė atstovų konferenciją, kuri vyko Kaune. Konferencijoje buvo kalbama apie Lietuvos Vyriausybės sudarymą.

1944m. (mėnuo neįskaitomas) buvusieji generolai Kauno mieste sukuria nelegalią karinę sukilimo organizaciją, vadinamą "Karinė Taryba", kurios vadu buvo Lietuvos kariuomenės pulkininkas Vėbra, narys - generolas Pečiulionis.

"Karinė Taryba" turėjo uždavinį sujungti visus buvusius Lietuvos kariuomenės būrius, apginkluoti juos ir (vokiečių armijos atsitraukimo metu) kariauti su tarybine armija, atkurti Lietuvoje buržuazinę santvarką.

1944m. sausio mėn. "Karinės Tarybos" narys Pečiulionis paskiriamas Vilniaus apygardoje vadovauti karinėms sukilimo pajėgoms.

1944m. vasario mėn. "Karinės Tarybos" nutarimu Pečiulionio pavaduotoju paskiriamas buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas Dabulevičius, kuris tuo metu buvo Vilniaus m. burmistru. Jis turėjo suformuoti štabą, kuris vadovautų sukilimui Vilniaus apygardoje.

1944m. vasario mėn. Pečiulionio įsakymu kovoje su Raudonąja armija yra pavaldūs "Karinei Tarybai" Dabulevičius ir visa bataliono vadovybė, Lietuvos policija su ginklais. Be to, Pečiulionis, kaip "Karinės Tarybos" narys ir Vilniaus

apygardos vadas, nuo 1944m. sausio mėn. iki liepos mėn. stengėsi sujungti ginkluotąsias pajėgas, antitarybines-nacionalistines organizacijas kovai prieš Raudonąją armiją, turėjo tikslą Vilniaus apygardoje paimti valdžią į savo rankas.

Raudonajai armijai išvijus iš Lietuvos vokiečių kariuomenę, Pečiulionis gyveno nelegaliai, tęsė toliau aktyvią antitarybinę veiklą.

1944m. rugpjūčio mėn. Pečiulionis pasislėpė Žemaitijoje, kur turėjo ryšį su antitarybinės-nacionalistinės sukilimo "Laisvosios Lietuvos Armijos" vadu Veverskiu Kaziu ir kitais, pritarė programai ir jai vadovavo. Tuo metu kartu su Veverskiu Kaziu dalyvavo sukuriant "Lietuvos gynimo komitetą" (LGK)...

...Pečiulionis, vienas iš LGK vadų, sudarė planą, pagal kurį LLA, vadovaujama LGK, sukilimo metu turi užimti Lietuvos teritorijos dalį, į kurią įžengė Raudonoji armija, ir paskelbti Nepriklausomą buržuazinę Lietuvos respubliką. Be to, jei šio plano nepavyktų įgyvendinti, visi nariai privalo pereiti į gilų po grindį ir tęsti aktyvų antitarybinį darbą.

1945m. rugpjūčio mėn. areštavus LLA vadovus, Pečiulionis buvo vienas iš iniciatorių sukuriant LLA organizacijos vyriausiąjį štabą, į kurio sudėtį įėjo Veverskis Aleksandras, Stankevičius Stasys, Ruzgys Algis.

1945m. rugpjūtyje įvyko anksčiau išvardytų asmenų pasitarimas Pečiulionio bute, Lekėčių kaime (Šakių raj.-aut.). Pečiulionis pasiūlė LLA Vyriausiojo štabo struktūrą.

Pečiulionis, būdamas vienas iš LLA organizacijos vadų, į organizaciją užverbavo Ruzgį. Žinojo apie spausdinimo aparatūrą, kuri buvo pas Veverskį Aleksandrą. Aktyviai dalyvavo spausdinant antitarybinę literatūrą, leidžiamą LLA organizacijos. Be to, dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose...

...Apkaltinama pagal anksčiau išdėstytą:

1. Pečiulionis Matas, s. Mato, gimęs 1888m. Lietuvos TSR Marijampolės apskr. Ranciškės km., valstiečių būočių (neatitinka tikrovės - aut.) šeimoje; TSRS pilietis, nepartinis, aukštasis išsilavinimas - buvęs Lietuvos kariuomenės generolas-leitenantas. Iki arešto gyveno nelegaliai su Kaminsko Jono, s. Antano, dokumentais.

Taigi:

1. Nuo 1944m. sausio iki rugpjūčio mėn. buvo vienas iš vadovų antitarybinės-nacionalistinės organizacijos "Karinė Taryba" ir vadovavo karinio sukilimo būriams, esantiems Vilniaus apygardoje. Vadovavimui įkūrė štabą. Kovai su Raudonąja armija stengėsi suvienyti sukilimo būrius.

2. Nuo 1944m. rugpjūčio mėn. iki suėmimo buvo aktyvus antitarybinės-nacionalistinės karinės sukilimo organizacijos "Lietuvos Laisvės armijos" (LLA) dalyvis, dalyvavo Centrinio štabo, pavadinto "Lietuvos Gynybos komitetas" (LGK) įkūrimu. Parengė Lietuvos TSR teritorijoje buržuazinės santvarkos atkūrimo planą.

3. 1945m. rugpjūčio mėn. buvo vienas iš organizatorių naujo LLA Vyriausiojo

siojo štabo. Jis buvo paskirtas vadovauti LLA ginkluotosioms pajėgoms.

Verbavo naujus dalyvius į LLA organizaciją, rengė operatyvinius dokumentus būrių formavimui, aktyviai dalyvavo išleidžiant antitarybinę literatūrą. Padaryti nusikaltimai, numatyti pagal straipsnius 58-1"a" ir 58-11, nurodytus RSFSR BK.

Kaltinama vadovaujantis 208 straipsniu, nurodytu RSFSR BK. Pečiulionio M.M., Veverskio A.S. ir Stankevičiaus S.P. tardymo bylą Nr.5963 persiūsti teismui per Lietuvos TSR NKVD Kariuomenės karinį prokurorą.

Kaltinamoji išvada sudaryta Vilniuje 1946m. kovo 13d.

Lietuvos TSR NKVD bendradarbis

majoras Fraimovič

"Sutinku": LTSR NKVD tardymo skyriaus viršininkas

populkininkis Razauskas.

Kalėjime ir Maciukų lageryje

Mes daugelis, visi vienos idėjos

Ir krūpčiojam, kur viesulas išmes.

Mes - žmogiški, galbūt ir nusidėję...

Bet, Viešpatie, Tu pats žinai, kas mes.

Antanas Miškinis

Apie gen. M.Pečiulionio suėmimą sužinojau iš jo paties lūpų, kai jis jau buvo sugrįžęs iš lagerių ir tremties. Apie tai jis kalbėjo labai trumpai, nepasakodamas suėmimo operacijos, o mes su žmona, nenorėdami jo skaudinti, nediršome apie tai klausinėti. Pasakojo jis iš lėto, tarsi atverdamas skaudamą vidinę žaizdą, tik jo balse jautėsi karininko orumo gaidelė:

"Mane suėmė ties Lekėčiais, bet pėsčio nesivarė. Įsodino vieną į autobusą ir su apsauga nusivežė. Galbūt ir jie gerbė mano aukštąjį generolo laipsnį, jeigu vieną vežė autobusu", – baigė M.Pečiulionis trumpą pokalbį.

M.Pečiulionis, sugrįžęs iš tremties, pasakojęs Ilguvos parapijos klebonui Jonui Rakauskui, kaip jį varėsi NKVD kareivis ir norėjęs nušauti. Tačiau generolas prašęs palaukti. Toks grasinantis pokalbis kartojosi kelis kartus, kol jie priėjo prie vyresniųjų karininkų, ir M.Pečiulionis išvengė mirties. Čia jis buvo paimtas saugumiečių "globon" ir išvežtas į Lukiškių kalėjimą.

Kalėjime, kaip ir visi antibolševikinės rezistencijos kaliniai, M.Pečiulionis patyrė žiaurų tardymą, pažeminimą ir paniekinimą. Tardymo metu susidūrė

ir su MGB provokacijomis bei klastotėmis, kuriomis norėta sukompromituoti generolą, suniekti jo rezistencinę veiklą. Tačiau gen. M. Pečiulionis suprato sovietinio saugumo pinkles ir nesileido provokuojamas. Jokiuose tardymo bylų dokumentuose nėra paminėta, nė iš likusių gyvų politinių kalinių išgirsta, kad jis kam nors būtų pakenkęs.

Benediktas Milukas iš Kauno pasakojo, kaip gen. M. Pečiulionis po Sibiro tremties jam prasitaręs, jog Lukiškių kalėjime buvo sužalotas kriminalinio kalinio. Kriminalinių kameroje vienas iš tokių norėjo generolą "apdoroti". Kai tas puolė jį, kitas užstojo. Griebęs suolelį, norėjo smogti puolančiam, bet M. Pečiulionis pakišo ranką, norėdamas sulaukyti smūgį, ir jam lūžo ranka.

Tada gen. M. Pečiulionį iš Lukiškių kalėjimo išvežė į Šilutės Maciukų lagerį. Ten siųsdavo silpnus, sergančius ir kalėjime nukankintus kalinius. Apie tai pasakoja 1992m. liepos 29d. laiške politinis kalinys ir tremtinys Petras Vrubliauskas iš Tytuvėnų:

...Aš Pečiulionį pažinojau nuo 1933m., kai tarnavau kariuomenėje. Jis buvo Lietuvos Ginklavimo valdybos viršininkas. Vėliau teko susitikti Šilutės, arba Maciukų, lageryje. 1947m. rugsėjo mėn. mane iš Klaipėdos kalėjimo išvežė į Vilnių, Lukiškių kalėjimą. Vilniuje išskirstė - stipresnius išvežė į aukso kasyklas..., o mus, silpnesnius, atvežė į Šilutę, Maciukų lagerį. Komisija, apžiūrėjusi mane, paguldė į lagerio ligoninę, nes svėriau 30 kg, buvo vieni kaulai. Ligoninėje radau generolą Pečiulionį, gen. Velykį, plk. Sakmaną ir daug kitų įžymių žmonių. M. Pečiulionis buvo ramaus būdo, bet didelis diplomatas... Jį suėmė pas ūkininką karves ganant. Apsirengęs buvo naminais austais rūbais ir apsiavęs medinėmis klumpaitėmis. Jis nakvodavo lagerio ligoninėje ir dirbo jos raštinėje. O lagerio ligoninės gydytojas, kalinys iš Kauno, žydas Blezbergas (jo tėvas turėjo žydų ligoninę Kaune, Mickevičiaus gatvėje) labai kovodavo už lietuvius. Gen. M. Pečiulionis mažai gaudavo siuntinių, o jei gaudavo kokį siuntinį, tai visus suvadindavo ir viską suvalgydavome. Jis sakydavo: "Jei mirsime - visi". Grįžęs iš darbo, sėsdavo ant lovos ir karštai melsdavosi. Bet buvo ir principingas - jam atnešė valdiškus drabužius ir liepė persirengti. Jis čekistams atsakė: "Aš neteistas, jokios kaltės nepadariau, prašau mane leisti į laisvę arba teiskite, jei esu kaltas." Maciukų lageryje M. Pečiulionis kalėjo neteistas. Man su gen. M. Pečiulioniu teko kalėti kartu Šilutės lageryje nuo 1947m. rugsėjo mėn. iki 1948m. spalio mėn. Mane išvežė į Sibiro lagerius, o Pečiulionis liko... Ryšiai nutrūko. O kai grįžau iš tremties į Lietuvą, sužinojau, kad M. Pečiulionis miręs, palaidotas Kaune...

Vėliau atsiųstuose laiškuose Petras Vrubliauskas papildo šiurpius savo prisiminimus, praleistus Šilutės Maciukų lageryje, plačiau rašo apie savo likimo draugus. Šiltais žodžiais mini kalinį Blezbergą, žydų tautybės gydytoją iš Kauno, dirbusį lagerio ligoninėje, ir generolą M. Pečiulionį. Taip pat vėl mini, kad su juo kalėjo ir kiti įžymūs žmonės.

...Ligoninės gydytojas, kalinys iš Kauno, Blezbergas - žydas, bet buvo mūsų tėvas - jis su čekistais daktarais kovodavo už lietuvius, už žmogaus sveikatą. Ten, ligoninėje, radau gen. M. Pečiulionį, gen. Velykį, plk. Sakmaną... ir kunigą Kasčiuką, prof. Kemežį. Visi buvome vienoje palatoje. Tada teko ir susipažinti su nelaimės draugais. Pečiulionis buvo pasitaisęs, nes ligoninės maistas šiek tiek geresnis. Gydytojas Blezbergas Pečiulionį pasiėmė dirbti ligoninės buhalteriu - ten ir maistas geresnis, ligoninėje miegojo. Kai aš atsigavau, mane gydytojas pasiėmė dirbti sanitaru (gal M. Pečiulionis parekomendavo, norėdamas žmogui pagelbėti - aut.). Darbas buvo nemalonus - mirdavo iš bado po 30 kalinių. Lavoninėje darydavo skrodimus. Reikėdavo iš krūvos atnešti ant stalo, paruošti pagal numerį (ant kojos piršto buvo lentelė su numeriu). Ateidavo čekistai gydytojai, mūsų lagerio gydytojas Blezbergas ir Pečiulionis, kaip buhalteris, aktui surašyti. Tuomet dirbant ir susipažinau su generolu Pečiulioniu. Buvome dideli draugai... Norėjo jam pakeisti rūbus, jis nesidavė jokių būdu... Visi karininkai kalėjo be teismo. Mes kartu išbuvome apie metus. Mane išvežė 1948m. spalio mėn. į Sibiro lagerius. Taip mudu atsiskyrėm... visuomet prisimenu labai mylimą žmogų ir visuomet meldžiuos už jo sielą.

Trečiame laiške Petras Vrubliauskas aprašo pagrindinę savo veiklą 1941 metais, kai Lietuvos žmonės rauduoja į Sibirą tremiami, nekaltai kalinami ir žiauriai tardomi kalėjimuose. Aprašo ir savo kančių kelią kalėjimuose pokario metais. Po to, nors trumpai, bet ir vėl nukelia mus į Šilutės lagerį, atskleidžia vieną kitą detalę, anksčiau nepaminėtą, apie generolą Motiejų Pečiulionį.

...Pečiulionis buvo atsargus politikas. Jis mažai kalbėdavo lyg nieko nesuprasdamas. Juk buvo gen. Velykis, plk. Sakmanas, prezidento adjutantas, kun. Kemėžis ir daugel kitų inteligentų žmonių. Bet Pečiulionis su jais buvo šaltas. Kai mes gerai vienas kitą pažinome, buvome kaip broliai, visas paslaptis atskleisdavom. Esame išsikalbėję, kad M. Pečiulionis, ganydamas karves, turėjo radijo siųstuvą ir perduodavo žinias į užsienį. O lageryje daugiausia melsdavosi, sėdėdamas lovoje. Todėl ir Dievas jam padėjo sugrįžti į savo Tėvynę ir pasilaidoti Lietuvos žemelėje.

Amžiną jam atilsį duok, Viešpatie...

Iš Šilutės Maciukų lagerio gen. M. Pečiulionis 1948m. buvo vėl atvežtas į Lukiškių kalėjimą. Netrukus buvo nuteistas 10-ies metų Šiaurės lagerio kankiniams.

Kartu su M. Pečiulioniu tolimos nežinios laukė daugelį įvairaus amžiaus nuteistųjų – be kaltės kaltųjų! Ne vienas gal paskutinį kartą mintimis atsišveikino su tėviškės laukais, savo artimaisiais. O gal Aukščiausiasis per maldą pasiūsdavo nelaimingiesiems ir gyvenimo vilties spindulėlį. Drėgnoje kameroje slinko sunkios ir neramos dienos...

Yra išlikę atsiminimų apie M. Pečiulionio praleistas dienas Lukiškių kalėjime. Generolo nepalaužė nei žiaurūs tardytojai, nei niūrios kamerų sienos. Jis ir nuožmiose kalėjimo sąlygose išliko tvirtas, orus ir humaniškas. Kaliniai jį gerbė, juo pasitikėjo ir išsirinko kameros vyresniuoją. Apie tai dalijasi savo prisiminimais buvęs kalinys Juozas Barisa iš Rokiškio straipsnyje "Dar kartą apie M. Pečiulionį" "Tremtinio" 1993m. 5-ame numeryje.

...Su generolu M. Pečiulioniu likimas buvo mane suvedęs 1947m. rudenį Lukiškių kalėjime.

Po trijų parų 424-os kameros kalinių bado streiko mane ir dar kelis kalinius iškvietė į koridorių, davė po gabalą duonos ir nuvedė į kitą kamerą - 428-g. Buvo vidurnaktis. Kaliniai miegojo. Patekė į šią didžiulę kamerą, kur ant gultų gulėjo 100-120 žmonių, nežinojome, ką daryti. Susigūžę prie durų, lapnojome po trijų parų gautą duoną. Netrukus atsikėlė ir prie mūsų priėjo plikas, sermėgą ant pečių užsimetęs seniokas (gal man 18-ečiui tik atrodė, kad tai seniokas). Išklausinėjo, iš kur atsiradome ir pagal kokį straipsnį teisti. Rado kiekvienam vietos ant gultų, liepė gultis...

Tą naktį aš išsitiesiau ant gultų ir stebėjausi, kad galiu laisvai apsiversti ant kito šono. Tokią prabangą jau visai buvau pamiršęs. Rytą sužinojau, kad tas "senukas", kameros vyresnysis, yra generolas Motiejus Pečiulionis. Kiek vėliau jis pats mums papasakojo savo gyvenimo istoriją: kaip tapo "kerdžiumi" ir kaip buvo suimtas. Tik apie partizanus jis vengė kalbėti...

Atmintyje išliko dar vienas epizodas. Vieną vakarą (o taip būdavo dažnai) į kamerą įleido žmogų, o netrukus pro durų apacią įčiuožė raštelis. Čia buvo parašyti tik du žodžiai: "Muškit - šnipas!" Gen. M. Pečiulionis jį atidžiai išklausinėjo. Kitą rytą eidami nešioti duonos, gavome užduotį išsiaiškinti, ar toje kameroje, iš kurios jis

neva atvyko, toks žmogus buvo ir kas jis... Netrukus pavyko sužinoti, kad nurodytoje kameroje tokio "kalinio" visai nėra buvę. Vadinas, mums tikrai atsiųstas šnipas. Gen. M. Pečiulionis organizavo mažą pasitarimą. Nutarta šnipu atsikratyti. Kai jis išėjo į tualetą, į jo maišelį buvo įdėtas kažkoks daiktas, o vėliau paskelbta, kad tas daiktas dingio. Reikalavimai grąžinti ir gen. M. Pečiulionio psichologiniai sugebėjimai šį kartą nepadėjo. Paskirti žmonės ir pradėta krata. Daiktas rastas "vagies" maišelyje. Nuosprendis buvo aiškus: paklodė ant galvos, "malūnas" ir gulintį ant paklodės - tris kartus į grindis... Skundikas šiaip taip pasiekė duris ir belsdamas maldavo, kad jį kuo greičiau išleistų...

Rezistentas Vincas Kubertavičius, klaipėdietis, 1947m. nuteistas 10 metų Sibiro lagerio, irgi kalėjęs Vilniuje, Lukiškių kalėjime, vienoje kameroje su gen. M. Pečiulioniu. Jis taip pat pasakoja apie generolą savo atsiminimus, paminėdamas jo portretą ir charakterio bruožus: "M. Pečiulionis buvo žemo ūgio, pražilęs ir labai nuoširdus. Jis stengėsi kuo galėdamas padėti savo likimo draugams."

M. Pečiulionis padėjo V. Kubertavičiui parašyti kasacinį skundą Aukščiausiam Pabaltijo Karo tribunolo teismui, pats paprašęs vyr. prižiūrėtojo popieriaus. Taip pat padėjo ir savo patarimais: kaip reikia kalbėti tardant, kad būtina laikytis vienodumo, nesiblaškyti, apgalvoti kiekvieną žodį. Labai nepkentė gen. M. Pečiulionis išdavikų, parsidavėlių, kurie į savo pusę patraukdavo kitus, silpnavalius žmones. Generolas saugojo jaunesnius kalinius nuo parsidavėlių klastos ir savo pavyzdžiu rodė jiems teisingą kelią.

Sovietiniuose lageriuose ir tremtyje

*Juos daug dar kas pančios,
Jie daug dar dejuos,
Bet ašaros, kančios
Tik auklėja juos.
Kol eglė mįslinga
Ant žemės šlamės,
Nestigs, kaip nestinga
Lietuviui, tvermės.*

Jurgis Baltrušaitis

Niekas nepapasakos, niekas neatskleis gen. Motiejaus Pečiulionio išgyvenimų, neišvynios jo skausmo minčių kamuolio, kai jį voroje kartu su to pačio likimo kankiniais varė iš Vilniaus Lukiškių kalėjimo į geležinkelio stotį. Ten jau protarpiais gūdžiai ūkė į tolimą Šiaurę paruoštas traukinys, žiojėjo pravertos prekių vagonų durys, laukdamos aukų. Netrukus paskutinį kartą garvežys ūktelejo, ir užkalti grotuotais langeliais vagonai trinksėdami ir raitydamiesi tolo nuo Vilniaus...

Ilgą laiką apie tolesnį gen. Pečiulionio likimą nebuvo žinoma. Jis niekam nerašė. O be to, susirašinėti lagerių administracija griežtai draudė. Tik po aštuonerių metų iš Uchtos invalidų namų pasiekė Lietuvą jo pirmieji laiškučiai. Rašė jis savo giminaičiui Juozui Milukui į Kauną.

Lietuvių išeivijos ir mūsų spaudoje rašoma, kad gen. M.Pečiulionis kalėjo Vorkutoje. Tačiau yra išlikę atsiminimų, jog jis kalėjęs ir Mordovijos lageriuose. Apie tai rašė E.Ringaila, P.Aidukas, pasakojo A.Jakimavičius. Iš Vorkutoje kalėjusių laiškų negauta. Galbūt nėra jau gyvųjų, pažinusių gen. M.Pečiulionį.

Kančių kelius praėjęs Mordovijos mirties lageryje ir gerai pažinojęs M.Pečiulionį Nepriklausomos Lietuvos metais, karo lakūnas Eduardas Ringaila savo prisiminimų dienoraštyje rašo:

...Lageryje Nr. 385/7 kalėjo man pažįstamas iš karo tarnybos Lietuvos aviacijoje Ginklavimo valdybos viršininkas generolas Motiejus Pečiulionis. Buvo tai labai sąžiningas žmogus. Jis dažnai vykdavo komandiruotėn į užsienį – Prancūziją ir kt. pirkti ginklų. Grįžęs į kasą visados iki cento atiduodavo nepanaudotus pinigus, nors iš jo niekas jokių ataskaitų nereikalavo. O lageryje buvo labiausiai nuskriaustas žmogus - sergantis, suvargęs. Jis buvo ceche valytoju. Nežinojo, kur jo šeima. Todėl iš laisvės jokios paramos negaudavo. Paskutinį kartą su juo atsisveikinau 1954m., išeidamas iš lagerio į tremtį. Tolesnio M.Pečiulionio likimo nežinau...

Gen. Pečiulioniui paramą būtų suteikę giminės, juo labiau Juozas Milukas, su kuriuo M.Pečiulionis, atsiliepęs iš Komijos ASSR Uchtos invalidų namų, susirašinėjo. Tačiau gen. M.Pečiulionis apie save, būdamas sovietiniuose lageriuose, giminėms nerašė, bijodamas, kad jie nenukentėtų. Apie kalinimo vietą nebuvo žinoma iki tol, kol jis buvo apgyvendintas tremtyje, invalidų namuose.

Turbūt kalinius dažnai kilnodavo iš vieno lagerio į kitą, nes P.Aidukas iš Kauno "Tremtinio" 1993m. 2-ame numeryje rašo, kad generolą leitenantą

Motiejų Pečiulionį 1948m. jam teko sutikti Mordovijos 8-ajame lageryje. Tai buvo senų, nedarbingų kalinių lageris. Gal mirti, gal sustiprėti, anot jo, ir P.Aidukas buvo atvežtas iš antrojo lagerio į 8-ąjį. Jis buvo visai išsekęs. Iš šio lagerio į darbą nė vieno kalinio nevarydavo.

Bendrauti su M.Pečiulioniu jam neteko, nes tarp jų buvo didelis amžiaus skirtumas – P.Aidukui ėjo devyniolikti metai, o gen. M.Pečiulioniui – apie šešiasdešimt.

Sužinojęs, kad P.Aidukas kaunietis, susiradau jo telefoną ir kalbėjausi su juo apie Mordovijos lagerio gyventojus, klausiausi jo prisiminimų apie M.Pečiulionį. Jis tą patį pakartojo, ką parašęs minėtame "Tremtinyje", tik prisiminė, kad gen. M.Pečiulionis daugiausia bendravo su poetu Antanu Miškiniu. Su juo matydavo vaikščiojant ir kalbant.

Laiškai Juozui Milukui

*Kils kasdien saulutė, vėl nuliūdus leisis,
O tu priversta gal stosi į artelę,
Aš tau parašysiu žodeliais mieliausiais
Ant berželio tošies margą gromatėlę.*

Antanas Miškinis

Juozas Milukas, teisininkas, Nepriklausomoje Lietuvoje dirbo gen. Motiejaus Pečiulionio vadovaujamoje Generalinio štabo Ginklavimo valdyboje. Juos siejo dar ir giminystės ryšys. J.Milukas labai gerbė ir mylėjo savo viršininką, talentingą ir išsilavinusį kariškį, teisingą ir gerą žmogų, didelį patriotą. Todėl, M.Pečiulioniui atsiliepus iš tremties, Uchtos invalidų namų, Juozas Milukas nepabūgdamas nuolat jam rašė ilgus laiškus iš Kauno ne tik apie savo šeimos gyvenimą, bet ir apie artimuosius, jų abiejų pažįstamus bei gimines, palaikė jo išvargusios dvasios stiprybę, žadino tikėjimą ir viltį sugrįžti į išsiilgtą, išsapnuotą Lietuvą.

Kiekviename laiške Juozui Milukui gen. M.Pečiulionis labai nuoširdžiai dėkoja mielam giminaičiui už laiškus, mielas jam žinias iš Lietuvos, už perdavimą jo mažų lapelių, sveikinimų artimiesiems. Maži lapeliai būdavo siunčiami per J.Miluką giminaitei gydytojai Matildai Zubrienei ir jos dukrai Birutei.

Šiame skyriuje ir pateikiame kai kuriuos gen. M.Pečiulionio laiškus J.Milukui

su komentarais. Vienas kitas sutrumpintas, paliktos tik svarbesnės mintys, M. Pečiulionio išgyvenimai, Tėvynės, gimtojo krašto ilgesys ir nuoskaudos.

Pirmame savo laiške, rašytame 1955m. liepos 3d. Juozui Milukui iš tremties, lagerių metus Motiejus Pečiulionis vadina "atostogomis". Džiaugiasi, kad jos jau baigiasi. Nuo tų metų ir yra išlikę jo laišakai. Rašoma rusiškai

...Paklausus vietiniam administratoriui, kur aš norėčiau apsigyventi, atsakiau, kad noriu grįžti į Lietuvą. Tuomet davė man užpildyti anketą ir pažymėti savo pageidavimą gyventi Lietuvoje. Po šešiolikos dienų gavau atsakymą, kad į Lietuvą manęs neišleis ir pasiūlė rašyti pageidavimą apsigyventi kitur. Tuomet aš pareiškiau, kad man vis viena, kur apgyvendins. Tuomet patarė man rašyti pareiškimą į invalidų namus. Tai aš ir padariau...

Kiti laišakai pasiekdavo Juozą Miluką jau iš Komijos ASSR, Uchtos invalidų namų ir rašyti lietuviškai

14 12 55

Brangus Juozai!

...Atleisk man, kad panaudoju paties gerumą mano korespondencijoje tarpininkaujant. Jau pajaučiau paties man malonaus patarnavimo požymius. Dėkui Tau už tai. Ir šiuo kartu prašau neatsakyti perduoti pridedamąjį lapelį Mildos Birutei...

"Malonėkite perduoti pridedamą lapelį Mildai", - rašo M. Pečiulionis ir kituose trumpučiuose laiškučiuose.

Kai kuriuose savo laiškuose Motiejus Pečiulionis, dėkodamas J. Milukui, rašo, kad jo laišakai jį paguodžia ir stiprina.

17 01 56

Brangus Juozai!

...Labiausiai dėkoju už kalėdaičius, bet ypatingai už smulkų, turiningą laišką. Daug kame jis mane paguodė, suteikė man nemažai žinių apie gimines, apie kuriuos nežinojau bent 11 metų...

1 03 56

Brangusis!

Nuoširdžiai ačiū už pasveikinimą. Kiekvienas prisiminimas kilnesnių nuotykių iš praeities ar geri linkėjimai sukelia gaivinančias viltis ir palaiko jungiančiomis gijomis santykius su savaisiais. Ačiū...! Miela man išgirsti, kad Jūsų klebonas jau namie.

Palinkėkite jam iš manęs ko geriausios sveikatos. Paliko jis man maloniausią atsiminimą ir visam gyvenimui.

Tavo Matas

Spėjama, kad M.Pečiulionis linkėjimus siunčia Kauno šv. Antano bažnyčios klebonui, buvusiam politiniam kaliniui, kanauninkui Juozui Želviui. J.Milukas priklausė jo parapijai ir buvo su juo gerai pažįstami.

Juozas Milukas kartą pasakojęs, kad jo laišakai Motiejui Pečiulioniui tremtyje buvo kaip balzamas. Taip yra pasakęs jam pats M.Pečiulionis, sugrįžęs iš Sibiro lagerių ir tremties.

Prisimenu, kaip J.Milukas, mano uošvis, išgyveno dėl gen. M.Pečiulionio skaudaus likimo. Nuolat apie jį galvojo, giliai suprato jo ilgesį lietuviškos žemės, jos šilų, Tėvynės, dėl kurios jis paaukojęs savo karinį talentą ir brandų amžių. Dabar irgi neša dėl jos kryžių – kantriai, nesiskųsdamas. Matydavau Juozą Miluką nuolat palinkusį prie popieriaus lakšto ir liejantį jame "balzamo" viltį savo artimam, prievarta atplėštam nuo Lietuvos M.Pečiulioniui.

Uchtos invalidų namuose M.Pečiulionio "laisvė" nedžiugino. Dar pirmuose laiškuose Juozui Milukui jis rašė:

22 11 55

Brangus Juozai!

...Negaliu aš niekur važiuoti, nes neturiu paso. Kai kurie išsilaisvinusieji arba, kaip aš, tariamieji aprūpinamieji gauna pasą tik po metų ar po kelių mėnesių laisvėje išbūto laiko.

Nieko aš neprašysiu, nes pasitikiu seniai Apvaizdos teikiama globa. Nevažiuokit, kad ir vasaros laiku, niekas iš Jūsų pas mane: tai būtų bereikalingai išeikvotas laikas ir lėšos... Didžiausia man paguoda, jei kas nepamirš manęs maldoje ar geru žodžiu paminėti...

Tačiau Lietuvos generolas M.Pečiulionis labai ilgėjosi, troško kuo greičiau sugrįžti. 1956m. kovo 24d. parašo pilną vilties ir džiaugsmo laišką:

Brangus Juozai!

Painformuok Mildą apie štai ką:

Vakar mūsų Invalidų namų aprūpinamųjų posėdyje Komijos ASSR Socialinio aprūpinimo Ministras pranešė, kad artimiausiomis dienomis visi Invalidų namų invalidai busią atleisti išvažiuoti, kur nori, ir kad tie, kurie ištarnavę pensiją, ją gausią,

kur jie bebūtų, todėl, jei mano pavardė buvo patekusi išvažiuojančių sąrašą, tą pačią dieną išvažiuosiu Lietuvon.

Širdingai bučiuoju ir iki malonaus pasimatymo.

Tavo Motiejus

3 04 56

Brangus Juozai!

Ačiū už Velykinį pasveikinimą. Kad Dievulis leis, gegužės mėnesį galbūt galėsiu Lietuvon parvykti. Naudojuosi Tavo gerumu, prašydamas pridedamą lapelį Mildai perduoti.

Šeimai Tavo geriausių linkėjimų.

Tave gerbiąs Motiejus

18 04 56

Brangus Juozai!

Tavo 12 04 56 laišką gavau vakar. Dar niekas iš mūsų Invalidų namų dėl naujo potvarkio neleidžiamas. Mes tikrinami, būsią paleidžiami pradžioje gegužės mėn. Ačiū dėl pasiūlymo man pinigų atsiųsti. Pinigų kelionei aš neturiu. Buvau bemanąs atleistas prašyti atsiųsti pinigų iš Lietuvos. Bet atsirado geradarių žmonių, kad patarė to nedaryti, o pasiimti vietoje, pasisiūlė tuo reikalu. Sutikau tik su sąlyga, kad pinigai man duodami paskolos pavidalu. Todėl, tuo išlošdamas laiko, manau nedelsdamas skristi Vilniun.

Labai ačiū tariau dėl susirūpinimo manimi.

Tavo šeimai geriausių linkėjimų.

Bučiuoju. Tavo Motiejus

Kiti laiškai ateidavo ir nerimo, ir rūpesčio pilni, bet mintys skrajūnės tik kelią į Lietuvą tiesia, pradžiugindamos kiekvieną naują žinia.

12 05 56

Brangus Juozai!

Nuimamas trėmimas, išduodami pasai, geležinkeliu keliauti bilietai. Dar niekas iš mūsų įstaigos neišvažiavo. Laukiu eilės. Man pasakyta esą būsią pranešta galbūt gegužės mėnesį...

...Sakė, esą aš pasą gausiąs, kai paaiškės mano artimoji ateitis - pranešiu. Lėktuvu keliauti reikalas atpuola, nes duodami geležinkelio bilietai. Praneški

meldžiamasis tetai.

Tavo šeimai viso geriausio!

Tave gerbiąs Motiejus

Iš vėliau rašytų laiškų turinio jaučiamas neišpasakytai didelis nerimas laukiant išvažiavimo dienos ir sielvartas negaunant leidimo išvykti į Tėvynę. Tikriausiai ir generolo Motiejaus Pečiulionio, kaip ir Sibiro kalinio poeto Antano Miškinio, sielą užliedavo tėviškės ilgesio mintys, kurias poetas išsakydavo savo broliui laiške: "Ištroškom atsigerti tavo vėjo, pušų ir eglių ūšesio smarkaus, kur kryžius ir tėvų namai stovėjo, po gaisro gelsvas gabalas dangaus... Išalkom Tavo kasdieninės duonos. Šilkinio žvilgsnio liūdinčių akių, Tu mums kukli gražuolė ir Madona po didelių klajojimų sunkių..."

2 06 56

Brangus Juozai!

Kaip matai, dar tebesu vietoje. Ir turbūt pasiliksiu čia ilgesniam laikui - gal paskiausiai kitų būsiu paliktas išvažiuoti.

Tavo šeimai geriausių linkėjimų!

Malonėkite perduoti pridedamą laiškėlį tetai.

Tavo Motiejus

19 06 56

Brangus Juozai!

Atleisk, kad per dažnai išnaudoju Tavo gerumą. Taigi ir šiuo kartu esi prašomas perduoti pridedamą lapelį tetai.

Tavo šeimai geriausių linkėjimų.

Tave gerbiąs Motiejus

23 06 56

Brangus Juozai!

Dieve mano, kada aš nustosiu Tave varginti savo prašymais.

Įduok laiškėlį kaip paprastai.

Geriausių linkėjimų Tau ir Tavo gražiai šeimynėlei!

Tavo Motiejus

Paskutinės dienos svetimoj ir nesvetingoj šaly M.Pečiulioniui buvo ne tik

pilnos nerimo, bet ir nemigo naktų. Apie tai byloja ir paskutiniai laiškų sakinėliai.

27 06 56

Brangus Juozai!

Įkyrėjau gi aš Tau savo laiškais. Galgi Dievulis duos, bus paskutinieji. Pagaliau ir aš gaunu pasą. Norėčiau šeštadienį 30 06 56 išvažiuoti Lietuvon, jei suspėsiu gauti bilietą. Perduok pridedamą laiškutį, meldžiamasis, kaip paprastai.

Geriausių Tavo šeimai linkėjimų!

*Tavo Motiejus
Pagaliau...!*

30 06 56

Brangus Juozai!

Pasas pagaliau kišenėje. Išvažiuosiu ne anksčiau 5 liepos 56m., bet ne pas gimines. Perduodu, kaip visuomet, geriausius linkėjimus Tau ir Tavo šeimai.

Tavo Motiejus

Motiejaus Pečiulionio laišką, rašytą 1956m. liepos 9d., Juozas Milukas gavo jau iš Leningrado. Nežinoma, kodėl jis važiavo ne į Lietuvą, o į Leningradą. Ar jis bilietą gavo tik ta kryptimi, ar jį paviliojo studijų prisiminimai universitete, nes jo laiške aprašytas universitetas ir statomas metro geležinkelis. J.Milukas tikriausiai M.Pečiulionio sugrįžimo kelią žinojo, bet saviškiams nepasakojo.

Gen. M.Pečiulionis savo trumpame laiške vėliau rašo:

*Leningradas, 9 08 56
16 valanda*

Brangus Juozai!

Sveikinu iš Leningrado. Išvykstu šiandien į Švenčionėlius 21 val. 22 min. Perduok pridedamą lapelį kaip paprastai.

Sveikinu nuolankia širdimi Tavo šeimą ir Tave patį.

Tavo Motiejus

Keli laiškai atsiųsti jau iš Švenčionėlių. Kodėl jis ten apsistojo? Kodėl anksčiau rašęs, kad pas gimines nevažiuosias? – nežinoma. Tik laiške užrašytas adresas: Švenčionėliai. Tarprajoninė "Verslininko" kontora, Statkiškių vien-

kiemis.

Tikriausiai nesvetingai jį priėmė sovietinė Lietuvos valdžia ir nelabai norėjo iš karto įsileisti buvusio Nepriklausomos Lietuvos generolo Motiejaus Pečiulionio į jo išsvajotą Tėvynę. Todėl ir laikė kurį laiką jos pakrašty, apipindami jo tolimesnį gyvenimą įvairiomis kliūtimis. O kad nevalgytų veltui duonos, įdarbino jį "Verslininko" kontoroje sargu.

Iš Statkiškio vienkiemio gautas laiškas, kuriame išsakomas M.Pečiulionio susirūpinimas savo ateitimi, nes ir pensija jam, kaip buvusiam Lietuvos kariui, neskiriama. Neatsižvelgiama į tai, kad jis pensijinio amžiaus, praradęs sveikatą Mordovijos ir Vorkutos lageriuose.

Kaip tinka po šių sielvarto žodžių poeto K.Černio posmas!

*Jūs čia man ošiat Lietuvos šilojai,
Gyvas aš ir mano balsas gyvas!
Ežerų šešėly vėl užsisvajojau
Kaip benamis paukštis rudenį vėlyvą.*

Vienas po kito pradėjo skristi M.Pečiulionio laišakai J.Milukui iš Švenčionėlių, Statkiškių vienkiemio. Žinios nebuvo džiuginančios.

1 08 56

Brangus Juozai!

Buvau norėjęs padėkoti Tau už visą rūpestį apie mane ir nebevarginti tarpininkavimais, tačiau priverstas tą pačią eigą tęsti. Vietos Socialinio aprūpinimo skyriuje man šiandien išaiškino taisykles, kad buržuazinių kariuomenių karininkai (puskarininkiai) pensijomis neaprūpinami, ir pasiūlė pasirinkti invalidų namus Lietuvoje. Taip ir manau daryti. Dabar tik noriu susiorientuoti - kurion vietovėn. Tavo šeimai gerų dienų. Perduok žinias kaip įprastai.

Tave gerbiąs Motiejus

Kitame laiške M.Pečiulionis išlieja savo ilgesį ir neapsakomą norą susitikti su brangiaisiais jam žmonėmis ir išsako tolimesnio savo gyvenimo tikslą ir veiklos sritį. Jis supranta, kad jo žingsniai bus sekami nematomų, bet įgudusių saugumo akių, todėl nenori gyventi pas gimines ir jiems pakenkti. Nepataria iš pradžių net ir lankytis pas jį, nors visi nepaprastai laukia susitiki-

Brangus Juozai!

Priimki, brangusis, mano nuoširdžiausios padėkos žodžius už taip pilną man simpatijos, už turiningą laišką. Neabejoju, kad Jūs suprantat mano norą po 12-os metų pamatyti savo brangiausius žmones bent valandai laiko. Pasiilgęs aš Jūsų visų nepaprastai. Bet laikas gyventi man drauge su Jumis dar neatėjo. Noriu savo amžėlį baigti turėdamas sau estetinio pasigėrėjimo - senatvėje žadu užsiimti literatūra. Taigi man reikia kuo daugiau laisvesnio laiko mano asmeninei dispozicijai. Pensijos klausimas atpuola, gyventi sąskaitoje kitų man savigarba neleidžia. Žinom gi, kokia materialinė buitis Jūsų visų. Nenoriu taip pat, kad bet kas, ypač man brangiausieji žmonės, dėl manęs bent kiek nukentėtų. Tad belieka man tik invalidų namai. Čia gyvensiu pagal pasirašytą nutarimą iki 30 rugsėjo š.m. Paskui noriu vienai dienai pabuvoti visų pirma pas Jus ir kitus, o tik paskui, visa aptaręs, paduoti prašymą į Invalidų namus Lietuvoje. Prašymas sprendžiamas apie mėnesį laiko. Invalidų namai gali būti man skiriami pagal mano pageidavimą. Bet nevažiukit niekas pas mane - taip visiems bus geriau. Prašau Jūsų visų suprasti, kad aš kitaip elgtis negaliu. Dievaž negaliu. Ateis laikas, ir viskas iš lengvo, be galvosūkių ir ne galvotrukčių susitvarkys. Šia prasme ir tetą painformuok... Ačiū giliausią Tavo ir maloniai šeimai Tavo dėl rūpesčių apie mane!

Adresas mano palieka tas pats:

Švenčionėliai. Tarprajoninė "Verslininkas" kontora, Statkiškių vienkiemis.

Motiejus

Kuo giliau studijuoji generolo Motiejaus laiškus, tuo labiau išryškėja jo humaniški, nepaprasto kilnumo charakterio bruožai. Pats tiek iškentėjęs, neturėdamas gyvenimo vietos nė gyvenimui santaupų, neužmiršta ir savo garbaus amžiaus sulaukusio Suvalkų gimnazijos mokytojo.

J.Milukui gen. M.Peciulionis iš Statkiškių vienkiemio rašo:

9 09 56

Brangus Juozai!

Turiu prie Tavęs specialų prašymą, jeigu dar nevēlu. Turiu Vilniuje begyvenanti savo senelį mokytoją (dar Suvalkų gimnazijoje prieš 48-erius metus mačiau jį, aplankęs Vilniuje 7 9 56, jau gerokai apkurtusį (jam 86 metai), taigi noriu nors kuom jį pamylėti - manau vaisiais (obuoliais, kriaušėmis) - taigi, jeigu dar nevēlu,

malonėi, brangus Juozai, palikti mano sąskaiton bent 2-3 kg geriausių obuolių ir geriausių kriaušių. Aš atvyksiu Kaunan, kaip sakiau, pradžioj spalio mėn. 56. Ir su didžiausia padėka. Tau atlyginsiu, vaisius iš Taveš atsiimdamas.

Šiaip nieko naujo. Geriausių linkėjimų visiems, iki pasimatymo.

Tave gerbiąs Motiejus

Juozas Milukas prieš karą Kauno priemiestyje, Taikos gatvėje, buvo nusipirkęs sklypą žemės, pats užsiveisęs įvairių vaismedžių sodą ir pasistatęs mažytę vieno kambario trobelę. Iš daržo ir sodo, kuris kasmet vešliai augo, taip ir vertėsi niekur nedirbdamas nuo 1940m., bet augindamas ir mokydamas penkis vaikus.

Gerai žinodamas savo uošvį J.Miluką, galiu pasakyti, kad iš gen. Motiejaus Pečiulionio, savo giminaičio, jis niekuomet neimtų už vaisius užmokesčio, nors M.Pečiulionis ir kaip siūlytų. Atvirkščiai, jam pridėtų ne kelis kilogramus, o – krepšius. Jie buvo "abu tokiu": teisingi, mandagūs, turėjo savigarbą.

Vėliau keli laiškučiai, atvirukas (gal jų būta ir daugiau), atsiųsti jau iš Šakių rajono, Ilguvos invalidų namų, kuriuose gen. Motiejus Pečiulionis buvo apgyvendintas. Gautas Juozui Milukui siųstas sveikinimo su vardo diena atvirukas, po to dar vienas laiškutis, kuriame rašoma, kad pasimatysime turbūt Kalėdoms. Šio laiško rašymo data 1958 10 02.

Daugiau laiškų nėra išlikę. Gal jis ir vengė dažnai rašyti, žinodamas, kad jo laiskai tikrinami. O be to, jau ir pats galėjo dažniau aplankyti Juozą Miluką ir kitus gimines bei pažįstamus.

Nelengva buvo M.Pečiulioniui sugrįžus iš sovietinių lagerių ir tremties – šeimos židinys išdraskytas, savosios pastogės nebėra...

Tik džiaugėsi, kad jis buvo laukiamas giminių, artimųjų, kurie ištiesė jam pirmosios pagalbos ranką. Kai kurių spaudos leidinių straipsniuose buvo rašoma, kad M.Pečiulionis sugrįžęs vaikščiojo po Vilniaus kraštą "nežinodamas, kur nakvos, kur gaus duonos žiauberėlę" arba, kad Kaune "ėjo pas įtakingesnius pažįstamus, prašė pagalbos, nes grėsė badas". Turbūt straipsnių autoriai buvo neteisingai informuoti. Generolo laiškas liudija, kad jis buvo laukiamas ir kad jam buvo siūloma pagalba. Yra išlikusios fotografijos, kur M.Pečiulionis nusifotografavęs su Juozu Miluku ir Milda Zubriene besisvečiuojant. Be to, jo giminaitė gyd. M.Zubrienė, turėdama nuosavą namą Kaune, siūlė jam kambarį ir išlaikymą, tačiau M.Pečiulionis nesutiko gyventi pas

gimines, nenorėdamas saviesiems pakenkti ir, kaip jis rašė savo laiške J.Milukui, "neleidžia jam savigarpa" apsunkinti kitus, būti išlaikomu. Todėl jis ir apsigyveno Ilguvos senelių namuose, kuriuos jam pasiūlė socialinio aprūpinimo skyrius.

Ilguvos senelių namuose

*Už gimtą palaukę,
Pastogę tą jaukią
Dėkoju, Dieve, Tau.
Kad leidi gyventi
Ant Nemuno kranto,
Dėkoju, Dieve, Tau.*

A.Paulavičius

Dirbant Švenčionių apylinkės "Verslininko" kontoros sargu, tirpo kaip pavasario ledas ir gen. M.Pečiulionio sveikata. Kalėjimas, nuožmūs sovietiniai lageriai, Tėvynės ilgesys išsekino jau garbaus amžiaus sulaukusio generolo jėgas. Ir Tėvynėje, kurios jis taip ilgėjosi, bolševikinė valdžia iš pradžių leido apsigyventi tik prie pat Baltarusijos sienos, vos įžengus į Lietuvą. Tačiau dvasioje M.Pečiulionis buvo tvirtas, nepalūžęs. Savo laiške J.Milukui jis rašė, kad "viskas po truputį išsispręs, dar neatėjęs laikas".

Ir išsisprendė. Pagaliau Socialinio aprūpinimo skyrius pasiūlė jam senelių namus. Prašėsi jis apgyvendinti kur nors Suvalkijos vidury – gal norėjo paskutinę amžiaus dalį praleisti arčiau gimtinės, pasivaikščioti mylimos Dzūkijos laukais. Galbūt... Deja, pasiūlė jam tik Ilguvos senelių prieglaudą.

Ilguva – mažas Šakių rajono bažnytkaimis, įsikūręs netoli Nemuno. Ki-toje pusėje – istorinė Veliuona. Gal būtų buvę ir nieko ten gyventi: čia pat gražios, lapuočiais medžiais apaugusios Nemuno pakrantės, rami aplinka. Tačiau anų laikų Ilguva – neprivaizduojamas užkampis. Ypač pavasarį ar lietingą rudenį. Į Šakius duobėtu vieškelio autobusai dar nevažinėjo. Vienintelė susisiekimo priemonė – pakeleivinis sunkvežimis. Taip vietos gyventojai ir susisiekdavo su rajono centru, įvairių reikalų verčiami.

Gen. M.Pečiulionis po truputį apsiprato naujojoje vietoje, o senelių namų gyventojai netrukus suvokė, kokios taurios sielos ir aukštos kultūros žmo-

gus apsigyveno tarp jų.

Tuo metu Ilguvos senelių namų direktorius buvo Pranas Žibutis. Ir anuo metu, ir vėliau, jau po kelių dešimčių metų, ilguviečiai kalbėjo, kad tai buvęs geras žmogus. Jis ir atsiminimus apie gen. M.Pečiulionį parašė, ir atsiuntė iš Veliunos, kur, sulaukęs pensijos, apsigyveno. Pasak jo, "generolas Motiejus Pečiulionis, gyvendamas Ilguvos senelių namuose, buvo labai kuklus. Vengdavo daug kalbėti, nes žinojo, kad yra saugumo sekamas. Ko nors paklaustas, sakydavo, kad norįs Lietuvoje numirti, nes už šnekas gali būti vėl ištremtas iš Lietuvos. Tai jau padarė su buvusiu Lietuvos teisingumo ministru Šilingu."

Kad saugumas gen. M.Pečiulionį sekė, neabejotina, nes tuo metu ir Šakiuose, rajono centre, sklido kalbos, kad Ilguvos senelių namuose gyvena ir įžymių žmonių. Iš rajono atvažiuodavo "atsakingi darbuotojai", kalbėdavosi su M.Pečiulioniu, siūlydami jam atskirą kambarį ir darbą -versti iš užsienio kalbų pateiktą medžiagą. Tačiau Pečiulionis kategoriškai atsisakydavo, motyvuodamas bloga sveikata.

Senelių namuose jis dirbo tai, kas jam buvo prie širdies: skaitė knygas, domėjosi kalbotyros klausimais. Po gen. M.Pečiulionio mirties pas jį buvo rastos 59 knygos, žodynai ir 89 nuotraukos.

Gyvendamas Ilguvos senelių namuose (Šakių raj.), gen. Motiejus Pečiulionis kasdien lankė bažnyčią, patamaudavo šv. Mišioms. Artimai bendravo su parapijos klebonu kun. Jonu Rakausku, aukšto išsilavinimo dvasiškiu. Jis gyvenęs Romoje ir dėstęs atvykusiems iš Lietuvos kunigams italų kalbą, turėjo turtingą biblioteką, kurios knygomis M.Pečiulionis dažnai naudojosi. Pas kunigą jis rašė ir laiškus, o laisvalaikiu sėdėdavo abu ant suoločio ir kalbėdavosi. Mokė jis kun. J.Rakauską prancūzų kalbos, kurią gerai mokėjo, o kunigas dalijosi savo išmintimi. Abu išsilavinę, gyvendami tolimo bažnytkaimio užkampyje, papildė vienas kito sielos tuštumas.

Iš Ilguvos senelių namų M.Pečiulionis nuvykdavo pas savo artimuosius, lankydavosi ir Kaune pas Juozą Miluką bei gyd. Mildą Zubrienę. Neužmiršo ir kun. Petro Valatkos, Šakių raj. Sudargo parapijos klebono. Su juo M.Pečiulioniui teko išgyventi kalinio kančias Lukiškių kalėjime. Aplankydavo jį Ilguvoje ir buvę rezistentai – Pranas Veverskis su žmona ir kt.

Tuo metu mes su žmona dirbome ir gyvenome Šakiuose. Kartą ji, eidama namo, pamatė senuką, sukančią mūsų namo link. "Dėdė Motiejus!" –

dingtelėjo jai mintis. Skubėdama pasivijo ir pažino savo artimą ir brangų dėdę. Parsivedusi jį į savo butą, supažindino ir mane.

Mes tada gyvenome nepavydėtinais – viename kambaryje. Troba buvo atvežta iš ištremtųjų į Sibirą ūkio. Varganas kambarėlis iš karto tapo pilnas šviesos ir šilumos. Žiūrėjau aš į gen. M. Pečiulionio geras akis, į iškankintą, bet nuoširdų veidą ir klausiausi, klausiausi jo ramios kalbos apie turtingą praeitį ir kančių kelius.

Apsilankė jis pas mus 1957 metų rudenį štai kodėl.

Gavo jis iš Šveicarijos nuo savo šeimos siuntinį. O tada iš Ilguvos nuvažiuoti į Šakius buvo nelengva. Vieškelis buvo išmaltas ir duobėtas, autobusai nekur-savo. Galima buvo nuvažiuoti tik pakeleiviniu sunkvežimiu. Senam žmogui tai buvo ne taip paprasta. Tačiau jis labai džiaugėsi, kad šeima jo neužmiršo. Ta mintimi tik ir gyveno. Deja! Nuejęs į paštą, siuntinio negavo. Mat kelios dienos kai buvo pasibaigęs jo paso galiojimo laikas. Reikėjo pratęsti, nors ir gyveno priregistruotas Ilguvos senelių namuose. Atėjęs pas mus, labai dėl to krintosi. Svarbiausia, dėl to, kad juo nepatikėjo. Juk nuotrauka pase yra, ir priregistruotas...

Su širdgėla pasakojo, kaip Nepriklausomos Lietuvos laikais jis buvo komandiruotas į artilerijos karininkų kursus Paryžiuje. Po kurio laiko baigė išleisti pinigus, o iš Lietuvos dar neatsiuntė. Tada nuėjo į specialią banko kasą, ir ši paskolino jam kažkiek frankų. Tik vienas kursantas turėjo paliudy-ti, kad tikrai jis čia mokosi. "Ten, – pasakojo gen. M. Pečiulionis, – toli, Paryžiuje, net neprasė dokumento ir išdavė pinigų, o čia, man, turinčiam pasą, tame pačiame rajone gyvenančiam, negalėjo išduoti mano vardu atsiųsto siunti-nio.

Susitvarkęs pasą ir atvykęs antrą kartą, pagaliau gavo siuntinį. Tada vėl pas mus nakvojo. Tas vakaras buvo mūsų šeimos džiaugsmo šventė. Prisi-minimai pynėsi iki vėlyvos nakties.

Besikalbant nedrąsiai jo paklausiau:

– Gerb. generole, kodėl Jūs nepasitraukėte su kitais į Vakarus, kai grėsė mums antroji sovietinė okupacija?

Gen. M. Pečiulionis, žiūrėdamas man į akis, ramiai, bet tvirtai atsakė:

– Kai Lietuvai buvo gera, visi šaukė "Lietuva, Tėvyne mūsų!" O kai jai iškilo pavojus, daugelis iš tų šauklių spruko į kitas šalis, saugodami save. Aš

taip negalėjau. Lietuvą mylėjau visą savo gyvenimą, todėl neabejodamas ryžausi pasilikti ir artėjant naujam bolševikiniam pavojui.

Užgesinus šviesą ir mums atsigulus, M.Pečiulionis atsiklaupė prie jam pakloto guolio vakarinei maldai..

Ilgai negalėjau užmigti – klausiausi jo šventos maldos šnibždesio ir mąščiau: "Viešpatie! Suteik ir man jaunam tiek dvasingumo, tikėjimo stiprybės, gėrio ir ištvermės, kiek turi šis garbingas žmogus."

Gyvenimo mano saulutė jau leldžilas

Gūdžiai švokštė visą naktį

Šimtamečiai ažuolai.

Ak, dėl ko tu, rūstus vėjau,

Ryto metą nutilai?

Vincas Mykolaitis-Putinas

Gen. M.Pečiulionis jautėsi laimingas, sužinojęs, jog vaikai, nepaisant sunkių

M.Pečiulionio laidotuvės

sąlygų, užsienyje baigė aukštuosius mokslus: sūnus Tomas statybos inžinierius, duktė Jonė - medicinos gydytoja. Ši žinia stiprino jį ir guodė, teikė ramumą jo išvargusiai širdžiai. Tik neilgai.

Netrukus generolas sužinojo, kad sunkiai serga žmona, susirgo ir sūnus. Skaudi žinia labai prislėgė M.Pečiulionį, o sovietiniuose lageriuose patirtos kančios, neteisėta Lietuvos okupacija jau anksčiau alino ir taip silpną jo sveikatą.

1960m. sausio 25d. vakarą, nuėjęs, kaip visada, pas kunigą Rakauską, rašė laišką namiškiams, bet jo nebaigė. Pasijutęs blogiau, sugrįžo į senelių namus. Rytą rado jį begulintį prie besikūrenančios krosnies ir užmigusį amžinu miegu... Jo žmona Konstancija Vaitiekūnaitė-Pečiulionienė mirė 1961m., sūnus Tomas – 1969m. Palaidoti Šveicarijoje.

Atskubėjęs Ilguvos bažnyčios klebonas kun. J.Rakauskas suteikė mirusiajam M.Pečiulioniui paskutines paslaugas.

Pašarvotas gen. M.Pečiulionis buvo Senelių namų salėje. Paskutinę pagarbą jam atidavė nušliūdę su juo gyvenę varguoliai, seneliai, tarnautojai, pažįstami.

Gydytoja Matilda Zubrienė, velionio giminitė iš Kauno, pasirūpino laidotuvėmis. Nepa-

Gen. ltn. M.Pečiulionio kapas Kaune, Panemunės kapinėse

lankūs buvo sovietinės valdžios metai, tačiau Nepriklausomos Lietuvos generolas Motiejus Pečiulionis buvo palaidotas gražiai ir pagarbiai, dalyvaujant artimiesiems, pažįstamiems.

Karstas su gen. M.Pečiulionio palaikais buvo vežamas prie Nemuno ir keliamas valtimi į kitą pusę, prie Jurbarko-Kauno plento. Kunigo J.Rakausko nurodymu velionį lydėjo varpai. Skambėjo atsisveikindami tol, kol mašinos pajudėjo Kauno link ir išnyko plento vingiuose.

M.Pečiulionio karstas su jo palaikais, lydimas kunigo J.Rakausko ir artimųjų, buvo atvežtas į Kauną, į A.Panemunės kapines.

Kun. J.Rakauskas prie kapo duobės jautriais žodžiais apibūdino velionio M.Pečiulionio nueitą gyvenimo ir kančių kelią, jo nuopelnus Tėvynei.

Dar ilgai tylūs ir susimąstę stovėjo prie naujai supilto žemės kauburėlio giminės, pažįstami ir nepažįstami, atiduodami paskutinę pagarbą generolui.

Vėliau A.Panemunės kapinėse giminaitės gyd. M.Zubrienės rūpesčiu buvo pastatytas paminklas.

Asmenybės bruožai

Didžiausia šlovė ir pagarba mirtingajam yra jo nuveiktų darbų nemirtingumas.

B.Kelermanas

Apžvelgus gen. M.Pečiulionio prasmingą gyvenimo kelią, reikėtų, kiek įmanoma, paryškinti jo asmenybę.

Kas gi buvo Motiejus Pečiulionis?

Motiejus Pečiulionis gimė ir augo nepasiturinčių ūkininkų šeimoje, narsiu jotvingių žemėje. Jo basakojė vaikystė prabėgo kaime, kaip ir daugelio to metų vaikų. Iš mažens jis girdėjo graudžias Dzūkijos kaimo moterų raudas, jaunimo dainas, Dainavos krašto senelių pasakojimus apie Lietuvos didvyrius, legendas. Visa tai jaunuolio širdyje paliko gilius pėdsakus, išugdė meilę gimtajam kraštui.

Paveldėjo jis iš savo geraširdės motulės jautrumą žmogui, teisingumą, pareigos jausmą ir gilų tikėjimą tėvų papročiais. Pirmąją mokslo šviesą patyrė besimokydamas Rudaminos pradžios mokykloje ir gyvendamas pas savo dėdę Juozą Zubrį.

Rudaminos vargonininkas Juozas Zubrys buvo šviesus ir pažangus žmogus, bendravo su knygnešiais, platino uždraustą lietuvišką spaudą, kuri patekdavo ir į jaunojo Pečiulionio rankas.

Uždraustų ir slapta knygnešių platinamų lietuviškų knygelių skaitymas, Rudaminos piliakalnių legendos skiepijo jaunuolio širdyje patriotinius jausmus. O tėvų įdiegta dora, tvirta valia saugojo jį nuo blogų įpročių. Su savo giminaičiu Matu Miluku, tik ką baigusiu Rudaminos pradžios mokyklą, pėsti nuėjo į Krosną pas kunigą A.Staniukyną, įsirašė į blaivybę, pasižadėdami iki savo pilnų metų degtinės negerti.

M.Pečiulionį, besimokantį Suvalkų gimnazijoje, globojo patriotas kape-lionas kunigas Juozas Stankevičius, buvęs Rudaminos vikaras. Jo įtakoje Pečiulionis subrendo susipratusiu lietuviu, kokių tais laikais nelabai daug ir buvo.

Baigęs Suvalkų gimnaziją ir studijuodamas Petrapilyje, Motiejus Pečiulionis nesitenkino tik specialybės studijoms, bet įsitraukė į visuomeninę lietuvių studentų veiklą, kuriai priklausė humanitarai K.Būga, J.Balčikonis ir kt. Tautinės nuotaikas žadino nuolat skambėję lietuvių studentų būreliuose poeto Maironio eilėraščių posmai:

*O tačiau Lietuva
Tik atbus gi kada,
Ne veltui ji tiek iškentėjo!
Kanklių balsą išgirs,
Miegąs kraujas užvirs,
Nes kryžius gyvatą žadėjo.*

Vadovaudamas artilerijos baterijos būriui, vėliau baterijai, M.Pečiulionis Nepriklausomybės kovose, ypač su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, pasižymėjo drąsa, ryžtingumu ir sumanumu.

M.Pečiulionis buvo pavyzdžiu ir artileristams, ir pėstininkams.

Motiejus Pečiulionis pasižymėjo ne tik drąsa, sumanumu, bet ir pagarba eiliniams kariams. Savanoris J.Valukonis, kilęs nuo Šeštokų, pasakojęs Juozo Miluko šeimai, kad iš daugelio karininkų Nepriklausomybės kovose karininkas M.Pečiulionis išsiskyrė savo humaniškomis charakterio savybėmis, man-

dagumu. Su eiliniais kareiviais jis buvo ypač mandagus. Visuomet į juos kreipdavosi ne "tu", bet "jūs", valgė su kariais iš tos pačios virtuvės.

Negalima nepaminėti ir tokios, gal ir nereikšmingos detalės, bet labai išaukštinančios gen. M.Pečiulionio būdo bruožą – meilę ir pagarbą savo tėvams.

Apie tai pasakojo tada buvusio Rudaminos bažnyčios vargonininko J.Zubrio žmonos giminaitė Marytė Česonytė-Railienė.

Kai Motiejus Pečiulionis 1919m. pabaigoje grįžo į savo gimtinę, pas motiną iš pradžių neužėjo, nes tame krašte dar viešpatavo vokiečiai. Bijoj, kad jo, kaip rusų kariškio, nepaimtų į nelaisvę. Užėjo jis pas patikimus pažįstamus ir paprašė pranešti jo dėdei, Rudaminos bažnyčios vargonininkui J.Zubriui. Šis, supratęs reikalą, pakalbėjo su pažįstamais vokiečių žandais ir paprašė padėti jo giminaičiui, "pabėgusiam iš rusų nelaisvės". Jie pažadėjo parūpinti laikiną pasą. Tuomet vargonininkas paruošė vokiečiams vaises ir pakvietė savo sūnėną Motiejų Pečiulionį. O kaimyno paprašė skubiai kinkyti arklius ir atvežti jo motiną, kurios jis buvo labai pasiilgęs ir nematęs beveik 10 metų. Tačiau jam apie motiną nieko nesakė.

Į vaises atvyko išsipuošę uniformuoti vokiečių žandarai. Visi svečiai susėdo prie stalo ir ėmė vaišintis. Netrukus atvažiavo ir M.Pečiulionio motina. Šeimininkės sutriko, nes ji buvo prastai apsirengusi, o iš nesveikų akių nuolat per skruostus riedėjo ašaros. Tarp didelių "ponų" paprasta dzūkė moteris lyg ir netiko, todėl, niekam nesakant, šeimininkės paruošė jai arbatą virtuvėje.

Svečiams besikalbant, jautri Motiejaus Pečiulionio klausia išgirdo motinos balsą. Tada jis staiga pakilo, atsiprašė svečių ir išėjo iš kambario. Pamatęs virtuvėje motiną, puolė prie jos, apkabino savo tvirtomis rankomis, prispaudė prie krūtinės ir ilgai laikė... Po to, išbučiavęs jos rankas, veidą, paėmė ją į glėbį, atnešė į vaišių kambarį ir nustebusiems svečiams pasakė: "Tai yra mano motina!" Vokiečių žandarai, pagerbdami ją atsistojo ir pakėlė taures į jos sveikatą. Po to pasisveikindami padavė Pečiulionienei rankas. Sūnus pasisodino motiną tarp savęs ir žandaro, nuolat patamavo prie stalo ir savo nosine šluostė jai akis ir per skruostus riedančias ašaras.

Toks M.Pečiulionio elgesys ir pagarba savo motinai išliko artimųjų atmintyje iki šių dienų irėjo iš lūpų į lūpas.

Motiejus Pečiulionis, tapęs Lietuvos Generalinio štabo Ginklavimo valdy-

bos viršininku, labai atsakingai žiūrėjo į savo tiesioginį darbą, pasižymėjo nepaprastu pareigingumu ir punktualumu. Už tai jis buvo visų darbuotojų karininkų ir tautojų gerbiamas. Savo karinį talentą gen. M.Pečiulionis pašventė Lietuvos kariuomenei, tobulindamas jos ginkluotę ir pirkdamas užsienyje modernesnę karinę techniką. Dirbdavo neskaičiuodamas valandų, kartais atsisakydamas net atostogų. Dideli jo nuopelnai statant ir įrengiant Kaune, Žaliakalnyje, modernią Tyrimo laboratoriją ir ginklų dirbtuves Linkaičiuose.

Gen. M.Pečiulionis buvo kuklus ir sąžiningas. Nemėgo jis diduomenės pobūvių, pataikavimo. Todėl nesusikrovė sau turtų, nes, dirbdamas Ginklavimo valdybos viršininku, vadovaudamas Amerikos lietuvių bendrovei, pirmiausia rūpinosi Lietuvos ateitimi.

Dažnai jis būdavo komandiruojamas į Vakarų valstybes kariniais tikslais. Sugrįžęs iš komandiruotės, atsiskaitydavo iki cento likusius pinigus, nors niekuomet niekas jo nekontroliavo.

1936m. išėjęs iš Ginklavimo valdybos viršininko pareigų į atsargą ir įsidarbinęs Akcinėje bendrovėje pavaduotoju, M.Pečiulionis iš karto savo paties įsakymu susimažino sau atlyginimą. Jam atrodė, kad jo alga per didelė ir esąs bereikalingas lėšų švaistymas, – pasakoja apie tai Ronaldas Milukas iš Vilniaus.

Net sunkiais hitlerinės okupacijos metais, kai miestuose buvo gyvenama pusbadžiu, M.Pečiulionis, Vilniuje būdamas aliejaus fabriko direktoriumi, nesinaudojo nelegaliomis "paslaugomis" ir pirkdavo aliejų turguje. Negalėjo jis naudotis privilegijomis, kai aplinkui žmonės gyveno sunkiai.

Hitlerinės ir sovietinės okupacijos metais M.Pečiulionis nepaprastai sielojosi dėl Lietuvos ateities. Vokiečių okupacijos laiku su savo bendraminčiais nutarė sujungti lietuviškuosius dalinius ir sudaryti Lietuvos kariuomenės branduolį kovai prieš okupantus, įkūrė Vyriausiąją Lietuvos Išlaisvinimo komitetą ir aktyviai dalyvavo jo veikloje.

Reikšmingas buvo gen. M.Pečiulionio pareiškimas, nuskambėjęs per visą Lietuvą, 1943m. balandžio 5 d. Kaune, Karo muziejuje. Jis drąsiai metė iššūkį vokiečiams, kad savo galvą padėsiąs ne už jų interesus, o už Lietuvą.

Bolševikams okupavus mūsų kraštą antrą kartą, gen. M.Pečiulionis nepasitraukė į Vakarus. Jo karinis talentas, organizaciniai sugebėjimai ir au-

toritetas vienijo LLA kovotojus aktyviam pasipriešinimui bolševikinei okupacijai.

Apie jo rezistencinę patriotinę veiklą liudija bendražygių prisiminimai, bylos duomenys.

Sovietinio saugumo suimtas gen. M. Pečiulionis nepuolė neviltin, nepalūžo nei kalėjime, nei lageriuose. Sukūrė moksleivių grupę ir mokė juos prancūzų kalbos, psichologijos ir stenografijos.

Iš jo pamokų daug kas išliko iki šių dienų, ypač iš psichologijos, – "Tremtynyje" rašo Juozas Barisa iš Rokiškio. "Atmintyje išliko jo psichologiniai sugebėjimai. Paėmęs kieno nors panešiotą batą, jis tarsi iš knygos skaitydavo žmogaus charakterį. Daug apie žmogų galėdavo pasakyti, kaip jis nešiodavo kepurę. Mūsų kameroje, – rašo tame pačiame straipsnyje J. Barisa, – tarp politinių kalinių buvo daug ir kriminalinių. Dažnokai pasitaikydavo vagysčių. Generolas M. Pečiulionis išrikiuodavo visus kaip per patikrinimą ir pereinavo eilėmis, kiekvienam atidžiai žiūrėdamas į akis. Po to liepdavo išsiskirstyti. Ir daiktas (jeigu dar nesuvalgytas) atsirasdavo, nes jis tyliai vagį pasikviesdavo ir liepdavo daiktą grąžinti."

M. Pečiulionis buvo teisingas, bet kartu ir principingas. Buvo griežtas sau, bet ir iš kitų drausmės ir tvarkos laukė ir reikalavo. Nepakęsdavo melo, suktumo ir netiesos. Lukiškių kalėjime kaliniai, įsitikinę jo sąžiningumu, patikėjo jam dalyti maistą. Atnešdavo skardinę su "sriuba", ir jis samčiu kiekvienam į indelį įpildavo viralo, nė vieno nenuskriausdamas. Šią prisiminimų žinutę pateikė kun. Petras Valatka, kalėjęs Lukiškėse kartu su gen. M. Pečiulioniu. Monsinj. kun. A. Svarinskas, taip pat kalėjęs toje pačioje kameroje, pasakojo, kaip M. Pečiulionis atkakliai reikalaudavo geresnio maisto kaliniams. Jei atnešdavo bjaurų viralą, kurio negalima buvo valgyti, jis liepdavęs grąžinti atgal tą "sriubę".

Jausdami M. Pečiulioniui pagarbą, kaliniai dalijosi su juo maistu iš siuntinių, nes pats paramos iš niekur negaudavo, – rašė savo laiške klaipėdietis V. Kubertavičius.

Tarp puskarininkio V. Kubertavičiaus ir M. Pečiulionio užsimezgė nuoširdi draugystė. Kameroje sėdėjo jie nuolat vienas greta kito, dalijosi paskutiniu duonos kąsniu iki pat išsiskyrimo. Ir išsiskyrė jie su ašaromis akyse, tarsi nujausdami, kad daugiau niekad nesusitiks. Taip ir buvo...

Kantriai, neprarasdamas taurumo, nešė gen. M. Pečiulionis kančios kryžių ir Mordovijos bei Vorkutos lageriuose. Ir čia jis su vargo broliais: poetu A. Miškiniu, teatro solistu Kučingiu ir kt. intelektualais šildė jaunuosius kalinius laisvės vilties šiluma, mokė juos ištvermės ir gaivino gimtojo krašto meilės rasa. Tačiau per dešimt lagerio metų M. Pečiulionis neišmoko savęs tausoti. Vis tas įgimtas sąžiningumas.

Algirdas Jakimavičius, kalėjęs kartu su gen. M. Pečiulioniu Mordovijos lageryje, pasakojo:

Išvesdavo mus į mišką prižiūrėtojų troboms malkų atnešti. Prikrautos stirtos pliauskų. Žiūriu - M. Pečiulionis iš eilės ima didžiausią pliauską. Tuomet priėjęs tyliai pamokiau, kad visada imtų pačią ploniausią ir pačią mažiausią, jeigu nori save išsaugoti. M. Pečiulionis kaltai šyptelėjo.

Antras atvejis: išvedė mus į vadinamą lagerio pirtį nusiprausti. Išrėngė prie pirties ir sustatė į eilutę. Nekantrūs pradeda iš paskos grūstis, M. Pečiulionis pasitraukia į šalį ir užleidžia besibraunantį, tačiau vėl pats nukenčia nuo kitų, kam užleido be eilės. Jis kantriai nutyli priekaištą ir mažais žingsneliais slenka į priekį eilės tvarka.

Pluoštai laiškų iš buvusių gen. M. Pečiulionio pažįstamų, politinių kalinių liudija apie jo teisingumą, kilnumą, taurumą ir kitas dvasines vertybes. Laiškų autoriai nuolat pabrėžia generolo patriotizmą – meilę gimtajam kraštui, Lietuvai – dvasios ir valios tvirtumą ir taurią jo krikščioniškąją sielą. Dažnas iš jų prisimena, kad M. Pečiulionis be reikalo nekalbėdavo, bet stiprindavo save maldomis atsisėdęs ant gulto.

Kad M. Pečiulionis visa širdimi tikėjo Dieviškąja tiesa, pasakojo liguvo parapijos klebonas J. Rakauskas, kuriam generolas kiekvieną dieną patarndavo per šv. Mišias. Jis ateidavo į bažnyčią, nepaisant, koks bebūtų oras.

Apie tvirtus savo patriotinius ir religinius įsitikinimus rašė M. Pečiulionis ir J. Milukui 1956 05 12 iš tremties, Uchtos invalidų namų:

"...Su valdininku atskirame kabinete turėjau valandos pasikalbėjimą politiniais ir religiniais klausimais. Pasakiau, kad aš mirsiu savo amžėlį išnešiotais įsitikinimais..."

Su savo šventais įsitikinimais jis išgyveno visą amžėlį ir ramus atgulė Amžinajam poilsiui.

Gilinantį į gen. M. Pečiulionio asmenybę, kaip šių neišsenkamo šaltinio liejasi vis nauji ir nauji duomenys ne tik apie jo karinį talentą, nuopelnus Lietuvai bei dvasinį pasaulį, bet ir apie jo platų istorijos, literatūros ir meno

žinių akiratį.

1938m. nuvykęs į Niujorką ir aplankęs kun. A.Miluką, gen. M.Pečiulionis žavėjosi Roslyno vienuolyno bažnytelės vidaus puošmenomis.

"Pravėręs duris, subtilaus meno buvau švelniai sužavėtas ir maloniai priblokštas. Altorius, sakykla, sienos – viskas iš medžio išdrožinėta, barokinio stiliaus skulptūromis išpuošta – tokio rūpestingo meniško kruopštumo bei preciziškumo niekur nebuvau matęs", – rašė savo prisiminimuose M.Pečiulionis.

Šių prisiminimų mozaikoje gen. M.Pečiulionio asmenybė atsiskleidžia naujomis spalvomis, išryškėja nepaprastai plati jo erudicija.

Nuosekliai, vaizdinga kalba jis aprašo savo viešnagę pas lietuvių apaštala kun. A.Miluką. Neišsiplėsdamas, vieno sakinio brūkštelėjimu M.Pečiulionis nupiešia mums pagyvenusio kunigo portretą. Po to trumpučiais, bet daug pasakančiais sakiniais, parodo jaukią vienuolyno aplinką, buitines kun. A.Miluko gyvenimo sąlygas. Iš pokalbio su kun. Miluku išryškėja M.Pečiulionio žinios iš lenkų literatūros. Gen. M.Pečiulionis buvo plačios erudicijos. Jam buvo žinoma ir istorinė lietuvių k. gramatika, ir literatūra.

Supažindintas su Roslyno vienuolyno vyresniąja ir seminarijos rektoriumi, M.Pečiulionis pastebėjo, kad jie abu kalbėjo laisvai prancūziškai, bet skirtingomis tarmėmis -vyresnioji paryžiečių, o rektorius rytiečių tarme. Vadinausi, M.Pečiulionis, be kitų užsienio kalbų, gerai mokėjo prancūzų kalbą, žinojo net jos tarmes.

Mokėdamas penkias užsienio kalbas, jis skaitė įvairias knygas, reikšdamas savo nuomonę apie jų turinį, meninį lygį bei vertimo iš kitų kalbų tikslumą.

Todėl kiekvienas jį pažinęs, dar ir šiuo metu gyvenantis, kalbėdamas visada pabrėždavo, kad gen. M.Pečiulionis buvo ne tik karinės specialybės žinovas, bet jam plačiai žinoma ir pasaulio tautų istorija, literatūra, meno šakos ir kitos mokslo sritys.

Tai tik dalelė žinių apie jo įvairiapusę erudiciją.

Gen. M.Pečiulionis buvo užsigrūdinęs karys, tačiau švelnaus ir jautraus būdo žmogus. Pokario rezistencinės veiklos metais jis labai išgyvendavo dėl nekaltų žmonių žūties per kautynes su sovietinio saugumo daliniais.

Ir Ilguvos senelių namų gyventojai jautė gen. M.Pečiulionio jautrią širdį, todėl ir kreipdavosi į jį įvairiais reikalais. Padėdavo jis įvairiausiais patarimais,

parašydavo seneliams prašymus, o norinčius aplankyti savo gimines lydėdavo į tolimiausius Lietuvos kampelius, panešdavo jų ryšulėlius. Tačiau pats nepriimdavo siūlomų paslaugų.

Savo jautria širdies šiluma jis dalijosi su visais: ir su skriaudą patyrusiais, ir su gyvenimo saulėlydžio sulaukusiais, įnešdamas į jų būstą vilties ir šviesos spindulius.

Lietuva yra išauginusi nemažai didvyrių, tautos dvasios galiūnų, o vienas iš jų – generolas Motiejus Pečiulionis.

Didvyriai neužmirštami

*Tavęs neužpūtė Sibiro taigų vėjai,
Tavęs nei vėtros šimtametės neužpūs...*

B.Brazdžionis

Iš lūpų į lūpasėjo pasakojimai ir apie gen. M.Pečiulionio patriotinę rezistencinę veiklą hitlerinės priespaudos ir nuožmios sovietinės okupacijos metais. Pasakojo žmonės vieni kitiems, tik artimiems, gerai pažįstamiems, tyliai ir paslaptinai, kad bloga ausis neišgirstų.

Laisvės kovų varpas pažadino ir išeivijos lietuvių, kurie susivieniję lietuviškose JAV salose akylai sekė nuožmą rezistencinę kovą, rėmė ją moraliai radijo laidomis ir teikė materialinę pagalbą nukentėjusiems tik jiems žinomais paslaptiniais keliais. Savo patriotine veikla jie papildė tragišką šio laikotarpio Lietuvos istorijos knygą.

Nebuvo užmirštas ir generolas Motiejus Pečiulionis. Išeivijos lietuviai, susibūrę į lietuvių veteranų Sąjungą "Ramovė", rinko medžiagą, slapta perteiktas žinias apie jo rezistencinę veiklą vokiečių-nacių priespaudos metais, kėlė jo nuopelnus sujungiant partizanus pasipriešinimo kovai prieš sovietinius okupantus. Visuose mėnuaruose jis minimas kaip pavyzdingas lietuvis, patriotas.

Įvertinęs jo nuopelnus, skyrių atstovų Visuotinas suvažiavimas Čikagoje 1968m. lapkričio 23d. išrinko Vyčio Kryžiaus Ordinų kavalierių generolą Motiejų Pečiulionį, mirusį 1960m. sausio 26d., Lietuvių Veteranų Sąjungos "Ramovė" Garbės nariu.

Užsienio lietuvių aukštųjų karininkų iniciatyva 1970m. spalio 20d. buvo

išspausdintas nepaprastai puošnus, tautiškas su antspaudu raštas, po kuriuo pasirašė Centro Valdybos pirmininkas ir septyni jos nariai. Jo originalas 1992m. generolo dukters Jonės Pečiulionytės, gyvenančios Šveicarijoje, dėka per rankas buvo perduotas Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus okupacinio pasipriešinimo istorijos skyriui. Šiuo metu jis kabo šalia gen. M. Pečiulionio portreto.

Aukštai įvertino Lietuvos laisvės didvyrį generolą Pečiulionį 1983m. pradžioje Vokietijos Miuncheno laisvės radijas "Baltijos valstybių banga".

Užsienio lietuviai ne tik žinojo, bet ir suprato, kad sovietų Lietuvoje bet koks laisvas žodis išgirstamas tik giliame pogrindyje.

1969m. JAV pranciškonų spaustuvė išspausdino Vlado Ramojaus knygos "Kritusieji už laisvę" II tomą. Toje knygoje rašoma ir apie generolą Motiejų Pečiulionį.

Neužžėlė užmaršties žolė ir generolo Motiejaus Pečiulionio, atidavusio visą savo gyvenimą Lietuvai, kapas Kaune, A. Panemunės kapinėse, nors ir slogūs buvo sovietinės okupacijos metai.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, plačiau prašneko apie generolą likę gyvi Nepriklausomos Lietuvos karininkai, buvę bendražygiai rezistentai, sovietinių lagerių kaliniai.

1991m. rudenį Lietuvos kariuomenės minėjimo metu, Monsinį A. Svarinskas, Lietuvos kariuomenės kapelionas, per pamokslą yra pasakęs, kad gen. Motiejus Pečiulionis yra gražiausias Tėvynės meilės pavyzdys.

Susidomėjo gen. M. Pečiulionio asmenybe ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus okupacinio pasipriešinimo istorijos skyrius, aukštai įvertinęs generolo nuopelnus Lietuvai. Šio skyriaus vedėjas A. Markūnas, darbuotoja A. Jūrevičiūtė renka medžiagą apie M. Pečiulionio patriotinę veiklą, deda ją muziejaus ekspozicijose tarp kitų Lietuvos kariuomenės vadų bei laisvės kovotojų portretų.

Naudota literatūra:

1. Mingėla V. Kun. Antanas Milukas. Detroitas. 1962. P.251-255.
2. Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918-1940m. Čikaga. 1986. P.85, 487.
3. Ten pat. P.490.
4. Ten pat. P.498.

5. Gen. ltn. Pečiulionis išėjo į atsargą// Karys. 1936. Nr.5.
6. Kašauskas S. Leisk, Viešatie, numirti// Lietuvos rytas. 1990. Nr.41.
7. Ganusauskas E. Generolai// Lietuvos rytas. 1991. Nr.15.
8. Veverskis P. Apie generolus// Tremtinys 1991. Nr.9.
9. Kuodytė D. Ne tik apie generolus// Tremtinys. 1991. Nr.10.
10. Kuodytė D. Rezistencijos vyriausiosios karinės ir politinės vadovybės kūrimas// Lietuvos aidas. 1994. Nr. 106, 107, 111.
11. Kaltinamoji išvada pagal tardymo bylą Nr. 5963. NKVD. V. 1946.
12. Barisa J. Dar kartą apie M.Pečiulionį// Tremtinys. 1993. Nr.5.
13. P.Aidukas. Laiškas redakcijai// Tremtinys. 1993. Nr.2.
14. Miškinis A. Sulaužyti kryžiai. V.1989. P.87.
15. Kasparas K. Laisvės kovų pradžia antrosios rusų okupacijos metu// Laisvės kovų archyvas. T.10. P.51-69.
16. Gimius K. Partizanų kovos Lietuvoje. V.1990. P.422.

SAVISAUGOS BATALIONŲ KARIŲ LAIŠKAI

Literatūriniame skyrelyje skelbiami lietuvių savisaugos batalionų, kovojusių Rytų fronte, karių laiškai, buvę tarsi sovietinių partizanų ir Raudonosios armijos dalinių karo trofėjai. Jie saugomi Lietuvos visuomenės organizacijų archyve (LVOA, buvusiam Partijos istorijos instituto prie LKP CK partiniame archyve).

Laiškai iki šiol nepublikuoti ir nežinomi platesnei visuomenei. Sovietmečiu buvo skelbiami, intensyviai ideologiškai eksploatuojami tik raudonarmiečių, sovietinio partizaninio judėjimo dalyvių laiškai, dienoraščiai ir kiti dokumentai, turėję atskleisti tarybinį patriotizmą, parodyti lietuvių tautos kovą prieš "baisiausiąjį priešą" – vokiškąjį fašizmą. Dokumentai, kurie demaskavo "buržuazinius nacionalistus" kaip hitlerinių okupantų talkininkus, karo nusikaltėlius, lietuvių tautos atplaišas ir t.t. Būtent tokiu tikslu "Švytyryje" (1969, Nr.16-17) buvo paskelbtas viršilos Plevoko dienoraštis, rastas 1942m. vasario 28d. pas žuvusį karininką Semionovo km., Drogobužo rajone.

Istorijos tiesa tokia, jog Vokietijos – SSRS kare lietuviai dalyvavo ne tik Raudonosios armijos, bet ir vokiečių pusėje, pastarojoje, iki 1944m. sovietinės priverstinės mobilizacijos dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių netgi žymiai gausiau: vokiečių okupacijos metais suformuoti 23 savisaugos batalionai (jie lietuvių vadinti ir Tautinė darbo apsauga, Lietuvos apsaugos dalimis), juose per visą laiką tamavo apie 15 tūkst. kareivių ir karininkų. Be šių karinių policinių formuočių, nors ir negausiai, buvo suformuota keletas karinių statybos batalionų, Lietuvos gyventojai patekdavo ir į vermachta.

Lietuvių karių, įvairiais keliais patekusių į savisaugos batalionus, likimas daugeliu atžvilgių buvo skaudus ir tragiškas. Okupavę Lietuvą, vokiečiai nepripažino jai suverenios valstybės teisių, neleido atkurti Lietuvos kariuomenės, laikėsi nuostatos, kad lietuvių ir kt. okupuotų tautų karinė pagalba jiems nereikalinga, leido kurti tik karinio-policinio pagalbinio pobūdžio dalinius, kuriuos dažniausiai vadino policijos batalionais (Schutzmannschafts batalione), jų karius policininkais, įsipareigojusiais nuolatinei policijos tarnybai.

Tuo tarpu, lietuvių kariniai ir politiniai veikėjai šiuos batalionus vertino kaip savo pradines karines pajėgas, kurias reikia išlaikyti net okupacijos sąlygomis ir išsaugoti atečiai, kovai dėl nepriklausomybės¹.

Ši aplinkybė ir buvo svarbiausias motyvas stojant į savisaugos batalionus, juo labiau, kad vokiečiai savo planų – kaip ir kur batalionai bus panaudojami – ne iš karto atskleidė. Buvo ir kitos svarbios aplinkybės: po Lietuvos valstybės ir tautos 1940-1941m. tragedijos, sovietinių represijų, ypač skaudžiai palietusių Lietuvos kariuomenę, daugeliui kariškių kovos prieš bolševizmą idėja nebuvo svetima. Pažymėtini ir priverstiniai stojimo motyvai. Pasidavę vokiečiams pirmosiomis karo dienomis į nelaisvę, lietuviai kariai buvo verčiami pasirinkti viena iš dviejų: arba sunki dalia sovietinių karo belaisvių stovyklose, arba tamyba formuojamuose batalionuose.

Iki 1941m. lapkričio pradžios Kaune suformuoti 5 savisaugos batalionai (juose buvo apie 3470 žmonių), Vilniuje – 4 batalionai, po 1 – Šiaulių bei Panevėžio apygardose. 1942m. rugpjūčio pabaigoje batalionuose buvo 341 karininkas, 1773 jaunesnieji vadai, 6275 kareiviai.

Nereiktų manyti, kad batalionuose santykinai tamavo daug Lietuvos vyrų. Gen. St.Raštikio tvirtinimu, Lietuva nesunkiai galėjo sudaryti 2 didelių korpusų armiją iš 150 tūkst. karių². Pažymėtina ir tai, jog daugelis karininkų, tarp jų plk. J.Vitkus, gen. št. plk. lt. J.Juknevičius ir kt., įsitikinę, jog vokiečiai neleis atkurti Lietuvos kariuomenės, iš tamybės batalionuose pasitraukė.

1941m. rudenį kai kurie savisaugos batalionai gavo įsakymus išvykti į Rytus: į vokiečių fronto pirmąsias linijas, kovai su sovietiniais partizanais, saugoti geležinkelių linijas, tiltus, kitus karinius, ūkinius objektus. Pasiųsti į Rytus lietuvių savisaugos batalionai buvo išmėtyti Baltarusijoje, Rusijoje, Ukrainoje, nuo Ilmenio ežero šiaurėje iki Azovo jūros pietuose.

Vokiečių šiaurės fronte 1943m. buvo 5-asis, 10-asis, 13-asis ir 256-asis batalionai. Tai buvo bene labiausiai kovose užsigrūdinę lietuvių savisaugos batalionai Rytuose. Nuo 1942m. pavasario dauguma užverbuotų naujokų buvo siunčiami pirmiausia į šiuos batalionus.

Lietuvių savisaugos batalionų Rytų fronte veiklos pobūdį iliustruoja 5-ojo bataliono (vadas kpt. Pr.Ambraziūnas) veikla: 1-oji kuopa saugojo Ilmenio ežero vakarinę pakrantę, 12-oji kuopa – vokiečių armijos transportus, aptamaujančius priešakines fronto linijas, 3-ioji kuopa -20-25 km geležinke-

lio ruožą tarp Diedovičių ir Dno stočių.

Lietuvių savisaugos batalionų išsiuntimas už Lietuvos sienų kėlė Lietuvos visuomenės ir jos politinių jėgų, net ir prisidėjusių prie batalionų sudarymo, nepasitenkinimą. Pr.Ambraziūnas 1942m. lapkričio mėn. išsamiaame raporte gen. P.Kubiliūnui apie batalionų padėtį rašė: "Pavadinimas "savisaugos daliniai" darosi visiškai netinkamas, tik iškreipia mūsų uždavinių ir darbo esmę. Tikrumoje mes saugome Vokietijos reicho žygį prieš bolševizmą³.

Lietuvių Nacionalistų partijos (LNP) vadovybė 1941m. lapkričio 11d. rašte P.Kubiliūnui siūlė griežtai protestuoti prieš 2-ojo (12-ojo) bataliono (vadas A.Impulevičius) ir kitų batalionų pasiuntimą į Baltarusiją ir panaudojimą Baltarusijos ir Lenkijos žydų žudynėse, įvertino šiuos faktus kaip Lietuvą ir jos kariuomenę kompromituojantį ir žeminantį aktą⁴.

Patys bataliono nariai smerkė žydų žudynes ir lietuvių dalyvavimą jose. Tai atsispindi net sovietinių partizanų ir KGB dokumentuose: po vienos iš žydų žudynių akcijos Kauno IX forte, savisaugos bataliono karių grupė atvirai reiškė nepasitenkinimą⁵. Savisaugos bataliono karininkas, kuopos vadas, kpt. Kirkilas, įpainiotas į žydų žudynes, 1941m. liepos pabaigoje nusišovė⁶.

Lietuvių karių, pasiūstų į rytus, kovos dvasia nebuvo pakili – vokiečiams neatkūrus Lietuvos valstybingumo, jie nesijautė turį idealą, už kurį galėtų kovoti ir mirti. Iš batalionų, ypač dislokuotų už Lietuvos sienų, buvo masiškai dezertyruojama, nesugrįžtama į dalinius po atostogų ir pan.

Negalutiniais duomenimis, iki 1944m. kovo 1d. žuvo 451 lietuvių savisaugos batalionų karių, apie 2300 dezertyravo, iš jų pagauta ir nubausta apie 430⁷.

Dauguma batalionų karininkų ir kareivių buvo patriotiškai nusiteikę, kai kurie karininkai palaikė ryšius su lietuvių antinacinio pagrindžio organizacijomis. Antai 11-ojo bataliono, dislokuoto Ukrainoje, vadas kpt. J.Būtėnas pats skaitydavo kareiviams pagrindžio spaudą. Kariai buvo raginami dezertyruoti į Lietuvą su ginklais. Kai kurie vadai siuntė į Lietuvą karininkus ir kareivius, siekdami juos išsaugoti, sudarinėdavo fiktyvius dezertyrų sąrašus, nurodydavo, kurių žmonių ieškoti ir kurių ne.

Vienam, pareiškusiam norą stoti savanoriu į savisaugos batalionus, jų štabo karininkas pareiškė: "Kvaili, kur lendi, galvą padėti suspėsi, kai Tėvynė pašauks⁸."

1944m. pavasarį daugelis savisaugos batalionų karių dezertyravo iš batalionų ir stojo į gen. P.Plechavičiaus kuriamą Vietinę rinktinę. Pabrėžtina, kad lietuvių pusės reikalavimai vokiečiams, kuriant Vietinę rinktinę, buvo formuluojami atsižvelgiant į daugeliu atžvilgių skaudžią savisaugos batalionų patirtį: ji turėjo būti vientisas karinis junginys, visų ginklo rūšių, vadovaujama grynai lietuviškos vadovybės, ji neturėjo būti siunčiama už Lietuvos sienų ir kt.

Bene pirmieji lietuvių savisaugos batalionų karių laišakai ir kiti dokumentai sovietinių partizanų (2-osios brigados, 3-iojo pulko) buvo paimti 1942m. vasaros kautynėse. Tarp jų buvo K.Grigonio, P.Čepkausko, Vl.Labunsko, daug P.Širvinsko laiškų, rašytų jo žmonos A.Širvinskienės, gyvenusios Kaune, A.Panemunėje, Vaidoto g. 56a (2 jos laišakai publikuojami). Taip pat rasta A.Liutkaus, kilusio iš Grinkiškio valsč. užrašų knygelė, kurioje skaitome: "Išvykom iš Kauno [1942m.] kovo 11d., Rygoje buvome kovo 12d., Rusijoje — kovo 13d., Diedovičių stotyje — kovo 15d., kovo 22d. vakare Doroškino km." Paskutinis įrašas knygelėje padarytas 1942m. gegužės 28d., matyt, lietuvis karys, kaip ir P.Širvinskas, žuvo. Iš šių užrašų matyti, jog kalbama apie 13-ąjį savisaugos batalioną⁹.

Sovietinių partizanų būrių vadovybė paimtus iš nukautų, paimtų į nelaisvę karių laiškus perduodavo į Centrinio partizaninio judėjimo štabą, žvalgybos skyrių Maskvoje, o iš čia jie patekdavo į ten pat įsikūrusį Lietuvos partizaninio judėjimo štabą, kur jie buvo analizuojami kaip svarbus šaltinis apie lietuvių karinius dalinius, kovojusius vokiečių pusėje, taip pat apie padėtį Lietuvoje.

Tačiau sovietinėms politinėms ir karinėms institucijoms ne tik tai buvo svarbu. Iš paimtų laiškų ir kitų šaltinių buvo sudarinėjami batalionų karių, jų giminių ir artimųjų, susirašinėjusių su kariais sąrašai, juos įvardijant kaip "susikompromitavusius", tarybų valdžios priešus. Viena iš tokių sąrašų 83 pavardės, tarp jų įrašytas 255 savisaugos bataliono 1-osios kuopos eilinis Juozas Kuprišauskas, jo motina R.Kuprišauskienė, gyvenusi Sakių vls., Jadagonių km., seserys Pr.Kuprišauskaitė, O.Kuprišauskaitė¹⁰. Netenka abejoti, kad po "išvadavimo" tokiuose sąrašuose užfiksuotų žmonių laukė sovietinės represijos.

Publikuojami laišakai iš Lietuvos rašyti daugiausia 1943m. Kalėdų švenčių

proga, šiais adresais: Feldpost 19077 "D", 12951 "A" "B" "C", 11024. Galima spėti, kad šie laišakai rašyti daugiausia 13-ojo ir kitų batalionų, kovojusių vokiečių šiaurės fronte, kariams. 1944m. sausio antrojoje pusėje Raudonosios Armijos Leningrado ir Volchovo frontai vykdė stambias puolamąsias operacijas, kurių metu visiškai likviduota Leningrado blokada, čia kovoję lietuvių savisaugos batalionai patyrė didelius nuostolius.

Laiškuose nerandame daug informacijos iš visuomenės gyvenimo (nereikia pamiršti, kad veikė griežta vokiečių karo cenzūra), tačiau jie įdomūs kaip autentiški istorijos dokumentai ir liudytojai, kuriuose atsispindi to meto dvasia, žmonių nuotaikos, politinio ir ekonominio gyvenimo detalės, tragiški likimai lietuvių tautai primestame, svetimame kare. Kai kurių laiškų turinys giliai žmogiškas, sukrečiantis, žinant, koks likimas ištiko tuos, kuriems jie skirti. A.Širvinskienė viename iš daugelio, čia nepublikuojamų laiškų savo vyrui rašė: "Povilėli, sako, kas turi Šv. Agotos duonos, tas nežūva. Aš jos gavau iš vienos moters ir Tau siunčiu. Laikyk ją su savimi kišenėje..."¹¹

Ir dar, ką norėčiau pabrėžti, kalbėdamas apie laiškų turinį: daugumoje laiškų ryškūs patriotizmo motyvai, požiūris į savisaugos batalionų karius kaip į Lietuvos karius, ginančius tėvynę, jos žmonių geresnę ateitį, bolševizmo pavojaus nuojauta.

Atrenkant publikuojamus laiškus, stengiasi išvengti pernelyg asmeniško (intymaus) pobūdžio dalykų, todėl kai kurie laišakai kiek sutrumpinti. Laiškų kalba neredaguota, tik pataisytos aiškos rašybos klaidos. Ne visi laišakai yra lengvai įskaitomi, todėl gali pasitaikyti netikslumų.

Laiškai skelbiami be juos rašiusių, jų giminių bei artimųjų sutikimo. Norėtume tikėti, kad šių laiškų publikavimas neatvers senų žaizdų, bet padės atskleisti vienpusiškai vertintą skaudžią istorinę praeitį.

Taip pat šios publikacijos rengėjams nežinomi laiškų autorių, jų artimųjų likimai. Ką nors žinančius – rašiusius ar gavusius prašome atsiliepti ir suteikti daugiau informacijos. Ji bus skelbiama vėlesniuose LKA numeriuose. Rašykite mums adresu: LKA redakcija, Vytauto pr. 46, 3000, Kaunas, tel. 22 75 26.

Parengė Rimantas Zizas

Nuorodos:

1. Abraitis J. Gedimino pulko likimas: atsiminimai. V., 1994. P.94-95.
 2. "Lietuvos fronto biuletenis". 1943, lapkričio 26. Nr.11.
 3. LVOA. F.3377. Ap.55. B.185.
 4. Ten pat. F.3377. Ap.55. B.37. L.200-202.
 5. Ten pat. F.1. Ap.1. B.97. L.49.
 6. Ten pat. F.3377. Ap.55. B.53. L.200-201.
 7. Ten pat. F.3377. Ap.58. B.265. L.110.
 8. Ten pat. F.1. Ap.1. B.99. L.28.
 9. Ten pat. F.1771. Ap.5. B.138. L.1-4, 23-24, 61-62, 65-66.
 10. Ten pat. F.1. Ap.1. B.101. L.101-109.
 11. Ten pat. F.1. Ap.5. B.138. L.65.
-

A.Širvinskienės laiškas vyrui Povilui Širvinskui

Kaunas,
1942m. balandžio 25d.

Man rūpi, kodėl aš iš Tavęs negaunu taip ilgai laiško. O gal jau ir šis laiškas nuėjęs Tavęs neberas. Kaip man skaudu, Povilėli, kad aš nieko nežinau. Gal net ir tai nežinosiu, kada jau nebebus Tavęs šiame pasaulyje, Povilėli! Aš žinau, Tu esi drąsus, pasiryžęs, Tu esi tikras karys. Ir aš didžiuojuosi Tavimi. Tu kovoji ne tik dėl savęs. Bet kovoji ir dėl kitų. Kad ir kiti turėtų laisvę ir geresnį gyvenimą. Taip, Povilėli! Taip ir turi būti. Mes turim gyventi geriau, kaip iki šiol gyvenom. Ką padarysi, Povilėli, karas! Tas baisus karas, tik jis mumis ir išskyrė. Žiauri likimo ranka mus perskyrė. Ir mes turim su tuo sutikti, ką siunčia mums likimas. O, kad aš galėčiau Tau padėti, padėt nugalėt priešą. Povilėli! Aš būčiau tada tikrai laiminga. Bet aš negaliu, aš nieko negaliu. Net nesugebėsiu šį vakarą parašyt tinkamo laiško. Povilėli! Nežinau, kas yra? Kas yra su manimi? Skauda širdį taip, atrodo, lyg su replėmis spaudžia. Išsi- blaškius nežinau tiesiog, ką rašau. Norėčiau Tau daug, daug ką parašyti, norėčiau suramint Tave, bet trūksta jau man jėgų. Povilėli! Kad Tu nors galėtum parvažiuot. Bet čia tai tik mano svajonė. Šis vakaras, šeštadienio vakaras. Girdžiu, kaip gatvė eina žmonės, jie linksmi, juokiasi. O man taip liūdna, taip aš verkiu. Aš pykstu kam jie juokiasi. Kodėl jiems taip linksmu? Nejaugi jie negalėtų taip pat sėdėt ir liūdėt kaip aš, Povilėli? Kaip aš drįsau Tau taip rašyti? Ir dar net skųstis. Dabar pats matai, Povilėli, kokia aš silpna. Atleisk,

Poviliuk! Aš tiesiog noriu suplėšyti šį laišką ir tik už tai, kad aš drįsau taip parašyti. Bet neplėšiau todėl, kad būtinai noriu sekmadienį nunešt, įmest mieste Tau šį laišką. O antrą iš naujo parašyt tikrai jau neparašysiu, nes jau negaliu, Povilėli. Viskas man gerai, esu sveika, nesirūpink, visko man užtenka. Tik Tu rūpinkis savimi. Tik Tu grįžk pas mane, Povilėli, daugiau aš nieko nenoriu. Man buvo liūdna tik tada, kai aš rašiau šį laišką. O kada Tu jį gausi, tai aš jau būsiu linksma, patenkinta. Man jau bus viskas praėję, Povilėli, tik Tu nesirūpink nieko. Sudie, mano Povilėli. Kai Tu grįši, aš Tau tada daug daug visko papasakosiu. Gal jau neturi popieriaus ar vokų. Man tada visai neatėjo į galvą, aš galėjau keletą per tą kareivėlį įduoti.

Povilėli brangus, sudie! Kovok, būk sveikas, neužmiršk manęs ir Dievo. Sudie, lieka liūdna tavo Albina.

Tik rašyk man dažnai laiškus. Tau rašau šį 4-ą laišką.

Lietuvos visuomenės organizacijų archyvas (toliau - LVOA). F.1771. Ap.5. B.138. L.109.

1942m. gegužės 8d.

Mano branguti Povilėli! Tą pačią džiaugsmo valandą, kada laiškanešys padavė man Tavo laiškus, sėdausi ir rašau Tau, Povilėli! Kaip kartais likimas žmogų suartina. Kiek mes čia daug likom moterų vienodo likimo, nes visos, atrodo, kaip savos. Jeigu pas vieną kurią nors atvažiuoja koks kariškis, tai visos jau žino ir einam, teiraujamės, klausiam, kaip sekasi, ar dar gyvi, ar visko užtenka? Bet, aišku savaime, kad kiekviena klausia daugiausia apie savo.

Povilėli! Kaip gera, kaip smagu, kada pasako man, kad Tu dar gyvas, kad dar net nesužeistas. Kaip aš tą kartą būnu laiminga. Kaip man linksma, man atrodo, kad tik todėl Tu sveikas, kad aš meldžiuosi, mane Dievas išklauso ir Tave saugoja. Ir aš pilnai tikiu, kad tave Marija saugos iki pabaigos. Povilėli, atvažiavo Oržekauskas iš Jūsų bataliono, buvau nuėjus pas juos, nes aš su jo žmona gerai pažįstama. Tu žinai, jis sužeistas seniai, kai dar partizanų buvo. Bet dabar vėl jis ten kažkur tą patį šoną užsigavo. Jis man daug ką papasakojo. Dabar jis guls į ligoninę, Žaliajam kalne klinikoje. Taip pat ir Andrius čia, ir jis guls į kliniką. Povilėli! Aš vis tik galvoju, kad jie laimingi, jie taip lengvai sužeisti. Per tą laiką, kol jie bus čia, gali būti visokių pasikeitimų, Povilėli! Bet pavydėt jiems nepavydžiu. O gal Tu net visai sveikas grįši. Povilėli! Kaip pasakojo Oržekauskas, daug kareivių mėgina patys ką nors sau pasidaryti. Apsaugok Dieve, Povilėli! Tik Tu ką nors nesugalvok. Tave ir taip Dievas saugos. O ką žinai, kokios būtų to visko pasekmės. Kartais iš menkiausio nieko padaro žmogų nelaimingą per visą gyvenimą. Bet Tu, mano Povilėli, apie tai nė nepagalvok. Kaip gerai, kad atsirado Tavo lagaminas. Aš buvau

taip susirūpinus, kad Tu nieko neturi, kad Tavo viskas pražuvo. Bet dabar man lengviau. Gavau 200rm, tavo siųstus per paštą pinigėlius, stengsiuos neišleisti, surinksiu ir ką nors nupirksiu. O iš savo algos negaliu, Povilėli, palikt anei kiek. Balandžio mėnesį gavau 63rm. O dabar, gegužės mėnesį, gavau 90rm, sako, kad tiek priklauso ir turbūt visada po tiek gausiu. Tai tik pragyvent, dabar taip viskas brangu, nupirkt ką nors iš šalies tai tiesiog nežmoniškos kainos. Kartais net turiu pasiskolint pinigų.

Povilėli, parašiusi laiškus, eisiu pas tą viršilą. Tik nežinau, ar jis sužeistas, ar sveikas grįžo. Jeigu sužeistas, tai jis turės gulti į ligoninę, ir greit Jūs nepasimatysit. Ir dar, eisiu pas vieną ponį, ji turi šv. Agotos duonos, tai ji man duos, o aš Tau dabar siunčiu. Povilėli! Ją visada laikyk su savim, įsidėk kur nors į kišenėlę, tai ji Tave saugos, ir Tu nežūsi. Povilėli! Tuo aš ir baigsiu šį laišką, sudie, mano geruti Povilėli. Kovok sveikas, tegul Dievas Tau padeda. Ir tegul saugoja Tave Marija, kurios aš prašau kiekvieną rytą ir vakarą, kad ji Tave neapleistų.

Sudie, išsiilgusi tavęs laukia tavo Albina.

/LVOA. F.1771. Ap.5. B.138. L.112./

P.S. P.Širvinskas žuvo. Prie laiškų yra jo asmens dokumentas.

Savisaugos bataliono kario Pauliaus Širvinsko laiškas draugui Andriui Rinkevičiui

Rytų frontas, 1942m. birželio 30d.

Brangus ginklo drauge, Andriuk!

Šiandien nušvito ir mano aptemdytos akys, pasidarė džiugu už tai, kad gavau nuo Tavęs ir nuo Klemuko /Klemo Skabicko -R.Z./ laiškučius. Man gera, kad Jums, mylimi draugai, linksma skrajoti taip mums mylimos Tėviškės padangėje, aš Jums ir dar toliau linkiu linksintis tėviškėj tarp savųjų. O mano dalia - čia! Brangus Andriuk! Aš ir toliau lieku kovoti su piktojo komunizmo gaujomis, prisiekiau atsikeršyti jiems už žuvusius draugus. Man linksma, kad aš nors galiu jiems atkeršyti ir tęsti kovą iki galutinės pergalės.

Kada stovėdamas upės pašlaitėse tarp nepereinamų miškų lyg per sapną, per miglą prisimenu žaliuojančią tėviškę, prisimenu savuosius, galop prisimenu ir tėviškėje likusius laimingus draugus. Nusimenu, jog malonu ir man būtų ten, bet ką, aš esu toli toli nuo Jūsų ir mano likimas Dievo rankose, gal ir daugiau nebeteks pamatyti tėviškės, pasimatyti su savaisiais, paskęstu svaionėse, regiu tą viską, ką palikau savo akyse, bet staiga nuveja tas mintis, tą

liūdesį "šamo" barabanėlio šūviai.

Brangus Andriuk! Parašyk tu man ilgoką laišką ir parašyk naujienas. Andriuk, kada tu buvai užėjęs pas mano žmoną? Tavo laiškas rašytas birželio dvidešimtą, jog Albina tuo laiku buvo išvykus į kaimą, ar ne? Ji man rašė, kad išvyko pradžioj birželio, ar ji jau gali būti pargrįžus iki dvidešimos, o gal Tu buvai pabaigoje gegužės, nes tada tai ji buvo namuose. Andriuk, parašyk, ar jau sveikas, o gal dar ligoninėj, o gal jau atostogose ir kada sugrįši pas mus, gerai, ką? Parašyk ir kaip su alum, ar gerai, ar blogai, aš labai jau pasiilgau alaus, rodos, už stikliuką duočiau dešimt markių, daugiau pas mane nieko, esu sveikas dar ir tęsiu darbą toliau. Andriuk! Tave sveikina visi vienbalsiai ir linki už mus visus išgerti alaus, kad mūsų nekankintų troškulys to alaus. O labiausiai sveikina Adolfas ir prašo parašyti jam laišką. Sudie, sudie.

Atleisk už taip negražiai parašytą laišką, nes labai skubėjau,- jau veža paštą į stotį.

Tavo draugas Paulius.

/LVOA. F.1771. Ap.5. B.138. L.123./

B.d.

Dalia Kuodytė. *Lithuanian Freedom Army and its meaning for post-war resistance*

The beginning of the organization of Lithuanian Freedom Army (Lietuvos Laisvės Armija; LLA) was in December, 1941, when the 1st headquarters were established in Vilnius on Kazys Veverskis initiative.

This organization and its meaning was estimated very contradictorily here in Lithuania as well as abroad -because of the lack of archives data and of political engagement.

The development of LLA as of military-political organization was influenced by objective and subjective reasons. It must be pointed out that LLA first of all was military organization which preferred to restore the independence in armed way. The history of LLA can be divided into 2 periods: 1) the end of 1941 - July, 1944 (activities during Nazi occupation); 2) July, 1944 - spring of 1946 (activities during the 2nd Soviet occupation).

In 1942, the structure of LLA was still quite simple. The functions of the headquarters of all levels were not reglamented clearly. At the beginning of 1943, district headquarters consisted of 3 departments: reconnaissance, organization and economy. Such a structure (plus social department) have not changed till the end. At the same time, attempts to improve organization's structure were made. 4 districts (Vilnius - led by K.Veverskis-Senis; Kaunas -led by J.Liorentas and B.Svilas; Siauliai - led by A.Eidimtas; and Panevėžys - led by V.Sakalas-Sakalauskas) were established in 1943. Telsiai district was established later, and its leader Ipolitas Zulys after some time had become KGB agent. Some of these people retreated West later, and the leader of LLA K.Veverskis-Senis was killed on December 29, 1944. The same year, LLA was divided into 2 sections: OS (organization section) and VS (acting section, called "the Hawks" - "Vanagai"). OS took care of reconnaissance, provision etc., and VS consisted of partizans' units which functionated as regular armed forces.

Committee for the Defence of Lithuania (Lietuvos Gynimo Komitetas; LGK) was established by M.Peciulionis, K.Veverskis and Snarskis in August,

1944. LGK had declared the leadership under all the political and military forces of Lithuania. With the permission of the leaders of LGK, some leaders of LLA entered into relations with Germans: Lithuanian fighters had to get more arms. Besides, according to M.Peciulionis, over 100 LLA fighters were sent to German reconnaissance schools. This fact have been estimated especially contradictorily. The leaders of LLA were charged with the collaboration with Nazi. Let us point out that it was just a military-tactical stratagem: the interests of one enemy were used against the other.

One of the main questions of post-war Lithuania was: how to resist - as in the case of anti-Nazi resistance or in a different, armed, way? The problem of tactics was not solved and discussions about the ways and methods of the fight lasted all the decade of active resistance. It is difficult to say which way is better: to lay down the arms trying to preserve the potential of the nation or to resist with honor even if the state is already lost. The later experience had shown that it was possible to resist and to avoid the influence of KGB only if and when military and underground ways of the fight were co-ordinated reasonably.

Algis Kašėta. *The volume of the anti-Soviet resistance in Lithuania in 1944-1953*

The statistics of the registered partizans

Lithuanian partizan movement had begun in the autumn of 1944 and reached its peak in the spring of 1945. There were at least 30.000 freedom fighters in the forests of Lithuania that year. Soviet power was unable to suppress this fight by the means of repressions so it announced the perfidious amnesty. The minister of Inner affairs of Lithuanian SSR J.Bartasiunas had announced the appeal to those who lived illegally on May 25, 1945. Partizans were invited to break the relations with the armed underground and to legalize themselves. Soon after that, on July 7, 1945, the next amnesty for those, who tried to avoid the military service in Soviet army or had deserted from it, followed. At the same time, the repressions grew stronger. Partizans' families were terrorized and deported to Siberia. 1204 families (4479 people) were deported to Siberia from Lithuania to November 1, 1945. Especially large numbers of partizans were killed. For example, 31 of 183

partizans of Merkine battalion (17%) were killed from May to August, 1945. Some units had lost even more fighters. Those repressions forced partizans to make their decision. There were less reasons to avoid the military service after the end of the war. There were no military conflicts between the Soviets and Western states. The question of Lithuania's freedom was not solved at Potsdam conference in the summer of 1945. Hopes of the quick restoration of Lithuania's independence were lost. Many partizans wanted to preserve their families from the deportations to Siberia. At last, they were tired of permanent persecutions. So partizans had begun to legalize themselves. Over 33.000 people were legalized from June 1, 1945, to the end of the year. 26 thousand of them were registered as those who avoided the military service; 2,5 thousand - as the deserters and just approximately 5 thousands had confessed that they took part in the armed underground movement. There is no doubt that many partizans registered themselves as the people of the other categories, being afraid of the possible cruel repressions.

The registration had come to an end for many reasons. The experience had shown that Soviet power never keeps its promises. Registered partizans were forced to collaborate with Soviet security service, to betray former brothers in arms and supporters. Those who had refused were arrested so many people who had legalized themselves returned back to forest. According to MGB data, 38,5 thousand people had legalized themselves from 1944 to 1952. Most of them were arrested or deported. There were only 8.936 registered partizans in Lithuania at the beginning of 1952. That means that almost 30 thousand (i.e. 80%) people who had legalized themselves had disappeared from public life again from 1945 to 1952. Unfortunately, we do not know how many people were arrested or deported and how many them returned to the units of partizans again. Satanic perfidy of Soviet occupants was demonstrated once more. Their Bolshevik "favor" caused deportations, sufferings and death in concentration camps for Lithuanian people.

Juozas Starkauskas. *The certificate about Lukiskes prison*

There is such a certificate in the operation investigation file No. 281 of

the 1st (reconnaissance) department of KGB. This certificate was given to agent-shocker Rudolf Otting-Kirvis-Balandis (see LKA No.13). He was prepared to be sent abroad in 1953-1956. MGB created for him a false biography and gave him, among others, the certificate about the routine and supervision conditions of prisoners in prison No.1 of MVD of Lithuanian SSR in 1947.

An ideal routine reglamented by various instructions is described in this certificate. But prisoners' life, investigation methods, MGB behavior with the prisoners is not described. The document says nothing about the violence and humiliation, also about night investigations. They must be described like a symbol of dirty deeds made in the dark. Night investigations were also a kind of cruel fortune: the prisoner was not allowed to sleep all the day, and he or she had to participate in 2 night investigations. After two weeks people usually used to lose the sense of reality and could sign under any confessions.

The certificate says nothing about the relations of prisoners: communication in More alphabet etc. The certificate is also wrong on many subjects. Usually every valuable thing was simply stolen from the prisoners. They could not buy anything in the prison store, because their relatives did not know where they were and could not send any money. The doctor mentioned in the certificate could not prescribe any good medicine etc. So the former political prisoners could fill up this document, and people who succeeded to avoid MGB arrests and investigations can get some interesting information from this short certificate.

Now let us study the main articles of above mentioned document. It says that arrested people are brought to prison by the cargo-carrying car. At the prison after the identification they are searched carefully and examined by a doctor. After the search valuable things and money are taken away, and a receipt for them is given to prisoner. Now the prisoners must have a bath and spend a quarantine period (3-20 days) in a separate quarantine cell. After the quarantine they are transferred to the investigation-prisoners' cell. They are equal: 8x2m (2,5 m height) each. There is a little table, plank-beds, two cabinets, barrel with the water and lavatory in every cell. The cell is fitted for 4 people, but there are usually 5-8 prisoners in it.

On a third day, sometimes later, the prisoner is photographed and finger-prints are taken.

The investigations building is separate. The prisoner goes there just with the special jailer, who tries to avoid the meetings with another jailers and prisoners on their way. When the period of investigation is over, prisoner is informed about it. 7-10 days before the trial he must sign a bill of indictment. After the trial a prisoner is transferred to the larger (25-30 sq.m.) convicts' cell, and there are to 30 people in it.

The routine of this prison is such: prisoners wake up at 6.00 a.m. and go to bed at 11 p.m. They can not lie in bed trough the day. In the morning, they must tidy up a cell and go to a toilet. After that prisoners have a breakfast, at 2 p.m. - dinner, and at 9 p.m. - supper. Every day the prisoners (cell by cell) must walk for 30 minutes in the special yard. Every 10th day they have a bath, also cell by cell.

Chief warder and assistant jailers must visit all the cells 1-2 times a month. Prisoners can ask them questions and make the complaints. The doctor must examine all the prisoners every third day and, if there is a need to, to transfer those who are ill to hospital. There is also the librarian, who never enters the cell. He or usually she just takes an order and gives the book through the little window in the cell's door. There is another little window in each door -just a small hole with the safety glass. The supervisor often watches prisoners through it and every place in the cell is clearly seen to him (jailers watch prisoners even and especially in the toilet) so prisoners can not do anything forbidden.

Juozas Starkauskas. *Some features of the activities of general Vetrov division in 1950*

Soviet historiography always tried to convince that the post-war period fights were just a class struggle. It is clear now that it was a real civil war which continued for almost ten years (from 1944 to 1953). Let us one more time try to explain who fought against Lithuanian partizans.

There are just a few files connected with the direct executors of repressions against partizans in the former KGB archives, but it is possible to make some general conclusions based on this information.

The structure of MGB (from 1954 - KGB) was complicated: many departments, boards, reconnaissance, "istrebiteli" ("destroyers"), border and inner troops etc. Main fighters against the partizans were two (2nd and 4th) divisions of inner troops of MGB. The 4th, so-called general Vetrov division was transferred to Lithuania from North Caucasus and Crimea in 1944. It was especially cruel: burnt some Dzūkija villages, killed people on Christmas of 1944. The 2nd division was established at the begining of 1949 when the 4th division was divided into 2 parts.

The structure of each MGB division was equal. The division consisted of 4 regiments, each regiment - of 3 battalions, each battalion - of 3 companies. There were 4,5 thousand soldiers in the lists of 4th division and 4,4 thousand more - in the lists of 2nd division in 1950. There were approximately 1000 soldiers in each regiment, 250-270 soldiers in each battalion and approximately 70 soldiers in each company. Many soldiers worked at division, regiment, battalion headquarters. Each battalion "took care" of 2-5 regions. Troops were transferred from one place to another very often. The leaders of the 4th division had established 9 temporary garrisons (10-20 soldiers in each) at the end of 1950.

MGB soldiers lived almost as prisoners. They were short of food and clothes, they could walk away from the barracks very seldom. Sometimes they had to walk 30 km a day with the full equipment. By the means of hard work and intensive political training MGB tried to turn its soldiers into professional killers. The words "honour to kill" can be found in some documents. The soldier used to get a message of thanks plus the tax of 150 roubles for each killed partizan.

MGB executives used to get an information about partizans mostly from agents and arrested partizans. If that information was urgent, the unit of MGB troops was prepared in an hour. Thousands of soldiers took part in military operations against the partizans in 1945-1947, and just 200-400 of them took part in separate operations in 1950. Partizans sometimes gathered in groups of 20-30 people, but usually 2-5 partizans travelled and lived in the bunker. When the place of the bunker was not known exactly, the troops used to "comb" the entire forests. Little groups of soldiers spied upon the partizans and attacked them from the ambushes.

In 1944-1945, MGB called partizans "the rebels", later -only "the bandits". MGB had much more troops and equipment, besides, MGB soldiers acted without any rules in the war against them. Partizans who were grown up in the spirit of Christianity and believed in honour and decency were stunned by their cruelty. Partizans and MGB both learned to fight during those years of war. New brave young men took place of killed or arrested partizans and continued to fight. According to MGB data, over 200 men joined the partizans even in 1951. MGB called them "professional bandits" and pointed out that they "will not surrender". And they did not. Most partizans preferred to die instead of tortures and possible betrayal. Usually they were killed or committed a suicide at the bunkers surrounded by MGB soldiers. Our partizans always had a vision of Independent Lithuania. Their goal was not achieved then because of historical circumstances. But their sacrifice opened the way to Independence for us.

P O T O , K A I R A Š Ė M E

Laisvės Kovų Archyvo Nr.11.P.117, 7 eilutėje vietoje 1951m. gruodžio 17d. turi būti 1951m. gegužės 22d.

Laisvės Kovų Archyvo Nr.12 pastebėtos klaidos:

1. P.256, 2-oji lentelė "KGB agentų skaičius 1963m. Vilniaus mokslo įstaigose" II grafoje turi būti Darbuotojų skaičius/t.sk. agentų kiekis proc.
2. III ir IV grafoje turi būti agentų sk. ir patikimų asm. sk. žmonėmis.

PAVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

- Abalinas 101, 111
 Afanasjevas 104
 Afoninas 104
 Agurkiškio miškas 56
 Agurkiškis 114
 Aidukas P. 237, 238, 261
 Aistis 159
 Aldusevičius J. 60
 Aleksandravėlė 56
 Alšauskas (Šalkauskas) 175, 177
 Alovės valsčius 65
 Alunta 96
 Alytus 21, 38, 40, 65, 68, 69, 70, 96, 101,
 102, 111, 205, 207
 Ambraziejus Kazys 157
 Ambraziūnas Pr. 263, 264
 Andrikienė Marytė 196
 Antanaitis J. 163
 Antazavė 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57
 Anykščiai 83
 Anykščių rajonas 60, 91
 Anyžių kaimas 54
 Aržanskojus 114
 Ašmena 21, 40
 Ašoklis 177, 184, 185, 192
 Atkočiūnas Izidorius 59
 Augustavas 20
 Aukštaitija 6, 68, 73
 Avižienis Bronius-Balanas 61
 Avrimenko 107
 Ažvinčiai 58

B

- Babincevas 87, 118
 Baibių kaimas 55, 58, 59
 Bakutis 105

- Balčikonis 253
 Balsys Jonas-Putinas 64, 196
 Baltbiržės miškas 55
 Baltrušaitis Jurgis 236
 Baranauskas A. 203
 Baranauskas B. 5, 162, 163, 196, 197
 Baranovas 102, 111, 114
 Baraukos miškas 54
 Barisa Juozas 235, 256, 261
 Baršauskas K. 162
 Baršėnų kaimas 52
 Bartašiūnas Juozas 52, 58, 65, 69, 72, 73,
 74, 75
 Barzda 173
 Basys Leonardas-Pavasaris 64
 Bendinskas A. 163
 Bendrovė 60
 Beriožinas 64
 Berniškių kaimas 59
 Bertašius Pranas 54
 Bielinis K. 227
 Bikūnų kaimas 54
 Bilaišių kaimas 55
 Birštonas 82, 96, 107
 Biržai 40, 57, 70
 Biržiška V. 203, 210
 Biržiška Viktoras 203, 210
 Biržiška Mykolas 159
 Blezbergas 233, 234
 Bloznelis Mindaugas 162, 229
 Bobincevas 118
 Bogdanovas 104, 118
 Bogomolovas 102, 111
 Borisevičius 166, 182
 Bradesių kaimas 57
 Brazdžionis Bernardas 214, 259
 Brikis 83

Budraitis Edvardas 168, 173
 Buranas 114
 Burokas Feliksas 53
 Burunovas 53
 Butkevičius Liudas 12, 230
 Butrimonyš 108
 Buzakovas P.J. 111
 Būdavas 198
 Būga Kazimieras 253
 Būtėnas J. 264

C

Ceikinių valsčius 64
 Cibulinės kaimas 54
 Cirkliškis 64

Č

Čečėnija 79
 Čepkauskas P. 265
 Čerčilis 221
 Černaviškio miškas 59
 Česonytė-Railienė Marytė 254
 Čiegis Bronius 54
 Čiurinskas A. 165, 167

D

Dabulevičius 230
 Dainių kaimas 64
 Dambrasas Liudas 162, 163, 164, 229
 Darbutas 167, 183, 195
 Darius 158
 Daugų valsčius 65, 95, 99, 205
 Daugai 205
 Davainių kaimas 55
 Demidenko 86
 Derganovas 102
 Dergunov 117
 Dervinių kaimas 56
 Diedovičiai 264, 265

Dilys 83
 Dimbelis Jurgis-Plechavičius 64
 Dno 264
 Dorovcevas 82, 117
 Dragūnaitis
 Drobyų kaimas 59
 Dručkus Andrius 56
 Drungiliai 193
 Drusėnų kaimas 55
 Druskininkai 96
 Dubauskas Jonas 64
 Dubnių kaimas 58
 Dubrovinas 120, 127
 Dudėnas Jonas 55
 Dusetos 54, 55, 56, 59
 Dūda 179, 192, 194
 Dūkštas 51, 55, 58
 Dūkija 68, 69, 74, 247, 252, 276

E

Eidimtas Adolfas-Žybartas, Papunis, Senis
 159, 160, 161, 162, 164
 Eidimtas Alfonsas 7, 8, 12, 161, 162, 163,
 164, 224, 228, 229, 271
 Eišiškės 21, 40, 95
 Eivenių kaimas 54

F

Fadejevas 189
 Feinšteinas 103, 111, 113, 117
 Figentovas 106
 Fotinas 93
 Fraimovič 232
 Frolovas 56

G

Gaidienė Karolina 56
 Gaidys Leopoldas 56
 Ganusauskas Edmundas 222, 261

- Gaškaitė Nijolė 93
 Garliava 80, 96, 106
 Garmuliškių kaimas 54
 Gatakiemis 62
 Gebelsas 140
 Geibių kaimas 58
 Generolas Vėtra 41
 Ginčėnų kaimas 85
 Gineitis A. 227
 Giniotis Pranas 184
 Gintautas 111
 Girėnas 158
 Gimius Juozas 92
 Gimius K.K. 6, 13, 261
 Goliakevičius M. 5
 Gorkio sritis 53, 119
 Gražys Jonas 52
 Gražina 196
 Gražutės šilas 58
 Grigonis K. 265
 Griškabūdis 96, 107
 Grybauskas Steponas 165, 167, 168, 185,
 188, 189, 192, 194, 196
 Gudeliai 83, 88, 91
 Guntulis Balys 59
 Gutaučių kaimas 58
- I**
- Ignalinos rajonas 64, 96
 Ilgašilio kaimas 56
 Ilguva 232, 246, 247, 248, 249, 251, 257,
 258
 Imbradas 52, 55
 Impulevičius A. 264
 Indrašius Vytautas 50
 Isajėvas 104
- J**
- Jakimavičius Algirdas 237, 257
 Jakštas J. 64
 Jakubėnas K. 221
 Jakutis K. 64
 Jankai 84
 Jankauskas 188, 189
 Jaška Zenonas 167, 175, 179, 182, 191, 199
 Jaskoniškių giria 57
 Jazdauskas Šarūnas-Normis 166, 167, 177,
 183, 185, 188, 192, 194, 195, 198
 Jepovas 111
 Jeršovas J.A. 111
 Jevsejenko 105
 Jocys 83
 Jonava 96
 Joniškis 40, 58
 Joniškio kaimas 40, 70
 Juciūtė E. 221
 Juknevičius J. 263
 Juodaitis 182
 Juodikis Povilas 171
 Juodka Antanas 55, 58
 Juozaitis 178
 Juozapavičius 205
 Juozėnas Albertas 59
 Jurčiai 174, 175
 Jurbarko rajonas 12, 86, 230, 252
 Jurevičius Juozas 218, 219
 Jurevičius Vytautas 219
 Juršys Apolinaras-Vytenis 60, 63
 Jusienė Barbora 54
 Jusys Antanas 54
 Juška Antanas 162, 163
 Jurevičiūtė A. 260
- K**
- Kairys Jonas 52, 223
 Kaišiadorių rajonas 96
 Kaladinskas Kazimieras-Erškėtis 55, 58
 Kalmykovas 190
 Kaluginas 116
 Kalvarija 51, 96, 102, 103, 106, 111, 116, 198,
 202, 203

- Kalviai 12, 226, 229
 Kancierius 203
 Kaniūkų kaimas 58
 Kapralovas 78, 82, 89, 97, 99, 100, 101, 103, 111, 113, 118
 Karalius Albinas 8, 160, 214, 224, 228
 Karaliaučius 84, 219
 Kardamavičius Jonas 58
 Kašauskas 220, 261
 Kašėta Algis 65, 272
 Katiliškis Marius 173
 Kaunas 7, 8, 12, 21, 34, 40, 61, 62, 63, 70, 71, 82, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 110, 112, 140, 160, 161, 163, 169, 175, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 189, 193, 201, 205, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 222, 226, 227, 229, 230, 233, 234, 237, 238, 240, 246, 248, 251, 252, 255, 260, 263, 264, 265, 266, 267, 271
 Kauneckas 167, 195
 Kavaliauskas Vl.
 Kazakevičiūtė Zofija 51
 Kazanas Afanasas 51, 53
 Kazanas Igoris 51, 52, 56, 57
 Kazanas Mykolas-Mutka 51, 52, 53, 56, 57
 Kazanas Jeremiejus 53
 Kazlauskas Bijūnas 54, 83
 Každailis Antanas-Klevas 177, 183, 184, 191, 192, 194, 196
 Každailienė Onutė-Jonis 184, 191, 198
 Keliuotis Juozas 162
 Kemerienė 93, 94
 Kemežienė 234
 Kerpauskas 172
 Kėdainiai 21, 40, 70, 96, 102, 103, 105
 Kiauliakytė 93, 94
 Kiauneliškis 60, 61
 Kibirkštis Antanas-Katinas 58, 207
 Kirkilas 264
 Klaipėda 15, 40, 68, 70, 165, 175, 177, 180, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 214, 219, 233, 236, 256
 Klavkinas 90
 Klevkinas 87
 Klimovas 81, 87, 94, 95, 97, 111, 113, 118
 Kmieliauskas Petras 54
 Kojelis Juozas 159
 Kokinas Jonas 52
 Kontrimas 173
 Konušėvas 56
 Kornaičenko 98
 Kotovas 118
 Kožėvnikovas 97
 Kretinga 21, 40, 70, 161, 162, 179, 182, 197, 198, 199, 223
 Kriaunos 52
 Krikščiukaitis J. 211
 Krinickas Antanas-Romelis 60
 Kripenko 107
 Krivasalis 60
 Kryževičiai 196, 197, 230
 Krotko J.G. 111
 Krugovcovo 98
 Krulis 193
 Kučinskas (sl.) 54
 Kubertavičius Vincas 236, 256
 Kubilius Adolfas 8, 160, 165, 166, 167, 177, 180, 182, 183, 185, 188, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 228, 229
 Kubiliūnas Petras 264
 Kucenka 114
 Kudirka Vincas 170, 217
 Kudrių miškas 56, 57
 Kuodytė Dalia 5, 14, 222, 227, 261, 271
 Kuprišauskas Juozas 265
 Kurakinis 56
 Kuvšinovas 107
 Kuzma Vladas-Bocmanas 52
 Kuzmickienė Jadvyga 226
 Kybartai 96, 104, 107
 Kymantas 177

L

Labanoro giria 58, 60, 61, 64
 Labunskas Vl 265
 Ladiga K. 207
 Laibus 186
 Landsbergis Vytautas 211
 Lapinskas 82, 100, 101
 Lašas Juozas-Tugaudas 55, 59
 Laurinaitis Vincas 12, 230
 Lazdijai 21, 40, 71, 85, 96, 112
 Leibovičius 187
 Leipūnai 96
 Lekėčiai 12, 96, 105, 227, 229, 231, 232
 Leningradas 243, 266
 Leskauskas P. 210, 213
 Liesis Antanas-Gediminas 59
 Liesiškių kaimas 59
 Leščinskas 189
 Lešakovas 114
 Lietuva 14, 15, 16, 35, 40, 50, 51, 57, 59, 76,
 86, 142, 155, 167, 171, 191, 199, 200,
 201, 202, 203, 204, 206, 209, 211,
 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219,
 249, 253, 257, 259, 260, 263
 Limontas Pranas 177
 Linkaičiai 210, 212, 255
 Liorentas Jonas 7, 8, 271
 Lipinskis P.-Baravykas 63
 Lisovskis 69
 Listopadskis Aleksandras 8
 Liudvis 183, 184, 192
 Liutkus A. 265
 Liutkus Petras 224, 265
 Lygalaukių kaimas 53
 Lomakinas 115
 Lukša Juozas-Daumantas 160
 Lukošius Lionginas 57
 Lungelių kaimas 59
 Lužių miškas 59

M

Macijauskas 189
 Magadanas 59
 Maironis 204, 209, 215, 253
 Maksimovas 62
 Malijonis 213
 Mališauskai Balys ir Mečislovas 58
 Marcinkonys 96
 Marijampolė 21, 34, 40, 71, 92, 96, 103, 106,
 171, 202, 231
 Marimontas 52
 Markelis Antanas 54
 Markelis Juozas 56, 57
 Markulis 167, 182, 195
 Markūnas Algis 260
 Martinėnas Juozas ir Kazys 54
 Masališkių kaimas 68
 Masiulis Antanas 58
 Masiulis Jonas 59
 Mažeikiai 21, 40, 223
 Mažimai 184, 194
 Medeckas 173
 Medinis Mečys 55, 58
 Melagėnų kaimas 64
 Menčinskas Juozas 61
 Merkinė 66, 68, 80, 96
 Michailovas 51
 Michailovičius 135
 Miknevič 160, 163
 Milicinkevičius Juozas-Vytenis 102
 Milukas Antanas 203, 221, 258, 260
 Milukas Juozas 221, 233
 Milukas Matas 216
 Milvertas 180, 185, 188
 Milvydaitė Gabrielė-Dzirvonienė 161
 Misevičius 182, 194
 Mišiūnų apylinkė 93
 Miškinis Antanas 232, 238, 242, 257, 261
 Miškinis Petras-Slėnis 59, 114
 Moles Eduardas 211
 Molėtų rajonas 60, 84, 96, 103, 104

Monajevas 104
Musteikis Kazys 227

N

Nakutis 170
Naujamiesčio rajonas 82
Naumiestis 96, 103, 106, 107
Nemenčinė 96
Nemickas B. 227
Nevardaitis P. 162
Nikolajevas 103
Nikulinas J.N. 111
Nikušinas 99
Norvaišių kaimas 50
Novikovas 56

O

Ottingas Rudolfas-Kirvis, Balandis 119,
120, 274

P

Pabradė 96
Padusčio kaimas 54
Padustėlis 59
Padvaiskas Kostas-Mazgelis 58
Pagegiai 40, 68, 71
Pakačinės kaimas 56
Pakalniškis Pranas 160
Pakriaušis 173, 174
Palanga 96, 162, 191, 218, 219
Paleckis J. 49
Palimov 103
Palsodės miškas 62
Palukiškio kaimas 83
Paluknis 61
Panemunė 96, 103, 105, 106, 205, 207, 222,
251, 252, 260, 265
Panevėžio 7, 21, 34, 40, 71, 205, 225, 226,
263

Pankinas 82, 88, 101, 103, 110
Paryžius 210, 211, 222, 249
Pašilės miškas 54
Paškonis Motiejus-Donkichotas 55
Paukštys A. 49
Paulauskis 193
Paulauskas 193, 197
Pečiulionis Motiejus 9, 10, 12, 160, 199, 200,
201, 202, 203, 204, 205, 206, 207,
208, 209, 210, 211, 212, 213, 214,
215, 216, 218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 226, 227, 228,
229, 230, 231, 232, 233, 234, 235,
236, 237, 238, 239, 240, 242,
243, 244, 245, 246, 247, 248,
249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
256, 257, 258, 259, 260, 261
Pečiulioniai Tomas ir Rozalija 202
Pečiulionytė Jonė 201, 260
Petkevičius Bronius 199
Petkevičius Kazys 166, 167, 170, 174, 175,
187
Petkevičius Henrikas-Steigvila, Valiulis 167,
172, 173, 174, 175, 176, 177, 178,
179, 181, 182, 184, 185, 188, 189,
192, 195, 196
Petrauskas J. 185, 186
Petravičius Z. 200
Petreikienė 198
Pimpių kaimas 59
Plechavičius 64, 137, 169, 170, 171, 172, 265
Plevokas 262
Pociai 176, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 191
Počkajus 82, 94, 100, 112
Poleščiukas 115
Pončius 167
Pridoroznas 102
Prienų rajonas 82, 96, 104, 107, 108
Pundzevičius Stasys 227
Pundzevičius P. 211
Pupeikis Balys-Tauras 52, 55, 56, 57
Pupeikytė Valė-Vaidilutė 56

Pūrai Jonas ir Nikodemas 54
 Purvynės kaimas 59
 Puslys Antanas 52
 Putra 199

R

Raclinas 219
 Račinskis K. 212
 Račinskas Pranas-Drugys 58
 Radavičius 173, 174
 Rainys Juozas 162
 Rakauskas Jonas 232, 248, 251, 252, 257
 Ramanauskas P. 182
 Ramanauskas Adolfas-Vanagas 68, 182
 Ramojus Vladas 260
 Raseiniai 12, 21, 37, 38, 40, 68, 71, 224, 230
 Rasochackijus 116
 Raštikis Stasys 138, 227, 263
 Raudonis Liudas 165, 192
 Raudondvaris 12, 226
 Raugas Vincas 56
 Razauskas 232
 Rentelnas 140
 Richardas 61, 63
 Rimšės apylinkė 58
 Ringaila Eduardas 237
 Rinkevičius Andrius 269
 Rokiškis 40, 53, 71, 235, 256,
 Rudokas Juozas 158
 Rudys 176
 Rusteikių kaimas 51
 Ruzgys Algimantas 12, 222, 230, 231
 Ruzveltas 221

S

Sadūnai 55, 59
 Sakalauskas V.-Sakalas 7, 8, 271
 Sakmanas 233, 234
 Sakulinas 104
 Salagirio miškas 52

Saldutiškio mst. 62, 96
 Salinių kaimas 52, 56, 57
 San-Franciskas 32
 Sartai 52
 Sasnauskas P. 163
 Sažienis Mykolas 55
 Saunoris A. 167, 170
 Savickas Jonas 55
 Seirijai 96
 Semaška J.-Liepa 6, 181, 185, 186, 187
 Semikovas R.G. 111
 Semionovo kaimas, Drogobužo rajonas
 262
 Siesikai 96, 103, 104
 Silionovas 113, 114
 Simnas 96
 Sinkūnas S. 163
 Sinycinas 98, 99
 Skabickas Klemas 269
 Skeivytė 198
 Skinkys 169
 Skrickuvienė Ona 227
 Sladkevičiai 205
 Smetona Antanas 211
 Smirnovas 106
 Snarskis 10, 228, 229, 271
 Sniečkus Antanas 85, 163
 Sokolovas 118
 Sotnikovas 115
 Stalupėnai 20
 Staneika J. 163
 Stanevičius 166, 193
 Stanislovaitis 227
 Staniukynas A. 253
 Stankevičius Juozas 253
 Stankevičius Stasys 230, 231, 232
 Stankūnas J. 160
 Starkus-Starkevičius Stasys 12, 230
 Starkauskas Juozas 78, 121, 273, 275
 Statkus Vytenis 210, 260
 Stelmuzė 52, 55
 Steponavičius 212

Stonkus 187
 Streikus Antanas-Tamoškiukas 52, 53,
 55, 56, 57
 Streikus Juozas-Stumbras 56
 Streikutė Ona-Rūta 53
 Striominas 114
 Striužas Valdas 60, 64
 Subotas 57
 Suchobezdnaja lageris 53
 Suntejev 117
 Sušinskai 172
 Suvalkija 12, 68, 230, 247
 Suviekas 52
 Svarinskas Alfonsas 256, 260
 Svilas Bronius 7, 8, 36, 271
 Sviridenko 107

Š

Šakalys Petras 54
 Šakalys Juozas-Kęstutis 59
 Šakiai 12, 21, 40, 71, 92, 96, 102, 103, 106,
 107, 111, 226, 229, 231, 246, 247,
 248, 249, 265
 Šalinėnų kaimas 54
 Šalna 167, 180, 195
 Šambarovas 98, 99, 100
 Šarlotės miškas 57
 Šarovas (sl.) 64
 Ščiūra Leonas 54
 Šeinius Ignas 152
 Šešuoliai 84
 Šerėnas Vladas 61
 Šertvytis 183, 184, 185, 192, 194, 195
 Šiauliai 7, 8, 11, 21, 34, 40, 71, 157, 160, 161,
 163, 169, 172, 198, 217, 218, 224,
 263
 Šilas P. 227
 Šileikis Bronius 58
 Šileris 219
 Šilinskas 170
 Šilutė 40, 71, 187, 200, 233, 234, 235

Šimonių miškas 52
 Šinkevičius Vitas-Ringaudas 102
 Širajėvas B.N. 111
 Širvinskas P. 265, 267, 269
 Širvinskienė A. 265, 266, 267
 Širvintos 96
 Šiukščius Algirdas 60
 Šlandakovas 106
 Šlapšinskas Jonas 54
 Šlepetyš J. 160
 Šlima Domininkas-Beržas 166
 Šutas Vaclovas 58
 Švenčionys 21, 40, 59, 63, 64, 71, 96, 102,
 118, 226, 243, 244, 245, 247

T

Talmantas J. 212
 Tamoliūnas-Stumbras 91
 Tauragė 21, 40, 71, 91, 185, 206
 Telšiai 7, 20, 21, 34, 40, 71, 91, 92, 161, 162,
 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172,
 173, 175, 176, 177, 181, 182, 184,
 187, 191, 195, 196, 218, 222
 Tichonovas 117
 Timofejevas Petras 53
 Tiškevičius 191
 Tornau 173
 Totas Jan Janovič 190
 Trakai 21, 40, 68, 71, 96, 207
 Trakelio miškas 54
 Tytuvėnai 233

U

Ukmergė 21, 40, 71, 93, 96, 103, 104, 161,
 205
 Urbanas Antanas 59
 Utena 21, 40, 50, 63, 71, 207, 226
 Užoniškių kaimas 58
 Užpaliai 50, 55

V

Vadišius Petras 59
 Vaičėnas Balys-Liubartas 52, 56, 57
 Vaikutis Bronius 52
 Vainiūnų kaimas 52
 Valatka 248, 256
 Valkininkai 80, 207
 Valukonis J. 253
 Valuntienė Stefa 226
 Vaupšasovas 82, 83, 91, 98, 99, 103, 110
 Vėbra Juozas-Šalmas 59, 210, 211, 212, 230
 Veisiejai 96, 98
 Velykis 233, 234
 Venckus 196, 197
 Venclovas Jonas 59
 Venslauskas 175, 185
 Vetrovas 78, 79, 80, 87, 95, 97, 98, 99, 100, 112, 275, 276
 Veverskis Pranas 5, 48, 222, 226, 248
 Veverskis Kazys-Senis 5, 7, 8, 10, 12, 14, 48, 50, 160, 161, 162, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 248, 261, 271
 Veverskis Aleksandras 231
 Vichriejevas 103
 Vievis 96
 Vilijampolė 96, 106
 Vilkaviškis 21, 40, 71, 83, 96, 104, 107
 Vilkija 96, 103, 105, 226
 Vilnius 5, 7, 8, 15, 21, 34, 36, 40, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 74, 76, 77, 79, 84, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 111, 114, 115, 120, 121, 127, 155, 160, 161, 164, 167, 170, 182, 195, 198, 199, 204, 205, 207, 215, 216, 217, 221, 227, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 242, 246, 247, 256, 263, 271, 277
 Vilutis Leonas 222, 226
 Virkšai 193, 196

Vitkus Juozas 263
 Vokietaitis Algirdas 128
 Vokietija 10, 32, 119, 128, 134, 135, 136, 137, 159, 161, 168, 169, 171, 173, 180, 184, 192, 211, 217, 220, 229, 260, 262, 264
 Volkovas 107
 Vorkuta 51, 54, 59, 65, 167, 175, 188, 197, 200, 222, 237, 244, 257
 Vosiuliškės kaimas 61
 Vrubliauskas Petras 233, 234
 Vytenis 60, 62, 63, 98, 102, 104, 111

Z

Zabičiūnų kaimas 58, 59
 Zablackai Vilius ir Vytautas 52
 Zacharovas 98
 Zaicevas 118
 Zakarauskas Jonas 52
 Zalanskas V. 71
 Zanašiesų kaimas 91
 Zarasai 21, 40, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 59, 71, 206, 226
 Zavadskas Juozas 55
 Zenkovičius 170
 Zoro (sl.) 192, 194
 Zubkovas 102, 111
 Zubrys A. 202, 216, 227
 Zubrys Juozas 202, 203, 238, 252, 253, 254
 Zubrienė Matilda 246, 248, 251, 252

Ž

Žalimas 193, 194
 Želigovskis 207
 Želva 84
 Želvys Juozas 240
 Žemaitija 6, 68, 166, 173, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 192, 218, 221, 222, 223, 231

Žemaitis Petras	55
Žibutis Pranas	248
Žiežmariai	96, 205
Žilinskas M.	209
Žukauskas	83
Žulys Ipolitas	7, 223, 225
Župikovas	70
Žvirzdinas Herminegildas	167
Žygus	193

Turinys

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

Dalia Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armija ir jos reikšmė pokario pasipriešinimui.	5
Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys (parengė <i>Dalia Kuodytė</i>).	14
Vytautas Indrašius. Pasipriešinimas sovietiniams okupantams Zarasų krašte 1944-1945m.	50
Valdas Striužas. Labanoro girios (Kiauneliškio) kautynės.	60
Algis Kašėta. Antisovietinio pasipriešinimo mastai Lietuvoje 1944-1953m.	65

REPRESINĖS STRUKTŪROS

Iš 4-osios Vetrovo divizijos veiklos 1950 metais (parengė <i>Juozas Starkauskas</i>).	78
Čekistų žvalgybininkų pažyma apie Lukiškių kalėjimą (parengė <i>Juozas Starkauskas</i>).	119

ANTINACINIS PASIPRIEŠINIMAS

Algirdas Vokietaitis. Lietuviškoji rezistencija. (Tęsinys. Pradžia Nr.13.)	128
--	-----

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

Juozas Kojelis. Leitenantas Adolfas Eidimtas.	159
LLA Žemaičių legionas. Adolfo Kubiliaus grupė (užrašė <i>Zenonas Jaška</i>).	165
Su Adolfo Kubiliaus parašutininiais (užrašė <i>Zenonas Jaška</i>).	191
Bronius Petkevičius. Generolas leitenantas Motiejus Pečiulionis. ..	199

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Savisaugos batalionų karių laišakai (parengė <i>Rimantas Zizas</i>).	262
--	-----

SUMMARIES	271
-----------------	-----

PO TO, KAI RAŠĖME	277
-------------------------	-----

PAVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	278
---	-----

5,50 Lt